ปีที่ 16 เล่มที่ 3 กันยายน – ธันวาคม 2566

วารสารกระบวนการยุติธรรม

Journal of Thai Justice System

ISSN 2985-2595 (Print)
ISSN 2985-2609 (Online)

ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย
Thai-Journal Citation Index Centre
ผ่านการรับรองคุณภาพ กลุ่มที่ 1

ตราสัญลักษณ์
คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ

ตาชั่ง-พระขรรค์	หมายถึง	ความเที่ยงตรงที่บ่งบอกได้ถึงความยุติธรรม ความเสมอภาค และความเท่าเทียมกัน
พานรัฐธรรมนูญ	หมายถึง	สิ่งที่เป็นตัวแทนของความเป็นประชาธิปไตย ในราชอาณาจักรไทย
ลายไทย	หมายถึง	การบ่งบอกถึงความเป็นไทยที่มีความอ่อนช้อย และความงดงามที่มีระเบียบในตัวเอง
ริบบิ้นสีแดง	หมายถึง	การผูกความสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และสีแดงนั้นยังหมายถึงชาติที่เป็นศูนย์กลางของความเป็นไทย

วารสารกระบวนการยุติธรรม

ISSN 2985-2595 (Print)
ISSN 2985-2609 (Online)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและผลการศึกษาวิจัย ตลอดจนองค์ความรู้ทางด้านกระบวนการยุติธรรม กฎหมาย และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไปสู่บุคลากรผู้ปฏิบัติงาน นิสิตนักศึกษา รวมถึงประชาชนผู้สนใจทั่วไปทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ
2. เพื่อเป็นเวทีหรือเป็นสื่อกลางสำหรับการแนะนำและนำเสนอผลงานค้นคว้าวิจัยใหม่หรือความเห็นทางวิชาการ องค์ความรู้ใหม่ด้านกระบวนการยุติธรรม กฎหมาย และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผ่านบทความทางวิชาการ ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพของนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ บุคลากรผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนทั่วไป
3. เพื่อกระตุ้นให้เกิดการวิจัย การพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติที่จะสามารถนำไปอ้างอิง ประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้ ตลอดจนเกิดประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

บรรณาธิการ พันตำรวจโท ดร.พงษ์ธร ธัญญสิริ ผู้อำนวยการสำนักงานกิจการยุติธรรม

รองบรรณาธิการ นายชาตรี จันทร์เพ็ญ รองผู้อำนวยการกิจการยุติธรรม

กองบรรณาธิการภายในสำนักงานกิจการยุติธรรม

นายสายชล ยังรอด	ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม
ดร.ขัตติยา รัตนดิลก	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนากระบวนการยุติธรรม
นายนิทัศน์ แสงวัฒนะ	ผู้อำนวยการกองนโยบาย และประสานแผนกระบวนการยุติธรรม
นายไชยสุวัฒน์ ถุงเงิน	ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านพัฒนาระบบงานยุติธรรม
นางสาวศิรินุช ศรีเมือง	ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านนโยบายและแผน
ดร.จิติยา พฤกษาเมธานันท์	หัวหน้ากลุ่มวิจัยและพัฒนากระบวนการยุติธรรม
นางสาวปริยานุช สันติวงษ์	หัวหน้ากลุ่มสื่อสารองค์กร

กองบรรณาธิการภายนอก

พระเมธีวัชรบัณฑิต, ศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ นายแพทย์ วันชัย วัฒนศัพท์	นักวิชาการอิสระ
ศาสตราจารย์ พลตำรวจตรีหญิง ดร.พัชรา สินลอยมา	กรรมการสภามหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ศาสตราจารย์ ร้อยตำรวจเอก สุธรรม เชื้อประกอบกิจ	มหาวิทยาลัยมหิดล
ศาสตราจารย์ ดร.คณพล จันทน์หอม	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.เกษมศานต์ โชติชาครพันธุ์	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
รองศาสตราจารย์ พันตำรวจตรี ดร.ชวนัสถ์ เจนการ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์พรชัย วิสุทธิศักดิ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์พงศ์จิรา เชิดชู	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อารณีย์ วิวัฒนาภรณ์	มหาวิทยาลัยรังสิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุทัย สติมั่น	มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
นางน้ำผึ้ง ปูรณะสุคนธ	นักวิชาการอิสระ
นายไพสิฐ์ พาณิชย์กุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นางสาวปริยานุช จริงจิตร — ผู้อำนวยการกองงานคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ

นางสาวคัทลียา แก้วอ่อน — นักวิชาการยุติธรรมชำนาญการพิเศษ

กำหนดตีพิมพ์ ปีละ 3 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน, ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม, ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม

ฝ่ายประสานงาน นายอดิศักดิ์ จันทวิรัช, นายคหนิจ นันทธนจินดา, ว่าที่ ร.ต.พรชัย อรุณสงค์, นางสาวหทัยทิพย์ แก้วชัยวงศ์, นางสาวทิพยาภา วรรณ์ทอง, นางสาวกัลยา ถ้ำทอง, นางสาวธณวรรณ มะม่วงแก้ว, นายอุดมศักดิ์ คงสุข, นางสาวศศิวิมล มากธรรม, นางสาววิริยา วังทะพันธ์

ผู้จัดทำ กองงานคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ สำนักงานกิจการยุติธรรม
อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น 9 ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษาฯ
ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร 10210
โทรศัพท์ 0 2141 3741 โทรสาร 0 2143 8930 E-mail: ncjad.oja@gmail.com

พิมพ์ที่ บริษัท ธนาเพรส จำกัด บริษัท แอคทีฟ พริ้นท์ จำกัด
เลขที่ 9 ซอยลาดพร้าว 64 แยก 14 แขวงวังทองหลาง เขตวังทองหลาง กรุงเทพฯ 10310
โทรศัพท์ 0 2530 4114 (อัตโนมัติ 8 เลขหมาย) โทรสาร 0 2108 8950, 0 2108 8951
E-mail: tanapress@gmail.com

ทุกบทความวิจัยและบทความวิชาการ ได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) 3 ท่านต่อบทความ

▣ **บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารกระบวนการยุติธรรมฉบับนี้เป็นข้อคิดเห็นส่วนบุคคลของผู้เขียนบทความและเจ้าของผลงาน ไม่มีข้อผูกพันกับกองบรรณาธิการวารสารกระบวนการยุติธรรม**

▣ **กองบรรณาธิการวารสารกระบวนการยุติธรรมไม่สงวนสิทธิ์ในการคัดลอกเนื้อหาบทความเพื่อการศึกษาหรือการปฏิบัติงาน แต่ให้อ้างอิงแหล่งที่มาให้ครบถ้วนสมบูรณ์**

▣ **ท่านที่ประสงค์จะส่งบทความทางวิชาการหรือผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมตีพิมพ์ลงในวารสารกระบวนการยุติธรรม ผ่านทางเว็บไซต์ ThaiJo https://www.tci-thaijo.org/index.php/JTJS**

▣ **วารสารกระบวนการยุติธรรม ไม่มีการเรียกเก็บค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์ใดๆ ในทุกขั้นตอน**

วารสารกระบวนการยุติธรรม อยู่ในฐานข้อมูลของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI)
กลุ่มที่ 1 สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

บทบรรณาธิการ

สวัสดีท่านผู้ติดตามวารสารกระบวนการยุติธรรมทุกท่าน วารสารกระบวนการยุติธรรมฉบับนี้เป็นฉบับปีที่ 16 เล่ม 3 ถือว่าเป็นฉบับส่งท้ายปีเก่าและต้อนรับปีใหม่ พศ. 2567 ซึ่งยังคงยืนหยัดและเต็มเปี่ยมด้วยเนื้อหาสาระสำคัญ ๆ เกี่ยวกับการพัฒนากฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ประกอบด้วย**บทความวิจัย** จำนวน 6 เรื่อง และบทความวิชาการ จำนวน 2 เรื่อง

บทความวิจัย มีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้ ประเด็นเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ได้แก่ **1) เรื่องแนวทางการส่งเสริมและการพัฒนากระบวนการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562** นำเสนอประเด็นเกี่ยวกับสถานการณ์ ปัญหา อุปสรรค ผลการดำเนินการที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนปัจจัยที่จะทำให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประสบผลสำเร็จได้ **ประเด็นเกี่ยวกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน ได้แก่ 2) เรื่องพฤติกรรมการรังแกกันของนักเรียนในประเทศไทยผ่านมุมมองอาชญาวิทยา** นำเสนอการศึกษาพฤติกรรมการรังแกกันของเด็กและเยาวชนในสถานศึกษา ด้วยทฤษฎีทางอาชญาวิทยา ซึ่งประกอบด้วยทฤษฎีความผูกพันทางสังคม และทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่างกัน **ประเด็นเกี่ยวกับกฎหมายลิขสิทธิ์ ได้แก่ 3) เรื่องอาชญากรรมที่สรรค์สร้างจากการบริบาลงานสร้างสรรค์ (ลิขสิทธิ์)** นำเสนอการศึกษากรณีการกระทำผิดตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 (แก้ไขเพิ่มเติม) ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายทางแพ่ง แต่ผู้ละเมิดอาจต้องได้รับโทษทางอาญา เปรียบได้กับการเป็นอาชญากรอีกด้วย **ประเด็นที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็ก และเยาวชน ได้แก่ 4) เรื่องการกระทำความผิด การกำหนดโทษและการคุ้มครองสิทธิเด็ก เยาวชนในทางอาญา ศึกษาเปรียบเทียบประเทศไทยกับ สปป.ลาว** นำเสนอศึกษาแนวคิดหลักการในการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญา การกำหนดโทษ และการคุ้มครองสิทธิเด็ก เยาวชนในทางอาญา โดยการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยกับ สปป.ลาว เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนากฎหมายอาญาและนำไปใช้ประโยชน์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง **ประเด็นที่เกี่ยวกับอาชญากรรมต่อบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ได้แก่ 5) เรื่องการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ** ที่นำเสนอการศึกษาพฤติกรรม รูปแบบ สาเหตุ ลักษณะความรุนแรง พร้อมทั้งเสนอแนวทางการป้องกันและแก้ไขการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT **ประเด็นที่เกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขัง ได้แก่ 6) เรื่องโลกหลังกำแพง: ประสบการณ์ทางจิตใจและการปรับตัวทางความคิดของผู้ต้องขังหญิง** นำเสนอการศึกษาประสบการณ์ทางจิตใจ และการปรับตัวทางความคิด ตลอดจนกระบวนการเยียวยาและฟื้นฟูทางจิตใจในกลุ่มผู้ต้องขังหญิง ด้วยกระบวนการทางจิตวิทยา

บทความวิชาการ มีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการกระทำความผิดซ้ำ ได้แก่ 7) เรื่องปัญหาและความท้าทายในการแก้ไขการกระทำความผิดซ้ำในประเทศไทย นำเสนอกรณีศึกษาปัญหาจากการแก้ไขการกระทำความผิดซ้ำ วิเคราะห์แนวทางการแก้ไขและป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ ตลอดจนเสนอแนะแนวทางที่สามารถลดความท้าทายในการแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดซ้ำในประเทศไทย **ประเด็น**

เกี่ยวกับการทุจริตภายในสถาบันการเงิน ได้แก่ 8) เรื่องกลยุทธ์การป้องกันการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคาร นำเสนอการศึกษารูปแบบ ปัจจัยที่เอื้อต่อการทุจริต และการพัฒนากลยุทธ์ในการสร้างความมั่นใจและเสริมสร้างความเข้มแข็งในการป้องกันพฤติกรรมการทุจริตของของพนักงานสาขาในธนาคารพาณิชย์ โดยทุกบทความนั้น ได้รับการพิจารณากลั่นกรองจากบุคคลภายนอกจากหลากหลายสถาบัน (Peer Review) ซึ่งผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ทุกบทความจะเป็นประโยชน์ต่อท่านผู้อ่านและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากระบวนการยุติธรรมต่อไป

ผมขอขอบคุณผู้เขียนบทความ ขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ (Peer Review) ที่ได้ตรวจสอบคุณภาพบทความอย่างเข้มข้น เพื่อให้วารสารกระบวนการยุติธรรมคงไว้ซึ่งมาตรฐานของเนื้อหาคุณภาพ ความถูกต้องตามหลักวิชาการ และขอบคุณกองบรรณาธิการฯ ทุกท่านที่ร่วมกันพัฒนาคุณภาพวารสารฉบับนี้อย่างต่อเนื่องตลอดมา ผมและกองบรรณาธิการวารสารกระบวนการยุติธรรม ขอให้คำมั่นว่าจะรักษามาตรฐานและพัฒนาวารสารกระบวนการยุติธรรมให้มีความก้าวหน้าต่อไปอย่างไม่หยุดนิ่ง เพื่อให้สามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและสร้างประโยชน์ต่อกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้ บทความทุกฉบับที่ได้รับการตีพิมพ์ไปแล้ว สามารถค้นหาได้ที่ http://oja.go.th/TH/jtjs/ หรือ http://www.tci-taijo.org/index.php/JTJS/issue/ archive หากท่านมีข้อเสนอแนะประการใดสามารถส่งความคิดเห็นได้ที่ กองบรรณาธิการวารสารกระบวนการยุติธรรม กองงานคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ สำนักงานกิจการยุติธรรม

พันตำรวจโท ดร.พงษ์ธร ธัญญสิริ
ผู้อำนวยการสำนักงานกิจการยุติธรรม
บรรณาธิการวารสารกระบวนการยุติธรรม

สารบัญ

บทความวิจัย

1 แนวทางการส่งเสริมและการพัฒนากระบวนการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562
อุดม งามเมืองสกุล และคณะ

35 พฤติกรรมการรังแกกันของนักเรียนในประเทศไทยผ่านมุมมองอาชญาวิทยา
ณัฏฐาภรณ์ โสกัณฑัต และคณะ

51 อาชญากรรมที่สรรค์สร้างจากการบริบาลงานสร้างสรรค์ (ลิขสิทธิ์)
สุวิทย์ รัตนสุคนธ์ และสุมนทิพย์ จิตสว่าง

73 การกระทำความผิด การกำหนดโทษและการคุ้มครองสิทธิเด็กเยาวชนในทางอาญา ศึกษา เปรียบเทียบประเทศไทยกับ สปป.ลาว
อภินันท์ ศรีศิริ และมิรันตี เจียรักสุวรรณ

89 การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ
เทวัญ วิวัฒน์พัฒนกุล, อารณีย์ วิวัฒนาภรณ์ และนวภัทร ณรงค์ศักดิ์

111 โลกหลังกำแพง: ประสบการณ์ทางจิตใจและการปรับตัวทางความคิดของผู้ต้องขังหญิง
มาริษา อัจฉะวงค์ และณัฐวุฒิ อรินทร์

บทความวิชาการ

133 ปัญหาและความท้าทายในการแก้ไขการกระทำความผิดซ้ำในประเทศไทย
ภูวดล ไชยอินทร์ และยศวดี ทิพยมงคงอุดม

155 กลยุทธ์การป้องกันการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคาร
อมรชัย นำผล

แนวทางการส่งเสริมและการพัฒนากระบวนการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562*

Guidelines for promotion and development of mediation processn according to the Mediation Act, B.E. 2562

*อุดม งามเมืองสกุล***
*เฉลิมวุฒิ สาระกิจ****
*วิมลเรขา ศิริชัยราวรรณ*****
*กฤษฎา ใจแก้วทิ******
*วรรษนนท์ บรรณมาศ*******

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งจากการศึกษาวิจัยโครงการ “การศึกษาสถานการณ์และประเมินผลสำเร็จของมาตรการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของประเทศไทยในปัจจุบัน” ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทราบสถานการณ์ ปัญหา อุปสรรค และผลการดำเนินการที่เกี่ยวข้อง ทบทวนแนวคิดทฤษฎี กฎหมาย ระเบียบ แนวทางปฏิบัติ และมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ย

---

* *บทความฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งในรายงานวิจัย “โครงการศึกษาสถานการณ์และประเมินผลสำเร็จของมาตรการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของประเทศไทยในปัจจุบัน” (พฤษภาคม 2565) สนับสนุนทุนวิจัยโดยสำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม*
This paper is part of the project “The study of situation and success evaluation of Thailand’s current mediation measures” (May 2022), supported by the Office of Justice Affairs. Ministry of Justice.

** *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา*
Assistant Professor, School of Law, University of Phayao
*** *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา*
Assistant Professor, School of Law, University of Phayao
**** *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา*
Assistant Professor, Dr., School of Law, University of Phayao
***** *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา*
Assistant Professor, School of Law, University of Phayao
***** *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา*
Assistant Professor, School of Law, University of Phayao
***** *นิติกรปฏิบัติการ สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม*
Legal Officer, Practitioner Level. Office of Justice Affairs Ministry of Justice

Received: *July 12, 2022* **Revised:** *May 2, 2023* **Accepted:** *May 23, 2023*

ข้อพิพาทในชั้นก่อนการพิจารณาคดีของศาล โดยเฉพาะการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 เพื่อวิเคราะห์ เสนอแนะแนวทางการส่งเสริมและการพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของประเทศไทย โดยเป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิธีวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ปัจจัยที่จะทำให้การไกล่เกลี่ยประสบผลสำเร็จได้นั้นต้องเริ่มจาก (1) สร้างการรับรู้ให้กับประชาชน สร้างความเชื่อมั่น และการยอมรับในกระบวนการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ส่งเสริมพัฒนาให้ผู้ไกล่เกลี่ยมีความรู้ความสามารถจนเป็นที่ยอมรับของประชาชน (2) เร่งขับเคลื่อนกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นพนักงานสอบสวนที่ยังมีการขับเคลื่อนได้น้อย โดยการกำหนดยุทธศาสตร์ นโยบาย แผนงาน ที่เป็นรูปธรรมให้นำสู่การปฏิบัติ ปรับปรุงพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นพนักงานสอบสวนให้เอื้อต่อการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน เพื่อให้เกิดการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน (3) พัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน (ศกช.) โดยการปรับปรุงกฎหมายให้มีกระบวนการช่วยเหลือคู่กรณีในชั้นบังคับคดีกรณีที่ไม่ปฏิบัติตามบันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาท (4) สร้างกลไกเพื่อให้มีการบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่มีการดำเนินการไกล่เกลี่ยภายใต้กฎหมายเฉพาะของแต่ละหน่วยงาน และ (5) ปรับปรุงกฎหมายเพื่อเปลี่ยนจากกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ให้เป็นกระบวนการยุติธรรมทางแรกและทางรอด โดยการกำหนดให้คู่พิพาทจะต้องใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนจึงจะมีสิทธินำข้อพิพาทไปสู่การพิจารณาของอนุญาโตตุลาการหรือนำคดีไปสู่ศาล

คำสำคัญ: กระบวนการยุติธรรมทางเลือก, การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท, พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562

Abstract

This research paper is part of the project “The study of situation and success evaluation of Thailand’s current mediation measures” which aims to elucidate the situation, problems, obstacles and related action results, to review the theories, laws, regulations, practices and measures related to the mediation of disputes in the pre-trial court, especially the mediation of disputes under the Mediation Act B.E. 2562 and to analyze for promotion and development guidelines of the mediation process in Thailand. Mixed methods which combine quantitative and qualitative research methods were applied.

From the research study, it was found that factors for successful mediation must start from (1) Establishment of public awareness, mediation process promotion under confidence and acceptance,

development and support of knowledge and capability for mediators to be accepted by the people. (2) Accelerating the less active process of mediating criminal disputes under investigation officers by implementation of concrete strategy and policy to facilitate the investigation performance and improvement of the mediating criminal disputes under the investigation. (3) Developing the mediation process of the Public-Engaging Mediation Center by improvement of the law to maintain the assistance of parties with non-compliance under the dispute settlement memorandum in legal process. (4) Establishment of a mechanism for integration among agencies that have mediation actions under their own specific laws. Furthermore, (5) Law amendment that can shift alternative justice to be the first priority and the most salvation by restriction of mediation as the requirement of parties prior to the dispute process with arbitration or court.

Keywords: Alternative dispute resolution, Mediation, The Mediation Act B.E. 2562 (2019)

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โดยทั่วไปเมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้นทั้งข้อพิพาททางแพ่งและข้อพิพาททางอาญา กลไกการระงับข้อพิพาทโดยปกติจะนำคดีขึ้นสู่การพิจารณาพิพากษาโดยศาล ซึ่งถือเป็นการระงับข้อพิพาทกระแสหลัก ตามที่กฎหมายได้กำหนดกระบวนการระงับข้อพิพาทไว้ในกรณีที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดถูกโต้แย้งสิทธิทางแพ่งหรือกรณีถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดและต้องรับโทษทางอาญาตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ โดยมีผู้พิพากษาเป็นผู้ดำเนินกระบวนพิจารณาความตามที่กฎหมายบัญญัติให้อำนาจหน้าที่ไว้[1] (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560). กระบวนการพิจารณาในศาลดำเนินการด้วยการรับฟังพยานหลักฐานและการวินิจฉัยตัดสินโดยองค์คณะผู้พิพากษา จึงถือเป็นกลไกในการระงับข้อพิพาทอันเป็นที่ยอมรับและมีผลบังคับให้ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย โดยมีการกำหนดกระบวนวิธีพิจารณาความไว้อย่างชัดเจนเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม องค์คณะผู้พิพากษาหรือตุลาการถือเป็นผู้มีจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเป็นกลาง ทั้งมีระบบตรวจสอบถ่วงดุลหากคู่ความไม่เห็นด้วยต่อคำพิพากษาของศาลชั้นต้น สามารถต่อสู้ในชั้นศาลอุทธรณ์หรือ

---

[1] *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย*

มาตรา 188 "การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีเป็นอำนาจของศาล ซึ่งต้องดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์

ผู้พิพากษาและตุลาการย่อมมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย ให้เป็นไปโดยรวดเร็วเป็นธรรม และปราศจากอคติทั้งปวง"

ศาลฎีกาตามลำดับตามหลักเกณฑ์เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด เพื่อเป็นหลักประกันความยุติธรรมแก่คู่ความ กรณีเป็นข้อพิพาททางคดีแพ่ง การฟ้องร้องดำเนินคดีก็มีความมุ่งหวังให้เกิดการชดใช้เยียวยาความเสียหายด้วยการกระทำการหรืองดเว้นกระทำการตามคำพิพากษา และหากคู่พิพาทไม่ปฏิบัติตามก็จะมีกระบวนการบังคับคดีต่อไป ส่วนในกรณีมีการกล่าวหาว่าการกระทำความผิดทางอาญาจะต้องมีกระบวนการแจ้งความร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนเพื่อให้ทำการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐาน สรุปสำนวนการสอบสวน ส่งให้แก่พนักงานอัยการเพื่อพิจารณาสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้อง กรณีอัยการมีความเห็นสั่งฟ้องก็จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของศาล และมีกระบวนการนำสืบพยานหลักฐานเพื่อให้ศาลพิจารณา กรณีที่ศาลพิพากษาว่าจำเลยกระทำผิดและกำหนดบทลงโทษทางอาญา ขั้นตอนต่อไปก็จะเข้าสู่กระบวนการนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษผ่านทางหน่วยงานพัฒนาพฤตินิสัย ได้แก่ กรมราชทัณฑ์ กรมคุมประพฤติ หรือกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ตามแต่กรณีต่อไป

เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักดำเนินการด้วยการฟ้องคดีต่อศาล มีขั้นตอนและกระบวนพิจารณาที่ต้องใช้เวลาและทรัพยากรของภาครัฐ ตลอดจนสร้างภาระค่าใช้จ่ายแก่คู่ความอย่างมาก บางกรณีเป็นข้อพิพาททางแพ่งที่มีทุนทรัพย์ไม่มาก หรือกรณีเป็นความผิดทางอาญาที่มีอัตราโทษไม่มาก ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องนำมาฟ้องร้องเป็นคดีความส่งผลให้มีข้อพิพาทเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลจำนวนมาก และไม่สามารถพิจารณาให้แล้วเสร็จได้โดยเร็ว ปรากฏตามสถิติคดีที่เข้าสู่การพิจารณาของศาลทั่วราชอาณาจักร ปี พ.ศ. 2554 - พ.ศ. 2564 (หน่วยนับ : คดี)

พ.ศ.	คดีค้างมา		คดีรับใหม่		รวม		
	แพ่ง	อาญา	แพ่ง	อาญา	แพ่ง	อาญา	รวม
2554	121,465	95,670	546,974	563,722	668,439	659,392	1,327,831
2555	129,687	89,091	536,191	608,360	665,878	697,451	1,363,329
2556	108,245	72,257	580,556	679,027	688,801	751,284	1,440,085
2557	118,274	64,171	667,898	656,209	786,172	720,380	1,506,552
2558	134,559	53,830	752,723	639,736	887,282	693,566	1,580,848
2559	146,254	49,231	1,001,825	628,671	1,148,079	677,902	1,825,981
2560	179,452	49,501	969,572	604,598	1,149,024	654,099	1,803,123
2561	199,861	48,687	1,076,435	632,579	1,276,296	681,266	1,957,562
2562	189,385	44,094	1,098,509	611,931	1,287,894	656,025	1,943,919
2563	208,688	41,382	985,707	543,979	1,194,395	585,361	1,779,756
2564	190,925	47,594	839,984	481,520	1,030,909	529,114	1,560,023

ภาพที่ 1 สถิติคดีที่เข้าสู่การพิจารณาของศาลทั่วราชอาณาจักร ปี พ.ศ. 2554 - พ.ศ. 2564

ที่มา: จากหนังสือรายงานสถิติประจำปี พ.ศ. 2564 (หน้า 2)

โดยสำนักงานศาลยุติธรรม, 2564, กรุงเทพมหานคร

นอกจากนี้ ในการดำเนินคดีอาญายังส่งผลให้มีจำนวนผู้ต้องขังจำนวนมาก ซึ่งในอดีตการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาพัฒนาจากพื้นฐานแนวคิดในเชิงแก้แค้นทดแทน (retributive justice) กล่าวคือ เมื่อมีผู้กระทำความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติผู้นั้นจะต้องได้รับโทษและรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ซึ่งส่วนหนึ่งได้สร้างภาระในกระบวนการยุติธรรมทั้งในชั้นตำรวจ (พนักงานสอบสวน) พนักงานอัยการ ศาล กรมราชทัณฑ์ กรมคุมประพฤติ และกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน (กรณีผู้กระทำความผิดเป็นเด็ก) ประกอบกับข้อจำกัดด้านทรัพยากรบุคคลและงบประมาณ เมื่อปริมาณคดีที่ขึ้นสู่ศาลมีเป็นจำนวนมาก จึงเป็นเหตุให้เกิดความล่าช้าในกระบวนการตัดสินคดี โดยในประเด็นดังกล่าวศาสตราจารย์ ดร. สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล ได้ให้ความเห็นไว้อย่างน่าสนใจว่า “กระบวนการยุติธรรมที่ดูดาย” หากกระบวนการยุติธรรมของเราไม่มีปัญหา ทำไมคดีจึงล้นศาล ถ้าไม่มีปัญหาทำไมคนถึงล้นเรือนจำ ซึ่งเป็นมุมมองที่สำคัญต่อกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย สอดคล้องกับข้อมูลสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศจำนวนมากดังนี้ (สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, 2562)

จากสภาพปัญหาดังกล่าวจึงมีความพยายามนำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (mediation) ซึ่งเป็นหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (alternative justice) แต่เนื่องจากเดิมยังไม่มีกฎหมายเฉพาะที่ใช้บังคับเป็นการเฉพาะเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท แต่มีการนำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาปรับใช้ทั้งในระดับชั้นพนักงานสอบสวน ชั้นพนักงานอัยการ และการพิจารณาคดีของศาล รวมถึงการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในระดับชุมชนหรือหมู่บ้านโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยอำเภอ ซึ่งมีกฎหมายเกี่ยวข้องหลายฉบับ เช่น ระเบียบ

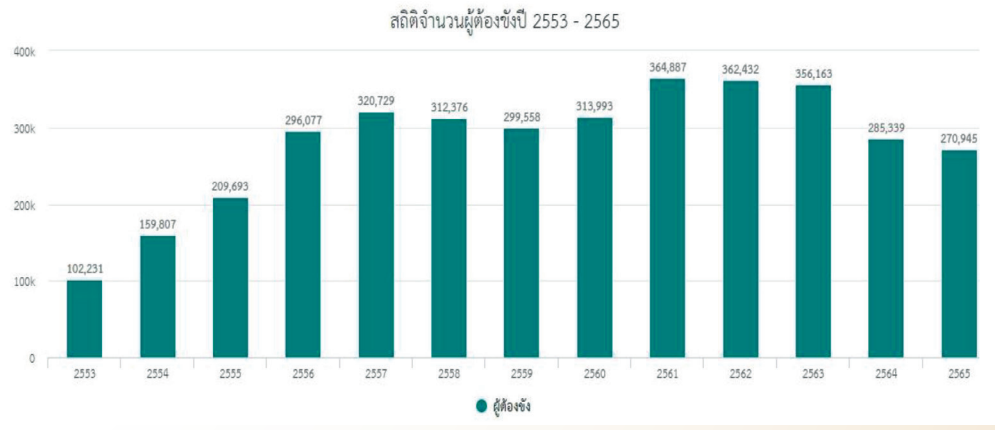

ภาพที่ 2 สถิติจำนวนผู้ต้องขัง ปี พ.ศ. 2553 – 2565

ที่มา: จาก กรมราชทัณฑ์ www.correct.go.th ข้อมูล ณ วันที่ 1 สิงหาคม 2565

สำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นพนักงานอัยการ พ.ศ. 2555 พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 กฎกระทรวงว่าด้วยการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาททางแพ่ง พ.ศ. 2553 และกฎกระทรวงว่าด้วยการไกล่เกลี่ยความผิดที่มีโทษทางอาญา พ.ศ. 2553 เป็นต้น

ปัจจุบันได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ซึ่งได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2562 โดยมีผลบังคับใช้ทั้งฉบับในวันที่ 19 พฤศจิกายน 2562 พระราชบัญญัติฯ ฉบับนี้ถูกตราขึ้นเป็นกฎหมายกลางเพื่อให้หน่วยงานของรัฐ สามารถเลือกนำไปปรับชั้นในกระบวนการไกล่เกลี่ยที่แต่ละหน่วยงานดำเนินการโดยไม่กระทบกับกฎหมายที่แต่ละหน่วยงานมีบังคับใช้เป็นการเฉพาะอยู่ก่อนแล้ว นอกจากนี้ยังเป็นกฎหมายที่บัญญัติถึงการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน และเป็นกฎหมายที่รับรองการจัดตั้งและรองรับผลการดำเนินการไกล่เกลี่ยโดยภาคประชาชน โดยมีการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน (ศกช.) มีการฝึกอบรมและขึ้นทะเบียน “ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” หลักเกณฑ์ในการดำเนินการและผลของการระงับข้อพิพาททั้งในคดีแพ่งและคดีอาญาตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ โดยคำนึงถึงความยินยอมของคู่กรณีเป็นสำคัญ ซึ่งกฎหมายดังกล่าวจะช่วยให้หน่วยงานของรัฐและภาคประชาชนสามารถอำนวยความยุติธรรมให้ประชาชนได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ค่าทนายความ ค่าธรรมเนียมศาล เป็นการดำเนินการให้คู่กรณีมีโอกาสเจรจาตกลงกันในการระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธี โดยไม่มีการวินิจฉัย ข้อพิพาท และผลของการทำบันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาทอันเกิดจากความตกลงยินยอมของคู่กรณีมีสภาพบังคับตามกฎหมาย กระบวนการยุติธรรมทางเลือกว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามพระราชบัญญัติฯ ฉบับนี้มุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการยุติธรรม ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้โดยสะดวก ลดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรม นำไปสู่การลดปริมาณคดีที่ขึ้นสู่ศาลผ่านกระบวนการยุติธรรมทางหลัก ลดปัญหาความขัดแย้ง และเกิดความสมานฉันท์ในการยุติข้อพิพาทโดยเฉพาะข้อพิพาทของคู่กรณีในระดับชุมชน ทำให้ประชาชนมีทางเลือก สามารถเข้าถึงความยุติธรรมอย่างสะดวก รวดเร็ว เป็นธรรมมากขึ้น (อุดม งามเมืองสกุล และวิมลเรขา ศิริชัยราวรรณ, 2563)

ปัจจุบันกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (alternative justice) โดยเฉพาะการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภายใต้พระราชบัญญัติฯ ฉบับนี้ ถือเป็นกลไกสำคัญที่เข้ามามีบทบาทมากขึ้นควบคู่ไปกับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก เพื่อหลีกเลี่ยงการฟ้องร้องคดีโดยไม่จำเป็นทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญา ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเกิดผลสัมฤทธิ์และมีประสิทธิภาพ คณะผู้วิจัยจึงทำการศึกษาถึงสถานการณ์การไกล่เกลี่ยในปัจจุบัน แนวคิด

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ปัญหาอุปสรรคของการดำเนินการตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท วิเคราะห์ผลและจัดทำเป็นข้อเสนอเพื่อให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงสถานการณ์หรือแนวทางการใช้มาตรการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เพื่อให้เห็นถึงสถานการณ์การนำมาตรการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาใช้ในประเทศไทยปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษาทบทวนกฎหมาย ระเบียบแนวทางปฏิบัติและมาตรการที่เกี่ยวข้องของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นก่อนการพิจารณาคดีของศาล รวมถึงบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าสามารถป้องกันการกระทำความผิดและลดการกระทำผิดซ้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงใด

3. เพื่อศึกษาถึงแนวคิด ทฤษฎี สถิติที่เกี่ยวข้องกับมาตรการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของประเทศไทยในชั้นก่อนการพิจารณาคดีของศาลก่อนมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 เปรียบเทียบกับหลังประกาศใช้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562

4. เพื่อศึกษาถึงสถานการณ์ กฎหมายหรือแนวทางปฏิบัติ (best practice) ที่เกี่ยวข้องกับมาตรการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นก่อนการพิจารณาคดีของศาลของต่างประเทศเพื่อนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับมาตรการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นก่อนการพิจารณาคดีของศาลของประเทศไทย ในการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ในการกำหนดข้อเสนอแนะในการแก้ไขกฎหมายไทย และทำให้คนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมลดน้อยลง

5. เพื่อพัฒนาเครื่องมือในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่มีประสิทธิภาพและได้ข้อเสนอแนะแนวทางในการนำแนวคิดมาตรการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นก่อนการพิจารณาคดีของศาลมาใช้ในการลดปริมาณคดีที่เข้าสู่การพิจารณาของศาลในประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วย รูปแบบของระบบบริหารงานการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของประเทศไทย และเครื่องมือในการประเมินประสิทธิภาพ ประสิทธิผลในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

กรอบแนวคิดและทฤษฎี

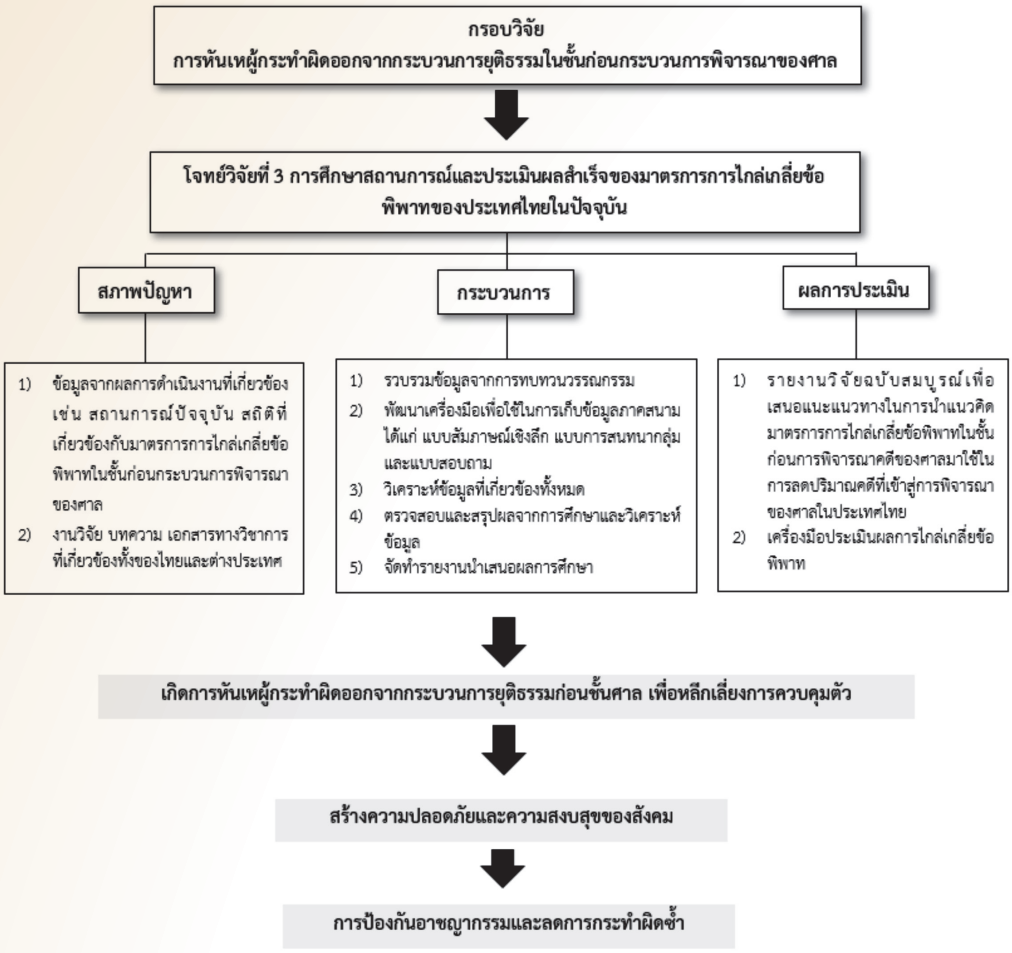

ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับมาตรการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

1. กระบวนการยุติธรรมทางเลือก (alternative justice)

“ยุติธรรมทางเลือก” หมายถึง กระบวนการส่งเสริมการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม ที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานด้านยุติธรรม คู่กรณี ประชาชน ชุมชน ฯลฯ มีบทบาทที่จะร่วมกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการ เพื่อร่วมปฏิบัติงานการป้องกันควบคุมอาชญากรรม จัดระเบียบชุมชน แก้ไขปัญหาความขัดแย้ง โดยดำเนินการร่วมกับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักหรือช่วยส่งเสริมการดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรม เพื่อมุ่งสู่ผลลัพธ์สุดท้ายร่วมกัน คือ ความสมานฉันท์ในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งกระบวนการยุติธรรมทางเลือกถือเป็นส่วนสำคัญในแผนยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรม (จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย, 2553) และยังมีความหมายรวมถึง (1) การปรับเปลี่ยนวิธีคิด ทัศนคติ

การปฏิบัติต่อความผิดบางประเภทที่กำหนดให้รัฐเป็นผู้เสียหาย (2) การขยายและพัฒนาช่องทางการผันคดีออกจากระบบยุติธรรมหลักในขั้นตอนก่อน ระหว่าง และหลังการพิจารณาคดี (3) การลดความถี่และความรุนแรงจากการใช้ระบบกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก[2] (4) การเพิ่มโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงความยุติธรรมอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม (5) การสร้างทางเลือกให้ประชาชนสามารถจัดการความขัดแย้งแบบสมานฉันท์โดยวิถีชุมชนและยุติธรรมชุมชน (6) การมีมาตรการเสริมที่เหมาะสมกับกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มเปราะบางทางสังคม เช่น คดีที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิด คดีความรุนแรงในครอบครัว (7) การสร้างนวัตกรรมในงานยุติธรรมเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกได้อย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพ (8) การขยายเครือข่าย และเพิ่มพันธมิตรในงานยุติธรรม เช่น การจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนในท้องถิ่น การให้หน่วยงานภาคประชาสังคม หน่วยงานอิสระ มูลนิธิ ร่วมสนับสนุนในการให้ประชาชนเข้าถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม

กระบวนการยุติธรรมทางเลือก แบ่งตามลักษณะของกระบวนการดำเนินการ ดังนี้

1. การเจรจา (negotiation) หมายถึง คู่กรณีเข้าพูดคุยตกลงกันเองเพื่อหาข้อยุติในกรณีพิพาทโดยไม่มีผู้ดำเนินการเจรจา หรือบุคคลที่ไม่ใช่คู่กรณีเข้าร่วมการเจรจา

2. การไกล่เกลี่ย (mediation) หมายถึง การเจรจาเพื่อหาข้อยุติในกรณีพิพาทโดยคู่กรณีให้ความสมัครใจในการแต่งตั้งบุคคลที่สามเพื่อเข้ามาเป็นผู้ดำเนินการและให้คำแนะนำ โดยบุคคลที่สามจะไม่มีอำนาจในการตัดสินข้อพิพาทระหว่างคู่กรณี การยุติข้อพิพาทจะขึ้นอยู่กับความสมัครใจของคู่กรณี

3. การใช้อนุญาโตตุลาการ (arbitration) หมายถึง คู่กรณีตกลงแต่งตั้งบุคคล หรือคณะบุคคลเข้ามาทำหน้าที่ในการพิจารณาชี้ขาดข้อพิพาท โดยจะเปิดโอกาสให้คู่กรณีทุกฝ่ายสามารถกำหนดวิธีการพิจารณาข้อพิพาทร่วมกัน

2. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice)

สหประชาชาติได้เสนอคำว่า “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice)” นี้ ในคราวการประชุม UN expert meeting on basic principle for restorative justice จัดขึ้นเมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 2001

โดยรัฐบาลแคนาดา โดยในการประชุมนี้ได้เกิดข้อสรุปเป็นหลักการพื้นฐานของสหประชาชาติว่าด้วยการดำเนินโครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญา (Declaration of Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Malters) (United Nations, 2002) ว่า

“โครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” หมายถึง โครงการใด ๆ ซึ่งใช้กระบวนการเชิงสมานฉันท์และมุ่งหมายที่จะให้บรรลุผลในทางสมานฉันท์

---

[2] *กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก หรือกระบวนการยุติธรรมแบบฟ้องร้อง (Litigation) หมายถึง การที่เมื่อเกิดข้อพิพาทระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนขึ้น คู่กรณีคนใดคนหนึ่งจะนำประเด็นปัญหาไปฟ้องร้องต่อศาล ให้ช่วยทำหน้าที่ไต่สวนชี้ขาดข้อพิพาทเพื่อชดเชยผู้ถูกกระทำ หรือลงโทษผู้กระทำผิดให้สาสมกับสิ่งที่ได้ทำไป*

“กระบวนการเชิงสมานฉันท์” หมายถึง วิธีการใด ๆ ซึ่งผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด และในกรณีที่สมควรอาจมีบุคคลอื่น ๆ หรือสมาชิกคนอื่น ๆ ของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมนั้น ได้เข้ามามีส่วนร่วมกันอย่างจริงจังในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรม เช่น การไกล่เกลี่ย การประนอมข้อพิพาท การประชุมกลุ่มและการพิพากษาโดยการประชุมล้อมวง

“ผลในทางสมานฉันท์” หมายถึง ข้อตกลงที่เป็นผลมาจากกระบวนการเชิงสมานฉันท์ ได้แก่ การฟื้นฟู การเยียวยา และการทำงานบริการสังคม โดยมุ่งหมายเพื่อให้ตรงกับผลกระทบที่เกิดขึ้นและการแสดงความรับผิดชอบร่วมกันของคู่กรณี เพื่อให้บรรลุผลในความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ถือเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่ใช้จัดการกับความขัดแย้งหรืออาชญากรรมในบางประเภท โดยยึดหลักการคำนึงถึงการชดใช้เยียวยาผู้เสียหาย สร้างความสำนึกผิดและแสดงความรับผิดชอบของผู้กระทำความผิด ซึ่งให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมจากชุมชนเพื่อมุ่งหมายให้เกิดผลสำเร็จในทางสมานฉันท์ของสังคม (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548) โดยหลักการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะไม่มุ่งเน้นการลงโทษ แต่ให้ความสำคัญในเรื่องการเยียวยาชดใช้ไม่ว่าจะเป็นเหยื่อ ผู้กระทำผิด ชุมชน และอาจรวมถึงผู้สนับสนุนของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย เช่น การขอโทษหรือขอขมาต่อหน้า การชดใช้ค่าเสียหาย การประนีประนอมเพื่อเยียวยาผู้เสียหาย และการชดใช้ทางอ้อม เช่น การให้ผู้กระทำผิดทำงานบริการสังคมหรือบริการสาธารณประโยชน์ที่ไม่ใช่ตัวผู้เสียหาย ทั้งนี้ เพื่อให้ทุกฝ่ายในสังคมได้ตระหนักว่าเมื่อมีความขัดแย้งขึ้นจะต้องร่วมกันจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเหล่านั้นเพื่อให้เกิดความสมานฉันท์และสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นในสังคม

3. การหันเหผู้กระทำความผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (diversion)

ปัญหาประการสำคัญในกระบวนการยุติธรรม คือ ความล่าช้าในการดำเนินคดีที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม ซึ่งอาจเกิดจากหลายปัจจัยส่วนหนึ่งมีสาเหตุจากปริมาณคดีที่เข้าสู่กระบวนยุติธรรมมีจำนวนมาก ส่งผลกระทบต่อการพิจารณาคดี ทำให้เกิดข้อเสนอและแนวความคิดที่จะพัฒนากลไกทางกฎหมายเพื่อให้เกิดกระบวนการหันเหผู้กระทำความผิดออกจากกระบวนการพิจารณาคดีตามปกติที่จะต้องกระทำโดยการฟ้องร้องคดีต่อศาล ภายใต้หลักคิดการหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (diversion)

“การหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (diversion)” หมายถึง นโยบาย และมาตรการในการหันเหผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดออกจากกระบวนการดำเนินคดีอาญาปกติ ทั้งระดับตั้งแต่ในชั้นของการสอบสวนคดี การฟ้องคดีต่อศาล การพิจารณาและพิพากษา (ภัทรวรรณ ทองใหญ่, 2563) โดยแนวคิดในการหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา มีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการ คือ

1) เพื่อเป็นการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดและลดผลกระทบในทางลบที่จะเกิดกับผู้กระทำผิดจากการใช้โทษจำคุก ไม่ว่าจะเป็นการถูกตีตราจากสังคมว่า เป็นคนขี้คุกเมื่อพ้นโทษ

ออกมาแล้วหากสังคมไม่ยอมรับ ก็อาจหวนกลับไปกระทำผิดซ้ำในอนาคต นอกจากนี้สภาพและความเป็นอยู่ในเรือนจำยังส่งผลกระทบในทางลบต่อร่างกายและจิตใจของผู้กระทำผิดตลอดจนเป็นแหล่งเรียนรู้ถ่ายทอดเทคนิคพฤติกรรมอาชญากร การถูกควบคุมตัวในเรือนจำเป็นระยะเวลานาน ๆ อาจทำให้ผู้กระทำผิดเกิดความคุ้นเคยและสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพเรือนจำได้ (prisonization) โดยไม่เกรงกลัวต่อการกระทำผิดและโทษจำคุกอีกต่อไป (นัทธี จิตสว่าง, 2545)

2) เพื่อประโยชน์ต่อการบริหารกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยการหันเหผู้ต้องกระทำผิดทางอาญาในฐานความผิดบางประเภทออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จะส่งผลให้รัฐสามารถที่จะดำเนินการกับการกระทำความผิดทางอาญาและผู้กระทำผิดส่วนที่เหลือและมีความจำเป็นกว่าได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในแง่ของการบริหารด้านงบประมาณในการบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรม

กระบวนการหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับจากนานาชาติ ดังที่ปรากฏในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดครั้งที่ 68 ค.ศ. 1990 ซึ่งได้มีการจัดทำมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยมาตรการแทนการควบคุมตัวผู้กระทำผิด (United Nations Standard Minimum Rules for Non-Custodial Measure 1990) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนามาตรการทางเลือกอื่นแทนการควบคุมตัวในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตั้งแต่ก่อนการฟ้องคดีและหลังมีคำพิพากษา โดยให้คำนึงถึงความเหมาะสมกับลักษณะและความร้ายแรงของความผิด บุคลิกภาพและภูมิหลังของผู้กระทำความผิด การคุ้มครองสังคมและการหลีกเลี่ยงการใช้โทษจำคุกโดยไม่จำเป็น รวมทั้งส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนมากขึ้นในการจัดการอาชญากร การยึดหลักความยุติธรรมในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด ตลอดจนส่งเสริมให้ผู้กระทำความผิดสำนึกในการกระทำมีความรับผิดชอบต่อสังคม สร้างสมดุลที่เหมาะสมระหว่างสิทธิของผู้กระทำความผิดส่วนบุคคล สิทธิของผู้เสียหาย และส่วนรวมที่เกี่ยวกับความปลอดภัยและการป้องกันอาชญากรรม โดยการพัฒนาระบบกฎหมายเพื่อให้มีทางเลือกต่าง ๆ ที่จะช่วยลดการใช้โทษจำคุก โดยคำนึงถึงการปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชน เพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนามาตรการทางเลือกอื่นแทนการควบคุมตัวในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (ชาติ ชัยเดชสุริยะ, 2548)

โดยประเทศไทยได้นำมาตรการหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญามาปรับใช้ ดังที่ปรากฏในกฎหมายหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 และพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 เป็นต้น

4. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

"การไกล่เกลี่ย" หมายถึง การเจรจาไกล่เกลี่ยที่อาศัยบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่เป็นกลาง โดยไม่ใช่การเกลี้ยกล่อมคู่กรณี คนกลางจะไม่มีอำนาจชี้ขาดว่าคู่กรณีฝ่ายใดเป็นฝ่ายถูกหรือผิด และต้องเป็นผู้ที่คู่กรณีให้ความเชื่อถือ (สรวิศ ลิมปรังษี, 2555, หน้า 62) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อลดปริมาณคดีเข้าสู่การพิจารณาของศาล เพื่อให้เกิดความรวดเร็วในการสร้างความสงบสุขแก่ประชาชน ซึ่งจะมีการแต่งตั้งคนกลางทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยคอยให้คำแนะนำช่วยเหลือให้คู่กรณีตกลงระงับข้อพิพาทร่วมกันได้ โดยยึดหลักกำหนดเวลาดำเนินการไกล่เกลี่ย รักษาความลับของคู่กรณีจนกว่าจะได้รับความยินยอมให้เปิดเผยจากคู่กรณีทุกฝ่าย หรือตามคำสั่งของศาล นอกจากนี้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นการเชื่อมโยงระหว่างต้นทุนของชุมชน (community capital) กล่าวคือ การไกล่เกลี่ยโดยชุมชนเพื่อให้เกิดผลลัพธ์อย่างสมานฉันท์นั้น ต้องใช้สื่อกลางของชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการมาร่วมเป็นผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ย ทั้งนี้ต้องยึดหลักความโปร่งใส ความเป็นกลางในการประสานงาน มีความยืดหยุ่น และต้องช่วยลดขั้นตอนในการนำข้อพิพาทขึ้นสู่ชั้นศาล (สุวรรณ วงษ์การค้า และคณะ, 2564)

แนวคิดสำคัญของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

1) แนวคิดอรรถประโยชน์นิยม (utilitarianism) Jeremy Bentham กล่าวถึงว่า กฎหมายย่อมจะถูกบัญญัติขึ้นมาเพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด (Greatest Happiness for the Greatest Number) เป็นการสนับสนุนการยุติคดีด้วยการไกล่เกลี่ยที่จะต้องยึดหลักที่ว่า ข้อยุติที่ได้จากการไกล่เกลี่ยที่ดีจะต้องเป็นข้อยุติที่เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยวิธีการที่ได้มาซึ่งการยุติข้อพิพาทอาจไม่จำเป็นต้องใช้การดำเนินตามที่กฎหมายกำหนดไว้อย่างเคร่งครัด กล่าวคือ ควรคำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนส่วนมาก ย่อมถือเป็นประโยชน์สุขของสังคม (ปรีดี เกษมทรัพย์, 2560, หน้า 60)

2) แนวคิดการแก้ไขข้อพิพาทแบบต่างฝ่ายต่างชนะ (WIN-WIN Concept) ข้อพิพาทที่เกิดขึ้นไม่ว่าสาเหตุใด เมื่อมีฝ่ายที่สูญเสียย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของคู่กรณี ดังนั้นการแก้ไขปัญหาที่ดีที่สุดต่อข้อพิพาทคือต้องให้เกิดความพึงพอใจทั้งสองฝ่าย ไม่ว่าจะมีการไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (mediation) และไม่มีคนกลาง (negotiation) การแก้ไขข้อพิพาทตามแนวคิดนี้นอกจากจะทำให้เกิดความพึงพอใจทั้งสองฝ่ายแล้ว ยังทำให้คู่กรณีสามารถรักษาความสัมพันธ์กันต่อไปได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าแนวคิดนี้นำไปสู่การให้อภัย และความสงบสุขของประชาชนในสังคม (วันชัย วัฒนศัพท์, 2550, หน้า 11)

เมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้นในสังคมการระงับข้อพิพาทโดยปกติจะกระทำโดยการนำคดีขึ้นสู่การพิจารณาพิพากษาของศาล (litigation) ซึ่งถือเป็นการระงับข้อพิพาททางหลักหรือในระบบปกติ ซึ่งเป็นการระงับข้อพิพาทที่เกิดจากการที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดถูกโต้แย้งสิทธิหรือถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดกฎหมาย โดยผู้พิพากษาจะเป็นผู้พิจารณาตัดสินตามที่กฎหมายบัญญัติให้อำนาจหน้าที่ไว้[3] อย่างไรก็ดี

การพิจารณาคดีมีกระบวนการและขั้นตอนที่ต้องปฏิบัติ คู่พิพาทต้องมีค่าใช้จ่าย และรัฐจะต้องสิ้นเปลืองงบประมาณในการดำเนินการเป็นจำนวนมาก โดยในเชิงเศรษฐศาสตร์ พบว่ามีต้นทุนของในการดำเนินคดีของคู่ความและของภาครัฐซึ่งอาจแยกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2562)

(1) ต้นทุนของภาครัฐที่ต้องใช้ไปในกระบวนการยุติธรรม เนื่องจากค่าฤชาธรรมเนียมทำหน้าที่ในการสะท้อนถึงต้นทุนทั้งหมดที่ภาครัฐใช้ในกระบวนการยุติธรรม

(2) ต้นทุนจากผลกระทบทางสังคม หมายความรวมถึง ผลกระทบต่อภาครัฐซึ่งเป็นรายจ่ายของภาครัฐ ในการให้บริการสำหรับกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้อง และผลกระทบต่อสังคมหรือผลทางอ้อมที่เกิดขึ้นกับกลุ่มอื่นนอกเหนือจากผู้ที่มีส่วนในคดีและภาครัฐ จำนวนคดีที่นำสู่ศาลที่ก่อให้เกิดปัญหาคดีล้นศาล อุปทานของวิชาชีพบริการด้านกฎหมาย ปัญหาภาระงานของบุคลากรศาล ปัญหาความล่าช้าในกระบวนการยุติธรรม และความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม

รวมถึงภาระค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่คู่ความจะต้องรับผิดชอบ เช่น ค่าจ้างทนายความ ค่าขาดงาน และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ล้วนทำให้เกิดข้อจำกัดแก่คู่ความโดยเฉพาะผู้ที่มีข้อจำกัดด้านการเงินจนเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่สำคัญอันส่งผลให้คนยากจนไม่อาจเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างแท้จริง

ปัจจุบันมีการนำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาใช้มากขึ้น โดยเฉพาะ**การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นก่อนฟ้องเป็นคดีต่อศาล** ซึ่งมุ่งให้คู่ความตกลงระงับข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ยแทนการนำคดีไปสู่การฟ้องร้องและตัดสินคดีโดยศาล ปรากฏในกฎหมายหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2553 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 พระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ. 2543 พระราชบัญญัติส่งเสริมกีฬาอาชีพ พ.ศ. 2556 และพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีการนำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาใช้ในคดีปกครองด้วย ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 66/1 วรรคสอง[4] ประกอบระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง

---

[3] *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย*

มาตรา 188 "การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีเป็นอำนาจของศาล ซึ่งต้องดำเนินการให้เป็นไป ตามกฎหมาย และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์

ผู้พิพากษาและตุลาการย่อมมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย ให้เป็นไปโดยรวดเร็วเป็นธรรม และปราศจากอคติทั้งปวง"

[4] *แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2562*

พ.ศ. 2562 ซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครองเพื่อให้ข้อพิพาททางปกครองยุติลงได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้นด้วยความสมัครใจของคู่กรณี และรักษาไว้ซึ่งสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ตลอดจนส่งเสริมให้การบริหารจัดการคดีของศาลปกครองมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น ภายใต้หลักความชอบด้วยกฎหมายของการพิจารณาคดีปกครอง เป็นต้น

▣ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

เนื่องจากผลการศึกษาวิจัย “โครงการศึกษาสถานการณ์และประเมินผลสำเร็จของมาตรการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของประเทศไทยในปัจจุบัน” มีเนื้อหาหลายส่วนและมีรายละเอียดจำนวนมาก ดังนั้น ในบทความฉบับนี้จึงขอกล่าวถึงเฉพาะผลการศึกษาและข้อสรุปผลการวิจัยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมและการพัฒนากระบวนการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถทำความเข้าใจภาพรวมของการศึกษาและผลของการศึกษา จึงได้แยกนำเสนอเป็น 2 ส่วน คือ (1) สรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 และ (2) ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมและการพัฒนากระบวนการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ดังนี้

ส่วนที่ 1 สรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562

จากการศึกษากฎหมายของประเทศไทย สามารถแยกการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ (1) ก่อนฟ้องคดีต่อศาล (2) หลังการฟ้องคดีต่อศาล โดยในชั้นก่อนฟ้องคดีต่อศาล คือ กระบวนการที่มุ่งให้คู่ความตกลงระงับข้อพิพาทแทนการนำคดีไปสู่การฟ้องร้องคดีต่อศาล โดยผลของการทำข้อตกลงระงับข้อพิพาทจะผูกพันตามสัญญาประนีประนอมยอมความปรากฏในกฎหมายหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 และพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 เป็นต้น

สำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภายหลังการฟ้องเป็นคดีต่อศาล เป็นกรณีที่ศาลนำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาใช้ในชั้นพิจารณาคดี โดยมีวัตถุประสงค์ให้คู่ความตกลงระงับข้อพิพาทด้วยความสมัครใจผ่านการไกล่เกลี่ยแทนการตัดสินคดีโดยศาล หากสามารถตกลงกันได้ก็จะจัดทำคำพิพากษาตามสัญญาประนีประนอมยอมความที่คู่พิพาทตกลงกัน ทั้งนี้ เป็นไปตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ. 2554 และมาตรา 20 ทวิ วรรคสาม แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

ในส่วนของการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องคดีได้มีการตราพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นกฎหมายกลางที่ใช้เป็นแนวทางการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งที่มีทุนทรัพย์ไม่มากนักและระงับข้อพิพาททางอาญาบางประเภทตามที่กฎหมายกำหนด เพื่อให้หน่วยงานของรัฐ พนักงานสอบสวน สามารถนำไปปฏิบัติ รวมถึงเป็นกฎหมายที่กำหนดให้มีการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนเพื่อดำเนินการยุติหรือระงับข้อพิพาทดังกล่าว

โดยคำนึงถึงความยินยอมของคู่กรณีเป็นสำคัญ มุ่งลดปริมาณคดีที่จะต้องฟ้องร้องต่อศาล ลดงบประมาณแผ่นดิน ลดปัญหาความขัดแย้ง สร้างความสมานฉันท์ในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. เป็นกฎหมายกลางที่ไม่กระทบต่อกฎหมายอื่น และหน่วยงานของรัฐสามารถนำไปปรับใช้กับภายใต้บริบทของหน่วยงานได้

บัญญัติขึ้นเพื่อเป็นกฎหมายกลาง โดยไม่กระทบต่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่หน่วยงานของรัฐได้ดำเนินการตามหน้าที่และอำนาจของตนตามกฎหมายฉบับอื่น หากหน่วยงานของรัฐประสงค์จะดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามพระราชบัญญัตินี้ก็สามารถกระทำได้ โดยแจ้งให้กระทรวงยุติธรรมทราบ และไม่ใช้บังคับแก่คดีอาญาที่อยู่ในอำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัว เนื่องจากกฎหมายว่าด้วยศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวมีกระบวนการเฉพาะในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มาตรการเยียวยาและฟื้นฟูเกี่ยวกับข้อพิพาทในครอบครัว การกระทำผิดของเด็กและเยาวชนเป็นการเฉพาะ

2. มีการขยายอายุความเพื่อส่งเสริมคู่พิพาทเลือกใช้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแทนการฟ้องคดี

ในกรณีที่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสิ้นสุดลงโดยไม่เป็นผล หากปรากฏว่าอายุความครบกำหนดไปแล้วในระหว่างการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หรือจะครบกำหนดภายใน 60 วันนับแต่วันที่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสิ้นสุดลง

ให้อายุความขยายออกไปอีก 60 วันนับแต่วันที่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสิ้นสุดลง ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งไม่บังคับตามข้อตกลงระงับข้อพิพาทตามตามที่กฎหมายกำหนด ให้นับระยะเวลา 60 วันนับแต่วันที่คำสั่งของศาลถึงที่สุด

3. รองรับการไกล่เกลี่ยโดยหน่วยงานของรัฐและการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยภาคประชาชน

กฎหมายฉบับนี้รับรองกระบวนการไกล่เกลี่ยซึ่งแยกออกเป็น 3 ลักษณะ คือ (1) “หน่วยงานของรัฐ” หมายถึง ราชการส่วนกลาง ราชการส่วนภูมิภาค สำนักงานศาลยุติธรรม สำนักงานอัยการสูงสุด และหน่วยงานอื่นของรัฐตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมกำหนดในกฎกระทรวง (2) “ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน” ภายใต้หลักเกณฑ์ตามระเบียบกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2562 โดยมีขั้นตอนการดำเนินการไกล่เกลี่ย ซึ่งผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นตามที่กฎหมายกำหนด และ (3) “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน” คือ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาโดยพนักงานสอบสวนจัดให้คู่กรณีมีโอกาสเจรจาตกลงหรือเยียวยาความเสียหายเพื่อระงับคดีอาญา แต่ไม่รวมถึงคดีอาญาที่รัฐหรือหน่วยงานของรัฐเป็นผู้เสียหาย

4. กำหนดให้มีผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติ และต้องผ่านการอบรมตามหลักสูตรที่กำหนด มีระบบการขึ้นทะเบียน และกำหนดมาตรฐานจริยธรรมของการทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ผู้ไกล่เกลี่ย แบ่งเป็น 2 กลุ่ม (1) ผู้ไกล่เกลี่ยที่ขึ้นทะเบียนกับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (2) ผู้ไกล่เกลี่ยในชั้นพนักงานสอบสวนที่ขึ้นทะเบียนกับสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ทั้งนี้สามารถขึ้นทะเบียนทั้งสองหน่วยงานดังกล่าว

ได้ในคราวเดียวกัน โดยผู้ที่จะขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามที่กฎหมายกำหนด

5. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในหน่วยงานของรัฐ

สามารถดำเนินการไกล่เกลี่ยได้ทั้งข้อพิพาททางแพ่งและข้อพิพาททางอาญา โดยมีข้อจำกัดมิให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งที่เกี่ยวด้วยสิทธิแห่งสภาพบุคคล สิทธิในครอบครัว หรือกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ และสามารถไกล่เกลี่ยได้ในข้อพิพาท (1) ข้อพิพาทเกี่ยวกับที่ดินที่มิใช่ข้อพิพาทเกี่ยวด้วยกรรมสิทธิ์ (2) ข้อพิพาทระหว่างทายาทเกี่ยวกับทรัพย์มรดก (3) ข้อพิพาททางแพ่งอื่นนอกจาก (1) และ (2) ที่มีทุนทรัพย์ไม่เกินห้าล้านบาท หรือไม่เกินจำนวนตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา และ (4) ข้อพิพาททางแพ่งอื่นตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา

ส่วนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาสามารถไกล่เกลี่ยได้ในข้อพิพาท ดังนี้ (1) ความผิดอันยอมความได้ (2) ความผิดลหุโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 390 มาตรา 391 มาตรา 392 มาตรา 393 มาตรา 394 มาตรา 395 และมาตรา 397 แห่งประมวลกฎหมายอาญา และ (3) ความผิดลหุโทษอื่นที่ไม่กระทบต่อส่วนรวมตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา

6. มีการรับรองผลทางกฎหมายและมาตรการส่งเสริมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน

การจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน หรือ ศกช. เป็นกระบวนการสำคัญที่กฎหมายฉบับนี้รับรองผลทางกฎหมายซึ่ง ศกช. สามารถดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งและข้อพิพาททางอาญาได้ โดยมีข้อจำกัดห้ามมิให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งที่เกี่ยวด้วยสิทธิแห่งสภาพบุคคล สิทธิในครอบครัว หรือกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ และสามารถไกล่เกลี่ยได้ในข้อพิพาทได้ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มาตรา 69 ภายใต้บังคับมาตรา 20 ประกอบด้วย (1) ข้อพิพาททางแพ่งที่มีทุนทรัพย์ไม่เกินห้าแสนบาทหรือไม่เกินจำนวนตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา (2) ข้อพิพาททางแพ่งอื่นนอกจาก (1) ตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา และ (3) ข้อพิพาททางอาญาตามมาตรา 35 โดย ศกช. สามารถไกล่เกลี่ยได้ในข้อพิพาท ดังนี้ (1) ความผิดอันยอมความได้ (2) ความผิดลหุโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 390 มาตรา 391 มาตรา 392 มาตรา 393 มาตรา 394 มาตรา 395 และมาตรา 397 แห่งประมวลกฎหมายอาญา และ (3) ความผิดลหุโทษอื่นที่ไม่กระทบต่อส่วนรวมตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา โดยกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเป็นผู้อุดหนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ซึ่งเป็นไปตามระเบียบกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ว่าด้วยเงินอุดหนุนศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2564 ทำให้การขับเคลื่อนกระบวนการไกล่เกลี่ยโดยภาคประชาชนเกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

7. การดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตั้งอยู่บนหลักความสมัครใจ สามารถขอไกล่เกลี่ยได้กับหน่วยงานของรัฐ หรือศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ทำให้เกิดความสะดวกแก่คู่พิพาท

คู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดประสงค์จะให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ให้ยื่นคำร้องต่อหน่วยงานซึ่งดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ให้หน่วยงานซึ่งดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสอบถามความสมัครใจของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งที่จะเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ถ้าคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งไม่สมัครใจเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ให้หน่วยงานซึ่งดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจำหน่ายคำร้องไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น และแจ้งให้คู่กรณีผู้ยื่นคำร้องไกล่เกลี่ยข้อพิพาททราบ ในกรณีที่มีคู่กรณีมากกว่าสองฝ่าย และคู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่สมัครใจเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ให้สามารถดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างคู่กรณีที่สมัครใจเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ ในระหว่างการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีสิทธิถอนตัวจากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยทำเป็นหนังสือแจ้งต่อผู้ไกล่เกลี่ยได้ คู่กรณีมีสิทธิเจรจาเพื่อหาข้อตกลงร่วมกันได้โดยอิสระ ทั้งนี้ ข้อตกลงนั้นต้องไม่เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย เป็นการพ้นวิสัย หรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

8. บันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาทมีสภาพบังคับตามกฎหมายเสมือนคำพิพากษา

กรณีที่คู่พิพาทสามารถตกลงไกล่เกลี่ยกันได้ กำหนดให้มีการจัดทำบันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาท

โดยอย่างน้อยต้องมีรายละเอียด ประกอบด้วย (1) ชื่อและที่อยู่ของคู่กรณี (2) ข้อพิพาทตามกฎหมาย (3) ความสมัครใจเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และ (4) สาระสำคัญของข้อตกลงอันเป็นผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เช่น การชดใช้เยียวยาความเสียหาย เงื่อนไขที่คู่กรณีต้องปฏิบัติหรืองดเว้นปฏิบัติ ระยะเวลาดำเนินการ หรือข้อตกลงไม่ติดใจที่จะรับการชดใช้เยียวยาความเสียหาย ซึ่งบันทึกข้อตกลงมีผลตามกฎหมายเสมือนคำพิพากษา โดยสามารถนำไปขอให้ศาลออกคำบังคับตามข้อตกลงระงับข้อพิพาทได้ หากคู่กรณีถูกเรียกร้องนั้นไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงระงับข้อพิพาท คู่กรณีฝ่ายที่เรียกร้องสามารถยื่นคำร้องขอต่อศาลเพื่อให้บังคับตามข้อตกลงระงับข้อพิพาทได้ โดยต้องกระทำภายใน 3 ปี นับแต่วันที่อาจบังคับตามข้อตกลงระงับข้อพิพาทได้ ถ้าไม่ได้ร้องขอภายในกำหนดดังกล่าว ให้มูลหนี้ตามข้อตกลงระงับข้อพิพาทนั้นเป็นอันระงับไป ซึ่งผลของกฎหมายดังกล่าวมีความสำคัญต่อการรับรองความเป็นผลของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้เกิดความน่าเชื่อถือและเกิดสภาพบังคับตามกฎหมาย

9. การไกล่เกลี่ยคดีอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน

แต่เดิมนั้นการไกล่เกลี่ยในสถานีตำรวจหรือในชั้นพนักงานสอบสวนเป็นการไกล่เกลี่ยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในความผิดอันยอมความได้เท่านั้น หากมีการไกล่เกลี่ยหรือยอมความกันตามกฎหมายแล้วให้ถือว่าคดีอาญาระงับไป ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 (2) ซึ่งภายหลังจากที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ส่งผลให้เป็นการเพิ่มโอกาสในการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในชั้นสอบสวนได้มากขึ้น โดยสามารถไกล่เกลี่ยได้ในความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาในฐานความผิดต่อไปนี้ (1) คดีความผิดอันยอมความได้ (2) คดีความผิดลหุโทษตาม

มาตรา 390 มาตรา 391 มาตรา 392 มาตรา 393 มาตรา 394 มาตรา 395 และมาตรา 397 แห่งประมวลกฎหมายอาญา และความผิดลหุโทษอื่นที่ไม่กระทบต่อส่วนรวม ตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา และ (3) ความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินสามปี ตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัติ ได้แก่ ความผิดฐานเข้าร่วมในการชุลมุนต่อสู้และมีผู้ถึงแก่ความตายจากการชุลมุนต่อสู้นั้น (มาตรา 294 วรรคหนึ่ง) ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย (มาตรา 295) ความผิดฐานทำร้ายร่างกายโดยมีเหตุฉกรรจ์ (มาตรา 296) ความผิดฐานเข้าร่วมในการชุลมุนต่อสู้และมีผู้ได้รับอันตรายสาหัสจากการชุลมุนต่อสู้นั้น (มาตรา 299 วรรคหนึ่ง) ความผิดฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัส (มาตรา 300) ความผิดฐานลักทรัพย์ (มาตรา 334)

ดังนั้น นอกจากความผิดอันยอมความได้และความผิดลหุโทษบางฐานที่สามารถไกล่เกลี่ยได้เช่นเดียวกับศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนแล้ว ในชั้นสอบสวนยังมีอำนาจในการไกล่เกลี่ยคดีอาญาที่มีโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินสามปีตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัติด้วย โดยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการยื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นพนักงานสอบสวนเป็นไปตามระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการยื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา การพิจารณาและระยะเวลาการสั่งคำร้อง และกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา พ.ศ. 2562 และระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ว่าด้วยพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่งให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา พ.ศ. 2562 โดยผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน ในกรณีที่คู่กรณีได้ปฏิบัติตามบันทึกข้อตกลงแล้วให้แจ้งพนักงานสอบสวนทราบ เพื่อจัดทำบันทึกการปฏิบัติตามข้อตกลง ส่งไปยังพนักงานอัยการพร้อมด้วยสำนวนการสอบสวนและเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาสั่งยุติคดี เมื่อพนักงานอัยการมีคำสั่งยุติคดี จะส่งผลให้สิทธินำคดีอาญามาฟ้องเป็นอันระงับ ในกรณีที่มีผู้เสียหายหลายคน หากผู้เสียหายคนหนึ่งคนใดไม่สามารถทำข้อตกลงกับผู้ต้องหาได้ สิทธินำคดีอาญามาฟ้องของผู้เสียหายดังกล่าวย่อมไม่ระงับ และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาไม่ตัดอำนาจของพนักงานสอบสวนที่จะทำการสอบสวนต่อไป

อย่างไรก็ดี แม้ว่าพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 จะเป็นกฎหมายที่เป็นความหวังต่อการเปลี่ยนแปลงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้กลายเป็นช่องทางแรกที่คู่พิพาทควรเลือกนำมาใช้เพื่อยุติข้อพิพาทโดยไม่จำเป็นต้องนำคดีไปฟ้องศาล แต่เนื่องจากเป็นระยะเริ่มต้นของการประกาศใช้กฎหมาย ทำให้มีประเด็นที่จะต้องประเมินผล เช่น การนำกฎหมายไปปรับใช้ การรับรู้และการสร้างความเข้าใจแก่ประชาชน การเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท การจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน สภาพบังคับและผลทางกฎหมายของบันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาท ปัญหาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน และการสร้างกลไกมาตรการให้เกิดการยอมรับเพื่อให้คู่พิพาทเลือกใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นทางเลือกแรกก่อนการฟ้องคดี เป็นต้น

ส่วนที่ 2 ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมและการพัฒนากระบวนการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562

ผลการวิจัยพบว่า กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ได้ดำเนินการจัดฝึกอบรมและขึ้นทะเบียนผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยมีผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน จำนวน 3,176 คน ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหน่วยงานรัฐ จำนวน 3,092 คน (ผู้ไกล่เกลี่ยสามารถเลือกขึ้นทะเบียนได้ทั้งสองหน่วยงานในคราวเดียวกัน) โดยมีการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน จำนวน 828 แห่ง เมื่อรวมกับหน่วยงานในสังกัดกระทรวงยุติธรรม จำนวน 82 แห่ง ปัจจุบันมีหน่วยงานของรัฐและศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน รวมจำนวน 910 แห่ง โดยมีกลไกการสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตามระเบียบกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ว่าด้วยเงินอุดหนุนศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2564 และระเบียบกระทรวงยุติธรรม ว่าด้วยการจ่ายค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายอื่นที่จำเป็นในการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2564

ทั้งนี้ กระทรวงยุติธรรมได้มีการดำเนินการจัดกิจกรรม “มหกรรมไกล่เกลี่ยหนี้สินครัวเรือน” อันเป็นผลสืบเนื่องจากกรณีที่รัฐบาลประกาศให้ปี 2565 เป็นปีแห่งการแก้หนี้ โดยกระทรวงยุติธรรม ได้ดำเนินการในประเด็นที่เกี่ยวข้อง 4 แนวทาง คือ (1) การแก้ปัญหาหนี้กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) (2) การแก้ปัญหาหนี้บัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล (3) แก้ปัญหาหนี้เช่าซื้อรถยนต์ (ลิสซิ่ง) และ (4) ปรับปรุงขั้นตอนกระบวนการยุติธรรม อำนวยความสะดวกการไกล่เกลี่ย โดยมีผลการดำเนินการในกิจกรรม “มหกรรมไกล่เกลี่ยหนี้สินครัวเรือน” ที่กำหนดจัดในทุกพื้นที่ทุกจังหวัด และข้อมูล ณ วันที่ 10 มิถุนายน 2565 พบว่ามีการดำเนินการจัดกิจกรรมแล้วจำนวน 24 จังหวัด มีผลการดำเนินงาน ที่ทำให้เกิดการไกล่เกลี่ยทั้งกรณีหนี้สินก่อนการฟ้องคดีและหนี้สินภายหลังมีคำพิพากษาแล้ว รวมจำนวน 19,953 ราย สามารถไกล่เกลี่ยสำเร็จจำนวน 18,647 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 99.35 โดยมีรายละเอียดดังนี้

อีกทั้ง ในปัจจุบันได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 20 ตรี ที่เปิดโอกาสให้คู่ความมีสิทธิยื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องคดีได้ โดยยื่นต่อศาลที่มีเขตอำนาจเพื่อขอให้ศาลแต่งตั้งผู้ประนีประนอมทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยให้คู่กรณีที่เกี่ยวข้องได้ตกลงหรือประนีประนอมยอมความกันในข้อที่พิพาท โดยคำร้องนั้นให้ระบุชื่อและภูมิลำเนาของคู่กรณีที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งรายละเอียดของข้อพิพาท เมื่อศาลเห็นสมควรให้ศาลรับคำร้องนั้นไว้แล้วดำเนินการสอบถามความสมัครใจของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งในการเข้าร่วมการไกล่เกลี่ย หากคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งยินยอมเข้าร่วมการไกล่เกลี่ย ให้ศาลมีอำนาจเรียกคู่กรณีที่เกี่ยวข้องมาศาลด้วยตนเอง โดยคู่กรณีจะมีทนายความมาด้วยหรือไม่ก็ได้ และแต่งตั้งผู้ประนีประนอมดำเนินการไกล่เกลี่ยต่อไป ถ้าคู่กรณีที่เกี่ยวข้องสามารถตกลงหรือประนีประนอมยอมความกันได้ให้ผู้ประนีประนอมเสนอข้อตกลงหรือสัญญา

ประนีประนอมยอมความต่อศาล หากศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าข้อตกลงหรือสัญญาประนีประนอมยอมความเป็นไปตามเจตนาของคู่กรณี หลักแห่งความสุจริต เป็นธรรม และไม่ฝ่าฝืนต่อกฎหมาย ก็ให้คู่กรณีลงลายมือชื่อในข้อตกลงหรือสัญญาประนีประนอมยอมความนั้น โดยในวันทำข้อตกลงหรือสัญญาประนีประนอมยอมความตามวรรคหนึ่งคู่สัญญาอาจร้องขอให้ศาลมีคำพิพากษาตามยอม พร้อมแสดงเหตุผลความจำเป็นต่อศาล หากศาลเห็นว่ากรณีมีความจำเป็นที่สมควรจะมีคำพิพากษาไปในเวลานั้น ก็ให้ศาลมีคำพิพากษาไปตามข้อตกลงหรือสัญญาประนีประนอมยอมความดังกล่าวได้

การดำเนินการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องตามมาตรา 20 ตรี ดังกล่าว ไม่ต้องเสียค่าขึ้นศาล และคำสั่งของศาลที่ออกตามความในมาตรานี้ให้เป็นที่สุด ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งแต่งตั้งผู้ประนีประนอมแล้วแต่การไกล่เกลี่ยสิ้นสุดลงโดยไม่เป็นผล หากปรากฏว่าอายุความครบกำหนดไปแล้วหลังจากยื่นคำร้องหรือจะครบกำหนดภายในหกสิบวันนับแต่วันที่การไกล่เกลี่ยสิ้นสุดลง ให้อายุความขยายออกไปอีกหกสิบวันนับแต่วันที่การไกล่เกลี่ยสิ้นสุดลง จึงทำให้คู่พิพาทมีช่องการในการยุติข้อพิพาททางแพ่งในชั้นก่อนฟ้องเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ ยังมีการนำกลไกการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามกฎหมายไปปรับใช้ภายใต้อำนาจหน้าที่ของหน่วยต่าง ๆ เช่น สำนักงานอัยการสูงสุดตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 และระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นพนักงานอัยการ พ.ศ. 2555 ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกระทรวงกลาโหม (ศกก.กห.) ซึ่งดำเนินการตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 การไกล่เกลี่ยโดยอำเภอ ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2550 กฎกระทรวงว่าด้วยการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาททางแพ่ง พ.ศ. 2553 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2564 และกฎกระทรวงว่าด้วยการไกล่เกลี่ยความผิดที่มีโทษทางอาญา พ.ศ. 2553 การไกล่เกลี่ยโดยคณะกรรมการหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 และข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 การไกล่เกลี่ยโดยคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 การไกล่เกลี่ยโดยคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค ตามระเบียบคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคว่าด้วยหลักเกณฑ์การไกล่เกลี่ยหรือประนีประนอมข้อพิพาทเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิของผู้บริโภค พ.ศ. 2559 และการไกล่เกลี่ยโดยคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย ตามระเบียบว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านการประกันภัย พ.ศ. 2559 เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ยังมีปัญหาและอุปสรรคของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ที่ยังมีการนำไปบังคับใช้ในปริมาณน้อย ทั้งในส่วนของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน การไกล่เกลี่ยโดยหน่วยงานของรัฐ (สำนักงานยุติธรรมจังหวัด)

และโดยศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ซึ่งมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องสำคัญ คือ (1) พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 เพิ่งมีผลใช้บังคับเมื่อปี พ.ศ. 2562 ซึ่งมีความจำเป็นต้องใช้เวลาในการดำเนินการ เนื่องจากกระบวนการไกล่เกลี่ยต้องใช้เวลาในการสร้างความศรัทธาในส่วนของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักประชาชนจะมีความคุ้นเคยมากกว่าเพราะมีการดำเนินการมากว่า 100 ปีแล้ว ต่างกับกระบวนการไกล่เกลี่ยที่นับว่าเป็นกระบวนการใหม่ จึงต้องมีการขับเคลื่อนให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นและศรัทธา (2) เมื่อมีการออกพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มาใช้บังคับไม่กระทบต่อการดำเนินงานของหน่วยงานของรัฐที่ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามอำนาจหน้าที่ตนอยู่แล้ว การที่มีพระราชบัญญัติฯ นี้ออกมาใช้บังคับเพื่อต้องการให้ประชาชนมีกฎหมายออกมารองรับในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อเป็นการเสริมกระบวนการยุติธรรมชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังแล้ว จึงอาจพิจารณาแล้วเห็นว่ามีการดำเนินการน้อย เพราะมีการนำพระราชบัญญัติฯ นี้มาใช้ในบริบทความจำเป็นที่ควรใช้แล้ว (3) ประชาชนยังขาดความเข้าใจและขาดความเชื่อมั่นในการยุติข้อพิพาททางอาญาด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ดำเนินการโดยศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน กรณีเกิดข้อพิพาททางอาญาจึงยังเลือกใช้สิทธิแจ้งความร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนเป็นหลัก และ (4) ในการดำเนินการของพนักงานสอบสวนพบว่า ไม่มีการแจ้งให้ประชาชนทราบอย่างเป็นระบบว่าสามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน โดยเฉพาะในฐานความผิดที่บัญญัติไว้ท้ายพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 แต่ในส่วนคดีอาญาอันเป็นความผิดอันยอมความได้พนักงานสอบสวนเลือกใช้การไกล่เกลี่ยและให้ผู้เสียหายถอนคำร้องทุกข์หรือถอนแจ้งความซึ่งมีผลให้คดีอาญาเป็นอันเลิกกันตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ทั้งนี้ เพราะวิธีการดังกล่าวไม่สร้างภาระในการทำสำนวนให้กับพนักงานสอบสวน

คณะผู้วิจัยจึงได้จัดทำเป็นข้อเสนอรายประเด็นเพื่อนำไปสู่การแก้ไขพัฒนา โดยนำแนวทางปฏิบัติที่ดีของหน่วยงานที่มีการดำเนินการทั้งในและต่างประเทศ มาประกอบกับผลสรุปจากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้เสียในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยได้วิเคราะห์และประมวลจัดทำเป็นข้อเสนอในรายประเด็นดังต่อไปนี้

1. ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน (ศกช.)

1.1 สถานที่/ที่ตั้งของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน (ศกช.)

เนื่องจากสถานที่ตั้งของ ศกช. ถือเป็นส่วนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะส่งผลต่อการสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ประชาชนที่จะมาใช้บริการ ปัจจุบันพบว่ามีการจัดตั้ง ศกช. ในหลายสถานที่ ทั้งในพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา วัด/องค์กรทางศาสนา ที่ตั้งของสมาคม/ชมรม และในพื้นที่ส่วนบุคคล โดยผลในแง่ดีของการมี ศกช. กระจายไปยังชุมชนต่าง ๆ ก่อให้เกิดผลดีที่เปิดโอกาสให้คู่พิพาทสามารถเข้าถึงกระบวนการไกล่เกลี่ยภาคประชาชนได้ง่าย แต่อีกด้านหนึ่งพบว่าประชาชนผู้มาใช้บริการเกิดความสับสนเพราะ

ในพื้นที่เดียวกันมีการจัดตั้ง ศกช. ขึ้นหลายแห่งในตำบลเดียวกันหรือในพื้นที่ใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะกรณีที่มีการจัดตั้งในพื้นที่ของเอกชน ทำให้ขาดความเชื่อมั่นถึงการมีผลทางกฎหมาย ประกอบกับเมื่อเข้าไปติดต่อขอให้ดำเนินการไกล่เกลี่ยกลับไม่สามารถติดต่อบุคคลใดได้ เพราะไม่มีผู้ปฏิบัติงานประจำ ศกช.

คณะผู้วิจัย เห็นว่าควรมีการกำหนดลักษณะสถานที่ซึ่งจะขอใช้ในการจัดตั้งดำเนินให้บริการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนให้ชัดเจน และต้องพิจารณาถึงโอกาสในการดำเนินงานที่เป็นจริง ซึ่งมีขั้นตอนการประเมินตรวจสอบตามข้อ 18 และข้อ 19 ตามระเบียบกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2562 ดังนั้น ควรมีการชี้แจงสร้างความเข้าใจให้แก่ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนที่จัดตั้งว่าตามข้อ 19 ดังกล่าวมีเกณฑ์และการประเมินมาตรฐานขั้นต่ำอย่างไร เพื่อสร้างความเข้าใจแต่แรก และมีกลไกการส่งเสริมการดำเนินงานเพื่อร่วมกับภาครัฐในการพัฒนาสร้างระบบงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนที่ได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับ ก่อให้เกิดความยั่งยืนของการไกล่เกลี่ยภาคประชาชนต่อไป พร้อมทั้งอาจมีการพิจารณาโดยการนำระบบเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการดำเนินการไกล่เกลี่ยด้วยได้ ซึ่งอาจทำให้สามารถไกล่เกลี่ยจากที่บ้าน หรือในสถานที่ที่คู่กรณีเห็นสมควรได้

1.2 คณะทำงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน (ศกช.)

ในการขับเคลื่อน ศกช. ถือได้ว่าคณะทำงานของ ศกช. เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เพราะเป็นผู้ที่คู่พิพาทจะต้องมีปฏิสัมพันธ์เป็นอันดับแรก โดยเฉพาะผู้ทำหน้าที่ประสานงานหรือติดต่อรับเรื่องจากคู่กรณีที่เข้ามาขอใช้บริการของ ศกช. ซึ่งข้อมูลจากการวิจัยพบว่า ศกช. หลายแห่งจัดตั้งขึ้นตามนโยบาย ในขณะที่คณะทำงานยังขาดความเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของตน ซึ่งตามข้อ 15 ของระเบียบกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2562

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ศกช. หลายแห่งยังไม่สามารถขับเคลื่อนดำเนินงานได้เพราะขาดผู้ทำหน้าที่ประสานงาน ตลอดถึงกรณีที่ผู้ที่ทำหน้าที่ประสานงานประจำ ศกช. ซึ่งมิใช่ผู้ที่ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยยังขาดความรู้ความเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของ ศกช. ในกรณีเจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้รับมอบหมายจากผู้บริหารท้องถิ่นให้ทำหน้าที่ดังกล่าว เห็นว่างาน ศกช. เป็นภาระงานที่เพิ่มขึ้นและอยู่นอกอำนาจหน้าที่ตามตำแหน่งงาน คณะผู้วิจัยเห็นว่า แนวทางการจัดตั้ง ศกช. ที่มีความเหมาะสมและจะสามารถขับเคลื่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ การขับเคลื่อนผ่านการยกระดับศูนย์ยุติธรรมชุมชนให้เป็นศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ทั้งนี้เพราะศูนย์ยุติธรรมชุมชนมีการดำเนินงานด้านการอำนวยความยุติธรรมและการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาก่อนอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งมีกลไกประเมินจัดกลุ่มศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่มีศักยภาพไว้อยู่ก่อนแล้ว ซึ่งกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพมีเป้าหมายการจัดตั้ง ศกช. โดยคัดเลือกจากศูนย์ยุติธรรมชุมชน (ศยช.) ที่มีความพร้อม

ทั้งสถานที่จัดตั้งซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในพื้นที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และการมีคณะทำงานที่เป็นระบบ ประการสำคัญควรปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อให้มีความชัดเจนในด้านภารกิจเกี่ยวกับการอำนวยความเป็นธรรมและการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในท้องถิ่น เช่น กรณีขององค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ตามมาตรา 45 ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540 ไม่ได้บัญญัติถึงอำนาจหน้าที่ดังกล่าว ทำให้ไม่สามารถจัดสรรงบประมาณดำเนินการและมอบหมายภารกิจงานให้เจ้าหน้าที่สังกัด อบจ. ให้ทำหน้าที่ประสานงานหรือการเป็นคณะทำงานใน ศกช. ได้ รวมตลอดถึง กรณีขององค์การบริหารส่วนตำบลตามมาตรา 22 และมาตรา 23 พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ซึ่งไม่ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ในด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้เช่นกัน

ส่วนกรณีของเทศบาลตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แม้ว่ามาตรา 50 (1) กำหนดให้เทศบาลตำบลมีหน้าที่ต้องดำเนินการในเขตเทศบาล “รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน” แต่ยังขาดความชัดเจนทำให้เกิดการตีความถึงอำนาจหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท นำไปสู่ข้อจำกัดในการจัดสรรงบประมาณและการมอบหมายงานให้ผู้ปฏิบัติงาน จึงควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายดังกล่าว เช่น มาตรา 50 (1) รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนและการอำนวยความยุติธรรม” เป็นต้น นอกจากนี้ เห็นควรต้องนำระบบบริหารของกระทรวงสาธารณสุขมาเป็นต้นแบบในการดำเนินการ โดยมีการใช้สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเป็นศูนย์กลาง และใช้อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านเข้ามาดำเนินการ หากมีปัญหาจะไปถึงสาธารณสุขจังหวัด กระทรวงยุติธรรมก็มีสำนักงานยุติธรรมจังหวัด มีอาสาสมัครของกระทรวงยุติธรรมเอง ก็สามารถดำเนินการโดยใช้ระบบบริหารของกระทรวงสาธารณสุขเป็นต้นแบบได้

1.3 ข้อพิพาททางแพ่งที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ไกล่เกลี่ยของ ศกช.

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งโดย ศกช. มีข้อจำกัดมิให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งที่เกี่ยวด้วยสิทธิแห่งสภาพบุคคล สิทธิในครอบครัว หรือกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ โดยสามารถดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งได้ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มาตรา 69 ภายใต้บังคับมาตรา 20 ประกอบด้วย (1) ข้อพิพาททางแพ่งที่มีทุนทรัพย์ไม่เกินห้าแสนบาทหรือไม่เกินจำนวนตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา และ (2) ข้อพิพาททางแพ่งอื่นนอกจาก (1) ตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ข้อพิพาทในชุมชนส่วนมากเป็นข้อพิพาททางแพ่งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลในครอบครัว และเครือญาติ เช่น ระหว่างสามีภรรยาและบุตร จึงเป็นข้อพิพาทเกี่ยวด้วยสิทธิในครอบครัว รวมถึงกรณีที่เป็นข้อพิพาทในเรื่องที่ดินของคนในชุมชน จึงเป็นข้อพิพาทเกี่ยวข้องกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ ทำให้เกิดข้อจำกัดในการดำเนินการไกล่เกลี่ยเพราะอยู่นอกเหนืออำนาจหน้าที่ไกล่เกลี่ยของ ศกช. แต่เมื่อเปรียบเทียบกับการไกล่เกลี่ยโดยคณะกรรมการหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 28 ตรี

ประกอบข้อบังคับของกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 พบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านมีอำนาจหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งได้ทุกกรณี ส่วนกรณีของการไกล่เกลี่ยโดยอำเภอตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2550 มาตรา 66/11 (4) อำเภอมีอำนาจหน้าที่ไกล่เกลี่ยได้ตามกฎกระทรวง ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาททางแพ่ง พ.ศ. 2553 และกฎกระทรวง ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยความผิดที่มีโทษทางอาญา พ.ศ. 2553 โดยการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาททางแพ่งนั้น สามารถดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเกี่ยวกับที่ดินได้โดยไม่มีข้อจำกัด ดังนั้น จึงควรพิจารณาในประเด็นดังกล่าว เพื่อทำให้เกิดกลไกที่หนุนเสริมและเอื้อให้เกิดการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งในระดับชุมชนด้วยภาคประชาชนมากยิ่งขึ้นตามแนวทางเช่นเดียวกับพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2550 และพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ดังนั้น เห็นควรให้มีการเพิ่มเติมข้อพิพาททางแพ่งที่สามารถไกล่เกลี่ยได้เพิ่มเติมในพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 โดยพิจารณาเปรียบเทียบกับกรณีของการไกล่เกลี่ยโดย “คณะกรรมการหมู่บ้าน” และการไกล่เกลี่ยโดยอำเภอตามกฎหมายที่กล่าวมาข้างต้น นอกจากนี้ การเพิ่มข้อพิพาททางแพ่งเกี่ยวกับบุคคลในครอบครัว ทำให้ต้องมีการอบรมเรื่องคดีครอบครัวเพิ่มเติมในหลักสูตรผู้ไกล่เกลี่ย ซึ่งคดีครอบครัวมีหลากหลาย อาจไม่ใช่ทุกประเภทที่จะให้สามารถไกล่เกลี่ยได้ และเห็นควรมีการไปพิจารณาฐานความผิดตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 เนื่องจากกฎหมายฉบับนี้กำหนดให้มีการไกล่เกลี่ยได้ และให้ความผิดตามกฎหมายฉบับนี้เป็นความผิดที่ยอมความได้ หากนำเอาความผิดที่ยอมความได้ตามกฎหมายฉบับนี้มาใช้ในพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 โดยเพิ่มข้อพิพาททางแพ่งเกี่ยวกับบุคคลในครอบครัว และเพิ่มข้อหาความผิดเกี่ยวกับความรุนแรงของบุคคลในครอบครัว จะช่วยแก้ไขปัญหาได้ส่วนหนึ่ง เพื่อให้ผู้ไกล่เกลี่ยมีอำนาจและหน้าที่ในการดำเนินการไกล่เกลี่ยในความผิดเหล่านี้ได้ อย่างไรก็ดี อาจให้มีการยกเว้นกรณีหย่าร้างให้ไม่สามารถไกล่เกลี่ยได้ และให้ไปใช้กระบวนการทางศาลตามปกติ รวมไปถึงข้อพิพาทในเรื่องที่ดิน เช่น ทางจำเป็น ภาระจำยอม เป็นต้น สามารถดำเนินการไกล่เกลี่ยกันได้

1.4 แบบฟอร์มและการดำเนินงานด้านเอกสาร

ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินงานของ ศกช. จะต้องปฏิบัติตามระเบียบกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2562 ซึ่งโดยเจตนารมณ์ทางกฎหมายถือเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นที่จะต้องมีการดำเนินการที่เป็นระบบ มีเอกสารหลักฐานประกอบการดำเนินการ เพราะผลของการไกล่เกลี่ยมีสภาพบังคับตามกฎหมาย อย่างไรก็ดีหากสามารถปรับลดแบบฟอร์มเอกสารให้ลดน้อยลงเหลือเท่าที่จำเป็นจะทำให้การดำเนินการของ ศกช. เกิดความคล่องตัวมากขึ้น เพราะ ศกช. ที่จัดตั้งขึ้นส่วนหนึ่งดำเนินการโดยผู้อาวุโส

ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนซึ่งเป็นผู้มีจิตอาสาในการมาร่วมดำเนินการจัดตั้งร่วมเป็นคณะทำงาน รวมตลอดถึงทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ได้สะท้อนถึงอุปสรรคข้อจำกัดในการใช้แบบฟอร์มเอกสารที่ปัจจุบันมีจำนวนมาก และยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเอกสารที่ต้องดำเนินการ ดังนั้น ควรมีการดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือ (1) การปรับลดให้เหลือเฉพาะแบบฟอร์มที่จำเป็น และ/หรือรวมแบบฟอร์มที่ต้องเขียนซ้ำซ้อนไว้ในชุดเดียวกัน (2) ในระยะเริ่มแรกควรจัดเจ้าหน้าที่ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดลงไปในชุมชนเพื่อเข้าร่วมดำเนินการกับ ศกช. เพื่อสร้างองค์ความรู้ในการใช้เอกสารแบบฟอร์มแก่ผู้ที่ทำหน้าที่ประสานงานของแต่ละแห่ง

2. ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทถือเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการระงับข้อพิพาท เนื่องจากทำหน้าที่เป็นคนกลางในการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งบุคคลที่จะเข้ามาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยได้นั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทั้งในเรื่องของการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย การชักจูงใจให้คู่พิพาทเกิดความเข้าใจและให้อภัยต่อการกระทำของอีกฝ่ายเพื่อให้เกิดความสมานฉันท์ รวมไปถึงการค้นหาความต้องการที่แท้จริงของคู่กรณีแต่ละฝ่าย ทั้งนี้ในมาตรา 9 และมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ได้มีการกำหนดให้บุคคลที่จะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยได้นั้นจะต้องผ่านการอบรมและขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ย เพื่อที่จะให้ผู้ไกล่เกลี่ยมีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและสามารถนำเอากระบวนการไกล่เกลี่ยไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

แต่อย่างไรก็ตามจากการวิจัยและรับฟังความคิดเห็น รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากหลากหลายกลุ่ม พบว่า มีประเด็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญเกี่ยวกับผู้ไกล่เกลี่ยที่ควรมีการดำเนินการปรับปรุงแก้ไข ดังต่อไปนี้

2.1 ความเชื่อมั่นของคู่กรณีต่อตัวผู้ไกล่เกลี่ย

เนื่องจากในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกซึ่งไม่ได้ใช้กระบวนการในการให้คนกลางมาตัดสินหรือชี้ขาดข้อพิพาท อย่างเช่น การพิจารณาคดีของศาล หรือการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทของอนุญาโตตุลาการ ซึ่งบุคคลที่จะเป็นผู้พิพากษาหรืออนุญาโตตุลาการได้นั้น จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ความสามารถไม่ว่าจะเป็นทางกฎหมายหรือมีความเชี่ยวชาญในวิชาชีพอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นกระบวนการให้คู่พิพาทที่สมัครใจเข้าร่วมการไกล่เกลี่ย ได้มีโอกาสเข้ามาพบปะพูดคุยหรือทำความเข้าใจในประเด็นปัญหาข้อพิพาทที่เกิดขึ้น โดยมีผู้ไกล่เกลี่ยเข้ามาทำหน้าที่เป็นตัวกลางให้คู่กรณีได้แสดงข้อมูลหรือความต้องการ ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดประเด็นพิพาท เนื่องจากขึ้นอยู่กับความสมัครใจของคู่กรณีในการที่จะเยียวยาชดใช้หรือทำข้อตกลงระงับข้อพิพาท ดังนั้น คุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้หรือสำเร็จการศึกษาทางด้านกฎหมายหรือมีความชำนาญเฉพาะทางในเรื่องที่เป็นประเด็นข้อพิพาทนั้น ๆ เช่นนี้ จึงส่งผลทำให้คู่กรณี

ที่จะนำข้อพิพาทเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย เกิดความไม่มั่นใจต่อตัวผู้ไกล่เกลี่ย เพราะยังคงมีความคิดว่าในส่วนของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นจะเข้ามาเป็นคนกลางในการชี้นำคดี การกำหนดประเด็นข้อพิพาทที่จะไกล่เกลี่ย รวมไปถึงการชี้ขาดข้อพิพาทด้วย ทำให้เกิดความเคลือบแคลงสงสัยต่อความสามารถในทางคดี เช่น การตีความกฎหมาย การวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามกฎหมายว่าจะมีความถูกต้องและเที่ยงธรรม หรือความสามารถในการทำข้อตกลงเพื่อระงับข้อพิพาท

นอกจากนี้ ด้วยเหตุที่การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทเป็นเรื่องที่ค่อนข้างใหม่ในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญา ซึ่งประชาชนโดยส่วนใหญ่จะมีความเข้าใจว่าเป็นการดำเนินงานของภาครัฐ รวมถึงกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักนั้น การไกล่เกลี่ยคดีอาญาเป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทำให้ในการเชิญชวนให้คู่กรณีนำข้อพิพาททางอาญาเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย จึงเป็นเรื่องที่ก่อให้เกิดความเคลือบแคลงสงสัยต่ออำนาจหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ย ยิ่งไปกว่านั้น แม้ว่าจะมีบางส่วนที่เห็นข้อดีและประโยชน์ของการระงับข้อพิพาทโดยใช้กระบวนการไกล่เกลี่ย แต่เนื่องจากว่าบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยที่ทำการขึ้นทะเบียนนั้นส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนซึ่งมีข้อดี คือ มีความใกล้ชิดและเข้าใจบริบทและสภาพปัญหาได้ดี แต่อาจเกิดปัญหาได้หากว่ามีข้อพิพาทที่ผู้ไกล่เกลี่ยมีส่วนได้เสีย หรือข้อพิพาทที่เกี่ยวพันเชื่อมโยงกับญาติพี่น้องของผู้ไกล่เกลี่ยอาจส่งผลต่อความไว้วางใจ และโอกาสที่จะเกิดผลประโยชน์ทับซ้อนย่อมมีสูงขึ้น จึงทำให้ทัศนคติที่มีต่อกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทยังเป็นที่สงสัย

คณะผู้วิจัยเห็นว่า ในการสร้างความเชื่อมั่นต่อตัวผู้ไกล่เกลี่ยนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชนทั่วไป ให้ทราบถึงกระบวนการและขั้นตอนในการไกล่เกลี่ยและระงับข้อพิพาท เพื่อที่จะเห็นประโยชน์และข้อดีของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่สามารถอำนวยความยุติธรรมให้เกิดขึ้น รวมถึงเกิดความสันติสุขให้เกิดขึ้นได้ในสังคม รวมไปถึงการมีทางเลือกให้แก่คู่พิพาทที่สามารถเลือกผู้ไกล่เกลี่ยที่มีความหลากหลาย เพื่อป้องกันการขัดแย้งซึ่งผลประโยชน์ นอกเหนือจากนี้ การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขความขัดแย้งและสร้างมาตรการเชิงรุกในการป้องกันการกระทำความผิดให้ลงไปถึงเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง จะยิ่งช่วยส่งเสริมให้การลดจำนวนของข้อพิพาทที่อาจจะเกิดขึ้นลดปริมาณลง ดังนั้น จึงควรมีการประชาสัมพันธ์ทำความเข้าใจถึงรูปแบบของการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทต่อประชาชน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และเห็นประโยชน์ของการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท รวมไปถึงการมีบัญชีของผู้ไกล่เกลี่ยที่มีความหลากหลาย โดยอาจจะเพิ่มบุคคลที่มาจากนอกพื้นที่สามารถเข้ามาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยได้ด้วย นอกเหนือจากนี้ ควรที่จะมีการนำเอาแนวความคิดของหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (RJ–Restorative Justice) มาใช้ เพื่อให้โอกาสกับผู้ที่กระทำความผิดเล็กน้อยที่ยอมรับว่ามีการกระทำความผิด และมีความจริงใจที่จะปรับปรุงหรือแก้ไขความผิดที่ตนได้ก่อขึ้น ได้มีโอกาสในการกลับตัว รวมถึงสร้างความรู้สึกที่ดีต่อกัน

ในระหว่างคู่กรณีที่จะได้ยอมรับและให้อภัยต่อความผิดที่ได้เกิดขึ้น รวมถึงลดจำนวนของคดีที่จะต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักให้มีเท่าที่จำเป็น นอกจากนี้ยังเป็นการเยียวยาให้ผู้เสียหายได้รับการชดใช้ความเสียหายได้อีกส่วนหนึ่ง แต่ต้องคำนึงถึงคดีและอัตราโทษที่มีความเหมาะสม

2.2 ความเชื่อมั่นของผู้ไกล่เกลี่ยต่อความรู้ความสามารถและทักษะของตนเอง

ควรมีการเสริมสร้างทักษะหรือองค์ความรู้ให้กับผู้ไกล่เกลี่ยอย่างต่อเนื่อง และควรพิจารณาปรับปรุงเนื้อหา ระยะเวลาการฝึกอบรม โดยการเสริมความรู้ที่เกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้แก่ผู้ไกล่เกลี่ย เพื่อให้สามารถนำไปปรับใช้บูรณาการการระงับข้อพิพาทอย่างมีประสิทธิภาพ และการมีระบบพี่เลี้ยง (coaching) หรือระบบฝึกปฏิบัติเพิ่มเติมแบบเป็นระดับที่สูงขึ้นไป หรือสร้างกลไกสร้างศูนย์ไกล่เกลี่ยนำร่องอย่างครบวงจร การประเมินเพื่อค้นหาต้นแบบผู้ไกล่เกลี่ยเพื่อเป็น Role Model หรือ Best practice และมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างต่อเนื่อง

2.3 บันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาทและผลทางกฎหมาย

ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มาตรา 69 วรรคสอง ได้บัญญัติให้บันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาทที่ดำเนินการโดย ศกช. จะมีผลทางกฎหมายเมื่อกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้พิจารณาเห็นว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของ ศกช. ในเรื่องนั้น ๆ ได้ดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้และได้ออกหนังสือรับรองให้แล้ว จึงจะมีผลให้ข้อตกลงระงับข้อพิพาทนั้นบังคับกันได้หรือให้สิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับไปตามพระราชบัญญัตินี้ จึงสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดย ศกช. เพราะต้องดำเนินการให้ถูกต้องครบถ้วนในทุกขั้นตอน ดังนี้ (1) การรับเรื่อง (2) ลักษณะข้อพิพาทที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ไกล่เกลี่ย (3) การแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ย (3) กระบวนการไกล่เกลี่ยโดยผู้ไกล่เกลี่ย (4) การจัดทำบันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาท และ (5) การส่งบันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาทให้กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพพิจารณารับรอง

ผลจากการศึกษาพบว่า ผู้ไกล่เกลี่ยและเจ้าหน้าที่ประจำ ศกช. มีข้อห่วงกังวลในประเด็นการจัดทำบันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาทเป็นอย่างมาก ส่วนหนึ่งเพราะขาดทักษะและประสบการณ์ อีกทั้งการทำบันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาทมีความสำคัญอย่างมาก ประกอบกับในหลักสูตรการอบรมผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทซึ่งมีข้อจำกัดในเรื่องระยะเวลาในการฝึกอบรม ทำให้ขาดการฝึกทักษะในการทำบันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาท คณะผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอในประเด็นดังกล่าว ดังนี้ (1) จัดให้มีหลักสูตรเฉพาะด้านการจัดทำบันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาทเพื่อเพิ่มทักษะที่เน้นการปฏิบัติในเรื่องดังกล่าว (2) ควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดเข้าร่วมดำเนินการกับ ศกช. หรือมีช่องทางสื่อสารให้คำปรึกษาที่เป็นระบบเกี่ยวกับการใช้เอกสารแบบฟอร์ม รวมถึงลักษณะของการจัดทำบันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาทให้ถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนด และ (3) มีข้อเสนอให้หากจัดทำบันทึกข้อตกลงที่ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน (ศกช.) แล้ว คู่กรณี

อีกฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตาม ให้กลับมาแจ้งที่ศูนย์ไกล่เกลี่ยฯ และให้ศูนย์ไกล่เกลี่ยฯ ประสานไปที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัด ซึ่งจะมีกลุ่มงานไกล่เกลี่ยที่มีนิติกรช่วยดำเนินการในการเขียนคำร้องไปยังศาลตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการยื่นคำร้องขอและการบังคับตามข้อตกลงระงับข้อพิพาทตามมาตรา 32 และการมีคำสั่งตามมาตรา 33 ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 พ.ศ. 2563

3. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นสอบสวน

3.1 กระบวนการที่เอื้อให้เกิดการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นสอบสวน

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นสอบสวนนั้นเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้สามารถดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน แต่ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ยังมีการดำเนินการนำไปปฏิบัติน้อย ส่วนหนึ่งเกิดจากขั้นตอนการดำเนินการที่เพิ่มภาระให้กับพนักงานสอบสวน ดังนั้น ในความผิดอันยอมความได้ที่คู่กรณีสามารถประนีประนอมยอมความกันได้ พนักงานสอบสวนจะเลือกใช้กระบวนการเจรจาให้ผู้เสียหายยอมถอนคำร้องทุกข์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือเปรียบเทียบปรับในกรณีที่เป็นความผิดลหุโทษ อย่างไรก็ดี กรณีความผิดอาญาอันยอมความไม่ได้ที่มีอัตราโทษจำคุกไม่เกินสามปีตามที่พระราชบัญญัติไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 บัญญัติไว้ยังจำเป็นต้องใช้มาตการไกล่เกลี่ยตามพระราชบัญญัติดังกล่าวเพราะไม่สามารถดำเนินการเช่นเดียวกับความผิดอันยอมความได้หรือความผิดลหุโทษ ดังนั้น ควรปรับลดด้านเอกสารสำนวนและเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อลดภาระให้พนักงานสอบสวนและมีกลไกส่งเสริมการปฏิบัติงานในชั้นสอบสวนเพื่อให้มีเกิดการใช้กระบวนการระงับข้อพิพาททางอาญามากขึ้น

3.2 การแจ้งให้คู่กรณีทราบถึงสิทธิในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวน

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ประชาชนไม่ทราบถึงสิทธิและผลทางกฎหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน ซึ่งมีสาเหตุมาจากการขาดกระบวนการที่ชัดเจนในการแจ้งให้คู่กรณีทราบถึงสิทธิในการไกล่เกลี่ย ขั้นตอนการไกล่เกลี่ย และผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งแตกต่างกับการแจ้งสิทธิให้ผู้ต้องหาทราบ เช่น สิทธิในการให้การหรือไม่ให้การ สิทธิในการมีทนายความ สิทธิในการเข้าถึงกองทุนยุติธรรม เป็นต้น โดยกฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนที่จะต้องแจ้งสิทธิดังกล่าวให้กับตัวผู้ต้องหาทราบก่อนที่จะมีการดำเนินคดีอาญาในชั้นสอบสวน นอกจากนี้ยังกำหนดมาตรการบังคับในกรณีที่ไม่แจ้งสิทธิให้กับผู้ต้องหาทราบ เช่น การไม่แจ้งสิทธิในการมีทนายความ การไม่แจ้งสิทธิในการไม่ให้ถ้อยคำ จะมีผลทำให้ถ้อยคำของผู้ต้องหาที่ให้ไว้ในชั้นสอบสวนนั้นศาลจะรับฟังไว้เป็นพยานหลักฐานในคดีไม่ได้ ซึ่งการกำหนดมาตรการบังคับดังกล่าวไว้ทำให้พนักงานสอบสวนต้องตระหนักถึงการแจ้งสิทธิดังกล่าว ดังนั้น หากมีการกำหนดมาตรการบังคับหรือผลทางกฎหมายที่ให้พนักงานสอบสวนต้องแจ้งสิทธิในการไกล่เกลี่ยให้กับคู่กรณีทราบจะทำให้การเข้าถึงการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นพนักงานสอบสวนมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3.3 ฐานความผิดที่สามารถไกล่เกลี่ยได้ในชั้นพนักงานสอบสวน

แม้ว่าตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 จะกำหนดฐานความผิดอาญาที่สามารถไกล่เกลี่ยได้มากกว่า ศกช. หรือหน่วยงานรัฐ เพราะมีอำนาจในการไกล่เกลี่ยความผิดอาญาอันยอมความไม่ได้ซึ่งมีอัตราโทษจำคุกไม่เกินสามปีตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัติ ซึ่งมีทั้งหมด 6 ฐานความผิด[5] แต่มีปัญหาในทางข้อกฎหมายและการปฏิบัติ เช่น กรณีความผิดฐานลักทรัพย์นั้นเป็นความผิดฐานลักทรัพย์ธรรมดาหรือลักทรัพย์โดยมีเหตุฉกรรจ์ ซึ่งความไม่ชัดเจนดังกล่าวทำให้ไม่กล้าตัดสินใจดำเนินการไกล่เกลี่ยเพราะไม่ทราบว่าข้อพิพาทดังกล่าวนั้นอยู่อำนาจที่สามารถไกล่เกลี่ยตามอำนาจหน้าที่ได้หรือไม่ ทั้งนี้ประกอบกับกระบวนการในชั้นพนักงานสอบสวนเป็นกรณีที่ยังไม่ได้มีการพิสูจน์ข้อเท็จจริงกันว่าข้อพิพาทนั้นเป็นความผิดฐานใดแน่ชัด

4. การขอออกคำบังคับให้ปฏิบัติตามบันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาท

ผลจากการศึกษาพบว่า ประชาชนผู้มาใช้บริการไกล่เกลี่ยภายใต้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มีความคาดหวังว่าจะเป็นการยุติข้อพิพาทมีสภาพบังคับโดยไม่จำเป็นต้องนำคดีสู่ศาล แต่ตามกฎหมายในกรณีที่คู่กรณีไม่ปฏิบัติตามบันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาท คู่พิพาทยังคงต้องไปใช้สิทธิทางศาลเพื่อให้มีการออกคำบังคับและระยะเวลาในการยื่นคำร้องมีจำกัดเวลาเพียง 3 ปี คณะผู้วิจัยเห็นว่า พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ยังขาดกลไกการให้ความช่วยเหลือในขั้นตอนของการขอออกคำบังคับ คู่กรณีจะต้องไปดำเนินการในชั้นศาลด้วยตนเองหรือยังคงต้องมีทนายความดำเนินการ จึงส่งผลให้การไกล่เกลี่ยตามกฎหมายฉบับนี้ยังขาดประสิทธิภาพเมื่อเทียบกับกรณีการไกล่เกลี่ยโดยอำเภอตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2550 มาตรา 66/11 (4) ประกอบกฎกระทรวง ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาททางแพ่ง พ.ศ. 2553 ข้อ 25[6] ดังนั้น จึงควรแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 เพื่อกำหนดให้พนักงานอัยการเข้ามามีส่วนช่วยเหลือประชาชนในลักษณะเช่นเดียวกับพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2550 มาตรา 66/2 วรรค 7 ดังนี้

---

[5] *มาตรา 41 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนให้กระทำได้ในคดีความผิด ดังต่อไปนี้*

(1) คดีความผิดอันยอมความได้

(2) คดีความผิดลหุโทษตามมาตรา 390 มาตรา 391 มาตรา 392 มาตรา 393 มาตรา 394 มาตรา 395 และมาตรา 397 แห่งประมวลกฎหมายอาญา และความผิดลหุโทษอื่นที่ไม่กระทบต่อส่วนรวมตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา

(3) ความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินสามปีตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัตินี้

[6] *กฎกระทรวง ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาททางแพ่ง พ.ศ. 2553*

ข้อ 25 "ในกรณีที่คู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตามสัญญาประนีประนอมยอมความให้คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่งยื่นคำร้องต่อพนักงานอัยการที่มีเขตอำนาจรับผิดชอบในท้องที่อำเภอที่ดำเนินการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทนั้น และให้พนักงานอัยการดำเนินการยื่นคำร้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจเพื่อให้ออกคำบังคับให้ตามสัญญาประนีประนอมยอมความดังกล่าว โดยให้นำกฎหมายว่าด้วยอนุญาโตตุลาการมาใช้บังคับโดยอนุโลม

การยื่นคำร้องต่อศาลของพนักงานอัยการตามวรรคหนึ่ง ให้กระทำภายในกำหนดเวลาสามปีนับแต่วันที่อาจบังคับตามสัญญาประนีประนอมยอมความได้"

ตารางที่ 2 พ.ร.บ.การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562

พ.ร.บ.การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562	ข้อเสนอ
มาตรา 32 เมื่อคู่กรณีฝ่ายหนึ่งเรียกร้องให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติตามข้อตกลงระงับข้อพิพาทแล้ว แต่คู่กรณีฝ่ายที่ถูกเรียกร้องนั้นไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงระงับข้อพิพาท คู่กรณีฝ่ายที่เรียกร้องอาจยื่นคำร้องขอต่อศาลเพื่อให้บังคับตามข้อตกลงระงับข้อพิพาทได้ การร้องขอตามวรรคหนึ่งต้องกระทำภายในสามปีนับแต่วันที่อาจบังคับตามข้อตกลงระงับข้อพิพาทได้ ถ้าไม่ได้ร้องขอภายในกำหนดดังกล่าว ให้มูลหนี้ตามข้อตกลงระงับข้อพิพาทนั้นเป็นอันระงับไป การร้องขอตามวรรคหนึ่งให้ยื่นต่อศาลยุติธรรมที่มีการทำข้อตกลงระงับข้อพิพาทในเขตศาลนั้น หรือศาลยุติธรรมที่คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาล หรือศาลยุติธรรมที่มีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาข้อพิพาทซึ่งได้มีการไกล่เกลี่ยนั้น และให้เสียค่าขึ้นศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในอัตราเดียวกับคำร้องขอให้ศาลบังคับตามคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการในประเทศ	มาตรา 32 เมื่อคู่กรณีฝ่ายหนึ่งเรียกร้องให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติตามข้อตกลงระงับข้อพิพาทแล้ว แต่คู่กรณีฝ่ายที่ถูกเรียกร้องนั้นไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงระงับข้อพิพาท คู่กรณีฝ่ายที่เรียกร้องอาจยื่นคำร้องขอต่อศาลเพื่อให้บังคับตามข้อตกลงระงับข้อพิพาทได้ หรือยื่นคำร้องต่อพนักงานอัยการที่มีเขตอำนาจรับผิดชอบในท้องที่ซึ่งดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น และให้พนักงานอัยการดำเนินการยื่นคำร้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจเพื่อให้ออกคำบังคับให้ตามบันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาทดังกล่าว การร้องขอตามวรรคหนึ่งต้องกระทำภายในสามปีนับแต่วันที่อาจบังคับตามข้อตกลงระงับข้อพิพาทได้ ถ้าไม่ได้ร้องขอภายในกำหนดดังกล่าว ให้มูลหนี้ตามข้อตกลงระงับข้อพิพาทนั้นเป็นอันระงับไป การร้องขอตามวรรคหนึ่งให้ยื่นต่อศาลยุติธรรมที่มีการทำข้อตกลงระงับข้อพิพาทในเขตศาลนั้นหรือศาลยุติธรรมที่คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาล หรือศาลยุติธรรมที่มีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาข้อพิพาทซึ่งได้มีการไกล่เกลี่ยนั้น และให้เสียค่าขึ้นศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในอัตราเดียวกับคำร้องขอให้ศาลบังคับตามคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการในประเทศ

ที่มา: *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง "การศึกษาสถานการณ์และประเมินผลสำเร็จของมาตรการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของประเทศไทยในปัจจุบัน" (ภายใต้ชุดโครงการวิจัยเพื่อหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรม), สำนักงานกิจการยุติธรรม, กระทรวงยุติธรรม.*

5. ข้อเสนอเชิงนโยบาย และมาตรการเชิงรุกในการส่งเสริมกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

กระบวนการยุติธรรมทางเลือกมีเป้าหมายสำคัญคือ การหันเหข้อพิพาทออกจากกระบวนการยุติธรรมกระเสหลัก ข้อพิพาททางแพ่งที่มีทุนทรัพย์ไม่มากและข้อพิพาทอาญาที่มิใช่คดีร้ายแรงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องฟ้องคดีต่อศาล เป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การยุติข้อพิพาทอย่างสมานฉันท์ อย่างไรก็ดี การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีข้อจำกัดและข้อท้าทายที่จะต้องได้รับความเชื่อมั่นจากคู่พิพาทว่าเป็นกระบวนการที่เกิดประโยชน์มากกว่าการฟ้องคดี เพราะการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะต้องอาศัยความยินยอมของคู่พิพาทเป็นสำคัญตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มาตรา 21 และมาตรา 44 โดยคู่กรณีมีสิทธิถอนตัวจากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ตลอดเวลา รวมถึงในขั้นตอนของการร่วมกันแสวงหาทางออกและ

การทำบันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาทที่จะต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจของคู่พิพาทดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 27 มาตรา 29 และมาตรา 30

ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนยังขาดการรับรู้ขาดความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์และสภาพบังคับของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 เนื่องจากเป็นระยะเริ่มต้นของการประกาศใช้กฎหมาย ประกอบกับสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ทำให้มีข้อจำกัดในการจัดกิจกรรมสร้างการรับรู้แก่ประชาชน อีกทั้งคู่พิพาทไม่มีความมั่นใจว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่กระทำนอกศาลจะมีผลบังคับเสมือนเป็นคำพิพากษาของศาล จึงไม่ยินยอมเข้าสู่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ดังนั้น จึงควรมีมาตรการเชิงรุกในการนำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไปบังคับใช้ให้มากขึ้น ดังนี้

1) การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและกระตุ้นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งเป็นกระบวนการนำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไปเป็นเครื่องมือกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น มหกรรมไกล่เกลี่ยหนี้สิน โดยกระทรวงยุติธรรมได้ร่วมกับสำนักงานกองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) ธนาคารออมสิน สถาบันการเงิน และผู้ประกอบธุรกิจ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นตัวอย่างกิจกรรมที่ดีที่ทำให้เกิดเวทีไกล่เกลี่ยข้อพิพาทขึ้นอย่างเป็นระบบ

2) การเปลี่ยนจากกระบวนการระงับข้อพิพาท “ทางเลือก” ให้เป็น “ทางแรก” หมายถึง การกำหนดให้คู่พิพาทจะต้องใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อน จึงจะมีสิทธินำข้อพิพาทไปสู่การพิจารณาของอนุญาโตตุลาการ หรือนำคดีไปสู่ศาลได้ เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 มาตรา 29 “เมื่อมีข้อพิพาทในการปฏิบัติตามสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา ถ้าคู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประสงค์จะใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ให้คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามที่บัญญัติไว้ในหมวดนี้ก่อน จึงจะมีสิทธินำข้อพิพาทไปสู่การพิจารณาของอนุญาโตตุลาการ หรือนำคดีไปสู่ศาลได้” ซึ่งสามารถดำเนินการได้ใน 2 ระดับ คือ

2.1) การเพิ่มข้อสัญญาเกี่ยวกับการตกลงให้ใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยไว้ในสัญญามาตรฐานที่มีกฎหมายกำหนด เช่น สัญญาการให้บริการเกี่ยวกับโทรคมนาคม สัญญาเช่าที่ดินเพื่อการเกษตร สัญญาเช่าหอพัก สัญญาเช่าอาคารเพื่ออยู่อาศัย เป็นต้น โดยกำหนดข้อสัญญาว่า กรณีมีข้อพิพาทคู่สัญญาตกลงให้มีการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อน จึงจะมีสิทธินำข้อพิพาทไปสู่การพิจารณาของอนุญาโตตุลาการ หรือนำคดีไปสู่ศาลได้ รวมถึงในสัญญาและกรมธรรม์ประกันภัย กรมธรรม์ประกันชีวิตที่ปัจจุบันกำหนดข้อสัญญาการระงับข้อพิพาทไว้เฉพาะการระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการ ว่า “ในกรณีที่มีข้อพิพาท ข้อขัดแย้ง หรือข้อเรียกร้องใด ๆ ภายใต้กรมธรรม์ประกันภัยฉบับนี้ ระหว่างผู้มีสิทธิเรียกร้องตามกรมธรรม์ประกันภัยกับบริษัท และหากผู้มีสิทธิเรียกร้องประสงค์ และเห็นควรยุติข้อพิพาทนั้นโดยวิธีการอนุญาโตตุลาการ บริษัทตกลงยินยอมและให้ทำการวินิจฉัยชี้ขาดโดยอนุญาโตตุลาการตามระเบียบของสำนักงานคณะกรรมการกำกับ

และส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย (คปภ.) ว่าด้วยอนุญาโตตุลาการ" ซึ่งแม้ว่าปัจจุบันจะมีกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย (คปภ.) แต่ยังไม่มีการกำหนดถึงการนำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมากำหนดเป็นข้อสัญญาในกรมธรรม์ประกันภัย เป็นต้น

2.2) การแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค กฎหมายสถานพยาบาลและบริการด้านสุขภาพ เป็นต้น ซึ่งมีปริมาณคดีและสถิติข้อพิพาทจำนวนมาก โดยการบัญญัติให้มีการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อน จึงจะมีสิทธินำข้อพิพาทไปสู่การพิจารณาของอนุญาโตตุลาการ หรือนำคดีไปสู่ศาลได้

นอกจากนี้ยังรวมถึงการสร้างข้อตกลงร่วมกันในระดับชุมชน เช่น ธรรมนูญชุมชนที่กำหนดแนวทางการจัดการความขัดแย้งในชุมชนด้วยชุมชนก่อนการนำคดีไปฟ้องร้องเป็นคดี เป็นต้น แม้ว่าจะไม่มีสภาพบังคับเป็นกฎหมายแต่เป็นการสร้างวัฒนธรรมการจัดการข้อพิพาทชุมชนด้วยกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกอีกทางหนึ่ง

6. ข้อเสนอแนะอื่น

6.1 ควรมีการบรรจุเนื้อหาความรู้และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกไว้ในบทเรียนโดยมีเนื้อหาที่เหมาะสมกับระดับการศึกษาในช่วงชั้นต่าง ๆ การให้ความรู้ความเข้าใจกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม สิทธิหน้าที่พลเมือง เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เห็นถึงความสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก การระงับข้อพิพาทเชิงสมานฉันท์ การสร้างวัฒนธรรมและค่านิยมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

6.2 การส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการร่วมกันแสวงหาทางออกโดยใช้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นลำดับแรก มิใช่มุ่งแต่การแจ้งความร้องทุกข์หรือฟ้องเป็นคดีความต่อศาล

6.3 หน่วยงานต่าง ๆ ควรนำพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ไปปรับใช้ร่วมกับกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อให้การขับเคลื่อนด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

บรรณานุกรม

คะนึงนิจ แซ่เฮง. (2559). *การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในสิงคโปร์.* ค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2564, จาก http://khanuengnit.blogspot.com/2016/05/blog-post.html

ชาติ ชัยเดชสุริยะ และคณะ, (2548). มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, กรุงเทพฯ : มูลนิธิพัฒนากระบวนการยุติธรรม.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. (2548). *กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การปรับกระบวนทัศน์กระบวนการยุติธรรมไทย.* วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการ คณะบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. (2553). *การพัฒนากรอบแนวทางการวิจัยชุดโครงการกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในสังคมไทย.* กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม.

นัทธี จิตสว่าง. (2545). Restorative Justice: กระบวนการยุติธรรมแนวใหม่ เหยื่อและชุมชนมีส่วนร่วม", ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: ทางเลือกใหม่สาหรับกระบวนการยุติธรรมไทย, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา,)

ปรีดี เกษมทรัพย์. (2560). *นิติปรัชญา*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภัทรวรรณ ทองใหญ่. (2563). การหันเหผู้กระทำผิดออกจากระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา: ศึกษากรณีการหันเหในชั้นก่อนฟ้องในประเทศไทย," *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ปีที่ 49,* ฉบับที่ 4, 727-753

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2560). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก. หน้า 1.

วันชัย วัฒนศัพท์. (2550). *การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทและความขัดแย้งในชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2562). *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิเคราะห์ระบบค่าฤชาธรรมเนียมและค่าขึ้นศาลด้วยวิธีการทางเศรษฐศาสตร์*. สถาบันวิจัยและพัฒนารพีพัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม.

สรวิศ ลิมปรังษี. (2549). การไกล่เกลี่ยฟื้นสัมพันธ์ในคดีอาญาประสบการณ์ของศาลนิวซีแลนด์. *วารสารศาลยุติธรรมปริทัศน์, ปีที่ 1,* ฉบับปฐมฤกษ์ 1,หน้า 25-35.

สรวิศ ลิมปรังษี. (2555). *การจัดการความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท : ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท*. กรุงเทพมหานคร: สำนักระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม.

สุวรรณ วงษ์การค้า และคณะ. (2564). แนวทางการจัดทำกฎหมายต้นแบบว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระดับท้องถิ่น. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, ปีที่ 6, ฉบับที่ 8,* หน้า 325-341

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. (2562). "*ปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมที่ดูดาย*" ค้นเมื่อ 20 เมษายน 2564, จาก https://www.the101.world/surasak-interview/

อุดม งามเมืองสกุล และวิมลเรขา ศิริชัยราวรรณ. (2563). กฎหมายการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน. *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ปีที่ 49,* ฉบับที่ 2, น.297-315

United Nation. *United Nations basic principles on the use of restorative justice in penal matters 2002.*

Stephen J. O'Driscoll. (n.d.). Youth justice in New Zealand: A restorative justice approach to reduce youth offending. ค้นเมื่อ 5 ธันวาคม 2564, จาก http://www.unafei.or.jp/english/pdf/Rs_No75/No75_10VE_O'Driscoll.pdf

พฤติกรรมการรังแกกันของนักเรียนในประเทศไทย ผ่านมุมมองอาชญาวิทยา*

Student Bullying Behavior in Thailand through a Criminological Perspective*

*ณัฏฐาภรณ์ โสกัณฑัต***

*Natthapon Sokantat***

*สุณีย์ กัลยะจิตร****

*Sunee Kanyajit****

*พงษ์ธร ธัญญสิริ*****

*Phongthon Thanyasiri*****

*ศุภกร ปุญญฤทธิ์******

*Suppakorn Poonyarith******

บทคัดย่อ

พฤติกรรมการรังแกกันของนักเรียนในประเทศไทยผ่านมุมมองอาชญาวิทยามีวัตถุประสงค์เพื่อ ทำการศึกษาพฤติกรรมการรังแกกันในมุมมองทฤษฎีความผูกพันทางสังคม (Social Bond Theory) และทฤษฎี

---

* *บทความฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งในรายงานวิจัย ผ่าน"โครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก (PHD/0025/2560) สนับสนุนทุนวิจัยโดยสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.), สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)*

* *This article is part of a research report. Through the "Kanchanaphisek Doctoral Program (PHD/0025/2017) Research funding supported by the National Research Council (NRCT), Office of the Science Promotion Board. Research and Innovation (TSRI)*

** *นักศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาอาชญาวิทยา การบริการงานยุติธรรมและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล*

** *PhD student Doctor of Philosophy Program Criminology branch Justice and social services Mahidol University*

*** *รองศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำหลักสูตร ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม (หลักสูตรนานาชาติ) มหาวิทยาลัยมหิดล*

*** *Associate Professor Course instructor Doctor of Philosophy Department of Criminology and Justice (International Program) Mahidol University*

**** *ผู้อำนวยการสำนักงานกิจการยุติธรรม สำนักงานกิจการยุติธรรม*

**** *Director of the Office of Justice Affairs Office of Justice Affairs*

***** *ผู้ช่วยศาสตราจารย์อาจารย์ประจำหลักสูตร ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม (หลักสูตรนานาชาติ) มหาวิทยาลัยมหิดล*

***** *Assistant Professor, Course Instructor Doctor of Philosophy Department of Criminology and Justice (International Program) Mahidol University*

Received: *September 16, 2022* ***Revised:*** *March 8, 2023* ***Accepted:*** *March 13, 2023*

การคบหาสมาคมที่แตกต่างกัน (Differential Association Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีทางอาชญาวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน ถึงแม้พฤติกรรมการรังแกกันยังมิใช่พฤติกรรมการกระทำผิดทางกฎหมาย แต่หากการศึกษาความเป็นไปของพฤติกรรมยังไม่ครบทุกรอบด้าน ขาดแนวทางป้องกันที่ชัดเจน อาจจะทำให้พฤติกรรมที่เป็นเพียงแค่พฤติกรรมเบี่ยงเบนสามารถพัฒนากลายเป็นพฤติกรรมกระทำผิดหรือพฤติกรรมอาชญากรได้ในอนาคต ดังนั้นแล้วการศึกษาในครั้งนี้จึงมีความเฉพาะเจาะจงไปที่มุมมองด้านอาชญาวิทยาและมุ่งเน้นไปที่ทฤษฎีทางอาชญาวิทยาที่มีความเกี่ยวข้อง โดยทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) สัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม ได้แก่ นักจิตวิทยา นักวิชาการด้านพฤติกรรมการรังแกกัน และด้านอาชญาวิทยา ซึ่งผลการศึกษาพบว่าพฤติกรรมการรังแกกันล้วนมีความเชื่อมโยงและเกี่ยวพันกับทฤษฎีทางอาชญาวิทยาทั้งสองนี้ โดยสามารถอธิบายได้ทั้งในแง่มุมของสาเหตุถึงความผูกพันทางสังคมที่เป็นสถาบันทางสังคมหลักที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับเด็กและเยาวชน หากเด็กและเยาวชนมีพันธะทางสังคมสูงมักจะมีแนวโน้มในการแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบนหรือพฤติกรรมอาชญากรรมน้อย แต่หากมีพันธะทางสังคมอยู่ในระดับต่ำหรือมีความผูกพันทางสังคมน้อยก็มักจะมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนสูง รวมทั้งหากมีการคบหาสมาคมกับเพื่อนที่มีอุปนิสัยหรือมีพฤติกรรมรังแกผู้อื่นอยู่ก่อนแล้วจะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้พฤติกรรมจนนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมนั้นเสียเอง จากผลการศึกษาที่ได้นั้นจะสามารถนำไปสู่แนวทางการป้องกันได้ในอนาคตโดยจะต้องมีการบูรณาการร่วมกันของหน่วยงานและสถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสถาบันทางสังคมที่เล็กที่สุดคือครอบครัว

คำสำคัญ: รังแก, นักเรียน, อาชญาวิทยา

Abstract

The research of bullying behavior of students in Thailand through a criminology perspective aims to study of bullying behavior from different perspectives on social bond theory and differential association theory. These are considered as criminological theories that relate the youth deviance behavior. Although bullying behavior is currently not an illegal act, deviant behavior can turn into criminal behavior without research study in all aspects along with the lack of apparent prevention guidelines. Therefore, this study is specific to the criminology perspective and focuses on relevant criminological theories by conducting a qualitative research study, in-depth interviews with 3 key informants, psychologists, academics on bullying behavior. and criminologist. The results showed that bullying behaviors are related to these two criminological theories which can be explained in terms of the causes and the social bond that are the

main social institutions of great importance for children and young people If children and youth are highly socially engaged, they are less likely to exhibit deviant or criminal behavior, but those with low levels of social bonding or less social bonding tend to be highly deviant. In addition, if there is an association with friends who have bullying habits or behavior earlier, this will result in behavior learning and lead to their own behaviors. From the results of the study, it can lead to a preventive approach in the future.

Keyword: Bullying, Student, Criminology

บทนำ

การรังแกกันในโรงเรียนเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมายาวนาน ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อต้องทนกับความกลัวและความวิตกกังวลในชีวิตประจำวัน อารมณ์ด้านลบที่เกิดจากการถูกกลั่นแกล้งรังแกและความรุนแรงส่งผลกระทบต่อการเห็นคุณค่าในตนเองและจิตใจของเด็ก และที่เลวร้ายที่สุดประสบการณ์การกลั่นแกล้งอาจทำให้ชีวิตยากลำบากเหมือนผู้ใหญ่ การตกเป็นเหยื่อซ้ำ ๆ มักจะทิ้งร่องรอยที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของทุกฝ่ายในทางใดทางหนึ่ง (Victim Support Finland, 2014) ซึ่งสถานการณ์นี้ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงแค่ในประเทศไทย แต่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนทั่วโลก อย่างเช่นในสหรัฐอเมริกามีรายงานว่านักเรียนหนึ่งในห้าคน (20.2%) มักจะถูกรังแก การรังแกกันในประเทศไทยนั้นมีการรายงานถึงจำนวนตัวเลขของนักเรียนที่โดนกลั่นแกล้งซึ่งมีมากถึง 600,000 คน ซึ่งเมื่อเทียบอัตราส่วนนั้นมีมากถึง 40% (มูลนิธิยุวพัฒน์, 2562) จากการสำรวจโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) พบว่า การกลั่นแกล้งกันในโรงเรียน มีการใช้ความรุนแรงทั้งทางด้านร่างกายหรือจิตใจจากเพื่อนร่วมชั้นเรียน การกลั่นแกล้งกันในปัจจุบันไม่เพียงแค่เป็นการกลั่นแกล้งกันทางกาย วาจา อย่างเช่นในอดีต แต่ในปัจจุบันการกลั่นแกล้งกันในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลมีบทบาทมากในการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้เข้ามาเป็นปัจจัยเสริมอีกหนึ่งอย่างที่ส่งผลให้การกลั่นแกล้งกันไม่เพียงแค่เกิดขึ้นในโรงเรียนเท่านั้น แต่เกิดขึ้นในโลกไซเบอร์ในแฟลตฟอร์มต่าง ๆ เช่น เว็บไซต์ต่าง ๆ เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ อินสตาแกรม เป็นต้น ส่งผลให้เด็กและเยาวชนที่ตกเป็นเหยื่อการกลั่นแกล้งรังแกกันมีความรู้สึกไม่ปลอดภัยเมื่ออยู่ในโรงเรียน อาจจะมีปัญหาการเข้าสังคมในโรงเรียน รวมถึงการไม่ได้รับความช่วยเหลือหรือได้รับความช่วยเหลือไม่เหมาะสมเมื่อถูกกลั่นแกล้งรังแก ส่งผลให้การกลั่นแกล้งรังแกกันรุนแรงหรือเรื้อรังขึ้น และช่วงวัยที่พบพฤติกรรมเหล่านี้ได้มากที่สุด คือ ช่วงประถมศึกษาตอนปลายถึงมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นช่วงวัยสำคัญที่ควรจะมีการป้องกันไม่ให้เกิดพฤติกรรมที่อาจนำไปสู่พฤติกรรมเบี่ยงเบนหรือพฤติกรรมอาชญากรได้ในอนาคต โดยพฤติกรรมรังแกกันนั้นมีหลายองค์ประกอบรวมกัน แต่หากพฤติกรรมรังแกกันที่เกิดขึ้นสามารถต่อยอดไปสู่พฤติกรรมก้าวร้าว พฤติกรรมเบี่ยงเบน หรือพฤติกรรมอาชญากรได้ในอนาคต ดังนั้น การศึกษา

พฤติกรรมรังแกกันในมุมมองอาชญาวิทยาจะสามารถทำให้ทราบถึงความเป็นไปได้ของการเกิดพฤติกรรมในแนวทางของทฤษฎีทางอาชญาวิทยา แนวทางการป้องกันในแง่ของการป้องกันและลดโอกาสที่จะนำไปสู่การรังแกกันได้ในอนาคต รวมทั้งการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการรังแกกันในแง่มุมต่าง ๆ ในประเทศไทยมีมากมายหลายงานวิจัย แต่การศึกษาในแง่มุมของด้านอาชญาวิทยาที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนยังมีอยู่ค่อนข้างจำกัด ดังนั้นแล้วการศึกษาพฤติกรรมการรังแกกันของนักเรียนในประเทศไทยผ่านมุมมองอาชญาวิทยา จึงมีเป็นการศึกษาที่เฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้นในอีกมุมมองหนึ่ง เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจ ความเป็นมาและเป็นการนำไปสู่แนวทางการแก้ไขและป้องกันได้อย่างรอบด้านมากยิ่งขึ้น

คำนิยาม

นักเรียนในประเทศไทย หมายความถึง นักเรียนที่กำลังศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในประเทศไทย

ทฤษฎีอาชญาวิทยา หมายความถึง แนวคิดและทฤษฎีทางอาชญาวิทยา ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้นำทฤษฎีความผูกพันทางสังคม (Social Bond Theory) และทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่างกัน (Differential Association Theory)

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาพฤติกรรมการรังแกกันในมุมมองทฤษฎีความผูกพันทางสังคม (Social Bond Theory) และทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่างกัน (Differential Association Theory)

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาแบบคุณภาพ (qualitative research) ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

1. การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ดังนี้

1) นักจิตวิทยาโรงเรียนประจำเขตพื้นที่การศึกษา จะต้องมีประสบการณ์ปฏิบัติงานเกี่ยวกับพฤติกรรมการรังแกกันของนักเรียนไม่น้อยกว่า 2 ปี

2) นักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญด้านการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการกลั่นแกล้งรังแกกันมาไม่น้อยกว่า 5 ปี

3) นักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญด้านอาชญาวิทยาที่มีความเชี่ยวชาญด้านเด็กและเยาวชน โดยมีประสบการณ์ทางด้านวิชาการมาไม่น้อยกว่า 5 ปี

เกณฑ์การคัดเลือกผู้เข้าร่วมวิจัยหากมีคุณสมบัติเหมือนกันมากกว่า 1 คน จะทำการสอบถามลักษณะการปฏิบัติงานเพิ่มเติม ได้แก่ เคยปฏิบัติงานหรือมอบนโยบายเกี่ยวกับการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนโดยตรงหรือไม่/เคยมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานหรือมอบนโยบายเกี่ยวกับการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนโดยตรงหรือไม่ หากไม่เคยปฏิบัติงานหรือมอบนโยบายใด ๆ เลย จะคัดเลือกจากผู้เข้าร่วมที่มี

อายุงานมากที่สุดตามลำดับ รวมทั้งสิ้น 30 คน

2. เครื่องมือ

ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์รายละเอียด โดยมีขั้นตอนการพัฒนาแบบสัมภาษณ์ดังนี้

2.1 ขั้นตอนในการพัฒนาประเด็นการสัมภาษณ์

1) ศึกษาและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้จากหนังสือ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ และข้อเสนอแนะ ตลอดจนเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2) นำแนวความคิด ทฤษฎีที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม หนังสือ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์มาพัฒนาโดยมีเนื้อหาสาระครอบคลุมเนื้อเรื่องที่ต้องการจะศึกษา

3) นำประเด็นการสัมภาษณ์ที่พัฒนาแล้วไปให้คณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์แนะนำการแก้ไขปรับปรุงสอบถามให้มีความเที่ยงตรงตามเนื้อหา

4) นำประเด็นการสัมภาษณ์ที่แก้ไขเสร็จแล้วไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.2 การทดสอบเครื่องมือ

การทดสอบความเที่ยงตรง (validity) โดยวิธีหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Congruence) ซึ่งวิธีนี้จะหาตัวเลขประจำข้อโดยใช้สูตร IOC นำแบบสอบถามไปเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาลงความเห็นและให้คะแนน

เกณฑ์ในการตรวจพิจารณาข้อคำถามดังนี้

ให้คะแนน + 1 ถ้าแน่ใจว่าข้อคำถามวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์

ให้คะแนน 0 ถ้าไม่แน่ใจว่าข้อคำถามวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์

ให้คะแนน - 1 ถ้าแน่ใจว่าข้อคำถามวัดได้ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์

ข้อที่ใช้ได้ต้องมีค่า IOC ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป (ชูศรี วงศ์รัตนะ, 2560)

ซึ่งแบบสัมภาษณ์มีค่า IOC = +1

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะใช้วิธีใช้แบบสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล โดยทำการคัดเลือกโรงเรียนที่มีการเรียนการสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาแล้วจากนั้นจึงทำการนัดวันเวลาในการขอสัมภาษณ์ โดยทำหนังสือจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ไปยังหน่วยงานที่จะเข้าเก็บข้อมูล เช่น โรงเรียนมัธยมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา แจ้งความประสงค์เพื่อขอความร่วมมือในการเข้าไปเก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) จะทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยการจัดกลุ่มข้อมูลในทิศทางเดียวกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยใช้การพรรณนาและเชื่อมโยงผลที่ได้นำไปสู่ผลการศึกษาวิจัยที่จะถูกนำเสนอในรูปแบบของข้อความแผนภูมิและรูปภาพและทำการสรุปข้อมูลเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา

5. ข้อพิจารณาด้านจริยธรรม

ผู้วิจัยดำเนินการขออนุมัติการเก็บข้อมูลการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนสาขาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เลขที่ 2020/250.0501 และจะมีเพียงผู้ที่มี

ส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ที่สามารถเข้าถึงข้อมูลนี้ได้ ได้แก่ คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน และผู้วิจัยเพียงเท่านั้น โดยข้อมูลในครั้งนี้จะทำการเก็บไว้เพียง 1 ปี หลังจากนั้นจะทำการทำลายข้อมูล โดยการลบไฟล์ข้อมูลดิบ ลบไฟล์บันทึกเสียง ทำลายเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

ผลการศึกษา

พฤติกรรมการรังแกกันในโรงเรียน

จากผลการศึกษาในส่วนของสถานการณ์ในการรังแกกันที่เกิดขึ้นในนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นนั้นจะพบได้ว่ายังคงเกิดขึ้นและมีมาต่อเนื่อง ซึ่งเหตุการณ์การรังแกกันมักเกิดขึ้นในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นส่วนใหญ่จะพบมากในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2-3 เนื่องจากในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีการเปลี่ยนระดับชั้น ส่วนใหญ่จะไม่เคยพบกันมาก่อน ยังอยู่ในช่วงของการปรับตัวกับการเรียน เพื่อนโรงเรียน สังคมใหม่ ๆ แต่ก็จะพบการรังแกกันบ้างซึ่งจะไม่มากเท่าในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2-3 ที่มีความเคยชินในโรงเรียนและมีกลุ่มเพื่อนแล้ว ก็จะมีพฤติกรรมการรังแกกันเกิดขึ้นมาก โดยการรังแกกันในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นจะมีหลากหลายประเภทโดยเฉพาะในปัจจุบันที่นักเรียนสามารถเข้าถึงสื่อออนไลน์ การเชื่อมโยงติดต่อสื่อสารระหว่างกันค่อนข้างง่าย การรังแกกันไม่ได้เกิดขึ้นเพียงแค่ในโรงเรียนเท่านั้นแต่มักจะเป็นการเชื่อมโยงระหว่างที่นักเรียนอยู่ในโรงเรียนไปสู่การรังแกผ่านทางไซเบอร์ร่วมด้วย

การรังแกกันส่วนใหญ่ที่พบในโรงเรียนจะเป็นการรังแกกันทางวาจา เช่น การล้อชื่อพ่อแม่ การพูดจาเหน็บแนม ทำให้อีกฝ่ายรู้สึกเจ็บปวดไม่พอใจ โดยการรังแกกันในประเภทนี้จะเริ่มมาจากการแบ่งกลุ่มของนักเรียนที่จะมีการจับกลุ่มแยกกลุ่มกัน เมื่อมีการรวมกลุ่มกันหลาย ๆ คน โดยมากจะเกิดความคึกคะนองตามช่วงวัย หรือแม้กระทั่งการทำตามเพื่อน หรือคบเพื่อนที่มีพฤติกรรมชอบรังแกคนอื่นอยู่แล้ว เมื่อเพื่อนคนอื่น ๆ ในชั้นเรียนมีพฤติกรรม ท่าทาง ลักษณะ หรือแม้กระทั่งการใช้ของ การสวมเสื้อผ้าที่ดูแปลกแยกไปจากคนอื่น ก็จะล้อเลียน รังแกเพื่อนทางวาจา โดยเฉพาะในโรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานครที่มีความเหลื่อล้ำสูง การที่นักเรียนมีความแตกต่างทางชนชั้นสูง เช่น ครอบครัวต่างชนชั้น ต่างฐานะ จึงเกิดความแตกต่างอย่างชัดเจน ส่งผลให้เกิดการรังแกกันแบ่งกลุ่ม แบ่งพรรคพวก ซึ่งส่วนใหญ่จะเริ่มจากการรังแกทางวาจา เช่น การพูดจาเสียดสี การล้อเลียน

ทั้งนี้ ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่นักเรียนและครูจะต้องทำการเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์ เรียนทำงาน ส่งงานในไซเบอร์ ในบางครั้งการใช้ภาษาของครูกลับมีความรุนแรง ต่อว่าเด็กหรือแม้กระทั่งการพูดแซว หยอกล้อ โดยที่ตัวครูเองไม่ได้คิดว่าคำพูดเหล่านี้จะส่งผลกระทบกับเด็ก หากเพียงแต่คิดว่านี่คือการอบรมสั่งสอนของครูเพียงเท่านั้น หรืออาจจะทำไปโดยความสนุกสนาน มีจุดประสงค์เพียงแค่ต้องการให้เด็กนักเรียนของตนได้สนุกสนานเพียงเท่านั้น การพูดจาที่คนอื่นเห็นว่าเป็นการล้อเล่นนี้กับเด็กบางคนที่มีความเปราะบางทางจิตใจหรือเด็กที่มีปัญหาการเข้าสังคมกับเพื่อน ๆ อยู่แล้วอาจจะได้รับผลกระทบหรือฟังแล้วอาจจะรู้สึก

ไม่ดีกับคำพูดของคุณครู ซึ่งบุคคลอื่นอาจจะมองว่าเป็นเพียงการล้อเล่น แต่เด็กเหล่านี้จะรู้สึกว่ายิ่งทำให้เขารู้สึกแปลกแยกจากเพื่อนคนอื่น จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าแม้กระทั่งครูเองก็ยิ่งทำให้นักเรียนรู้สึกไม่มีความมั่นคงทางจิตใจเมื่ออยู่โรงเรียนเพราะครูไม่มีความเข้าใจในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างตัวเขากับเพื่อน รวมไปถึงการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมของคุณครูต่อนักเรียนเมื่อนักเรียนประสบปัญหาหรือถูกรังแก ท่าทีของคุณครูในการตอบสนองต่อปัญหามีความสำคัญต่อการตัดสินใจของนักเรียนด้วย เช่น การช่วยนักเรียนแก้ไขปัญหาโดยไม่มีการเอนเอียงไปฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หากคุณครูเองมีการปฏิบัติที่เท่าเทียมต่อนักเรียนจะก่อให้เกิดความเชื่อใจของนักเรียนเมื่อเขาต้องการความช่วยเหลือจากการถูกรังแกหรือเมื่อประสบปัญหาต่าง ๆ

หากแต่การรังแกไม่ได้จบลงเพียงแค่ในโรงเรียน แต่ทุกวันนี้ด้วยการเข้าถึงเทคโนโลยีที่ง่ายมากยิ่งขึ้น เด็กนักเรียนทุกคนสามารถเข้าถึงสื่อโซเชียลมีเดียได้อย่างง่ายดาย ซึ่งส่วนใหญ่จะมี platform social media ในการติดต่อพูดคุยหรือการใช้เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ แต่เนื่องจากการมีเพื่อนคนอื่น ๆ ในโรงเรียนร่วมกันในโซเชียลมีเดียด้วย ถึงแม้ไม่ได้อยู่ที่โรงเรียนก็สามารถติดต่อพูดคุยกันได้ รวมถึงการตั้งกระทู้ การโพสต์ต่าง ๆ ในเชิงเหน็บแนม เรื่องชู้สาวของเพื่อนคนอื่น ๆ ซึ่งอาจจะเป็นเรื่องต่อเนื่องจากโรงเรียนหรือไม่ก็ได้ ประกอบกับพ่อแม่ผู้ปกครองบางครอบครัวไม่ได้เข้มงวดกับการใช้โซเชียลมีเดียต่าง ๆ ของเด็กและเยาวชนเหล่านี้ ส่งผลให้การรังแกกันในโซเชียลมีเดียนั้นเป็นช่องทางทำให้เกิดการรังแกกันต่อเนื่องจากโรงเรียนได้และด้วยสถานการณ์การเรียนออนไลน์ในปัจจุบันการรังแกกันในไซเบอร์น่าจะขึ้นเพิ่มสูงขึ้นอีกด้วย

พฤติกรรมการรังแกกันในมุมมองทฤษฎีความผูกพันทางสังคม (Social Bond Theory)

หากกล่าวถึงองค์ประกอบที่มีความเกี่ยวพันกับพฤติกรรมการรังแกกันในมุมมองอาชญาวิทยานั้นจะเห็นได้ว่าในส่วนแรก คือ สถาบันครอบครัว เนื่องจากสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดแต่มีความสำคัญมากที่สุด ดังนั้น สถาบันครอบครัวจึงเป็นตัวแปรหนึ่งที่ค่อนข้างมีความสำคัญต่อพฤติกรรมการรังแกกันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น การอบรมสั่งสอน ดูแลเอาใจใส่เป็นส่วนสำคัญในการก่อร่างสร้างพฤติกรรมของเด็ก เช่นเดียวกัน หากเด็กมีความผูกพันกับครอบครัวมีสัมพันธภาพที่ดี ได้รับการอบรมสั่งสอนให้มีพฤติกรรมที่ดีที่เป็นไปตามแนวบรรทัดฐานของสังคม

ดังที่กล่าวข้างต้นถึงความสำคัญของสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดแต่มีความสำคัญมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองทฤษฎีความผูกพันทางสังคม (Social Bond Theory) การที่นักเรียนมีความผูกพันกับครอบครัว มีการผูกมัดทางสังคม กล่าวคือมีหน้าที่จะต้องทำ เช่น ไปเรียนหนังสือ อีกทั้งการเข้าร่วมทางสังคมคือการเข้าร่วมทางกิจกรรมทางสังคมทั้งในสังคมที่บ้านและสังคมที่โรงเรียน และความเชื่อในเรื่องของศาสนา คุณธรรมจริยธรรม หากนักเรียนมีพันธะทางสังคมเหล่านี้มากจะส่งผลให้นักเรียนมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ รวมทั้งสามารถควบคุมตนเองไม่ให้มีพฤติกรรมไปรังแกผู้อื่น เนื่องจากหากกระทำพฤติกรรมแบบนั้นไปแล้วพ่อแม่ ครอบครัวทราบ ก็จะทำให้ครอบครัวเสียใจ หรือเป็นนักเรียนเรียนดีได้ทุนเรียน หากมี

พฤติกรรมไม่ดีก็จะไม่มีโอกาสในการรับทุนต่อไป หรือหากนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนหรือโรงเรียนก็จะส่งผลให้นักเรียนมีความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ มากกว่าการเรียนรู้พฤติกรรมรังแกผู้อื่นหรือไปรังแกผู้อื่น และหากนักเรียนมีความเชื่อในการทำดี ไม่ทำร้ายผู้อื่น มีคุณธรรม จริยธรรมในใจ มีความเห็นอกเห็นใจเพื่อน ก็จะส่งผลให้นักเรียนไม่มีพฤติกรรมรังแกผู้อื่น

สถาบันทางสังคมอื่น ๆ เช่น โรงเรียน ชุมชน นั้นล้วนเป็นสถาบันทางสังคมหนึ่งที่สามารถขัดเกลาพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนได้เช่นกัน หากเด็กหรือเยาวชนมีความผูกพันที่ดีต่อโรงเรียน สัมพันธภาพที่ดีต่อครู อาจารย์ เพื่อนร่วมชั้น มีการตั้งเป้าหมายในการเรียนก็จะก่อให้เกิดความรับผิดชอบ เกิดการตระหนักรู้ว่าหากมีการแสดงพฤติกรรมที่ไม่ดี เช่น การรังแกเพื่อน จะส่งผลต่อเป้าหมายการเรียนของตนเอง เช่น อาจจะทำให้ถูกทำโทษ ผลการเรียนแย่ลง ไม่สามารถเรียนต่อในที่ ๆ ต้องการได้

จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมการรังแกกันของนักเรียนนั้นมีเหตุปัจจัยสำคัญหลายปัจจัย ซึ่งสถาบันทางคมก็เป็นหนึ่งในปัจจัยที่ช่วยขัดเกลาพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนหรือนักเรียนให้อยู่ในกรอบของสังคม โดยสถาบันทางสังคมเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่อยู่รอบตัวนักเรียน นอกจากครอบครัวที่เป็นสถาบันหลักคอยขัดเกลาแล้ว สถาบันทางสังคมอื่น ๆ ย่อมมีความสำคัญไม่แพ้กัน เนื่องจากนักเรียนต้องดำเนินชีวิตในสังคม เช่น โรงเรียนที่เปรียบเสมือนบ้านหลังที่สองของนักเรียน อีกทั้งสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในชุมชนก็เป็นส่วนในการสร้างพฤติกรรมต่าง ๆ ของนักเรียนได้เช่นกัน สถาบันต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่คอยขัดเกลาพฤติกรรม สร้างจริยธรรม สร้างกรอบพฤติกรรมตามครรลองที่ควรจะเป็นให้แก่เด็กและเยาวชน แต่ในทางตรงกันข้ามหากพันธะทางสังคมเหล่านี้ที่มีต่อนักเรียนหรือเด็กและเยาวชนน้อย พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ต่าง ๆ ก็จะออกมาแทนที่ เช่น พฤติกรรมการรังแกผู้อื่น ความเคยชินกับพฤติกรรมต่อต้านสังคม หรือการนำเอาความรุนแรงไปใช้กับเพื่อนและครอบครัว เนื่องจากไม่ได้มีความผูกพันหรือการได้รับการขัดเกลาจากครอบครัว โรงเรียน และสังคมเลย

พฤติกรรมการรังแกกันในมุมมองทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่างกัน (Differential Association Theory)

การคบเพื่อน ยิ่งเมื่อนักเรียนเข้ามาโรงเรียนใหม่ ๆ เช่น นักเรียน มัธยมศึกษาปีที่ 1 ก็จะเกิดการเรียนรู้ ปรับตัวเพื่อให้อยู่ในกลุ่มเพื่อนได้ ในบางครั้งจะต้องแสดงออกถึงพฤติกรรมบางอย่างเพื่อให้เพื่อนยอมรับเข้ากลุ่มด้วย และเมื่อขึ้นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เริ่มปรับตัวได้แล้ว คุ้นชินกับโรงเรียน กับเพื่อนแล้ว และยังไม่ต้องกังวลถึงการเรียนระดับอื่นต่อการรังแกกันในระดับชั้นนี้จึงมีมากที่สุด เนื่องจากมีกลุ่มเพื่อนแล้ว มีพรรคพวกของตัวเอง หรือเรียนรู้พฤติกรรมจากเพื่อนมาแล้วระยะหนึ่ง ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมรังแกผู้อื่นได้ โดยการเลียนแบบพฤติกรรมของเพื่อนที่มีพฤติกรรมรังแกกัน โดยนักเรียนจะเรียนรู้ก่อนว่าหากทำพฤติกรรมแบบนี้ผลที่ได้รับกลับมาจะเป็นอย่างไร เช่น ถ้าหากนักเรียนไม่ได้มีพฤติกรรมรังแกคนอื่น

มาก่อนแต่เพื่อนในกลุ่มมีพฤติกรรมนี้และเพื่อน ๆ ในกลุ่มเห็นดีเห็นงาม ชอบใจ สนับสนุนให้เพื่อนรังแกคนอื่นบ่อย ๆ นักเรียนก็จะเกิดการเรียนรู้แล้วว่าทำพฤติกรรมแบบนี้เพื่อนในกลุ่มเดียวกันจะชอบ จะได้รับการยอมรับจากเพื่อน ด้วยช่วงวัยที่เพื่อนมักจะเป็นบุคคลสำคัญในชีวิต จึงให้ความสำคัญกับเพื่อนมาก เชื่อเพื่อน ใช้เวลาอยู่กับเพื่อนเยอะ มีความสนิทสนมกัน การที่นักเรียนจะเลียนแบบและแสดงพฤติกรรมรังแกกันออกมาจึงสามารถเกิดขึ้นได้ แม้ไม่เคยมีพฤติกรรมแบบนี้มาก่อนเลย

โดยการรังแกกันในโรงเรียนมัธยมนั้นจะเป็นการใช้วาจาเสียส่วนใหญ่ หากอยู่ในโรงเรียนการรังแกกันจะเกิดขึ้นทางวาจา คำพูด ใช้คำพูดล้อเลียน เสียดสี ให้อีกฝ่ายรู้สึกไม่ดี พูดจาล้อเลียนชื่อพ่อแม่เพราะในวัฒนธรรมไทยให้ความสำคัญกับบุพการี โดยเชื่อว่าบุพการีต้องยกไว้สูง ไม่ควรนำชื่อมาล้อเล่น แต่เมื่อนักเรียนต้องการรังแกกันก็จะนำชื่อบุพการีมาล้อเลียนให้เพื่อนเกิดความอับอาย การล้อเลียนรูปร่างลักษณะภายนอกก็เช่นเดียวกัน เนื่องจากวัฒนธรรมไทยให้ความสำคัญกับรูปร่างภายนอก คำทักทายเมื่อพบเจอคนมักจะเป็นคำทักทายถึงรูปร่างของอีกฝ่ายซึ่งมีวัตถุประสงค์แสดงถึงความห่วงใย ใส่ใจ แต่ในบางครั้งผู้ที่ถูกถามอาจจะไม่ได้รู้สึกดี เช่น คำทักทายว่าอ้วนขึ้นหรือเปล่า เธอดูดำขึ้นนะ ผอมเกินไปหรือเปล่า เป็นต้น ซึ่งจากพฤติกรรมในสังคมวัฒนธรรมที่การทักทายกันจากรูปลักษณ์ภายนอก เด็กนักเรียนเหล่านี้ก็ได้ซึมซับวัฒนธรรมค่านิยมเหล่านี้เข้ามาด้วย ซึ่งนำมาสู่รังแกเพื่อนด้วยวาจา เช่นคำว่า อ้วนเป็นหมูตอน ผอมเป็นไม้เสียบผี สิวบนหน้าหรือผิวบนดวงจันทร์ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมการรังแกกันนั้นมีการให้เห็นอยู่เสมอในช่วงชีวิตของเด็กคนหนึ่ง หากมองในมุมของผู้กระทำนั้นมักจะเป็นความสนุกสนาน ไม่ได้จริงจัง หยอกล้อ หรือล้อเลียนเท่านั้น จนพัฒนาไปสู่การรังแกผู้อื่นอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการพูดจาเสียดสีล้อเลียนรูปร่าง ล้อชื่อพ่อแม่ เพื่อให้อีกฝ่ายเกิดความอับอาย เจ็บปวดใจ รวมไปถึงการรังแกทางด้านสังคมที่กีดกันไม่ให้เพื่อนคนอื่น ๆ มีปฏิสัมพันธ์พูดคุย เล่นกันกับอีกฝ่าย ซึ่งสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมของประเทศไทย ที่ไม่ว่าจะเป็นการนินทา การเล่นพรรคเล่นพวก การสอนให้อดทนอดกลั้นมากเกินไป การสอนให้รู้จักประนีประนอมกับทุกสถานการณ์ เพราะคนไทยส่วนใหญ่เชื่อว่าการอดทนต่อปัญหาต่าง ๆ จะสร้างความเข้มแข็งให้กับเด็กได้ ส่วนความเชื่อและวัฒนธรรมของการพูดจาส่อเสียด นินทา หยอกล้อ มีมาอย่างยาวนานในสังคมไทย เพียงแต่คนในสังคมเองมักจะมองว่าสิ่งนั้นไม่ได้เป็นปัญหาหรือก่อให้เกิดปัญหาตามมาเท่าใดนัก เนื่องจากในสมัยก่อนคนในสังคมก็ยังไม่ค่อยเปิดใจยอมรับว่าผลกระทบจากความเชื่อและวัฒนธรรมที่คนในสังคมมองว่าเป็นปกตินั้นสามารถส่งผลกระทบร้ายแรงต่อบุคคลคนหนึ่งได้มากมายอย่างไร แต่ด้วยทุกวันนี้ที่คนส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างกว้างขวาง การเปิดกว้างและยอมรับว่าปัญหาการรังแกกันนั้นส่งผลกระทบอย่างไรต่อคนและสังคมก็มีมากขึ้น รวมทั้งการนำเสนอข่าวจากสื่อต่าง ๆ ที่มีการนำเสนอถึงผลกระทบด้านลบของการรังแกกันในโรงเรียนอยู่เสมอ ๆ สังคมจึงได้ตระหนักเห็นความสำคัญของปัญหาการรังแกกันในโรงเรียนมากขึ้น พร้อมทั้งเล็งเห็นถึง

ผลกระทบจากพฤติกรรมการรังแกกันไม่เพียงเฉพาะในโรงเรียนแต่เป็นสังคมโดยรวม การปรับเปลี่ยนลักษณะพฤติกรรมบางอย่างที่มีมาอย่างยาวนานในสังคมให้ค่อย ๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีมากขึ้น

การรังแกกันมักเกิดขึ้นในโรงเรียน เนื่องจากนักเรียนได้พบเจอกับกลุ่มเพื่อน และในช่วงวัยที่เป็นวัยรุ่น สิ่งที่สำคัญในช่วงชีวิตนี้ก็คือ กลุ่มเพื่อน การพบปะกันในทุกวันในระยะเวลาที่ยาวนาน การมีปฏิสัมพันธ์กันต่อเนื่อง อิทธิพลของความสัมพันธ์ก็ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้ามีความสนิทสนมกับเพื่อนคนที่มีพฤติกรรมรังแกผู้อื่นอยู่แล้ว เป็นที่แน่นอนว่าจะส่งผลให้เกิดการรับรู้ เรียนรู้ ทัศนคติ ความคิดค่านิยมการรังแกผู้อื่นเข้ามาด้วย ซึ่งการรับมาปฏิบัติอยู่ที่ว่าเลือกหรือมีโอกาสแสดงพฤติกรรมหรือไม่ และประกอบกับหากนักเรียนคนนั้นมีความผูกพันทางสังคมน้อยอยู่แล้ว เช่น ความสัมพันธ์ในครอบครัวบกพร่อง ขาดพลังที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ก็จะมีแนวโน้มไปสู่การเป็นปฏิปักษ์ต่อกฎเกณฑ์หรือแสดงออกเพื่อต่อต้านกฎเกณฑ์ทางสังคมได้

สรุปและอภิปราย

การขัดเกลาจากครอบครัวที่เป็นเบ้าหลอมพฤติกรรมของนักเรียนจึงมีความสำคัญยิ่ง หากพ่อแม่ ผู้ปกครอง จะต้องออกไปทำงานเพื่อหาเงินดำรงชีพและจุนเจือครอบครัว โดยเฉพาะครอบครัวที่พ่อแม่ ผู้ปกครองจะต้องหาเช้ากินค่ำ ส่งผลให้ไม่มีเวลาดูแลลูกหลาน ไม่มีเวลาพูดคุย สอบถามความเป็นอยู่โดยละเอียด การสอดส่องดูแลพฤติกรรมก็ค่อนข้างหละหลวม ไม่สามารถดูแล พูดคุย ได้อย่างถี่ถ้วน โดยเฉพาะการคบเพื่อนของบุตรหลาน หรือแม้แต่การรับทราบพฤติกรรมเมื่ออยู่ที่โรงเรียน เมื่อการขัดเกลาจากสถาบันที่เล็กที่สุดแต่สำคัญที่สุดไม่เกิดผล การที่นักเรียนจะมีพฤติกรรมการกลั่นแกล้งรังแกผู้อื่นย่อมเกิดขึ้นได้ง่าย เพราะขาดความยับยั้งชั่งใจ การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และโดยเฉพาะในวัฒนธรรมของคนไทยที่มักจะสอนให้ลูกหลานอดทนอดกลั้นกับปัญหาที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้สนใจรับฟังหรือยื่นมือเข้ามาช่วยกันแก้ไขปัญหา

ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีความผูกพันทางสังคม (Social Bond Theory) ความผูกพันทางสังคมทั้ง 4 ด้าน เช่น ความรู้สึกผูกพันกับการยึดมั่น เด็กวัยรุ่นที่มีปัญหามีผลมาจากการที่เขาไม่มีความรู้สึกผูกพันกับผู้ปกครองและเพื่อน หากเด็กมีความรู้สึกผูกพันกับบิดามารดาและเพื่อน จะทำให้เขาอุทิศตัวเองไปกับการศึกษา และการกระทำเป็นที่ยอมรับให้เห็นได้ว่าความรู้สึกผูกพันจะส่งผลต่อเด็กวัยรุ่นยึดมั่นในบรรทัดฐานที่สังคมยอมรับ โดยความผูกพันทางสังคมด้านแรก คือ (1) ความรู้สึกผูกพัน (attachment) หรือความรู้สึกผิดชอบชั่วดี อันเป็นความรู้สึกที่มีการคำนึงถึงผลประโยชน์ของคนอื่นหรือของสังคมส่วนรวมมากกว่าตนเอง (Hirschi, 1969) ดังนั้นความผูกพันของบุคคลจึงเป็นสิ่งที่ส่งให้บุคคลรู้สึกเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งที่ควบคุมไว้ ซึ่งความรู้สึกผูกพันนี้อาจเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการควบคุมพฤติกรรมการรังแกกันได้ โดยความรู้สึกผูกพัน คือ บิดามารดา โรงเรียนและเพื่อน ที่จะมีอิทธิพลต่อการระงับยับยั้งไม่ให้เด็กกระทำความผิด (Hindelang, 1973) (2) ความยึดมั่น (commitment) ความยึดมั่นตามบรรทัดฐานของสังคมโดย

นักเรียนจะต้องอยู่ในฐานะที่เป็นคนเลือกได้ว่าการกระทำหรือพฤติกรรมรังแกกันถ้าแสดงออกไปจะส่งผลอย่างไรต่อตนเอง ซึ่งหมายความว่าก่อนการตัดสินใจที่จะมีพฤติกรรมรังแกผู้อื่นก็จะมีการไตร่ตรองมาแล้วว่าหากส่งผลเสียต่อตนเองมากกว่าผลดี เช่น อาจจะทำให้ถูกลงโทษ ถูกพักการเรียน เรียนจบไม่ตามเกณฑ์ ก็จะไม่แสดงพฤติกรรมนั้นออกมา เพราะคนเราทำอะไรย่อมหวังผลกำไรหรือผลประโยชน์ที่ได้รับ ไม่ใช่เป็นเพียงการคำนึงถึงเพียงแค่ปัจจุบัน แต่ยังรวมเอาอนาคตเข้าไว้ด้วย เมื่อเด็กคาดหวังว่าจะได้รับความสำเร็จหรือความก้าวหน้า ก็จะปฏิบัติตามบรรทัดฐานกฎระเบียบสูงกว่าเด็กที่ไม่มีความคาดหวัง (3) ความเกี่ยวข้อง (involvement) ในกิจกรรมของนักเรียนแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ กิจกรรมของโรงเรียนเกี่ยวกับวิชาการ และไม่เกี่ยวกับวิชาการ ถ้านักเรียนทุ่มเทเวลาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทั้งสองด้านแล้วจะมีแนวโน้มที่จะกระทำผิดต่ำ คือกิจกรรมทั้งสองด้านของโรงเรียนมีค่าเชิงลบกับการกระทำผิด (Hidelang, 1973) การทุ่มเทเวลาให้กับกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับระเบียบของสังคม เช่น กีฬา ดนตรี หรือกิจกรรมอื่น ๆ จะทำให้ไม่มีเวลาหรือโอกาสที่จะทำความผิดได้ (Hirschi, 1969) และ (4) ความเชื่อ (Belief) คือ Hirschi ไม่เชื่อว่าจะมีวัฒนธรรมย่อยของผู้กระทำผิด (delinquency subculture) เพราะทฤษฎีการควบคุมของ Hirschi ยึดถือว่ามีแบบค่านิยมที่ใช้ร่วมกันอยู่ในกลุ่มหรือสังคม แม้มีการล่วงละเมิดบรรทัดฐานของสังคม ดังนั้นการกระทำผิดจึงมิได้มีผลมาจากการมีความเชื่อที่จะต้องกระทำผิด แต่การกระทำผิดมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นหากขาดความเชื่อที่ห้ามกระทำผิด (Hirschi, 1969) ความผูกพันทางสังคมเป็นสิ่งที่ช่วยยึดเหนี่ยวไม่ให้เด็กและเยาวชนกระทำความผิดต่อผู้อื่น เช่นเดียวกันหากเด็กและเยาวชนมีความผูกพันทางสังคมที่ดีก็มักจะมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ เห็นอกเห็นใจผู้อื่นก็จะไม่ไปรังแกผู้อื่นเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีความรู้สึกผูกพัน หรือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีแล้วก็จะนึกถึงคนหรือผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าตนเอง

ดังนั้น ความผูกพันทางสังคมจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการสร้างพลังอำนาจในการควบคุมพฤติกรรมการรังแกกันของเด็กและเยาวชน กล่าวคืออำนาจในการควบคุมจะเกิดขึ้นหลังจากที่คนเราได้มีความผูกพันกับครอบครัวหรือสังคมมาก่อน เมื่อมีความผูกพันเกิดขึ้นแล้วพ่อแม่หรือสังคมจะขัดเกลา อบรมสั่งสอนให้มีพฤติกรรมที่เป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคมนั้น ๆ มีศีลธรรม จริยธรรม ไม่ละเมิดกฎหมาย คือเริ่มมีการควบคุมภายในเกิดขึ้น ความผูกพันของบุคคลจึงเป็นสิ่งที่ช่วยให้เด็กและเยาวชนปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมหรือตามคำสั่งที่ควบคุมไว้ ซึ่งความรู้สึกผูกพันนี้อาจเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการควบคุมพฤติกรรมการรังแกผู้อื่นไว้ด้วยเช่นกัน

อีกทั้งพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะในวัยรุ่นนั้นมักได้รับอิทธิพลจากกลุ่มเพื่อนเป็นสำคัญ เนื่องจากวัยนี้เป็นช่วงวัยหัวเลี้ยวหัวต่อจากวัยเด็กสู่วัยผู้ใหญ่ เป็นวัยที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน โดยเฉพาะการค้นหาตัวตน การออกห่างจากครอบครัวมาอยู่กับกลุ่มเพื่อนที่มีพฤติกรรมคล้ายคลึงกัน เข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน ในวัยนี้มักจะใช้เวลา

อยู่กับเพื่อนมากกว่าครอบครัว ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่างกัน (Differential Association Theory) เมื่อมีความสนิทสนมกันก็มักจะมีการเรียนรู้พฤติกรรมของกันและกัน พฤติกรรมกลุ่มคล้ายคลึงกันเพื่อให้ความรู้สึกว่าเป็นพวกหรือกลุ่มก้อนเดียวกัน หากกลุ่มเพื่อนมีพฤติกรรมดีก็มักจะไม่มีปัญหาอะไรแต่ในทางตรงกันข้ามหากกลุ่มเพื่อนมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน กลุ่มเพื่อนนั้น ๆ ก็มักจะมีพฤติกรรมคล้อยตามกัน เช่น หากในกลุ่มเพื่อมีคนที่มีพฤติกรรมกลั่นแกล้งรังแกผู้อื่น เพื่อน ๆ ในกลุ่มคนอื่น ๆ ก็มักจะไม่ห้ามปราม เห็นว่าเป็นเรื่องสนุกสนานในกลุ่ม เมื่อมีพฤติกรรมรังแกคนอื่นบ่อยครั้งเข้าก็มักจะเกิดการเรียนรู้วิธีการ เทคนิคต่าง ๆ ในการรังแกผู้อื่นเพื่อความสนุกสนาน การได้รับการยอมรับในกลุ่มเพื่อน และเมื่อทำบ่อยครั้งเข้าก็จะกลายเป็นพฤติกรรมที่กระทำจนเป็นเรื่องปกติ ไม่ได้เห็นว่าพฤติกรรมนั้นผิดหรือส่งผลกระทบต่อผู้อื่นอย่างไร ประกอบกับเมื่อนักเรียนเข้ามาโรงเรียนใหม่ ๆ ก็จะเกิดการเรียนรู้ ปรับตัวเพื่อให้อยู่ในกลุ่มเพื่อนได้ ในบางครั้งจะต้องแสดงออกถึงพฤติกรรมบางอย่างเพื่อให้เพื่อนยอมรับเข้ากลุ่มด้วย และเมื่อปรับตัวได้ คุ้นชินกับเพื่อนแล้ว และยังไม่ต้องกังวลถึงการเรียนระดับอื่นต่อการกลั่นแกล้งกันจึงมีมากที่สุดในช่วงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เนื่องจากมีพรรคพวกของตัวเอง หรือเรียนรู้พฤติกรรมจากเพื่อนมาแล้วระยะหนึ่ง อาจจะเกิดการเลียนแบบพฤติกรรมของเพื่อนที่มีพฤติกรรมกลั่นแกล้งรังแกกันเพื่อได้รับการยอมรับจากเพื่อน ด้วยช่วงวัยที่เพื่อนมักจะเป็นบุคคลสำคัญในชีวิต จึงให้ความสำคัญกับเพื่อนมาก การที่นักเรียนจะเลียนแบบและแสดงพฤติกรรมกลั่นแกล้งรังแกกันออกมาจึงสามารถเกิดขึ้นได้ แม้ไม่เคยมีพฤติกรรมแบบนี้มาก่อนเลย ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีของ Sutherland and Cressey (1987) ที่ได้อธิบายเหตุผลที่ว่าทำไมคนเราถึงกล้ากระทำความผิด โดยทฤษฎีนี้กล่าวถึงการพบปะสังสรรค์ทางสังคมของคนเรา จะทำให้ได้รับการเรียนรู้คุณธรรม และพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้อื่น การที่ผู้ใดจะรับเอาพฤติกรรมใดมาปฏิบัตินั้นอยู่ที่ว่าผู้นั้นเลือกหรือมีโอกาสรับเอาพฤติกรรมแบบใดมาได้มากกว่ากัน (จิรพัฒน์ พรหมสิทธิการ, 2543) พฤติกรรมที่เป็นอาชญากรรมมีการเรียนรู้ด้วยการคบหาสมาคมพบปะใกล้ชิด มีปฏิสัมพันธ์กันต่อเนื่อง อิทธิพลจากความสัมพันธ์กันจะทำให้เกิดการเรียนรู้มีผลเกิดขึ้นรุนแรงมากน้อยอย่างไร ขึ้นกับความถี่และกลุ่มเพื่อนจะมีมากเพียงใดในขอบเขตปริมาณและคุณภาพของความสัมพันธ์ที่บุคคลนั้นมีต่อกลุ่ม ดังนั้น อาชญากรรมหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบนก็จะแตกต่างไปด้วย สาระสำคัญที่จะเรียนรู้ คือ ทัศนคติ ความคิด ค่านิยมที่ลอกเลียน และเก็บเข้ามาด้วยความสมัครใจ บางครั้งอาจไม่รู้สึกตัวก็ได้ การให้นิยามความหมายและทัศนคติต่าง ๆ ซึ่งมองได้ทั้งลักษณะของพฤติกรรมที่ถูกกฎหมาย และพฤติกรรมที่ละเมิดกฎหมาย ประกอบการศึกษาของ Krisda Saengcharoensap and Veenunkarn Rujiprak (2564) ที่พบว่า บุคคลที่ตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางอินเทอร์เน็ตมีแนวโน้มที่จะใช้การกลั่นแกล้งทางอินเทอร์เน็ตเป็นวิธีการตอบโต้สูง ในทำนองเดียวกัน บุคคลที่มีเพื่อนที่มักกลั่นแกล้งผู้อื่นในโลกไซเบอร์ มีแนวโน้มสูงที่จะเป็นผู้กลั่นแกล้งในโลกออนไลน์ ซึ่งจะเห็น

ได้ว่า การรังแกกันก็มีการผันเปลี่ยนไปตามยุคสมัยที่ทุกคนสามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่สามารถเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการรังแกกัน ซึ่งการศึกษาของ วรพงษ์ วิไล และเสริมศิริ นิลดำ (2561) ก็พบว่าทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อการเล่นอินเทอร์เน็ตกับพฤติกรรมการรังแกกัน ผ่านโลกไซเบอร์กับระดับพฤติกรรมของนักเรียนที่มีต่อการรังแกกันผ่านโลกไซเบอร์มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ฉะนั้นแล้วสิ่งที่มีอิทธิต่อการรังแกกันนั้นอาจจะไม่ได้จำกัดอยู่เพียงเท่านั้น แต่องค์ประกอบพฤติกรรมการรังแกกันนั้นมีความซับซ้อน โดยสอดคล้องกับการศึกษาของปองกมล สุรัตน์ (2561) ก็พบว่ามุมมองต่อการรังแกผ่านโลกไซเบอร์ทั้งในมิติตัวบุคคล ได้แก่ มุมมองจากความรุนแรงตามประสบการณ์ ตัวตน (identity) ช่วงวัย การเงิน มิติด้านสังคม ได้แก่ ศาสนา วัฒนธรรมการลงโทษ และโครงสร้างหน้าที่สังคม และมิติเชิงนามธรรม ได้แก่ การรุกรานพื้นที่ (space) และ การใช้อำนาจ (power) ซึ่งมีส่วนเกี่ยวพันต่อการเกิดความกดดันในนักเรียนได้

จากผลการศึกษาในข้างต้นจะเห็นได้ว่าปัจจัยหลัก ๆ ที่อยู่รอบตัวเด็กหรือเยาวชนคนหนึ่งส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่อพฤติกรรม ซึ่งทั้งครอบครัวและกลุ่มเพื่อนเป็นสองกลุ่มที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเด็กวัยนี้เป็นอย่างมาก ดังนั้นแล้วแนวทางในการป้องกันก็ควรจะมีความเชื่อมโยงระหว่างกันเพื่อสอดประสานการป้องกันจากต้นเหตุที่แท้จริงโดยเริ่มจากสถาบันครอบครัว การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับนักเรียนจะสามารถทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองสามารถพูดคุยกันได้ สามารถปรึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นได้ เปิดโอกาสในการสนทนาระหว่างกันจะเป็นการทำให้นักเรียนนั้นมีที่พึ่งทางจิตใจ หรือแม้กระทั่งการสังเกตพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปของลูกว่ามีพฤติกรรมที่จะไปรังแกผู้อื่น หรือจะตกเป็นเหยื่อถูกเพื่อนรังแกมาหรือไม่ การที่ครอบครัวให้ความสนใจ ดูแลเอาใจใส่ อบรมสั่งสอนให้เห็นอกเห็นใจผู้อื่น การเลี้ยงดูที่ไม่ปล่อยปละละเลยจนเกินไปหรือเข้มงวดจนเกินไป การช่วยนักเรียนแก้ไขเมื่อนักเรียนประสบปัญหา การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับนักเรียนจะเป็นผลดีเมื่อเกิดปัญหาจะสามารถสังเกตเห็นและเข้าไปช่วยเหลือได้ทันที หรือถ้าหากนักเรียนมีพฤติกรรมรังแกผู้อื่นก็จะสามารถเข้ามายับยั้งได้ซึ่งอาจจะยังไม่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่นมากนัก

ในส่วนของกลุ่มเพื่อนนั้นควรมีการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียน ครู และครอบครัว การสร้างความรู้ความเข้าใจแก่นักเรียนเกี่ยวกับพฤติกรรมการรังแกกัน ผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งต่อตัวเหยื่อ ผู้กระทำ ร่วมถึงผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ การรับมือกับสถานการณ์เมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้นและควรบรรจุองค์ความรู้เหล่านี้เข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียน เพราะไม่เพียงแต่จะต้องเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ แก่นักเรียน แต่ควรมีการเสริมสร้างความรู้ความเข้าให้แก่ครูเกี่ยวกับการรังแกกันของนักเรียน โดยเฉพาะกับครูที่ปรึกษาประจำชั้นที่จะต้องทำการสังเกตพฤติกรรมนักเรียนในห้องของตนได้ เมื่อมีการรังแกกันเกิดขึ้นครูจะสามารถประเมินสถานการณ์ได้ แก้ไขปัญหาด้วยความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งโรงเรียนจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้ประสานความร่วมมือนี้ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

เพื่อก่อให้เกิดแนวทางการป้องกัน เฝ้าระวังอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด ผู้ที่เกี่ยวข้องในการป้องกันแก้ไข จะต้องทำการศึกษาในภาพรวมและลงลึกในรายละเอียดเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ พฤติกรรมรังแกกันที่เกิดขึ้นในนักเรียนหรือในเด็กช่วงอายุนี้มักจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามการเคลื่อนไหลของสังคมอยู่ตลอดเวลา ปัจจัยหรือตัวเหตุต่าง ๆ ก็จะเปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) นโยบายแนวทางการป้องกัน เยียวยา ที่จะต้องครอบคลุมและเป็นไปในทิศทางเดียวกันในทุกภาคส่วนที่มีความเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะในโรงเรียน ผู้บริหารควรเล็งเห็นความสำคัญในการแก้ไข ป้องกัน หรือแม้กระทั่งการเยียวยาเมื่อเกิดเหตุการณ์รังแกกัน ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบร้ายแรงไม่เพียงแค่ด้านร่างกาย แต่อาจจะเป็นด้านจิตใจ ที่จะต้องดำเนินการแก้ไขและเยียวยาอย่างเร่งด่วน

2) การบูรณาการร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียน กระทรวงสาธารณสุข กรมสุขภาพจิต ชุมชน ร่วมกันกำหนดนโยบายและมาตรการป้องกันการกลั่นแกล้งรังแกกันของนักเรียนนักศึกษาในพื้นที่ เช่น การจัดอบรมเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ การตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาการรังแกกัน ผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น การเฝ้าระวัง การป้องกัน การรับมือและการเยียวยาเมื่อเกิดเหตุการณ์การรังแกกัน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้สถาบันสถานศึกษา หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องถือเป็นแนวปฏิบัติ ทั้งมาตรการเชิงรุก มาตรการต่อเนื่อง มาตรการทางสังคมและมาตรการทางกฎหมาย โดยเน้นการทำงานเชิงรุกให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน สอดรับนโยบายระหว่างหน่วยงาน เช่น การจัดอบรมให้ความรู้

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) ผู้ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน นักศึกษา ทั้งครอบครัว และสถานศึกษา ควรร่วมมือกันในการประชุมหารือเพื่อทำความเข้าใจในธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงของเยาวชนในช่วงวัยนี้ รวมถึงการให้คำปรึกษาหารือการพูดคุยกับเยาวชนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเป็นการติดตามและเฝ้าระวังพฤติกรรมเบี่ยงเบนต่าง ๆ ซึ่งจะได้ทำความเข้าใจป้องกัน และแก้ไขได้ทันท่วงที

2) โรงเรียนควรจะส่งเสริมแรงกระตุ้นทางบวก โดยมีการจัดกิจกรรมให้นักเรียนเพื่อให้มีพื้นที่ในการแสดงออกและความสามารถ เช่น กิจกรรมบำเพ็ญตน กิจกรรมสาธารณะประโยชน์ และการเปิดเวทีหรือพื้นที่ในการแสดงดนตรี กีฬา ศิลปะ เป็นต้น

3) ช่วงวัยนี้เป็นวัยที่มักจะอยู่กับเพื่อนมากกว่าครอบครัว ให้ความสำคัญกับเพื่อนสังคมเพื่อนมาก การที่นักเรียน มีการคบกับเพื่อนที่กระทำผิด การเฝ้าระวังของผู้ปกครอง ครู อาจารย์ เป็นสิ่งสำคัญ ควรจะมีการพูดคุยติดตามมากขึ้น และบอกกล่าวถึงผลเสียผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสังคม ควรจะมีมาตรการการตรวจตราโดยเฉพาะในโรงเรียนควบคุมพฤติกรรมสุ่มเสี่ยงของนักเรียน นักศึกษาอย่างเข้มข้น

4) ชุมชน ควรมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับเยาวชนที่จะเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตของสังคม

ควรมีการส่งเสริมให้นักเรียนมีจิตสำนึกที่ดี รับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่นผ่านการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน รวมทั้งเป็นการสร้างพันธะทางสังคมที่ดีต่อเด็กและเยาวชนอีกด้วย

5) ครู อาจารย์ควรจะสอดส่อง ชี้แนะ และเข้มงวดกับพฤติกรรมการกลั่นแกล้งรังแกกันของนักเรียนให้มากขึ้น จะทำให้การเฝ้าระวังและป้องกันผลเสียที่จะตามมามีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วย

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.), สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ผ่านโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก (PHD/0025/2560)

บรรณานุกรม

จิรพัฒน์ พรหมสิทธิการ. (2543). *ปัจจัยที่มีผลต่อการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา : ศึกษากรณีเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชูศรี วงศ์รัตนะ. (2560). *เทคนิคการสร้างเครื่องมือวิจัย: แนวทางการนำไปใช้อย่างมืออาชีพ.* กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.

ปองกมล สุรัตน์. (2561). *การรังแกผ่านโลกไซเบอร์ในมิติสังคมวัฒนธรรม: กรณีศึกษาเยาวชนไทยเจเนอเรชั่น Z.* ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ.

มูลนิธิยุวพัฒน์. (2562). *การกลั่นแกล้ง (Bullying) ความรุนแรงในสังคม.* ค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2566, จาก https://www.yuvabadhanafoundation.org/th/ข่าวสาร/บทความทั่วไป/การกลั่นแกล้ง-bullying-วัยรุ่น/

วรพงษ์ วิไล และเสริมศิริ นิลดำ. (2561). พฤติกรรมการรังแกกันผ่านโลกไซเบอร์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดเชียงราย: กรณีศึกษาโรงเรียนเทศบาล 6 นครเชียงราย. *CRRU Journal of Communication Chiangrai Rajabhat University,* 1(2), 1-24.

Hindelang, M. J. (1973). Causes of delinquency: A partial replication and extension. *Social Problems, 20*(4), 471-487.

Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency.* Berkeley, University of California Press.

Krisda Saengcharoensap and Veenunkarn Rujiprak. (2564). Cyberbullying among University Students in Thailand. *Thammasat Review, 24*(2), 41-58.

Sutherland, E., & Cressey, D. R. (1987). *Criminology.* New York: Harper and Row.

Victim Support Finland. (2014). *WHAT TO DO IN SCHOOL BULLYING SITUATIONS.* Retrieved May 20, 2023, from https://www.riku.fi/en/guides-and-instructions/what-to-do-in-school-bullying-situations/

อาชญากรรมที่สรรค์สร้างจากการบริบาลงานสร้างสรรค์ (ลิขสิทธิ์)
Constructive crimes arising out of the protection of creative works (copyright)

*สุวิทย์ รัตนสุคนธ์**
*Suwit Rattanasukon**
*สุมนทิพย์ จิตสว่าง***
*Sumonthip Chitsawang***

บทคัดย่อ

งานสร้างสรรค์เป็นงานที่เกิดจากภูมิปัญญาของมนุษย์ ลิขสิทธิ์เป็นงานสร้างสรรค์ เป็นสิทธิผูกขาดทางแพ่งและเป็นสิทธิทรัพย์สินทางปัญญาประเภทหนึ่ง ถ้าบุคคลใดล้ำสิทธิโดยนำเอาลิขสิทธิ์ไปแสวงหาประโยชน์โดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของ ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ จำต้องรับผิดเพื่อความเสียหายในทางแพ่ง แต่ในปัจจุบันการเอาลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่นในสังคมไทยไปใช้โดยไม่ได้รับอนุญาต ผู้ละเมิดอาจต้องโทษทางอาญาตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 (แก้ไขเพิ่มเติม) ซึ่งเป็นมาตรการทางอาญาที่มีผลกระทบต่อต่อผู้ละเมิดโดยตรง ทั้งนี้ ก็เพื่อจะบริบาล (คุ้มครอง) งานอันมีลิขสิทธิ์และผู้ละเมิดอาจจะกลายเป็นอาชญากรได้เช่นเดียวกัน ความเป็นอาชญากรรมในกรณีนี้เกิดขึ้นจากบริบททางสังคมแบบปัจเจกชนนิยม เศรษฐกิจลัทธิทุนนิยมและบริโภคนิยม ปรากฏการณ์พันธกรณีระหว่างประเทศและการประกอบสร้างของสังคม โดยเฉพาะการใช้มาตรการการลงโทษทางอาญาแก่ผู้ล้ำสิทธิซึ่งถูกตีตราว่าเป็นผู้ละเมิด ทั้งนี้ เพราะลิขสิทธิ์เป็นทรัพย์สิน

* *นิสิตหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
* *Doctor of Liberal Arts degree program Department of Criminology and Justice, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University*
** *รองศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
** *Associate Professor Lecturer, Faculty of Political Science Chulalongkorn University*
Received: *September 30, 2022* ***Revised:*** *December 8, 2022* ***Accepted:*** *December 28, 2023*

ส่วนตัวที่เกิดจากภูมิปัญญาของมนุษย์ มีเอกลักษณ์ตัวตนแตกต่างไปจากทรัพย์สินที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือสืบเนื่องจากธรรมชาติ เป็นทรัพย์สินที่ล้ำค่า ต้องหวงกัน ไม่อาจแบ่งปันแก่กันได้เว้นแต่มีค่าตอบแทน เมื่อมีการละเมิดลิขสิทธิ์ถือเป็นการละเมิดต่อสิทธิส่วนตัวของเจ้าของด้วยผู้ละเมิดจะต้องถูกลงโทษอย่างรุนแรง ซึ่งสังคมไทยเชื่อว่ามาตรการที่สร้างความรุนแรงและมีสภาพบังคับได้ในทางปฏิบัติมากที่สุด คือ การลงโทษทางอาญา วิธีการให้ได้มาซึ่งความเข้าใจในบริบทปรากฏการณ์การประกอบสร้างให้เกิดอาชญากรรมจากการใช้งานลิขสิทธิ์จะต้องใช้วิธีการศึกษาและการวิเคราะห์วาทกรรมภายใต้บริบทและปรากฏการณ์ที่มิได้เกิดจากการประกอบสร้างของมนุษย์โดยตรง ลิขสิทธิ์เป็นทรัพย์สินที่มีอัตลักษณ์ตัวตนพิเศษแตกต่างไปจากทรัพย์สินตามธรรมชาติหรือสืบเนื่องจากธรรมชาติขึ้นมาได้ก็ด้วยอาศัยแนวคิด ทฤษฎีในบริบทของสังคมโลก การบริโภคอัตลักษณ์ ส่วนในสังคมไทยนอกจากอาศัยบริบทและปรากฏการณ์ของโลกดังกล่าวแล้ว ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการพิมพ์ซึ่งสามารถทำสำเนางานเขียนได้โดยไม่จำกัดเป็นปัจจัยผลักดันที่สำคัญยิ่ง ส่วนการสร้างอัตลักษณ์ตัวตนให้แก่ลิขสิทธิ์โดยมนุษย์เกิดจากการสร้างความรุนแรงด้วยการนำมาตรการลงโทษทางอาญามาบังคับใช้อย่างเข้มข้น การสร้างความเป็นอื่น การปิดฉลากตีตรา การปฏิบัติการร่วมกันของเจ้าหน้าที่ภาครัฐและเอกชน การยึดการริบและการทำลายผลิตภัณฑ์ที่ละเมิดลิขสิทธิ์ รวมทั้งการสร้างความชอบธรรมมาตรการทางอาญามาปรับใช้โดยไม่ได้คำนึงถึงเจตนาร้ายในการกระทำ การนำมาใช้อย่างเหมารวมโดยไม่แยกแยะวิธีการ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นและขนาดของความเสียหายที่เกิดจากการกระทำการกระทำความผิดที่มีสังคมอื่น ๆ ผนวกรวมเข้ากับการประกอบสร้างของสังคมไทยทำให้ลิขสิทธิ์มีอัตลักษณ์ตัวตนพิเศษที่ทุกคนในสังคมพึงให้ความเคารพยำเกรงและไม่พึงกระทำละเมิด หากฝ่าฝืนจะต้องได้รับโทษอย่างสาสมด้วยการนำเอาโทษหนักขึ้นโดยไม่ได้คำนึงถึงข้อเท็จจริงแห่งองค์ประกอบของการกระทำการนำมาตรการทางอาญามาปรับใช้กับการละเมิดที่มีความรุนแรงมากกว่าแนวทางของกฎเกณฑ์สากล อีกทั้งยังเน้นการป้องกันปราบปราม การป้องปรามมากกว่าความชอบธรรมในการลงโทษตามกระบวนการยุติธรรมเกินความจำเป็น ปฏิบัติการเหล่านี้ล้วนแต่นำไปสู่การสร้างอาชญากรรมขึ้นในสังคมไทยอย่างล้นหลาม ส่วนการลดความเป็นอาชญกรรมลง รัฐควรดำเนินการผ่านมาตรการด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การเข้าถึงลิขสิทธิ์ของคนด้อยโอกาส การลดอัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาลง การให้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำแก่ผู้สร้างสรรค์ การส่งออกวัฒนธรรมการสร้างสรรค์ รวมทั้งการสร้างความเข้าใจในการใช้ลิขสิทธิ์อย่างถูกต้องเป็นธรรม

คำสำคัญ : ลิขสิทธิ์ อาชญากรรม วาทกรรม และการวิเคราะห์วาทกรรม

Abstract

Creative works are generated from the intellectuality of human beings. Apart from its status of a civil right with an exclusive right, copyright has also been a category of Intellectual Property Rights. A trespasser, with an unpermitted copyright utilisation from the copyright owner, shall be labelled as a copyright infringer and must be liable for any civil damages sustained. Meanwhile, in the Thai Society, the unpermitted usage of copyright may also give rise to being criminally offended according to Copyright Act B.E. 2537, which has been enacted to protect copyrighted works, and can become a criminal simultaneously. In such a case, criminality would arise pertaining to social value of Individualism, economic theory of capitalism and consumerism, international obligation phenomena, along with a social construction through the criminal penalties enforced to the labelled trespasser-the infringer since copyright is made existing from the intellectuality of human creatures. For this reason, copyright is of a unique identity and some special characteristics possessions unlike those of naturally created or naturally derived resources. With its invaluableness, cherishing and shareability-free, a direct copyright infringement also means an infringement directly detrimental to the private right of the copyright owner, The infringer is, therefore, exposed to a severe and practically enforceable punishment. In such a case, according to the Thai Society, criminal penalties rank the most effective methods for problem solutions. To achieve a better understanding of phenomena contexts and the how-to of criminality construction, the methodology of discourse studies and discourse analysis would be suitably administered. Besides, human's direct construction, copyright holds an especially unique identity different from other naturally created or naturally derived resources as the result of the world society's contexts as well as the value of consumption of sign. Parallelly, apart from the aforesaid elements, the advancement of the printing technology in Thailand plays a major role therein. This makes it available to make unlimited copies of the literary works and helps support the copyright identity. However, in terms of the strengthening copyright identity made by human beings, the legal severity arising from intense criminal penalties enforcements, labelling resuming, state officials and private sector officers' operations, seizures, forfeitures and destructions of the infringed products, along with excuses of creativity encouragements as well as the economic growth are herewith justified. As the results of social phenomena and social contexts together with human's

construction in the Thai Society, copyright, with its fully nourished status, gracious existence, and specialised identity, awaits respectful paying from all those in the Thai Communities. Any deeds in forms of controversy or infringement shall be certainly refrained, otherwise deadly punishments would be strictly applied. In other words, criminal measures would be enforced with infringements, regardless of malicious act or mens rea, criminal measures would be certainly carried out to the cases in forms of collectiveness and non-differentiation on nature, severities of acts and extents of losses, infringements with different severities and extent of losses may be on the same ranges of penalties, infringers are exposed to more critical penalties, regardless of factual factors of acts, or even criminal measure applications are not in line with the international standards, as well as the crime prevention models are more concentrated in actions than due processes models. These sophisticated practices can totally give rise to overwhelming creations of criminalities into the Thai Society at the end. To mitigate such criminalities, varieties of practical measures such as enhancement of creative economy, copyright accessibility of marginalised groups, reduction of ordinary persons' income tax and grants of soft loan provided to the creators, exporting of creative cultures, along with the buildings of appropriate understanding on righteous and fair uses of copyright should be employed.

Keywords : copyright, crime, discourse studies and discourse analysis

▣ บทนำ

ลิขสิทธิ์เกิดขึ้นความคิดสร้างสรรค์ของบุคคล ลิขสิทธิ์เป็นสิทธิผูกขาดที่เกิดขึ้นในสังคมของประเทศตะวันตกมานานแล้ว ในสมัยดั้งเดิมสังคมไทยไม่เคยรู้จักสิทธิผูกขาดประเภทนี้ แต่เพิ่งมารับรู้ รู้จักเมื่อในสมัยกลางกรุงรัตนโกสินทร์ การรับรู้ความหมาย (significance) ของลิขสิทธิ์ไม่ได้เกิดขึ้นจากความจำเป็นและความต้องการของสังคมไทย แต่ลิขสิทธิ์เป็นที่รู้จักในสังคมไทยได้ก็ด้วยการเคลื่อนผ่านมาจากประเทศตะวันตกเข้ามาสู่ประเทศไทยโดยกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ลิขสิทธิ์เป็นทรัพย์สินที่เกิดจากภูมิปัญญาของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ลิขสิทธิ์เป็นทรัพย์สินที่มีอัตลักษณ์และตัวตนที่พิเศษมากกว่าทรัพย์สินที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติประเภทอื่น เช่น เครื่องเทศ พืชสมุนไพร อ้อย สินแร่ ฯลฯ ซึ่งประเทศทางตะวันตกได้เคยขุดคุ้ยแสวงหาในดินแดนประเทศอาณานิคมแล้วนำกลับไปใช้ในประเทศมาตุภูมิ ลิขสิทธิ์มีคุณค่าในเชิงสร้างสรรค์จรรโลงสังคมและมีความสำคัญต่อผู้คนในทุกสังคม ทุกคนต้องให้การยอมรับนับถือในอัตลักษณ์ตัวตนและความสำคัญของสิทธิผูกขาดประเภทนี้ การกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการแสวงประโยชน์ในสิทธิผูกขาดนี้ถือว่ากระทบกระเทือนต่อตัวเจ้าของสิทธิโดยตรง

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดลัทธิปัจเจกชนนิยม (individualism) ของประเทศตะวันตก ผู้กระทำที่เป็นปฏิปักษ์ด้วยวิธีการต่าง ๆ จะถูกตีตราว่าเป็น “ผู้ละเมิดลิขสิทธิ์” (copyright infringer) ผู้ละเมิดจะถูกลงโทษอย่างรุนแรงและสาสม ซึ่งความสำคัญและคุณลักษณะพิเศษของทรัพย์สินประเภทนี้เกิดจากพฤติการณ์ บริบททางสังคมและบริบทแวดล้อมอื่น ๆ เช่นแนวคิด ทฤษฎี ความเชื่อ วิถีการดำรงชีพของคนในสังคมนั้น การประกอบสร้างขึ้นของคนในสังคมโดยตรง โดยยึดโยงกับการเมืองเพื่อสร้างอำนาจและครองความเป็นเจ้าครอบงำ (hegemony) เพื่อทำให้เอื้อต่อการเข้าไปจัดการสังคม ทำให้สังคมนั้นยอมรับอัตลักษณ์ตัวตนและคุณลักษณะพิเศษของลิขสิทธิ์ในเวลาต่อมา

เกี่ยวกับการคุ้มครองงานอันมีลิขสิทธิ์นั้นในต่างประเทศโดยเฉพาะในประเทศตะวันตก แนวคิดเรื่องการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาได้พัฒนาขึ้นมาเป็นเวลามากกว่า 1,000 ปี โดยเริ่มตั้งแต่อาณาจักรโรมันซึ่งมีอารยธรรมที่มีอิทธิพลต่อการวางรากฐานระบบประมวลกฎหมายปัจจุบัน (Civil Law) หลักคิดที่สำคัญของชาวโรมันที่ส่งผลต่อการยอมรับเรื่องลิขสิทธิ์ก็คือหลักการที่ว่าด้วยทรัพย์สินไม่มีรูปร่างตามหลักฐานที่มีอยู่หลักการนี้ได้รับการอ้างอิงเป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 161 โดยนักกฎหมายชาวโรมันที่ชื่อไกอุส (Gaius) ไกอุสเชื่อว่าสามารถเปลี่ยนสิทธิซึ่งเป็นเพียงสิ่งที่ไม่มีรูปร่าง ไม่อาจจับต้องได้และเป็นนามธรรมให้มีสถานะเดียวกันกับวัตถุที่จับต้องได้โดยผ่านหลักเหตุผลของนักกฎหมาย โดยค่อย ๆ พัฒนาให้ทรัพย์สินที่ไม่มีรูปร่างนี้สามารถเปลี่ยนมือได้โดยมีค่าตอบแทนและสามารถซื้อขายได้ในเวลาต่อมา (อดิเทพ พันธ์ทอง, 2565) แต่ก็เป็นการยากที่จะระบุให้ชัดเจนว่าในความคิดเรื่องลิขสิทธิ์เกิดขึ้นในยุคใดสมัยใดกันแน่ เท่าที่มีหลักฐานปรากฏในสมัยนครรัฐกรีกได้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการสอนเรื่องต่าง ๆ ของโซฟิส (Sophist) โซฟิสจะมีกิจกรรมเกี่ยวกับการสอนเรื่องต่าง ๆ โดยการสอนผ่านโคลงกลอนซึ่งถือว่าเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทหนึ่ง (May, C., & Sell, S.K., 2006, p. 45) นับจากคริสตศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมาโดยเฉพาะในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) นักปราชญ์และเชื้อพระวงศ์ในยุโรปต่างพากันสนใจวรรณคดีกรีกและละตินต่างพากันสะสมหนังสือ ดังนั้น ความเจริญด้านการศึกษาของชาติยุโรปในสมัยนี้จึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง แต่ความก้าวหน้าทางวิทยาการต่าง ๆ ในการจดบันทึกก็ยังจำกัดอยู่เพราะไม่สามารถทำสำเนาเอกสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ เอกสารส่วนมากจึงเป็นเอกสารที่เขียนด้วยลายมือ ราวปี ค.ศ. 1400 วิทยาการด้านการพิมพ์ได้รับการเผยแพร่ไปถึงประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรปเพราะมีการคิดค้นวิธีการพิมพ์ขึ้นโดยโยฮัน กูเต็นเบิร์ก (Johann Gutenberg) ซึ่งเป็นผู้ประดิษฐ์เครื่องพิมพ์ขึ้น ต่อมาในปี ค.ศ. 1476 วิลเลียม แค็กตัน (William Caxton) ได้นำเอาระบบการพิมพ์ไปเผยแพร่ในประเทศอังกฤษทำให้เกิดกลุ่มผู้ประกอบกิจการด้านการจัดพิมพ์หนังสือขึ้น (ไชยยศ เหมะรัชตะ, 2545) กลุ่มผู้ประกอบกิจการด้านการพิมพ์ได้พยายามกีดกันไม่ให้มีการนำวรรณกรรมหรือเอกสารใด ๆ ที่กลุ่มตนมีอำนาจอยู่ถูกนำออกไปจัดพิมพ์เพื่อแสวงหาประโยชน์ ดังนั้นระบบลิขสิทธิ์ที่เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษจึงเป็นการต่อสู้กัน

ระหว่างสมาชิกกลุ่มผู้พิมพ์กับบุคคลที่ไม่ได้เป็นสมาชิก โดยสมาชิกกลุ่มผู้พิมพ์พยายามรักษาและขยายสิทธิผูกขาดที่มีอยู่ให้กว้างขวางออกไปให้มากที่สุด ส่วนฝ่ายรัฐก็พยายามจะลดบทบาทของสมาชิกกลุ่มผู้พิมพ์ลง ทำให้เกิดการตรากฎหมายขึ้นเพื่อหยุดยั้งหรือระงับสิทธิผูกขาดในด้านการพิมพ์หรือจำหน่ายหนังสือของสมาชิกกลุ่มผู้พิมพ์ลง (ภูมินทร์ บุตรอินทร์, 2563) ในขณะที่การคุ้มครองลิขสิทธิ์ในประเทศภาคพื้นยุโรป โดยเฉพาะในประเทศฝรั่งเศสหลังจากการปฏิวัติฝรั่งเศสแล้ว แนวคิดเรื่องการคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลซึ่งต่อมากลายมาเป็นแบบฉบับของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจะให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลของผู้สร้างสรรค์เพื่อป้องกันไม่ให้มีการลอกเลียนงานโดยไม่ชอบ ระบบแนวความคิดนี้เชื่อว่าผู้สร้างสรรค์งานมีสิทธิทางศีลธรรมที่จะควบคุมการใช้สิ่งที่เป็นผลผลิตจากสติปัญญาของตน ส่วนบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ผู้สร้างสรรค์จะได้รับความคุ้มครองสิทธิในฐานะสิทธิข้างเคียง ส่วนการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศสหรัฐอเมริกามีการกำหนดกรอบความคุ้มครองงานสร้างสรรค์และงานประดิษฐ์ไว้ในรัฐธรรมนูญที่เรียกว่า “Progress Clause” ทั้งนี้เพื่อเป็นประกันสิทธิแต่เพียงผู้เดียวให้แก่ผู้สร้างสรรค์งานวรรณกรรม ผู้ประดิษฐ์และสิ่งประดิษฐ์ภายในระยะเวลาที่จำกัด (ภูมินทร์ บุตรอินทร์, 2563)

เมื่อย้อนกลับมามองปรากฏการณ์ในสังคมไทย อาจกล่าวได้ว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่อุดมด้วยทรัพย์สินทางปัญญา ไม่ว่างานวรรณกรรม งานสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาเพื่อนำมาปรับใช้กับการดำรงชีวิต จากหลักฐานที่ปรากฏในทางประวัติศาสตร์ การสร้างสรรค์งานเกิดควบคู่กับสังคมไทยมาตั้งแต่เริ่มก่อร่างสร้างอาณาจักร มีงานวรรณกรรมที่ทรงคุณค่ายังหลงเหลือและตกทอดมาสู่อนุชนรุ่นหลังจนถึงปัจจุบัน โดยงานสร้างสรรค์ได้เริ่มก่อกำเนิดขึ้นตั้งแต่สมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างหลักศิลาจารึกขึ้นซึ่งถือว่าเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทวรรณกรรมชิ้นเอก การสร้างสรรค์งานวรรณกรรมและศิลปกรรมได้สืบสานและตกทอดเรื่อยมาจนกระทั่งถึงกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี และเป็นที่ประจักษ์ว่างานสร้างสรรค์เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทยที่ชี้ให้เห็นถึงความสามารถและฝีมือของคนไทยที่เป็นอัจฉริยะโดยควบรวมเข้ากับทักษะและประสบการณ์ที่ได้รับการสร้างสรรค์มาอย่างหลากหลาย สอดประสานขัดเกลาผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม สืบสานตกทอดจากบรรพชนสู่อนุชนรุ่นหลังในเวลาต่อมา อนุชนสามารถนำเอาองค์ความรู้พื้นฐานดั้งเดิมมาสร้างสรรค์ต่อยอดก่อกำเนิดงานชิ้นใหม่ได้อย่างไม่รู้จบ

สำหรับตำราฤาษีชีวกโกมารภัจจ์นั้นเป็นตำรายาชิ้นเอกที่ได้มีการสืบสานถ่ายทอดเกี่ยวกับวิธีการบำบัดรักษาโรคอย่างต่อเนื่องเรื่อยมาจนได้รับการจดบันทึกไว้ในหลักศิลาจารึกที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) ย่อมเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นได้เป็นอย่างดีว่าตำรายาวัดโพธิ์เป็นงานวรรณกรรมชิ้นเอกและทรงคุณค่ายิ่งในสังคมไทยอีกงานสร้างสรรค์หนึ่งที่ได้รับกล่าวขานถึงมาโดยตลอด ตำรายาฉบับนี้ได้รับการทำนุบำรุงรักษาให้เป็นสมบัติอันทรงคุณค่าของชาติเรื่อยมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระมหากษัตริย์ของพสกนิกรชาวไทยได้ทรงสนพระราชหฤทัยและทรงเล็งเห็นถึง

ความสำคัญและคุณค่าของงานที่ทรงคุณค่าเหล่านั้นเสมอมา ในรัชสมัยของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีการจัดเทศน์มหาชาติขึ้น ซึ่งบทเทศน์มหาชาติเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทหนึ่งที่มีการรักษา สืบสาน ถ่ายทอดสู่สังคมไทยมาทุกยุคทุกสมัย เหนือสิ่งอื่นใดคือการถ่ายทอดภูมิปัญญางานสร้างสรรค์เหล่านั้นเป็นไปด้วยความสมัครใจ ด้วยความปิติยินดี ไม่ปรากฏว่ามีการคิดราคาค่างวด ผู้ที่นำเอางานมาใช้จึงไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทนใด ๆ ให้แก่เจ้าของงานสร้างสรรค์เหล่านั้น เหตุผลก็คือสังคมไทยเชื่อว่างานสร้างสรรค์อันทรงคุณค่าทั้งหลายควรได้รับการสืบสาน สร้างสรรค์ต่อยอดและตกทอดสู่อนุชนรุ่นหลังสืบไปอย่างไม่มีวันสิ้นสุด

ส่วนประวัติศาสตร์ของการคุ้มครองลิขสิทธิ์ตามแบบอย่างของประเทศตะวันตกซึ่งถือว่าลิขสิทธิ์เป็นทรัพย์สินส่วนตัวที่ล้ำค่า เจ้าของต้องหวงกัน แบ่งปันกันไม่ได้เว้นแต่มีค่าตอบแทนได้เริ่มต้นขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งในขณะนั้นกิจการการพิมพ์ได้เกิดขึ้นแล้ว โดยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ครั้งแรกในประเทศไทยเป็นการคุ้มครองงานวรรณกรรมประเภทวารสารชื่อว่าวชิรญาณวิเศษ สำหรับวารสารนี้ได้กำหนดให้บรรณาธิการเป็นผู้รับผิดชอบ บรรณาธิการเรียกชื่อว่า กรรมสัมปาทิกสภา วารสารนี้ได้รวมเรื่องน่ารู้ทุกประเภทของสมาชิก สมาชิกสามารถเขียนขึ้นด้วยตนเองหรือประพันธ์เป็นเรื่องแต่งหรือรวมเรื่องที่นำมาจากที่อื่นมาตีพิมพ์ ในปี พ.ศ. 2428 ได้เริ่มตีพิมพ์วารสารวชิรญาณวิเศษโดยมีกรรมสัมปาทิกปีที่ 5 เป็นผู้รับผิดชอบคัดเลือกเรื่องที่สมาชิกส่งมาลงพิมพ์ เนื้อเรื่องที่ลงพิมพ์เป็นเรื่องเก่าหรือเป็นเรื่องที่แต่งขึ้น มีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องน่ารู้ทุกด้าน เช่น บทพระราชนิพนธ์ การบริหารร่างกาย การทำสวน ข่าวคำลือและหนังสือต่างประเทศ ตำรายา ตำราชีพจร ตำราผีหลวง ในปีถัดมาได้มีการตีพิมพ์วชิรญาณวิเศษ เล่มที่ 2 โดยมีการจัดหมวดหมู่เนื้อเรื่องใหม่เป็นตอนให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น หลังจากนั้นได้มีการออกวารสารวชิรญาณวิเศษต่อเนื่องกันโดยมีการปรับปรุงเนื้อหาและระยะเวลาในการจัดพิมพ์ให้มีความเหมาะสม เมื่อวารสารวชิรญาณวิเศษได้รับความนิยมมากขึ้น ได้มีผู้นำเอาเนื้อหาในวารสารไปตีพิมพ์ซ้ำจนเป็นเหตุให้คณะกรรมการบริหารหอพระวชิรญาณได้จัดให้มีการประชุมขึ้น ที่ประชุมมีความเห็นร่วมกันว่าเรื่องต่าง ๆ ที่ลงในวารสารวชิรญาณวิเศษเป็นเรื่องที่สมาชิกของหอพระวชิรญาณแต่งขึ้นโดยได้รับค่าเขียนเรื่องจากหอพระวชิรญาณ จึงสมควรห้ามไม่ให้บุคคลอื่นคัดลอกข้อความจากวารสารวชิรญาณวิเศษไปตีพิมพ์เย็บเป็นเล่มหรือไปตีพิมพ์นอกจากทางกรรมสัมปาทิกสภาจะอนุญาต ต่อมาได้มีการนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตตามที่มีการกราบบังคมทูล ทรงมีพระบรมราชโองการเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมให้มีประกาศลงวันที่ 20 กันยายน ร.ศ. 111 ห้ามไม่ให้ผู้ใดเอาเรื่องความต่าง ๆ ที่ได้ลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณวิเศษแล้ว แต่ปีก่อน ๆ แลปีนี้ ทั้งปีต่อไป ไปพิมพ์เป็นหนังสือเล่มหรือหนังสืออย่างหนึ่งอย่างใดนอกจากที่ขออนุญาตต่อกรรมสัมปาทิกสภาได้แล้วนั้นเป็นอันขาด (จุมพล

ภิญโญสินวัฒน์ และภูมินทร์ บุตรอินทร์, 2561, หน้า 171-172)

สำหรับกลไกการเปลี่ยนผ่านที่สำคัญ (change agent) ทำให้การรับรู้เกี่ยวกับเรื่องลิขสิทธิ์ในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่ว่างานสร้างสรรค์เป็นสมบัติร่วมกัน เป็นทรัพย์สินของสาธารณะ ต้องไม่มีการหวงกัน แต่ถ่ายทอด แบ่งปันกันด้วยความเอื้ออาทร ได้ยุติลงกลายมาเป็นประวัติศาสตร์หน้าใหม่แห่งการคุ้มครอง หวงกันงานอันมีลิขสิทธิ์ อย่างแน่นหนาก็คือการเกิดขึ้นของเทคโนโลยีการพิมพ์นั่นเอง

เทคโนโลยีการพิมพ์เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เทคโนโลยีการพิมพ์ทำให้เกิดการทำสำเนาและทำซ้ำซึ่งงานอันมีลิขสิทธิ์ได้เป็นจำนวนมากในเวลาอันจำกัด เทคโนโลยีการพิมพ์จึงเป็นต้นกำเนิดของการตรากฎหมายคุ้มครองลิขสิทธิ์ขึ้นในสังคมไทย เทคโนโลยีการพิมพ์ในสังคมไทยได้รับอิทธิพลจากเทคโนโลยีการพิมพ์ของประเทศตะวันตก ต่อมากิจการโรงพิมพ์ได้พัฒนาขึ้นในสังคมไทยเป็นอย่างมาก เทคโนโลยีการพิมพ์ทำให้เกิดการทำซ้ำซึ่งงานวรรณกรรมโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของงานอย่างล้นหลาม ประกอบกับประเทศไทยสูญเสียเอกราชทางการศาลจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง คนในบังคับของต่างชาติไม่จำต้องขึ้นศาลไทย เพราะประเทศทางตะวันตกเห็นว่าระบบกฎหมาย ระบบการศาลของไทยยังไม่ทันสมัย ดังนั้น จึงเกิดแนวคิดที่จะเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายไทยและระบบการศาลของไทยให้สอดคล้องกับระบบกฎหมายและระบบการศาลของประเทศทางตะวันตกเพื่อให้ประเทศทางตะวันตกเห็นว่าระบบกฎหมายและระบบการศาลของประเทศไทยมีความทันสมัยไม่ด้อยไปกว่าของระบบกฎหมายและระบบการศาลของตน

โดยที่ในประวัติศาสตร์กฎหมายของประเทศไทยกฎหมายเก่าไม่ได้แยกแยะความรับผิดทางแพ่งและทางอาญาออกจากกันอย่างชัดเจน ความหนักเบาของโทษพิจารณาจากตัวผู้ถูกกระทำผิดเป็นเกณฑ์โดยมีเหตุผลว่าความสำคัญของแต่ละคนไม่เท่ากัน การกำหนดโทษยังไม่ได้พิจารณาจากความผิดที่แท้จริง แต่หลักการนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ (modern state) ประเทศไทยจะต้องเปลี่ยนแปลงกฎหมายที่ใช้อยู่เดิมเพื่อทำให้อารยประเทศยอมรับ จึงได้มีการบัญญัติกฎหมายอาญาสมัยใหม่ขึ้นเป็นประมวลกฎหมายอาญาของไทยครั้งแรก แต่โทษทางอาญาที่เกี่ยวกับการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาเริ่มต้นเมื่อมีการประกาศหอพระสมุดวชิรญาณ ร.ศ. 111 ซึ่งประกาศดังกล่าวมีสภาพบังคับเป็นกฎหมายแล้วเพราะได้มีการบัญญัติว่าผู้ที่ฝ่าฝืนเป็นการขัดพระบรมราชโองการ (ภูมินทร์ บุตรอินทร์, ม.ป.ป., หน้า 3) แต่ประเทศไทยมีการนำมาตรการทางอาญามาบังคับใช้อย่างชัดเจนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีการตราพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรมในปี พ.ศ. 2474 ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญากรุงเบอร์น ค.ศ. 1886 เริ่มต้นด้วยการลงโทษปรับและริบหนังสือ ต่อมาเมื่อมีการตราพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 ขึ้น

ก็ได้นำโทษจำคุกมาปรับใช้ ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นกฎหมายคุ้มครองลิขสิทธิ์ที่ได้กำหนดโทษจำคุกสำหรับผู้ละเมิดลิขสิทธิ์เป็นครั้งแรก ต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ขึ้น พระราชบัญญัตินี้มีบทกำหนดโทษอาญาสำหรับผู้ละเมิดลิขสิทธิ์และได้เพิ่มอัตราโทษให้สูงขึ้น เมื่อประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีสมาชิกของความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPs) ซึ่งเป็นความตกลงที่มีข้อบทกำหนดให้ประเทศภาคีสมาชิกนำมาตรการทางอาญามาปรับใช้ในกรณีการทำโจรสลัดลิขสิทธิ์ในเชิงพาณิชย์ (Copyright Piracy On a Commercial Scale) และเพื่อให้สอดคล้องกับพันธกรณีแห่งข้อตกลงดังกล่าว ประเทศไทยจึงได้ตราพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ขึ้น ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ปรับปรุงบทกำหนดโทษโดยให้เพิ่มอัตราโทษทางอาญาให้สูงขึ้นกว่าเดิม ในขณะที่สังคมไทยก็ยังคงติดกับดักกับมายาคติที่ว่า มาตรการที่มีประสิทธิภาพที่สุดในการป้องกัน ปราบปราม ป้องปรามและหยุดยั้งการละเมิดลิขสิทธิ์คือมาตรการทางอาญาเพราะการใช้มาตรการทางอาญาสามารถดำเนินการผ่านเจ้าพนักงานของรัฐ การรวบรวมพยานหลักฐานทำได้ง่าย เจ้าของลิขสิทธิ์ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเอง การบังคับคดีรัดกุมเด็ดขาดไม่เยิ่นเย้อ เห็นผลในเวลาอันรวดเร็ว ทั้งยังเชื่อว่าทำให้ผู้ละเมิดและสังคมเกิดความเกรงกลัวต่อโทษและเข็ดหลาบไม่คิดจะกระทำละเมิดอีก ในขณะที่การใช้มาตรการในทางแพ่งเจ้าของลิขสิทธิ์ต้องเสียค่าใช้จ่ายเอง ต้องเสียเวลาในการดำเนินคดี การบังคับคดีมีขั้นตอนยุ่งยากไม่รัดกุม ไม่น่าเกรงขามและกว่าจะเห็นผลได้ต้องใช้เวลานาน ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินคดีอาจไม่คุ้มค่ากับค่าใช้จ่ายและเวลาที่สูญเสียไป โดยที่สังคมไทยไม่เคยเฉลียวใจว่ายังมีปัจจัยอื่นอีกหลายประการที่อาจช่วยส่งเสริมหยุดยั้งการละเมิดลิขสิทธิ์ได้ การนำมาตรการทางอาญามาปรับใช้เพื่อป้องกันปราบปราม ป้องปรามและหยุดยั้งการละเมิดลิขสิทธิ์จึงได้ดำเนินการเรื่อยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันเพราะคนไทยส่วนใหญ่เชื่อว่าการชดใช้เยียวยาความเสียหายจากการละเมิดลิขสิทธิ์ที่มีประสิทธิภาพที่สุดคือการฟ้องคดีอาญาซึ่งเป็นการนำมาตรการทางอาญามาปรับใช้อย่างเหมารวมกับผู้ละเมิด โดยไม่ได้แยกแยะเพื่อดำเนินคดีอาญาตามความร้ายแรงของความเสียหายและพฤติการณ์ของการกระทำความผิด โดยฉพาะอย่างยิ่งผู้ละเมิดที่ถูกจับกุมดำเนินคดีในสังคมไทยมักจะเป็นผู้ละเมิดรายเล็กรายน้อย แต่ผู้ละเมิดประเภทนี้ก็อาจต้องโทษทางอาญาที่มีความรุนแรงซึ่งมีอัตราโทษปรับสูงสุดถึงแปดแสนบาทและอัตราโทษจำคุกถึงสี่ปีในทำนองเดียวกันกับผู้ละเมิดรายใหญ่ที่สร้างความเสียหายให้เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก จึงเป็นการกำหนดโทษเกินความจำเป็นเมื่อพิจารณาถึงลักษณะของการกระทำและความร้ายแรงของการละเมิดนั้น ๆ ดังนั้น เมื่อมีการฟ้องคดีอาญามากขึ้นสังคมไทยก็มีสภาพเป็นสังคมอาชญากรรมเฟ้อ (overcriminalisation society) มากขึ้นเป็นเงาตามตัว

คำถามการวิจัย

วิธีการประกอบสร้างเพื่อให้ลิขสิทธิ์เป็นสิทธิทางแพ่งมีอัตลักษณ์ตัวตน มีคุณลักษณะพิเศษและมีความชอบธรรมที่จะนำมาตรการทางอาญามาใช้บังคับกับการละเมิดลิขสิทธิ์มีอยู่หรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยและองค์ประกอบการประกอบสร้างอัตลักษณ์ตัวตนของลิขสิทธิ์ให้มีคุณลักษณะพิเศษเพื่อนำมาตรการทางอาญามาใช้บังคับ

2. เพื่อทราบข้อความรู้ ความจริงเกี่ยวกับการประกอบสร้างอัตลักษณ์ตัวตนของลิขสิทธิ์และการนำมาตรการทางอาญามาใช้บังคับเพื่อเป็นประโยชน์ในการคุ้มครองลิขสิทธิ์ให้เป็นไปอย่างสมดุลและสอดคล้องกับสังคมไทย

3. เพื่อประโยชน์ในการช่วยทำให้ความเป็นอาชญากรรมที่เกิดขึ้นจากการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในสังคมไทยลดลง

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากการค้นคว้าของงานวิจัยนี้ เท่าที่สำรวจพบยังไม่ปรากฏงานวรรณกรรมที่ศึกษาเรื่องวาทกรรมสิทธิทรัพย์สินทางปัญญากับงานยุติธรรมทางอาญาในสังคมไทยหรือว่าด้วยอาชญากรรมที่สรรค์สร้างจากการบริบาลงานสร้างสรรค์ (ลิขสิทธิ์) โดยตรง คงพบแต่งานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้อยู่บ้าง โดยเป็นดุษฎีนิพนธ์ของนายอัครพล เอี้ยวรัตนวดี (2562) ซึ่งใช้การวิเคราะห์วาทกรรมในการทำวิจัยเรื่อง “วาทกรรม “กัญชา” ในสังคมไทย : กัญชายาเสพติดหรือกัญชาการแพทย์” มาเป็นเครื่องมือในการวิจัยเช่นเดียวกัน เนื้อหาของงานนี้กล่าวโดยสรุป คือ แต่เดิมกัญชาอยู่คู่กับสังคมไทยในฐานะยารักษาโรคและสิ่งนันทนาการโดยตลอดมา ต่อมามีการประกอบสร้างวาทกรรมจนกัญชากลายเป็นยาเสพติดเป็นสิ่งต้องห้าม แต่ด้วยสภาวะแวดล้อมโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับความจำเป็นเรื่องนโยบายยาเสพติดจึงได้มีการรื้อถอนวาทกรรมดังกล่าวเพื่อนำเอากัญชามาใช้ประโยชน์ในทางการแพทย์ ส่วนนางสาวจารุณี ศิริพันธ์ (2558) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “วาทกรรมเกี่ยวกับสารเสพติด : ปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม เป็นการวิจัยที่ใช้การศึกษาวาทกรรมเช่นเดียวกัน แต่กล่าวเน้นเรื่องสารเสพติดให้โทษโดยงานวิจัยนี้ได้ศึกษาการสร้างวาทกรรมทำให้สารเสพติดเป็นสิ่งที่ไม่ดีนำไปสู่การสร้างกฎระเบียบและกฎหมายมีการนิยามความดีเลวแบบเหมารวมอย่างเร่งรีบโดยมองข้ามศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ต่อมาผู้เกี่ยวข้องกับสารเสพติดในวาทกรรมเดิมเรื่องคนขี้ยาได้มีการนิยามความหมายใหม่กลายมาเป็นผู้ป่วย

ส่วนในต่างประเทศพบว่ามีการเขียนบทความเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของ Dr. Krishnendu Roy (2017) เรื่อง “Discourses on Intellectual Property Rights” ซึ่งว่าด้วยการเผชิญหน้าระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนาเกี่ยวกับผลประโยชน์ของสิทธิทรัพย์สินทางปัญญา ส่วน C. L. Akurugoda (2013) แห่งคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยโคลอมโบ ประเทศสาธารณรัฐ

สังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกาได้เขียนบทความเกี่ยวกับการโจรกรรมความหลากหลายทางชีวภาพโดยประเทศพัฒนาแล้วซึ่งเข้าแย่งชิงความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศกำลังพัฒนาซึ่งเป็นภัยคุกคามที่โหดร้ายต่อความหลากหลายทางชีวภาพโดยตรง อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมในดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์เหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้อยู่บ้างก็ตรงที่ได้นำวิธีการศึกษาวาทกรรมมาเป็นเครื่องมือในการทำวิจัยเช่นเดียวกันแม้หัวข้อที่ทำวิจัยไม่เหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน ส่วนบทความในต่างประเทศดังกล่าวสนใจวิเคราะห์สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในทำนองเดียวกันแต่วิเคราะห์ในแนวที่แตกต่างกันกับงานวิจัยนี้

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบในการวิจัยโดยการศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ตัวตนให้แก่ลิขสิทธิ์ทำให้ลิขสิทธิ์มีความพิเศษเหนือทรัพย์สินอื่นที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (Natural Resources) ถ้ามีการละเมิดผู้ละเมิดสมควรได้รับโทษทัณฑ์ทางอาญา

การศึกษาวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้จะดำเนินการด้วยการประกอบสร้างทางวาทกรรมรวม 6 ประการได้แก่ (1) การสร้างและเพิ่มความรุนแรงด้วยการกำหนดโทษทางอาญาให้สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง (2) การสร้างความเป็นอื่น (3) การปิดฉลากตีตรา (4) การปฏิบัติการร่วมกันของเจ้าหน้าที่ภาครัฐและเอกชน (5) การปฏิบัติการยึด ริบ ทำลายผลิตภัณฑ์ที่ละเมิดลิขสิทธิ์ และ (6) การสร้างความชอบธรรมเพื่อการคุ้มครองลิขสิทธิ์โดยใช้เหตุผลเรื่องการกระตุ้นการสร้างสรรค์และความเจริญทางเศรษฐกิจซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งอิทธิพลต่อกัน สนับสนุนซึ่งกันและกันเพื่อสร้างความเป็นอัตลักษณ์ตัวตนของลิขสิทธิ์ให้สูงค่ายิ่งกว่าทรัพย์สินที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติทุกชนิดโดยอ้างเหตุผลว่าลิขสิทธิ์เกิดจากภูมิปัญญาของมนุษย์ถ้าหากมีการกระทำละเมิด การละเมิดนั้นจะทำลายสิทธิในการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์เป็นการกระทำที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ทำให้เกิดความชอบธรรมที่จะนำเอามาตรการทางอาญามาปรับใช้กับการละเมิดทรัพย์สินประเภทนี้และในท้ายที่สุดนำมาซึ่งการสร้างความเป็นอาชญากรรมในสังคมไทยโดยไม่จำเป็น

กรอบแนวความคิดในการวิจัยนี้สามารถสรุปได้ดังนี้

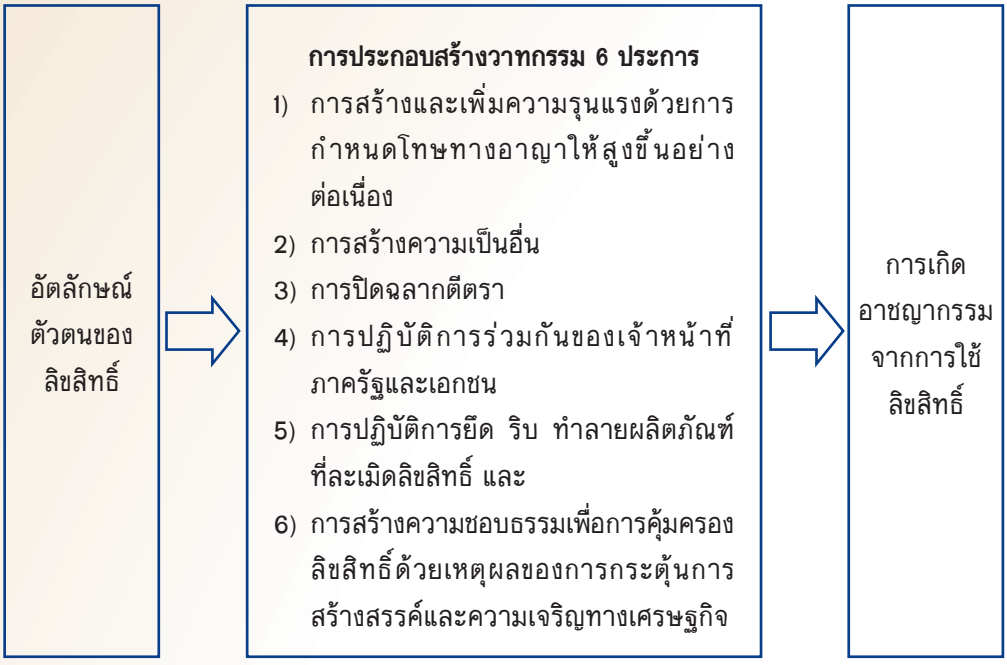

วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (documentary research) ประกอบกับการใช้วิธีการศึกษาวาทกรรมและการวิเคราะห์วาทกรรม (discourse and discourse analysis) ตามแนวทางของนอร์แมน แฟร์คลัฟและมิเชล ฟูโกต์ (นอร์แมน แฟร์คลัฟและมิเชล ฟูโกต์ อ้างถึงในสามชาย ศรีสันต์, 2561)

เกี่ยวกับวาทกรรมนั้น ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2557, หน้า 90-99) อธิบายว่าวาทกรรม (discourse) ไม่ได้หมายถึง ภาษา คำพูดหรือถ้อยแถลงอย่างที่มักนิยมเข้าใจกันเท่านั้น แต่วาทกรรมหมายถึงระบบและกระบวนการในการสร้าง การผลิต (constitute) เอกลักษณ์ (identity) และความหมาย (significance) ให้กับสรรพสิ่งในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าเป็นความรู้ ความจริง อำนาจหรือตัวตน นอกจากนี้ วาทกรรมยังทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง (valorize) กลายสภาพเป็นวาทกรรมหลักซึ่งเป็นวาทกรรมที่ทำหน้าที่เก็บกด ปิดกั้นไม่ให้เอกลักษณ์และความหมายของบางอย่างเกิดขึ้น เอกลักษณ์และความหมายจึงมีลักษณะลื่นไหลเปลี่ยนแปลงไปตามวาทกรรมที่สร้างสิ่งเหล่านั้นขึ้นมา ไม่แน่นอนตายตัว ไม่หยุดนิ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ เรื่องของวาทกรรมจึงเกี่ยวกับเรื่องของอำนาจและความรุนแรงแยกกันไม่ออก อำนาจในรูปแบบของความรู้และความสำเร็จของอำนาจจึงอยู่ที่ความสามารถในการปกปิด อำพรางกลไกในการทำงาน นอกจากนี้ วาทกรรมยังมี

ภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรม (discursive practices) ซึ่งประกอบด้วยสถาบันในสังคม ระบบเศรษฐกิจ กระบวนการทางสังคม แบบแผนพฤติกรรม จารีตปฏิบัติ เทคนิควิทยาการ ซึ่งภาคปฏิบัติจริงของวาทกรรมสถาปนาให้ผู้พูดมีอำนาจในการพูดเรื่องนั้น มนุษย์จึงเป็นเพียงร่างทรงภายใต้กรอบของวาทกรรมเรื่องนั้น ๆ

ในแง่ของการวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์ของนอร์แมน แฟร์คลัฟนั้น สามชาย ศรีสันต์ (2561, หน้า 153-156) ได้แบ่งการวิเคราะห์วาทกรรมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 ให้ความสนใจความผิดพลาดของสังคมคือหลักเกณฑ์ของระบบทางสังคม รูปแบบหรือระเบียบที่ทำลายหรือเป็นอันตรายต่อความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ ขั้นตอนที่ 2 นิยามให้เห็นว่าวาทกรรมใดคอยขวางกั้นไม่ให้สามารถเข้าไปปะทะกับจุดยืนที่ผิดพลาด โดยกำหนดหรือระบุสิ่งขวางกั้นซึ่งแฝงอยู่ในระดับโครงสร้างและจัดระเบียบที่คอยขัดขวางไม่ให้เกิดการปะทะเปลี่ยนแปลง ขั้นตอนที่ 3 การพิจารณาว่าอะไรคือแบบแผนจำเป็นที่ช่วยทำให้ความผิดพลาดยังคงดำรงอยู่ และขั้นตอนที่ 4 กำหนดแนวทางที่จะเป็นไปได้เพื่อก้าวข้ามอุปสรรค นอกจากนี้ สามชาย ศรีสันต์ (2561, หน้า 87-88) ยังมีความเห็นว่างานวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์ควรก่อให้เกิดผลในฐานะเป็นเป้าหมายใน 3 ลักษณะด้วยกัน คือ (1) ผลิตสร้างขึ้นใหม่ (reconstruct) เป็นการผลิตสร้างคำอธิบายต่อวาทกรรมที่ครอบงำอยู่ในสังคม โดยเปิดมุมมองที่สังคมไม่ได้ฉุกคิดหรือนึกถึงมาก่อน ไม่เคยรับรู้การผลิตสร้างความหมายที่อยู่เบื้องหลังวาทกรรม (2) การรื้อสร้าง (deconstruct) เป็นการสร้างมุมมองให้เห็นถึงอำนาจ การกดทับและการสร้างความเป็นอื่นตลอดจนบริบทของความไม่เป็นธรรมความเหลื่อมล้ำที่ดำรงอยู่ในสังคมที่ให้เห็นร่องรอยจุดบกพร่อง ข้อผิดพลาดและเปิดสิ่งที่ถูกเก็บกดปิดกั้นไว้ให้ปรากฏ และ (3) การผลิตสร้างความหมายใหม่ (resignification) เป็นการผลิตสร้างวาทกรรมระบบสัญญะที่มาจากเบื้องล่างกลยุทธ์การต่อสู้ที่นำไปสู่การผลิตสร้างความหมายใหม่ทางวาทกรรมของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อ เป็นฝ่ายเสียเปรียบ เป็นผู้ถูกกระทำและเป็นเสียงที่ไม่ใคร่มีใครได้ยิน นอกจากนี้การวิเคราะห์วาทกรรมในแนวประวัติศาสตร์วงศาวิทยา (genealogy) เพื่อตีแผ่ให้เห็นถึงแนวความคิดของผู้ได้รับผลกระทบหรือผู้ที่เสียประโยชน์จากการปฏิบัติการของวาทกรรมหลัก ข้อความรู้ ความจริงที่ดำรงอยู่ในสังคมแต่ถูกสังคมลืมเลือนไม่ถูกพูดถึง ไม่ถูกกล่าวถึงทำให้ข้อความรู้ความจริงเหล่านั้นถูกเบียดบังกดทับ ไร้การเหลียวแลเอาใจใส่ก็มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเช่นเดียวกัน

ส่วนขั้นตอนการจัดหาข้อมูล อ้างอิงข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น เนื่องจากงานวิจัยนี้จะศึกษาวิเคราะห์จากการวิจัยเอกสารประกอบกับการศึกษาวิเคราะห์วาทกรรม การศึกษาวิจัยเอกสารจะเป็นการศึกษาจากเอกสารประเภทตำรา ข้อมูลชั้นต้นและข้อมูลชั้นรอง ได้แก่ (1) ข้อมูลปฐมภูมิ (primary source) เป็นข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นต้นจากผู้เขียน ผู้แต่งในช่วงเวลาหนึ่งที่ผู้เขียนผู้แต่งเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นโดยตรง เอกสารที่เกี่ยวกับอนุสัญญาและความตกลงระหว่างประเทศ พระราชบัญญัติประมวลกฎหมายข้อคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ พระราชกฤษฎีกา ราชกิจจานุเบกษาและบทความ

ขององค์การระหว่างประเทศ รวมทั้งคำพิพากษาของศาล (2) ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary source) เป็นข้อมูลจากเอกสารชั้นรองที่เขียนขึ้นโดยประสบการณ์ของผู้รู้เห็นหรือได้รับการถ่ายทอดจากข้อมูลชั้นต้นอีกทอดหนึ่งแต่ยังคงมีความน่าเชื่อถือเช่นเอกสารประชาสัมพันธ์ ข่าวสารออนไลน์ นิตยสาร สื่อโทรทัศน์ ภาพโฆษณา ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูล (data analysis) งานวิจัยนี้จะใช้วิธีวิเคราะห์วาทกรรมของนอร์แมน แฟร์คลัฟและของมิเชล ฟูโกต์ประกอบกัน เป็นการวิเคราะห์ด้วยขั้นตอนการสร้างวาทกรรมให้เป็นอุดมการณ์ การสร้างภาพแทน การสร้างสถาบันทางวาทกรรมโดยมีวาทกรรมหลักกับวาทกรรมรองเป็นหน่วยของการศึกษาวิเคราะห์ศึกษา รวมทั้งการศึกษาวิเคราะห์ตามแนวคิดเรื่องสัญวิทยาของ Roland Barthes ซึ่งเขาเห็นว่า ผู้ผลิตวาทกรรมได้ถูกครอบงำทางความคิดโดยโครงสร้างทางสังคมที่ดำรงอยู่ในขณะนั้น วาทกรรมเกิดขึ้นดับสูญไปไม่รู้จบ การเขียนบทหนึ่งจะมีความหมายที่เลื่อนลอยมีความหมายได้มากกว่าหนึ่งความหมาย ผู้เขียนได้เขียนงานขึ้นจากการถูกครอบงำจากโครงสร้างทางสังคมและบริบทอื่น ผู้อ่านจึงต้องตีความตามบริบทโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมโดยต้องอยู่บนพื้นฐานของการตีความของผู้อ่านเป็นหลัก (readerly text) ไม่ใช่การตีความจากพื้นความเข้าใจของผู้เขียน เอกสารต่าง ๆ ที่นำมาศึกษาวิจัยจะได้รับการคัดเลือก กลั่นกรองตรวจสอบเพื่อให้แน่ใจว่าเป็นเอกสารที่สามารถให้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือและเป็นข้อมูลที่ทันสมัย เป็นข้อมูลชั้นต้นหรือชั้นรองที่มีแหล่งที่มาชัดเจน โดยการศึกษาเปรียบเทียบกับเหตุการณ์สถานการณ์ที่เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นปัจจุบัน และบางครั้งข้อมูลอาจได้รับการตรวจสอบความเที่ยงตรงแบบสามเส้า (triangular methods)

ผลการศึกษา

เมื่อมองผ่านเลนส์สายตาของนักวิเคราะห์วาทกรรม การประกอบสร้างวาทกรรมให้ลิขสิทธิ์เป็นทรัพย์สินส่วนตัว มีอัตลักษณ์ตัวตนเป็นทรัพย์สินที่ล้ำค่าเหนือกว่าทรัพย์สินที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติอื่น ๆ เป็นทรัพย์สินที่ต้องหวงกันไม่อาจแบ่งปันให้กันได้ เว้นแต่มีค่าตอบแทน เกิดขึ้นจากบริบท ปรากฏการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยีร่วมกับการกระทำของมนุษย์เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างภาพจำ ภาพแทน และสามารถตอกย้ำความเป็นพิเศษ อัตลักษณ์ตัวตนของลิขสิทธิ์ให้ดำรงติดตรึงอยู่ในสังคมไทยในห้วงเวลาใดเวลาหนึ่งตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันได้ ซึ่งมิเชล ฟูโกต์เรียกชุดเครื่องมือนี้ว่า “Archives” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2557, หน้า 92) การประกอบสร้างนี้ทำให้เกิดวาทกรรมหลักขึ้น (dominant discourse) เพื่อทำหน้าที่ยึดตรึงการรับรู้และความหมายของลิขสิทธิ์ (significance) ให้ดำรงอยู่ในสังคมไทยและเกิดผลในทางปฏิบัติอย่างจริงจัง

จากการศึกษาวาทกรรม ภาคปฏิบัติจริงของวาทกรรมและการวิเคราะห์วาทกรรมในการสร้างความพิเศษ อัตลักษณ์ตัวตนและความสำคัญให้แก่ลิขสิทธิ์เพื่อให้ลิขสิทธิ์ดำรงแฝงฝังอยู่ในสังคมไทยจนสังคมไทยให้การยอมรับอย่างกว้างขวาง ถ้ามีการฝ่าฝืนกระทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อลิขสิทธิ์ย่อมมีความชอบธรรม

ที่จะนำมาตรการทางอาญามาใช้บังคับทำให้สังคมไทยเป็นสังคมอาชญากรรมเฟ้อ โดยปัจจัยประกอบสร้างแต่ละปัจจัยส่งอิทธิพลต่อกันร่วมกันสอดประสานเป็นหนึ่งเดียวส่งผลให้ลิขสิทธิ์สามารถดำรงติดตรึงอยู่ในสังคมไทยอย่างมั่นคง ปัจจัยประกอบสร้างเหล่านั้นได้แก่

1) การสร้างและเพิ่มความรุนแรงด้วยการกำหนดโทษทางอาญาให้สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องด้วยเหตุที่การบังคับใช้มาตรการทางอาญาในการคุ้มครองลิขสิทธิ์ไม่มีรากฐานจากการกระทำโดยมีเจตนา ชั่วร้าย (Mens Rea) ทั้งไม่เป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ไม่มีการละเมิดแบบแผนจารีตประเพณีอันดีงามของสังคมไทย แต่มีการเพิ่มความรุนแรงของโทษอาญาในกฎหมายคุ้มครองลิขสิทธิ์มาโดยตลอดนับตั้งแต่การตราพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 จนกระทั่งถึงพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 การเพิ่มโทษอาญาให้สูงขึ้นนี้ก็เพื่อให้สอดคล้องกับมายาคติของสังคมไทยที่ว่าการลงโทษทางอาญาเป็นมาตรการการป้องกัน ปราบปรามและการป้องปรามการละเมิดลิขสิทธิ์ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดตามมโนทัศน์ (paradigm) แห่งการลงโทษทางอาญาของสำนักอาชญาดั้งเดิม (Classical Theory) ซึ่งสังคมไทยได้นำมาใช้การลงโทษกระแสหลักเพื่อทำให้มาตรการการป้องกันปราบปรามและการป้องปรามการละเมิดลิขสิทธิ์น่าเกรงขามที่สุด และเพื่อตอกย้ำให้สังคมไทยตระหนักถึงความสำคัญของการคุ้มครองลิขสิทธิ์ สังคมพึงให้ความเคารพต่อเจ้าของลิขสิทธิ์ ไม่ควรกระทำการใดที่เป็นปฏิปักษ์ต่อเจ้าของลิขสิทธิ์ เพราะการกระทำนั้นกระทบกระเทือนต่อตัวตนและสิทธิของผู้สร้างสรรค์โดยตรงและเป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ถ้าหากฝ่าฝืนก็เหมาะสมที่จะถูกลงโทษทางอาญาอย่างรุนแรงและสาสมสำหรับการละเมิดลิขสิทธิ์เกือบทุกกรณีโดยไม่ได้คำนึงถึงขนาดของความเสียหายที่เกิดขึ้นจริง จึงเป็นการกำหนดโทษที่สูงเกินกว่ามาตรฐานที่ใช้กันอยู่ในระดับสากล ซึ่งในความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPs) Article 61 กำหนดให้ประเทศภาคีสมาชิกนำเอามาตรการทางอาญามาปรับอย่างน้อยในกรณีการปลอมแปลงเครื่องหมายการค้าโดยเจตนาหรือการละเมิดลิขสิทธิ์ในระดับเชิงพาณิชย์ แต่ก็ไม่ได้ห้ามรัฐที่จะนำมาตรการทางอาญาไปปรับใช้ในกรณีอื่น (Applied at lease in cases of wilful trademark counter feiting or copyright piracy on a commercial scale)(Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, 1994) ผลจากการนี้ย่อมสร้างความรุนแรงให้เกิดขึ้นกับสังคมไทยโดยไม่ได้แยกแยะว่าการละเมิดลิขสิทธิ์กระทบต่อสังคมโดยส่วนรวมหรือไม่และมากน้อยเพียงใดเป็นการนำเอามาตรการทางอาญามาปรับใช้เพื่อคุ้มครองสิทธิทางเศรษฐกิจของเอกชนเพียงบางรายหรือไม่

2) ความเป็นอื่น (The Otherness) ความเป็นอื่นคือการสร้างความเป็นตัวตนหรือองค์รวมของกลุ่มคนให้มีความชัดเจนเป็นรูปเป็นร่าง ในขณะเดียวกันก็ปลุกเร้าให้สมาชิกในกลุ่มเดียวกันเกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่ง

อันเดียวกัน มีความต้องการที่จะแสดงตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มรวมนั้น ความเป็นอื่นโดยแนวความคิดจะกำหนดตัวเรา กำหนดอารยธรรมของเรา สำหรับสิ่งมีชีวิตแล้วมิเชล ฟูโกต์ อธิบายว่า คนกลุ่มหนึ่งซึ่งได้ถูกนิยามในฐานะที่เป็นคนที่แตกต่างหรือหมายถึงคนที่มีสถานะต่ำกว่าหรือเป็นรองเกินกว่าที่จะรวมเข้ากับเอกลักษณ์ของกลุ่มหนึ่งได้ (Introsociobuu, 2558) ซึ่งในกระบวนการของการสร้างความเป็นอัตลักษณ์ตัวตนของลิขสิทธิ์นั้นได้มีการสร้างความเป็นอื่นให้กับบุคคลและสิ่งของ การสร้างความเป็นอื่นให้บุคคลจะมีดัชนีคุณลักษณะของบุคคลเป็นตัวชี้วัดว่าบุคคลนั้นมีคุณลักษณะเพียงพอที่จะได้รับการยอมรับเข้ามาเป็นกลุ่มของผู้ที่นิยมชมชอบผลิตภัณฑ์ที่มีลิขสิทธิ์หรือไม่ อาทิ เช่น บุคคลที่เป็นนักแสดงชั้นนำหรือผู้มีชื่อเสียง (Superstars - Celebrities) ก็จะใช้เครื่องแต่งกายและถนิมพิมพาภรณ์ที่มีแบรนด์ มีราคาสูงลิบลิ่วยากที่บุคคลทั่วไปจะเข้าถึงได้ ถ้าหากเป็นนักแสดงหรือผู้มีชื่อเสียงแต่ใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีราคาต่ำไม่มีแบรนด์ก็จะถูกตั้งข้อเกี่ยงงอนว่าแต่งกายไม่เหมาะสมกับชนชั้น จะไม่นับเข้าเป็นกลุ่มหรือพวกเดียวกันหรือพวกเรา (us) แต่เป็นพวกเขา (them) ซึ่งมีตัวอย่างเกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้งในสังคมไทยโดยเฉพาะในวงการดาราละครและภาพยนต์ บุคคลทั่วไปจะในงานวรรณกรรมก็มีการแบ่งแยกชนชั้นว่าผู้เขียนผู้แต่งงานวรรณกรรมนั้นมีคุณลักษณะหรือมีจริยธรรมทางวิชาการเพียงพอที่จะได้รับการยอมรับว่าเป็นนักเขียนนักแต่งงานวรรณกรรมที่มีคุณภาพและเหมาะสมเพียงพอต่อแก่การสร้างสรรค์ประโยชน์ให้กับสังคมหรือไม่ ผู้เขียนผู้แต่งงานวรรณกรรมที่คัดลอกเอาความคิดในงานเขียนของบุคคลอื่นแล้วนำมาอ้างว่าเป็นความคิดของตนก็จะถูกดูถูกดูแคลน เป็นที่รังเกียจในวงการการสรรค์สร้างงานวรรณกรรมและนำไปสู่การฟ้องร้องเป็นคดี ซึ่งในสังคมไทยก็เกิดกรณีเช่นนี้อยู่บ่อยครั้ง ส่วนการสร้างความเป็นอื่นให้ผลิตภัณฑ์จะแบ่งผลิตภัณฑ์ออกเป็นระดับต่าง ๆ ตามชื่อเสียง คุณภาพว่าสมควรแก่การใช้ผลิตภัณฑ์นั้นหรือไม่ โดยการสร้างความเป็นอื่นให้กับบุคคลและผลิตภัณฑ์ในสังคมไทยจะดำเนินการผ่านการจับจ้องและส่อง ซึ่งอาจมีการจับจ้องจากสังคมภายนอกและจากสังคมไทยด้วยกันเอง ถ้าหากเป็นบุคคลที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มและไม่มีคุณสมบัติเพียงพอที่จะเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มได้ก็จะเหยียดรังเกียจ ลำเอียง

3) การปิดฉลากตีตรา การปิดฉลากตีตราเป็นกระบวนการตีตราที่ใช้กับผู้ที่ไม่ให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ตัวตนของลิขสิทธิ์ โดยเขาเหล่านั้นจะเสียดสีเย้ยหยันกลุ่มของผู้ไม่นิยมชมชอบในคุณค่าของลิขสิทธิ์ ในบางครั้งบุคคลกลุ่มนี้จะหยิบฉวยเอาลิขสิทธิ์มาใช้โดยไม่ได้รับอนุญาตจนถูกกลุ่มผู้นิยมชมชอบในตัวตนของลิขสิทธิ์ปิดฉลากตีตราว่า “เป็นผู้ละเมิดลิขสิทธิ์” (infringer) ซึ่งมีข้อน่าสังเกตว่าการละเมิดลิขสิทธิ์เกิดขึ้นในประเทศเจริญแล้วทางตะวันตกด้วยกันการละเมิดลิขสิทธิ์จะไม่เรียกว่า “การละเมิด” (infringement) ดังจะเห็นได้จากกรณีนักเขียนผู้มีชื่อเสียงของชาวอังกฤษที่ชื่อ Charles Dickens หนังสือของเขาได้นำไปจัดพิมพ์และวางจำหน่ายในประเทศสหรัฐอเมริกาโดยไม่ได้รับอนุญาตทำให้เจ้าของลิขสิทธิ์หนังสือได้รับความเสียหาย แต่ประเทศ

สหรัฐอเมริกาถือว่าเป็นเพียงการนำเอาตำราทางวิชาการของประเทศพัฒนาแล้วมาตีพิมพ์ให้แพร่หลายด้วยการวางจำหน่ายเท่านั้น การกระทำเช่นนี้ไม่ใช่การกระทำละเมิดลิขสิทธิ์ (copyright infringement) เป็นแต่เพียง “Appropriation” (May, C., & Sell, S.K., 2006, p. 114) ซึ่งหมายถึงการหยิบฉวยเอาหนังสือซึ่งเป็นแสงสว่างทางภูมิปัญญามาใช้โดยพลการเท่านั้น ในทางปฏิบัติการปิดฉลากตีตราเกิดขึ้นทั้งบุคคลและสถานที่ กรณีการปิดฉลากตีตราบุคคลผู้เขียนงานวรรณกรรม บุคคลซึ่งขโมยคัดลอกผลงานของผู้อื่นมาเป็นผลงานของตนถือว่าเป็นการโจรกรรมทรัพย์สินและเป็นความไม่ซื่อสัตย์ทางวิชาการสมควรจะถูกคว่ำบาตรและต้องทำให้สาธารณชนรับทราบถึงพฤติกรรมที่ล่วงละเมิดนั้น (ไพเราะ เบญจกุล, 2552) ส่วนการปิดฉลากตีตราสถานที่เกิดขึ้นได้โดยเฉพาะการปิดฉลากตีตราสถานที่ที่ก่อให้เกิดการละเมิดลิขสิทธิ์แบบเหมารวม ถ้าบริเวณนั้นเป็นสถานที่ที่วางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ละเมิดลิขสิทธิ์เมื่อมีร้านค้าร้านใดร้านหนึ่งไปตั้งอยู่ในบริเวณนั้นก็จะถูกปิดฉลากตีตราเหมารวมว่าเป็นร้านที่วางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ละเมิดลิขสิทธิ์ด้วยเช่นเดียวกันโดยไม่ได้แยกแยะว่าร้านใดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ละเมิดลิขสิทธิ์จริงหรือไม่ การปิดฉลากตีตราสถานที่จะทำโดยแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วน ๆ เช่นพื้นที่เฝ้าระวังพิเศษ (พื้นที่สีแดง) พื้นที่เฝ้าระวัง (พื้นที่สีเหลือง) และพื้นที่ต้องระวัง (notorious markets) (กรมทรัพย์สินทางปัญญา, 2562)

4) ภาคปฏิบัติการร่วมกันของเจ้าหน้าที่ในภาครัฐและเอกชน ในการปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้บริหารหน่วยงานของรัฐในระดับกระทรวงและกรมที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์จะมีคำสั่งหรือออกมาตรการในการปฏิบัติงานเพื่อการป้องกันปราบปรามการผลิต การนำเข้า การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ละเมิดลิขสิทธิ์ ซึ่งในอดีตได้เคยมีคำสั่งให้เจ้าหน้าที่ภาครัฐควบคุมกิจการเทปและวัสดุโทรทัศน์อย่างเข้มงวดแม้ปัจจุบันนี้ได้ยกเลิกการควบคุมกิจการเทปและวัสดุโทรทัศน์ไปแล้วก็ตาม แต่หน่วยงานภาครัฐบางหน่วยงานก็ยังมีคำสั่งให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติราชการตรวจตราควดขันเกี่ยวกับการยึดและริบเครื่องจักรวัสดุอุปกรณ์ที่เข้าข่ายสำหรับการทำปลอมวีดีโอเทปและแผ่นซีดีที่ละเมิดลิขสิทธิ์เพลง นอกจากนี้กรมศุลกากรได้ออกประกาศกำชับให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการกวดขันในการนำออกไป การนำเข้ามาในราชอาณาจักรซึ่งสินค้าที่ละเมิดลิขสิทธิ์ ในขณะที่กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้จัดกิจกรรมรณรงค์ต่อต้านการใช้สินค้าละเมิดลิขสิทธิ์ให้เป็นเรื่องที่ไม่สมควร ส่วนบทบาทภารกิจของภาคเอกชนในการช่วยภาครัฐคุ้มครองป้องกันปราบปรามการละเมิดลิขสิทธิ์นั้น ได้มีหน่วยงานพันธกิจมิตรธุรกิจซอฟต์แวร์ (Business Software Alliance-BSA) ซึ่งเป็นองค์กรขนาดใหญ่ในวงการธุรกิจที่มีบทบาทในการสืบเสาะหาเบาะแสเพื่อการตรวจจับการลักลอบการใช้ซอฟต์แวร์ที่ไม่ได้รับอนุญาตในกิจการเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารรวมทั้งศึกษาพฤติกรรมการใช้ซอฟต์แวร์แบบผิดประเภทบนฐานข้อมูลคลาวด์อีกด้วย (ผู้จัดการออนไลน์, 2563)

5) การปฏิบัติการยึด ริบ ทำลายผลิตภัณฑ์ละเมิดลิขสิทธิ์ การใช้มาตรการยึด ริบทำลายผลิตภัณฑ์ที่ละเมิดลิขสิทธิ์เป็นการทำงานแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ

การคุ้มครองลิขสิทธิ์ สำหรับผลิตภัณฑ์ที่ละเมิดลิขสิทธิ์ที่ถูกยึดอายัดไว้เป็นของกลาง เมื่อคดีถึงที่สุดแล้วกรมทรัพย์สินทางปัญญาได้ร่วมมือกับหน่วยงานราชการอื่น ๆ เช่นกองทัพบก สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กรมศุลกากรและกรมสอบสวนคดีพิเศษจัดพิธีทำลายของกลางอย่างต่อเนื่อง โดยบางปีมีการถ่ายทอดสดพิธีการเผาทำลายของกลางผ่านสื่อสาธารณะ ซึ่งการเผาทำลายผลิตภัณฑ์ละเมิดลิขสิทธิ์มีความรุนแรงเปรียบได้กับการเผาทำลายยาเสพติดของกลางในคดี การเผาทำลายในลักษณะนี้จึงเป็นการตอกย้ำความรุนแรงของการละเมิดลิขสิทธิ์ว่ามีระดับเดียวกับความผิดที่เกี่ยวกับยาเสพติด ผลิตภัณฑ์ละเมิดลิขสิทธิ์จึงมีการเผาทำลายเช่นเดียวกับยาเสพติด โดยสังคมจะต้องรับรู้การเผาของกลางประเภทนี้ ในขณะที่ของกลางในคดีประเภทอื่นยังไม่ปรากฏว่ามีการเผาทำลาย

6) การสร้างความชอบธรรมเพื่อการคุ้มครองลิขสิทธิ์ด้วยเหตุผลของการกระตุ้นการสร้างสรรค์และความเจริญทางเศรษฐกิจ การยกเหตุผลเรื่องการกระตุ้นการสร้างสรรค์และการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจขึ้นเป็นข้ออ้างก็เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การคุ้มครองลิขสิทธิ์ โดยใช้เหตุผลว่าการละเมิดลิขสิทธิ์เป็นการทำลายเศรษฐกิจของประเทศทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้รัฐขาดรายได้จากการจัดเก็บภาษี สร้างความไม่เป็นธรรมในทางการค้า ผู้ละเมิดเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นเพราะไม่ใช่ผู้ที่ลงทุนแต่มักทำการค้านอกระบบ ทำให้ตลาดขาดความเข้มแข็ง ผู้ประกอบการไม่สามารถคาดการณ์ภาวะทางการตลาดได้ การกระทำเช่นนี้ตามหลักสากลถือว่าเป็นการบิดเบือนการค้าเสรี ทำลายบรรยากาศการลงทุน ทำลายแรงดึงดูดนักลงทุนต่างชาติ ทำลายชื่อเสียงของประเทศและประเทศไทยอาจถูกกีดกันทางการค้า ซึ่งบางครั้งข้อมูลทางเศรษฐกิจไม่ได้แจกแจงรายละเอียดเพื่อการสร้างความน่าเชื่อถือ บางครั้งข้อมูลทางเศรษฐกิจเกิดจากการคาดการณ์ การประมาณการ ความเสียหายที่กล่าวอ้างมาจากการคาดคะเนแต่ไม่ใช่ข้อมูลที่ผ่านการพิสูจน์ทราบในเชิงประจักษ์แล้ว

การประกอบสร้างตามวิธีการข้างต้นล้วนแต่เพื่อตอกย้ำความสำคัญให้กับลิขสิทธิ์ ทำให้สังคมไทยตระหนักรู้ถึงคุณค่าและความพิเศษเหนือชั้นของลิขสิทธิ์ที่ไม่เคยเกิดขึ้นกับทรัพย์สินประเภทอื่นมาก่อน การประกอบสร้างเช่นนี้มีความมุ่งหมายเพื่อให้สังคมไทยเห็นว่าการละเมิดลิขสิทธิ์เป็นพฤติการณ์ที่ร้ายแรงน่ารังเกียจ เพราะอาจทำลายความคิดสร้างสรรค์ของบุคคลอื่น (origin) ทำลายความเจริญของสังคมและทำลายเศรษฐกิจของประเทศโดยส่วนรวม ทำลายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทำลายเวทีการค้าเพราะต่างชาติอาจจะหยิบยกเรื่องการละเมิดลิขสิทธิ์ขึ้นมาเป็นข้ออ้างในการกีดกันทางการค้าทำให้ประเทศไทยสูญเสียโอกาสในตลาดโลก การเยียวยากรณีการละเมิดลิขสิทธิ์จึงไม่ใช่เป็นเพียงการชดใช้ค่าเสียหายในทางแพ่งเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ผู้ละเมิดควรถูกลงโทษทางอาญาด้วย ฐานคติที่จะนำมาตรการทางอาญามาบังคับใช้ในสังคมไทยเป็นหลักย่อมสร้างความเป็นอาชญากรรมจากการคุ้มครองลิขสิทธิ์ให้เกิดขึ้นในสังคมไทยเกินความจำเป็น

สรุปและอภิปรายผล

การประกอบสร้างอัตลักษณ์ตัวตนและความพิเศษ ความสำคัญให้กับลิขสิทธิ์ในสังคมไทยอย่างเข้มข้นเกิดขึ้นโดยการประกอบสร้างผ่านปัจจัยต่าง ๆ รวม 6 ประการดังกล่าว ผลจากการนี้จึงมีข้อน่าชวนคิดว่าสังคมไทยควรจะนำเอามาตรการทางอาญามาปรับใช้กับกรณีการละเมิดลิขสิทธิ์อย่างเข้มข้นอย่างเช่นในปัจจุบันนี้หรือไม่ การทำให้ลิขสิทธิ์ได้รับการคุ้มครองอย่างแน่นหนาทำให้คนกลุ่มหนึ่งได้รับประโยชน์จากการคุ้มครอง แต่คนอีกกลุ่มหนึ่งจะต้องสูญเสียประโยชน์และโอกาสในทางสังคมและทางเศรษฐกิจ อาจสร้างความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมโดยเฉพาะในกลุ่มบุคคลชายขอบที่จำต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ การคุ้มครองที่ไม่ได้จำแนกประเภทผู้กระทำและผลของการกระทำการนำมาตรการทางอาญามาใช้บังคับกับผู้ละเมิดลิขสิทธิ์เกือบทุกกรณีอาจสร้างสภาวะอาชญากรรมเฟ้อรวมทั้งการป้องปรามที่ฟุ่มเฟือย “(overdeterrence)” (Manta, I. D., 2019, p. 15) ให้เกิดขึ้นในสังคมไทยได้โดยเฉพาะแนวทางการป้องกันปราบปรามที่ใช้ตัวแบบ “Crime Control Model” ที่มุ่งหวังให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคมเป็นหลักโดยไม่ได้มุ่งเน้นกระบวนการยุติธรรมหรือตัวแบบ “Due Process Model” ด้วยแล้วก็ยิ่งทำให้เกิดอาชญากรรมจากการคุ้มครองลิขสิทธิ์เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองป้องกันและบังคับให้เป็นไปตามสิทธิไม่ว่าในขั้นตอนการตรากฎหมายหรือการบังคับใช้กฎหมายจึงควรจะได้ตระหนักถึงทางได้เสียของการคุ้มครองลิขสิทธิ์ว่าสามารถลดปริมาณหรือหยุดยั้งการละเมิดลิขสิทธิ์ลงได้จริงหรือไม่เพียงใด การคุ้มครองลิขสิทธิ์โดยมุ่งเน้นแต่เพียงการใช้มาตรการทางอาญาอาจไม่บรรลุผลตามความประสงค์ ในทางกลับกันการลดจำนวนการละเมิดลิขสิทธิ์ที่มีประสิทธิภาพควรต้องคำนึงถึงปัจจัยอื่นด้วย เช่น ราคาผลิตภัณฑ์ที่สูงเกินเอื้อม ค่าตอบแทนการใช้สิทธิที่ไม่เป็นธรรม โอกาสในการเข้าถึงลิขสิทธิ์ของคนชายขอบที่มีน้อย ความซ้ำซ้อน ยุ่งยากในการเรียกเก็บค่าใช้สิทธิ โอกาสในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และการเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อพัฒนาต่อยอดให้เกิดงานใหม่ (originality) ผลประโยชน์ตอบแทนทางภาษีอากรที่ผู้สร้างสรรค์ใหม่ควรได้รับจากรัฐ รวมทั้งความจำเป็นส่วนบุคคลในการดำรงชีพควรจะได้นำมาพิจารณาประกอบด้วย

ข้อเสนอแนะ

การคุ้มครองลิขสิทธิ์ที่เข้มงวดโดยมุ่งเน้นแต่เพียงมาตรการทางอาญาอาจทำให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์เกิดความไม่สมดุลและอาจเกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นสังคมไทยขึ้นได้ก็จริงเพราะการเน้นการคุ้มครองลิขสิทธิ์โดยใช้มาตรการทางอาญาอาจมีข้อเสียถ้าหากมีการนำมาใช้แบบเหมารวมไม่แยกแยะตามความจำเป็นแห่งพฤติการณ์ของการละเมิด แต่ในทางกลับกันการใช้มาตรการทางอาญาก็ใช่ว่ามีแต่ข้อเสียทั้งหมด การนำมาตรการทางอาญามาปรับใช้ก็มีข้อดีเมื่อนำมาปรับใช้

กับการละเมิดที่มีการกระทำโดยผู้ค้ารายใหญ่ มีการดำเนินการเป็นกระบวนการ มีลักษณะเป็นอาชญากรรมองค์การ (Organized Crimes) เป็นอาชญากรรมข้ามชาติ (Transnational Crimes) การละเมิดนั้นสร้างความเสียหายต่อเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมากและเป็นภยันตรายต่อสังคมโดยส่วนรวม เพราะมาตรการทางอาญาที่นำมาใช้กับกรณีเหล่านี้อาจเหมาะสมกับการข่มขู่ยับยั้งไม่ให้มีการละเมิดต่อไป เพราะผู้ละเมิดเหล่านี้จะถูกลงโทษทั้งทางด้านทรัพย์สินและทางด้านเสรีภาพด้วยจึงน่าจะเกิดความสมดุลเหมาะสมกับพฤติการณ์ของการละเมิด แต่การจะก้าวข้ามไปจากการถูกปิดฉลากตีตราว่าเป็นผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ได้นั้น สังคมไทยไม่ควรหลงลืมปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง แต่ควรจะได้นำมาตรการต่าง ๆ ที่จะกล่าวเหล่านี้มาพิจารณาประกอบเพื่อการคุ้มครองลิขสิทธิ์ด้วย กล่าวโดยสรุปคือ

1) รัฐควรต้องส่งเสริมนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยนำเอาทักษะการสร้างสรรค์ซึ่งมีอยู่อย่างพร้อมมูลในสังคมไทยมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยเฉพาะเรื่องพลังอ่อนนุ่ม (soft power)

2) รัฐควรส่งเสริมให้บุคคลโอกาสด้อยในสังคมสามารถเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์ได้อย่างเป็นธรรม ด้วยการลดความรุนแรงในการใช้มาตรการทางอาญา ส่งเสริมให้มีการใช้มาตรการทางแพ่งซึ่งน่าจะเหมาะสมกับการละเมิดลิขสิทธิ์มากกว่าเพราะการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในสังคมไทยปัจจุบันเน้นการคุ้มครองทางเศรษฐกิจ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจก็ควรใช้มาตรการทางเศรษฐกิจแก้ไขเว้นแต่การละเมิดลิขสิทธิ์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน เป็นภัยต่อสวัสดิภาพของสังคมและความมั่นคงของรัฐ ในกรณีเช่นนี้การใช้มาตรการทางอาญาก็ยังมีความจำเป็นอยู่

3) รัฐควรต้องส่งเสริมให้บุคคลธรรมดาที่ถือสัญชาติไทยได้รับสิทธิประโยชน์ทางภาษีอากรจากรัฐเมื่อมีการสร้างสรรค์งานขึ้นมาใหม่ด้วยการใช้มาตรการการลดอัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาลง

4) รัฐควรต้องส่งเสริมมาตรการการให้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำแก่ผู้ที่มีศักยภาพในการสร้างสรรค์แต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ ซึ่งการลงทุนของรัฐเช่นนี้จะช่วยทำให้เกิดงานสร้างสรรค์ในสังคมไทยเพิ่มขึ้นและเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของประเทศโดยส่วนรวมมากขึ้น

5) รัฐควรต้องส่งเสริมให้มีการส่งออกวัฒนธรรมการสร้างสรรค์ในทำนองเดียวกันกับประเทศที่มีเศรษฐกิจล้ำหน้าอย่างประเทศสาธารณรัฐเกาหลีซึ่งประสบความสำเร็จในด้านการส่งออกผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

6) รัฐควรต้องส่งเสริมให้คนไทยเข้าใจถึงวิธีการใช้ลิขสิทธิ์อย่างถูกต้อง เหมาะสมและเป็นธรรมต่อเจ้าของลิขสิทธิ์

เมื่อใช้มาตรการเหล่านี้แล้ว อาจคาดหมายได้ว่าผู้คนในสังคมไทยบางกลุ่มจะรอดพ้นจากการถูกปิดฉลากตีตราจากการใช้ลิขสิทธิ์การฟ้องร้องผู้ละเมิดเป็นคดีอาญาอาจลดน้อยลง ในท้ายที่สุดอาจทำให้อาชญากรรมที่เกิดขึ้นจากการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในสังคมไทยลดน้อยลง

บรรณานุกรม

กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (2562). *คู่มือการปฏิบัติงานป้องปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาด้านลิขสิทธิ์และเครื่องหมายการค้า บทที่ 4 แนวทางการปฏิบัติงานป้องกันและปราบปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา.* ค้นเมื่อ 16 สิงหาคม 2565, จาก http://www.ipthailand.go.th/images/2562/Suppress/lesson4.pdf

จารุณี ศิริพันธุ์. (2558). *วาทกรรมเกี่ยวกับสารเสพติด : ปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม.* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จุมพล ภิญโญสินวัฒน์ และภูมินทร์ บุตรอินทร์. (2561). *ประวัติศาสตร์และแนวคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลาคม.

ไชยยศ เหมะรัชตะ. (2545). *คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: BJ เพลท โปรเซสเซอร์.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2557). *รัฐศาสตร์แนววิพากษ์* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สามลดา.

ผู้จัดการออนไลน์. (2563). *คดีละเมิดลิขสิทธิ์ซอฟต์แวร์ไทยปี 62 เพิ่มจำนวนแต่มูลค่าลดฮวบ BSA เริ่มศึกษา "ของเถื่อนบนคลาวด์".* ค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2565, จาก https://mgronline.com/cyberbizdetail/9630000011789

ไพเราะ เบญจกุล. (2552). หยุด ! การขโมยคัดลอกผลงานผู้อื่น. *วารสารวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สรรพสิทธิประสงค์, 7*(2), 1-8.

ภูมินทร์ บุตรอินทร์. (2563). *เอกสารคำสอนวิชาทรัพย์สินทางปัญญา.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะนิติศาสตร์.

ภูมินทร์ บุตรอินทร์. (ม.ป.ป.). *โทษทางอาญากับการล่วงสิทธิในกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา.* เอกสารอัดสำเนา

สามชาย ศรีสันต์. (2561). *On Critical Discourse Analysis – ว่าด้วยการวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.

อดิเทพ พันธ์ทอง. (2565). *ความเป็นมาของกฎหมาย "ลิขสิทธิ์" และ "หลักสากล" ในกฎหมายลิขสิทธิ์ไทย.* ค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2565, จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_786

อัครพนธ์ เอี้ยวรัตนวดี. (2562). *วาทกรรม "กัญชา" ในสังคมไทย : กัญชายาเสพติด กัญชาการแพทย์.* (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). สาขาวิชาอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Akurugoda, C., L. (2013). Biopiracy and its impact on biodiversity: A critical analysis with special reference to Sri Lanka. International *Journal of Business, Economics and Law,* 2(3), 48-52. Retrieved Aprill 21, 2022 from https://www.semanticscholar.org/paper/BIO-PIRACY-AND-ITS-IMPACT-ON-BIO-DIVERSITY%3A-A-WITH-Akurugoda/cba27a3e53dc64dbfa7674ec189516f017715608

Introsociobuu. (2558). *Introduction to Sociology แนวคิดสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.* ค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2565,

จาก https://issuu.com/introsociobuu/docs/intro_sociology_week6_-_14.9.58

Manta, I. D. (2019). *Explaining criminal sanctions in intellectual property law.* Retrieved August 14, 2022 from https://www.law.nyu.edu/sites/default/files/upload _documents/Irina%20Manta.pdf

May, C., & Sell, S. K. (2006). *Intellectual property rights a critical history the first edition.* The United States of America: Lynne Rienner Publishers.

Roy, K. (2017). *Competition Law & Intellectual Property Rights : A Dialogue of Convergence.* Retrieved Aprill 21, 2022 from http://www.mucweburdwan.org

การกระทำความผิด การกำหนดโทษ และการคุ้มครองสิทธิเด็ก เยาวชนในทางอาญา ศึกษาเปรียบเทียบประเทศไทยกับ สปป.ลาว (Offense, Imposition and Children's Protection Right: Comparative Study between Thailand and Lao PDR)

อภินันท์ ศรีศิริ[1]
Apinan Srisiri
มิรันตี เจียรักสุวรรณ[2]
Miruntee jearaksuwan

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิด หลักการในการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญา การกำหนดโทษ และการคุ้มครองสิทธิเด็ก เยาวชนในทางอาญา โดยการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยกับ สปป.ลาว เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนากฎหมายอาญาและนำไปใช้ประโยชน์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การวิจัยพื้นฐานโดยมีกระบวนทัศน์ในการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษา พบว่า ประมวลกฎหมายอาญาของ สปป.ลาว มีการกำหนดโครงสร้างการวินิจฉัยความผิดทางอาญาชัดเจนกว่าในประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทย แนวคิด หลักการในการคุ้มครองสิทธิและการกำหนดโทษของเด็กวิเคราะห์แล้วมีแนวคิดหลักการคล้ายคลึงกัน มีกฎหมายภายในเฉพาะในการคุ้มครองสิทธิเด็ก

---

[1] *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. หัวหน้าหมวดกฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (หัวหน้าโครงการวิจัย)*
Assistant Professor Dr. Head of the Criminal Law and Justice Section Faculty of Law Ubon Ratchathani University

[2] *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*
Assistant Professor, Lecturer, Faculty of Law Ubon Ratchathani University

* *บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การกระทำความผิด การกำหนดโทษและการคุ้มครองสิทธิเด็กเยาวชนในทางอาญาศึกษาเปรียบเทียบประเทศไทยกับสปป.ลาว เสนอคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*

Received: March 2, 2022 **Revised:** August 26, 2022 **Accepted:** October 20, 2022

การดำเนินคดีเด็ก รวมถึงการใช้มาตรการสำหรับเด็ก แตกต่างกันเพียงรายละเอียดของกฎหมายภายใน สะท้อนให้เห็นว่ากฎหมายทั้งสองประเทศมีแนวคิด หลักการในการคุ้มครองสิทธิเด็กในทิศทางเดียวกัน โดยมีข้อเสนอแนะประเทศไทยควรกำหนดโครงสร้างความรับผิดทางอาญาให้ชัดเจนไว้กฎหมายอาญา และสามารถนำความองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบนี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจแนวคิดหลักการกฎหมายประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้

คำสำคัญ: การกระทำผิด, การกำหนดโทษ, การคุ้มครองเด็ก, สปป.ลาว

Abstract

The objectives of this research are to study concepts and principles in the consideration of criminal liability, the Imposition and the children's protection right in criminal law by comparative study between Thailand and Laos, and to propose guidelines for criminal law development and its use to relevant organizations. The research was performed under the basis of paradigm by qualitative research method. The results revealed that the criminal code of the Lao PDR has more explicit adjudication structure for criminal offenses than in the criminal code of Thailand. Based on the analysis, concepts and principles for the protection of children's rights and punishment were found to be similar, such as specific domestic laws on the protection of children's rights, child prosecution and implementation of child measures. There is only a difference in the details of domestic law. These results reflected that the laws or the protection of children's rights are compiled under the same concept in both countries. It is suggested that a clear criminal liability structure in criminal law should be established in Thailand. Besides, knowledge gained from this comparative study can be applied as an important basis for understanding neighboring country law principles in order to obtain more efficient operation to relevant organizations.

Keyword: Offense, Imposition, Children's Protection, Lao PDR

บทนำ

ปัจจุบันเด็กและเยาวชนกระทำความผิดเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก เด็กและเยาวชนเหล่านี้จึงควรได้รับผลของการกระทำนั้นเช่นเดียวกับผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่หรือไม่ เด็กและเยาวชนมีความรู้สำนึกและเล็งเห็นผลในการประกอบอาชญากรรมเช่นเดียวกับผู้ใหญ่หรือไม่ ถ้าเด็กและเยาวชนมีความรู้สึกและเล็งเห็นผลในการประกอบอาชญากรรมแตกต่างไปจากผู้ใหญ่แล้ว เด็กควรจะได้รับผลในการกระทำอันได้แก่ การถูกลงโทษเช่นเดียวกับผู้ใหญ่

หรือไม่ การปฏิบัติต่อเด็กควรเป็นอย่างไร ความจริงแล้วได้มีแนวคิด หลักการพิจารณาการกระทำผิดทางอาญาของเด็ก เยาวชนให้แตกต่างไปจากการประกอบอาชญากรรมโดยผู้ใหญ่มานาน ตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 เมื่อประเทศต่าง ๆ ในยุโรปและสหรัฐอเมริกาได้มีการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำทางอาญาโดยทั่วไปแตกต่างจากอาชญากรผู้ใหญ่ นับตั้งแต่การจับกุม การแยกการควบคุมตัวเด็กและเยาวชนต่างหากจากผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพิจารณาคดี ได้มีการจัดตั้งศาลคดีเด็กซึ่งมีกระบวนการพิจารณาคดีแตกต่างกันไปจากศาลคดีอาญาทั่วไป กล่าวคือ การพิจารณาคดีของเด็กและเยาวชนจะเน้นคำนึงถึงสุขภาพ อารมณ์ และประวัติความเป็นมา ภูมิหลังทางสังคม สภาพแวดล้อมของเด็กเป็นสำคัญ พยายามที่จะหาทางแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ โดยมุ่งหวังที่จะให้เด็ก และเยาวชนสามารถกลับตนเป็นคนดีอันเป็นประโยชน์ต่อตัวเด็กและเยาวชนเอง

ดังนั้น การที่ประเทศใดมีวิธีปฏิบัติต่อเด็กที่กระทำความผิดทางอาญาแตกต่างไปจากอาชญากรโดยทั่วไป ย่อมแสดงให้เห็นถึงความปรารถนาดีในการที่จะให้อภัยต่อความผิดพลาดของเด็ก ทั้งนี้ เพราะเด็กยังอ่อนต่อวัยและด้อยประสบการณ์ รู้ผิดรู้ชอบ ความตั้งใจกระทำการใด ๆ ของเด็กจึงอยู่บนความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขาดการยับยั้งชั่งใจและไม่สามารถเล็งเห็นของการกระทำอย่างแท้จริง เด็กที่กระทำความผิดทางอาญาจึงไม่ควรถูกปรักปรำว่าเป็นอาชญากร ฉะนั้น การปฏิบัติต่อเด็กที่กระทำผิดกฎหมายทั้งในฐานะผู้ต้องหา จำเลยจึงต้องมีแนวทาง หลักการและวิธีปฏิบัติที่แตกต่างออกไปตามวัยวุฒิของเด็กในแต่ละช่วงเวลา

หากเด็กเยาวชนหลงกระทำความผิดด้วยปัจจัยต่าง ๆ หรือเหตุไม่พึงประสงค์ รัฐก็ต้องหามาตรการที่เหมาะสมทั้งปวงแตกต่างกับผู้ใหญ่ เพื่อที่จะประกันว่าเด็กและเยาวชนจะได้รับการคุ้มครองจากการเลือกปฏิบัติหรือการลงโทษที่รุนแรงในทุกรูปแบบบนพื้นฐานของสถานภาพ กิจกรรมความคิดเห็นที่แสดงออกหรือความเชื่อของบิดามารดาผู้ปกครองตามกฎหมายหรือสมาชิกในครอบครัวของเด็ก เพื่อให้เด็กพัฒนาบุคลิกภาพได้อย่างกลมกลืนและเต็มที่ที่จะดำรงชีวิตที่เป็นตัวของตัวเองในสังคม ครอบครัวในฐานะเป็นกลุ่มพื้นฐานของสังคมและเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สำหรับการเจริญเติบโตและความอยู่ดีกินดีของสมาชิกทุกคน โดยเฉพาะเด็กควรจะได้รับการคุ้มครองและการช่วยเหลือที่จำเป็นเพื่อที่จะสามารถมีความรับผิดชอบในชุมชนของตนได้อย่างเต็มที่

เมื่อเด็กกระทำความผิดจะปฏิบัติต่อเด็กด้วยวิธีการทรมานหรือถูกปฏิบัติหรือลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือต่ำช้าจะไม่มีการลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิตที่ไม่มีโอกาสจะได้รับการปล่อยตัวสำหรับความผิดที่กระทำโดยบุคคลที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี และจะไม่มีเด็กคนใดถูกลิดรอนเสรีภาพโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือโดยพลการ การจับกุมกักขังหรือจำคุกเด็กจะต้องเป็นไปตามกฎหมาย และจะใช้เป็นมาตรการสุดท้ายเท่านั้นและให้มีระยะเวลาที่สั้นที่สุดอย่างเหมาะสม

ส่วนการวิธีพิจารณาความเด็ก กำหนดว่าเด็กทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิด ฝ่าฝืนกฎหมายอาญาที่ต้องได้รับการปฏิบัติต่อ

ในลักษณะที่สอดคล้องกับการส่งเสริมความสำนึกในศักดิ์ศรีและคุณค่าของเด็ก ซึ่งจะเสริมความเคารพของเด็กต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของผู้อื่นในลักษณะที่ต้องคำนึงถึงอายุของเด็กและความปรารถนาที่จะส่งเสริมการกลับคืนสู่สังคม และการมีบทบาทเชิงสร้างสรรค์ของเด็กในสังคม

จากที่กล่าวมางานวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาแนวคิด หลักการสำคัญการกำหนดความผิดทางอาญาและกำหนดโทษของเด็กเป็นส่วนแรกตลอดทั้งระบบและกลไกในการคุ้มครองสิทธิเด็กเยาวชนในทางอาญา โดยการศึกษาเปรียบเทียบประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งต่อไปใช้ชื่อย่อว่า สปป.ลาว เนื่องจาก สปป.ลาว มีพื้นฐานของระบบกฎหมายแบบซีวิล ลอว์ (Civil law System) ซึ่งน่าจะมีโครงสร้างของความรับผิดทางอาญาการลงโทษคล้ายประเทศไทย อีกทั้งยังเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีความสัมพันธ์อันดี และ สปป.ลาว ยังเป็นภาคีสมาชิกของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child) ด้วยกัน จึงนำมาสู่การศึกษากฎหมายเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นถึงแนวคิดหลักการในการปกป้องคุ้มครองสิทธิของเด็กเยาวชน ตั้งแต่การกำหนดอายุการเป็นผู้กระทำผิดทางอาญา และการเบี่ยงผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นเด็ก เยาวชนออกจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก และเน้นการการแก้ไข ฟื้นฟูทั้งร่างกายและจิตใจให้กลับคืนสู่สังคมได้ตามปกติ และหลีกเลี่ยงการลงโทษทารุณโหดร้ายหรือรุนแรงอย่างไร

▣ วัตถุประสงค์ (objectives)

1. เพื่อศึกษาหลักการในการวินิจฉัยกระทำความผิด การกำหนดโทษ และการคุ้มครองสิทธิเด็ก เยาวชนในทางอาญาตามกฎหมายภายในสองประเทศ

2. เพื่อศึกษาเชิงเปรียบเทียบสาระสำคัญของกฎหมาย โดยการชี้ให้เห็นข้อเหมือนข้อแตกต่าง ทั้งนำมาวิเคราะห์กับแนวคิดหลักการกฎหมายในการคุ้มครองเด็ก

3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนากฎหมายและนำผลการศึกษานี้ไปใช้เป็นฐานในการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมถึงจัดการเรียนการสอนในวิชากฎหมายอาญา เป็นโรงเรียนกฎหมายแห่งอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงด้วย

▣ วิธีที่ใช้ในการศึกษา (methodology)

การวิจัยนี้เป็นวิจัยพื้นฐาน (basic research) โดยใช้กระบวนทัศน์ในการศึกษาแบบปรากฏการณ์นิยม (phenomenology) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยการศึกษาเชิงเปรียบเทียบทางกฎหมาย (legal comparative study) งานวิจัยนี้เป็นการให้เหตุผลแบบอุปนัย (inductive approach) โดยการอธิบายจากส่วนย่อยไปสู่แนวคิด ทฤษฎีด้วย โดยข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิทยานิพนธ์นี้เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (documentary research) เป็นหลักโดยอาศัยข้อมูลปฐมภูมิ

(primary data) อาทิ กฎหมายภายในแต่ละประเทศ อนุสัญญา สนธิสัญญา และศึกษาค้นคว้าจากวรรณกรรมต่าง ๆ เช่น ตำรา หนังสือ ข้อเขียนทางวิชาการ บทความทางวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์งานวิจัย คำพิพากษา โดยสืบค้นข้อมูลมาจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น ฐานข้อมูลขององค์การในประเทศและองค์การระหว่างประเทศ และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิของประเทศไทยและ สปป.ลาว อาทิ อาจารย์ผู้สอนกฎหมายใน สปป.ลาว ผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวของประเทศไทย เป็นต้น เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบต่อไป

กรอบแนวคิด หลักการที่เกี่ยวข้อง

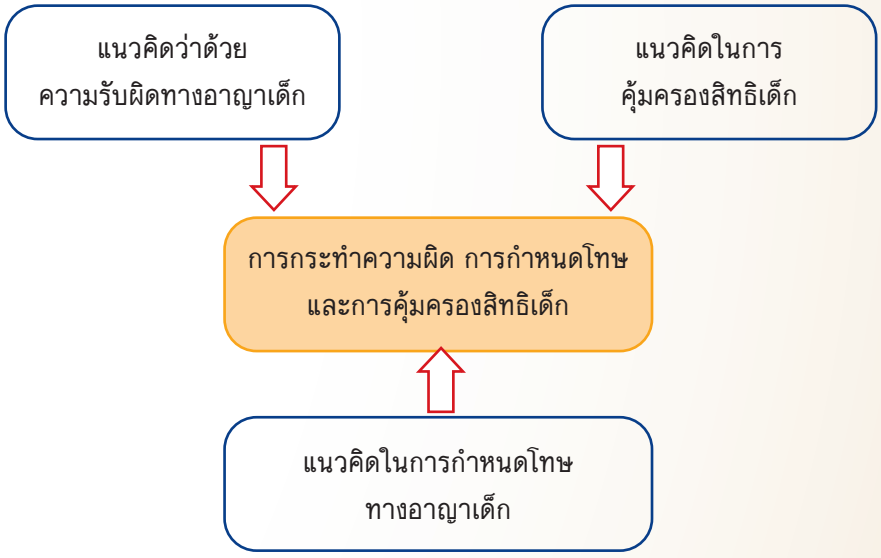

ผลการศึกษา

1. แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิเด็ก

แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิเด็กตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายต่างๆ ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและประเทศไทย

1.1 สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)

แนวคิดในการคุ้มครองเด็กจากการศึกษากฎหมายของสปป.ลาว พบว่า มีแนวคิด หลักการในกฎหมายหลายลักษณะได้กำหนดการคุ้มครองเด็กไว้ ตั้งแต่ระดับการคุ้มครองสิทธิเด็กตามกฎหมายสูงสุดของประเทศ คือ รัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ปรับปรุงแก้ไข พ.ศ. 2546) (รัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ฉบับปรับปรุง แก้ไข พ.ศ. 2546) ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวจะไม่ได้กล่าวถึงเด็ก เยาวชนสปป.ลาวโดยตรง แต่เด็กและเยาวชนก็อยู่ในสถานะของประชาชนในชาติ

ย่อมมีสิทธิ หน้าที่ตามที่รัฐธรรมนูญนี้ นอกจากกฎหมายสูงสุดดังกล่าวยังมีกฎหมายลำดับรองเกี่ยวกับการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญา การปฏิบัติโทษ การคุ้มครองและการดำเนินคดีเด็ก ได้แก่ กฎหมายอาญา กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองเด็ก กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองและสิทธิประโยชน์ของเด็ก ทั้งนี้ เพื่อเป็นการพิทักษ์ปกป้องเด็กเป็นการเฉพาะ สะท้อนให้เห็นแนวคิดหลักการในการคุ้มครองสิทธิเด็ก การกำหนดความรับผิดทางอาญาของเด็กและการกำหนดโทษในทางอาญาของเด็ก เยาวชน ประกอบกับ สปป.ลาว ได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ทำให้ สปป.ลาว ได้บัญญัติกฎหมายเฉพาะ เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของเด็กดังกล่าวมา

ตัวอย่างแนวคิดหลักการในการคุ้มครองเด็ก คือ การปกป้องสิทธิและผลประโยชน์เด็กในการดำเนินคดี ในทุกขั้นตอนของการดำเนินคดีนั้นเด็กต้องได้รับการช่วยเหลือทางด้านกฎหมาย การปกป้องสิทธิและผลประโยชน์ไม่ให้เกิดการทำร้ายร่างกาย การทรมาน การบังคับขู่เข็ญ การละเมิดศักดิ์ศรีหรือทรัพย์สิน และต้องพิจารณาตัดสินให้ถูกต้องและสอดคล้องกฎหมาย การปกป้องสิทธิ์และผลประโยชน์ของเด็ก ต้องปฏิบัติ เช่น เคารพเกียรติศักดิ์ศรีและคุณค่าของเด็ก ฟังคำให้การของเด็กซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานระดับอายุและความสามารถของเด็กให้การแยกแยะความถูกผิด การรักษาความลับของเด็กกฎหมายว่าด้วยการดำเนินคดีเด็ก ค.ศ. 2013

หลักของการสืบสวนเด็ก การสอบถามเด็กในการดำเนินคดีอาญาเด็ก องค์การสืบสวนสอบสวนต้องใช้มาตรการสืบสวนสอบสวนที่ได้บัญญัติไว้ในกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาและต้องปฏิบัติ อาทิ การสอบสวน สอบถามเด็กที่กระทำความผิดต้องกระทำอย่างอ่อนโยนและเหมาะสมกับเด็ก โดยคำนึงถึง วัย อายุ และความสามารถของเด็กในการแยกแยะความถูกผิด หรือ บิดา มารดาหรือผู้ปกครองอื่นต้องเข้าร่วมการสอบสวน สอบถามทุกขั้นตอนในการสอบสวนการเอาคำให้การของเด็กแต่ไม่มีสิทธิ์ให้การแทนเด็ก แต่มีสิทธิ์เสนอปัญหาที่ตนเห็นว่า ไม่เหมาะสม นอกจากมาตราการดังกล่าวมา ยังกำหนดมาตรการเพื่อความปลอดภัย การควบคุมเด็ก การจับกุมเด็ก การปล่อยตัวเด็กชั่วคราว การดำเนินคดีเด็กของศาลเด็กตามความในกฎหมายว่าด้วยการดำเนินคดีเด็ก ค.ศ. 2013

1.2 ประเทศไทย

ประเทศไทยมีแนวคิด หลักการในการคุ้มครองสิทธิเด็ก การกำหนดความรับผิดทางอาญาและการกำหนดโทษในทางอาญาของเด็กเยาวชน อาทิ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กฎหมายอาญา พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ซึ่งมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายอย่างต่อเนื่อง โดยมีแนวคิดสำคัญ คือ การให้ความคุ้มครองสิทธิสวัสดิภาพ และวิธีปฏิบัติต่อเด็ก เยาวชน รวมไปถึงการคำนึงถึงพัฒนาการด้านความคิดสติปัญญาและจริยธรรมยังไม่สมบูรณ์ ขาดความรู้สึกผิดชอบชั่วดี และไม่สามารถคาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของตนได้ จึงมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายภายในเพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กด้วย

2. แนวคิด หลักการในวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาเด็ก

2.1 สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)

สปป.ลาว มีแนวคิด หลักการในการกำหนดความรับผิดทางอาญาของเด็กในประมวลกฎหมายอาญา โดยองค์ประกอบของความรับผิดทางอาญาปรากฏในมาตรา 7 โดยกำหนดไว้ว่าองค์ประกอบของการกระทำความผิดทางอาญา หมายถึง เครื่องหมายทางด้านภาวะวิสัยและอัตตะวิสัยของความประพฤติที่กฎหมายอาญาถือว่าเป็นการกระทำผิด

ดังนั้น การกระทำผิดทางอาญา มี 4 องค์ประกอบดังนี้ (1) องค์ประกอบทางด้านวัตถุกรรม (2) องค์ประกอบทางด้านภาวะวิสัย (3) องค์ประกอบทางด้านอัตตะวิสัยและ (4) เจ้ากรรม โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้ คือ (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, อำภา คนชนะ และอาจารย์ผู้สอนกฎหมายอาญา)

1. องค์ประกอบทางด้านวัตถุกรรมของการกระทำความผิด หมายถึง สายสัมพันธ์นี้ของสังคมที่ถูกคุ้มครองโดยกฎหมายอาญาและได้รับการกระทบจากการกระทำ

ตัวอย่าง: ในการทำผิดฐานลักทรัพย์ นาย ก ไปขโมยตู้เย็นนาย ข จะเข้าข่ายลักทรัพย์ก็ต่อเมื่อนาย ข ต้องเป็นเจ้าของตู้เย็นนั้น

2. องค์ประกอบด้านภาวะวิสัยของการกระทำ หมายถึง เครื่องหมายภายนอกของพฤติกรรมที่ได้ก่อหรือจะก่อความหมายให้กับสายสัมพันธ์สังคมที่ถูกคุ้มครอง โดยกฎหมายอาญา รวมทั้ง วัน เวลา สถานที่ พาหนะ อุปกรณ์ สภาพและวิธีประกอบการกระทำความผิดดังกล่าว

3. องค์ประกอบทางด้านอัตตะวิสัยของการกระทำ หมายถึง เครื่องหมายต่าง ๆ ทางด้านทัศนะแนวคิดของบุคคลผู้กระทำความผิด ต่อการกระทำความผิดของตนที่แสดงออกมาภายนอกต่อการกระทำผิดโดยผ่านพฤติกรรม อาทิ แนวความคิดในการกระทำความผิดเจตนาหรือไม่กระทำด้วยความประมาทหรือไม่ ซึ่งการกระทำโดยเจตนาในทางอาญามี 2 ลักษณะ คือ เจตนาโดยตรงและเจตนาโดยอ้อม (1) เจตนาโดยตรง หมายถึง ตั้งใจที่จะให้เกิดขึ้นกระทำ โดยมานะตั้งใจ และ (2) เจตนาโดยอ้อม หมายถึง ไม่ได้ตั้งใจแต่ว่าบังเอิญเกิดขึ้น

4. เจ้ากรรม คือ ผู้ลงมือกระทำความผิด

ดังนั้น โครงสร้างการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาตามกฎหมายข้างต้นจึงรวมการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาเด็กด้วย

2.2 ประเทศไทย

การกำหนดโครงสร้างการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาปรากฏในหลักกฎหมายอาญา: ภาคทั่วไปในมาตรา 59 ประมวลกฎหมายอาญา เพื่อใช้ในการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญา โดยทั่วไปมีโครงสร้างความผิดทางอาญา 4 ข้อ คือ (1) มีการกระทำ ต้องรู้สำนึกในการกระทำ (2) องค์ประกอบภายนอก ประกอบไปด้วย ผู้กระทำ ลักษณะของการะทำ หรือวัตถุที่ถูกกระทำ (3) องค์ประกอบภายใน ประกอบไปด้วย การกระทำโดยเจตนา การกระทำโดยประมาท และ (4) ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผล ซึ่งถูกนำมาใช้การวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาเด็กด้วย

3. แนวคิด หลักการในการกำหนดโทษและการคุ้มครองสิทธิทางอาญาเด็ก

3.1 สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)

สปป.ลาว ได้มีแนวคิด หลักการในการกำหนดโทษทางอาญาเด็กและเยาวชน ได้ถูกกำหนดไว้ในกฎหมายมีรายละเอียดมาก จึงขอยกส่วนสำคัญเกี่ยวกับการวางโทษใส่การกระทำความผิดของเด็ก ในการระวางโทษแก่เด็กที่ยังไม่ถึงอายุสิบแปดปีในเวลากระทำผิด โดยอิงตามระดับและลักษณะของการกระทำผิดดังกล่าว ศาลจะระวางโทษต่ำกว่าที่กฎหมายบัญญัติไว้ก็ได้ตามมาตรา 44 มาตรา 53 (กระทรวงการเงิน, ม.ป.ป.)

การกำหนดโทษทางอาญาของเด็ก นอกจากปฏิบัติตามหลักการรวมของการวางโทษแล้ว ศาลเด็กอาจใช้วิธีการสำหรับเด็กหรือวางโทษ ที่เหมาะสมกับอายุ และความสามารถในการรับรู้ผิดชอบชั่วดีของเด็ก การลงโทษตัดอิสรภาพต่อเด็กที่กระทำผิด ให้ถือเป็นมาตรการสุดท้ายเว้นแต่เป็นการกระทำผิดสถาน ครุโทษซึ่งความผิดครุโทษ คือการกระทำผิดที่กฎหมายกำหนดโทษตัดอิสรภาพตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไปถึงตลอดชีวิต พร้อมทั้งโทษปรับไหม และโทษประหารชีวิตดังนั้นครุโทษจึงเป็นโทษสถานหนัก ศาลจะพิจารณาบทลงโทษของผู้กระทำความผิดในสถานหนักตามความผิดที่ได้กระทำ

ห้ามลงโทษประหารชีวิตและโทษตัดอิสรภาพตลอดชีวิตต่อเด็กที่กระทำความผิด หากมีความจำเป็น ต้องได้ลงโทษ ตัดอิสรภาพนั้น ศาลเด็กอาจลงโทษต่อเด็กครึ่งหนึ่งของโทษที่กฎหมายอาญาบัญญัติ

แนวคิด หลักการในกฎหมายว่าด้วยการดำเนินคดีเด็ก กฎหมายว่าด้วยการดำเนินคดีเด็ก ค.ศ. 2013 เป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการคุ้มครองการดำเนินคดีอาญาของเด็กทางด้านบริหารและกระบวนการยุติธรรมให้ถูกต้อง ยุติธรรม เพื่อปกป้องสิทธิ และผลประโยชน์ของเด็ก ในการฟื้นฟูปกป้องทางด้านจิตใจ สามารถปรับตัวเข้าสู่สังคม ช่วยในการปกปักรักษาและพัฒนาประเทศ

โดยกฎหมายฉบับนี้มุ่งดำเนินคดีกับการกระทำความผิดของเด็ก ที่เป็นอันตรายต่อระบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ต่อกรรมสิทธิ์ของรัฐ สังคมชีวิต สุขภาพ เกียรติศักดิ์ศรี สิทธิเสรีภาพของพลเมือง ความสงบของชาติ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม ซึ่งบัญญัติไว้ในกฎหมายอาญา หรือกฎหมายอื่น ที่ได้กำหนดโทษทางอาญาไว้เป็นหลัก ซึ่งเด็กตามกฎหมายฉบับนี้หมายถึงบุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี

นอกจากนี้ ยังมีนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการดำเนินคดีเด็ก รัฐสร้างเงื่อนไข เพื่อให้ความสะดวกแก่การดำเนินคดีเด็กด้วยการวางนโยบายกฎหมาย ระเบียบการ การเสนองบประมาณการ บุคลากร พาหนะ อุปกรณ์และการก่อสร้างตั้ง ศูนย์อบรมสำหรับเด็กกระทำผิดตามความเหมาะสม โดยการมีส่วนร่วมช่วยเหลือของบุคคล ให้มีการดำเนินคดีเด็กที่มีความรวดเร็ว โปร่งใส ถูกต้องตามกฎหมายรับประกันความยุติธรรม จำกัดและป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำผิดของเด็กตามกฎหมายว่าด้วยการดำเนินคดีเด็ก ค.ศ. 2013

ความจำเป็นในการแก้ไขฟื้นฟูเด็ก รัฐและสังคมเห็นความจำเป็นในการแก้ไขคดีเด็กเพื่อปกป้องสิทธิ์และผลประโยชน์สูงสุดของเด็ก

ที่กระทำผิด ซึ่งต้องแก้ไขด้วยวิธีการที่เหมาะสม โดยให้สอดคล้องกับกฎหมายและสนธิสัญญาที่ สปป.ลาว เป็นภาคีตามกฎหมายว่าด้วยการดำเนินคดีเด็ก ค.ศ. 2013

นอกจากนี้ ยังมีกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิ์และผลประโยชน์ของเด็ก ค.ศ. 2006 เฉพาะที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา โดยสิทธิของเด็ก เมื่อได้กระทำผิดกฎหมาย โดยกฎหมายได้กำหนดสิทธิ และการคุ้มครองอันพึงจะได้รับมากกว่าผู้ใหญ่กระทำความผิดไว้ ดังนี้ ได้รับการพิจารณานอกกระบวนการยุติธรรมที่กรณีที่การกระทำนั้นหากไม่เป็นการกระทำความผิดที่ร้ายแรง ได้รับทราบข้อกล่าวหาและสิทธิในการต่อสู้คดี ได้รับการช่วยเหลือทางด้านกฎหมายจากทนายความ หรือผู้ปกครองที่ถูกต้องตามกฎหมายและบิดา มารดาหรือผู้ปกครองเข้าร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินคดีอาญา ได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสม โดยไม่มีการขู่ บังคับ และใช้คำพูดที่หยาบช้าในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้รับการปกป้องและคุ้มครองความปลอดภัยจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ได้รับการปกป้องทางด้านการรักษาความลับในการดำเนินคดีเช่นเกี่ยวกับประวัติและข้อมูลส่วนตัว

3.2 ประเทศไทย

แนวคิด หลักการในการกำหนดโทษทางอาญาเด็ก เยาวชนของประเทศไทย ปรากฏเป็นเหตุยกเว้นโทษ เหตุลดหย่อนผ่อนโทษ โดยคำนึงถึงพัฒนาการด้านความคิด สติปัญญาและจริยธรรมยังไม่สมบูรณ์ ขาดความรู้สึกผิดชอบชั่วดี และไม่สามารถคาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของตนได้ เลี่ยงการใช้วิธีการลงโทษเช่นผู้ใหญ่ อาทิ มาตรา 73 มาตรา 74 มาตรา 75 มาตรา 76 ประมวลกฎหมายอาญานอกจากนี้ยังมีการใช้มาตรการแก้ไข ฟื้นฟูแทนการดำเนินคดีอาญาในคดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินห้าปี ไม่ว่าจะมีโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ถ้าปรากฏว่าเด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ หากเด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำก่อนฟ้องคดีเมื่อคำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิต อาชีพ ฐานะ และเหตุแห่งการกระทำความผิดแล้วตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 โดยมีสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเป็นหน่วยงานที่ตั้งขึ้นเพื่อปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนให้แตกต่างกับผู้ใหญ่ด้วย

นอกจากนี้ ยังมีหลักการแก้ไข ฟื้นฟูผู้กระทำผิดซึ่งเป็นเด็กเยาวชน เด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดหรือเป็นจำเลยที่อยู่ในระหว่างการควบคุมดูแลของบุคคลหรือองค์การใด ๆ จะต้องได้รับการฟื้นฟูทั้งร่างกายและจิตใจ และส่งเสริมให้มีโอกาสกลับคืนสู่สังคม รวมทั้งได้รับการปฏิบัติด้วยมนุษยธรรมและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หากมีการแสวงหาประโยชน์ การกระทำอันมิชอบ การทรมาน การลงโทษ การปฏิบัติที่โหดร้ายไร้มนุษยธรรมหรือต่ำช้ารูปแบบอื่น หรือกระทำการใด ๆ ที่มิได้เป็นไปเพื่อฟื้นฟูร่างกาย

หรือจิตใจหรือเพื่อการกลับคืนสู่สังคม และมีลักษณะที่ขัดต่อประโยชน์สูงสุดของเด็กหรือเยาวชนตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 และพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546

ส่วนหลักการลงโทษประหารชีวิตเด็กนั้นปรากฏในมาตรา 18 ประมวลกฎหมายอาญาว่า "โทษประหารชีวิตและโทษจำคุกตลอดชีวิตมิให้นำมาใช้บังคับแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิด ในขณะที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี"

▣ อภิปรายผลการศึกษา

1. วิเคราะห์เปรียบเทียบการวินิจฉัยกระทำความผิด การกำหนดโทษ และการคุ้มครองสิทธิเด็ก เยาวชนระหว่างประเทศไทยกับ สปป.ลาว

เมื่อได้ศึกษากฎหมายภายในโดยเฉพาะกฎหมายอาญาเกี่ยวกับโครงสร้างการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาระหว่างประเทศไทยกับ สปป.ลาว พบว่า การวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาของเด็ก เยาวชน มีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะการกำหนดโครงสร้างความรับผิดที่ต้องวินิจฉัยองค์ประกอบของความผิด คือ (1) ต้องมีการกระทำ (2) ผู้กระทำ (3) ต้องมีเจตนาหรือประมาท และ (4) ผลของการกระทำสัมพันธ์กับการกระทำตามหลักเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล (causation) ที่เกิดกับวัตถุที่ถูกกระทำ เมื่อพิจารณาองค์ประกอบความผิดแล้วค่อยพิจารณาว่ามีเหตุยกเว้นโทษ ยกเว้นความผิด เหตุลดโทษ ต่อไป

การวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาของทั้งสองประเทศ การเริ่มวินิจฉัยจากมีการกระทำของผู้กระทำ ว่าครบองค์ประกอบการกระทำอยู่ภายใต้อำนาจบังคับของจิตใจ หรือไม่ จากนั้นก็เข้าสู่การวินิจฉัยตัว ผู้กระทำว่ามีความรู้ผิดชอบชั่วดีหรือความน่าตำหนิหรือไม่

การวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาที่เด็กเยาวชนเป็นผู้กระทำนั้น ทั้ง 2 ประเทศได้นำหลักการว่าด้วยการกระทำผิดไปโดยความชั่วหรือความน่าตำหนิของการกำหนดเจตจำนงมาใช้ ทำให้กฎหมายอาญาว่าด้วยการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาได้นำปัจจัยเรื่องอายุการกำหนดช่วงอายุของเด็กเป็นช่วง ๆ เพื่อความเหมาะสมและประโยชน์ในการกำหนดความรับผิดและการกำหนดโทษ ดังจะเห็นได้จากหลักการในกฎหมายอาญา สปป.ลาว มาตรา 7 วรรคท้าย กำหนดว่า ผู้กระทำผิดทางอาญาต้องเป็นบุคคลที่มีสติสัมปชัญญะ ไม่เป็นคนวิกลจริต และมีอายุ 15 ปีขึ้นไปและหลักในมาตรา 50 ของกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิและผลประโยชน์ของเด็ก ค.ศ. 2006 ซึ่งกำหนดว่าเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี ในเวลามีการกระทำที่เป็นความผิด จะไม่ถือว่าเป็นผู้กระทำทางอาญาตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 7 ของกฎหมายอาญาจากหลักการทั้ง 2 ประการชี้ให้เห็นว่า เด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี ไม่ถือว่าเป็นผู้กระทำผิดในทางอาญาได้หรือขาดความสามารถในการกระทำในทางอาญา โดยใช้เกณฑ์อายุมาประกอบการวินิจฉัยความรับผิดอาญานั่นเอง

ประเทศไทยมีการอธิบายในทางตำราทางกฎหมาย แต่ไม่ปรากฏในบทบัญญัติของกฎหมายอย่างชัดเจนเหมือน สปป.ลาว มีเพียงการอธิบายในทางตำรา คือ เด็กนั้นจะต้องมี "การกระทำในทางอาญา" คือ ต้องกระทำโดยรู้สำนึก หากไม่รู้สำนึกในการกระทำถือว่าเด็ก

ไม่มีการกระทำอย่างที่ได้กล่าวก่อนนี้ ตัวอย่าง เช่น แดงเป็นเด็กทารกอายุ 8 เดือน ถือไม้แหลมไว้ในมือและพลิกตัวไปมา ปรากฏว่า ไม้ดังกล่าวทิ่มลูกตาเด็กคนอื่น เช่นนี้ ต้องถือว่าไม่มีการกระทำ เด็กจึงไม่มีความผิดฐานทำร้ายร่างกาย (เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, 2548, หน้า 420) เพราะเด็กทารกแรกเกิด ไร้เดียงสานั้น อากัปกริยาต่าง ๆ ที่แสดงออกมานั้น ย่อมไม่อาจเข้าใจในสภาพและสาระสำคัญของการกระทำของตนเองได้ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การเคลื่อนไหวโดยไม่อยู่ภายใต้อำนาจบังคับของจิตใจ” ซึ่งในทางการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญา “ไม่ถือว่าเป็นการกระทำ” อันจะนำไปสู่การวินิจฉัยในหลักเกณฑ์อื่นตามมาได้ เนื่องจากความรับผิดทางอาญาเริ่มต้นที่ “การกระทำ” หากไม่มีการกระทำก็ย่อมไม่เป็นความผิด ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า เด็กทารกไร้เดียงสาไม่มีความรับผิดทางอาญาใด เพราะขาดการกระทำในทางอาญานั้นเอง

ส่วนเด็กที่มีช่วงอายุไม่เกิน 12 ปี กฎหมายกำหนดให้มีความผิดทางอาญา เพราะพิจารณาจากลักษณะการเจริญเติบโต การกระทำของเด็กเหล่านั้นย่อมอยู่ภายใต้จิตใจบังคับหรือมีสติสัมปชัญญะ หากเด็กกระทำไปโดยรู้สำนึกในการกระทำและมีเจตนากระทำความผิด เช่น เด็กชายแดงอายุ 11 ปี แอบหยิบเอาทรัพย์ของผู้อื่นไปขายหรือเตะ ทุบ ต่อยตีผู้อื่น เป็นต้น การกระทำของเด็กชายแดงเหล่านี้ย่อมเป็นการกระทำความผิดเพราะมีการกระทำในทางอาญา อาทิ มาตรา 73 ส่วนเด็กอายุกว่า 12 ปี แต่ไม่เกิน 15 ปี มาตรา 74 กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด เด็กนั้นไม่ต้องรับโทษ แต่ให้ศาลมีอำนาจที่จะดำเนินการโดยใช้วิธีการที่เหมาะสมกับเด็ก (พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 28) พ.ศ. 2565, 2565)

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบการกำหนดความรับผิดทางอาญาของเด็ก เยาวชนระหว่าง สปป.ลาว กับประเทศไทย

แนวคิด หลักการ	แนวทางคล้ายกันและแตกต่าง
1. การวินิจฉัยความรับผิดทางอาญา	แนวทางแตกต่างกัน กฎหมายประเทศไทยไม่ได้กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญาอย่างชัดเจนเหมือนโครงสร้างความผิดทางอาญาที่ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญาของ สปป.ลาว แต่ในทางตำราของประเทศไทยมีแนวทางในการอธิบาย กล่าวคือ มีการกำหนดองค์ประกอบภายนอกองค์ประกอบภายในที่ผู้กระทำกต้องกระทำโดยเจตนา หรือกระทำโดยประมาท เพื่อให้ครบองค์ประกอบความผิดนั้นเช่นกัน
2. นิยามความหมายเด็กในกฎหมาย	แนวทางต่างกัน ในกฎหมายอาญา สปป.ลาว กำหนดชัดเจนว่าเด็ก คือ บุคคลอายุไม่เกิน 18 ปี แต่ของประเทศไทยไม่มีการกำหนด
3. การกระทำทางอาญาของเด็ก	แนวทางคล้ายคลึง โดยพิจารณาว่าเด็กไร้เดียงสาการกระทำไปโดยรู้ไม่รู้สำนึกในการกระทำ

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบการกำหนดความรับผิดทางอาญาของเด็ก เยาวชนระหว่าง สปป.ลาว กับประเทศไทย (ต่อ)

แนวคิด หลักการ	แนวทางคล้ายกันและแตกต่าง
4. การกำหนดช่วงอายุในการกำหนดความผิด	แนวทางคล้ายคลึงกัน เช่น กฎหมายอาญาสปป.ลาว กำหนดว่าเด็กอายุไม่เกิน 15 ปี กระทำผิด ต้องรับโทษอย่างไร กฎหมายอาญาประเทศไทย กำหนดอายุไม่เกิน 12 ปี ต้องรับโทษอย่างไร เป็นต้น ซึ่งมีการกำหนดช่วงอายุเด็ก เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรการลงโทษที่เหมาะสม
5. การกำหนดมาตรการที่เหมาะสมกับเด็ก	แนวทางคล้ายคลึง สปป.ลาวและประเทศไทยมีการกำหนดมาตรการทางเลือกแทนวิธีการลงโทษทางอาญาแก่เด็กเช่นกัน เช่น การตักเตือน การอบรมเด็กที่กระทำผิด การไกล่เกลี่ยในคดีอาญา เป็นต้น
6. การลงโทษประหารชีวิตเด็ก	แนวทางคล้ายคลึง โดยกฎหมายกำหนดว่า ไม่มีการลงโทษประหารชีวิตแก่เด็กอายุไม่เกิน 18 ปีบริบูรณ์

ที่มา: จากรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ นิติพัฒน์-ธรรมศาสตร์ ครั้งที่ 1 (137-138), โดยอภินันท์ ศรีศิริ, 2559, กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

จากตารางข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า การกำหนดการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาและการลงโทษเด็ก เยาวชนตามกฎหมายอาญาระหว่างประเทศไทยกับสปป.ลาว มีแนวคิด หลักการในทิศทางเดียวกัน โดยเฉพาะการคำนึงการคุ้มครองเด็ก เยาวชน ความรับรู้ รับผิดชอบและชั่วดีของเด็ก แตกต่างกันเพียงรายละเอียดเท่านั้น

2. วิเคราะห์แนวคิด หลักการในการคุ้มครองสิทธิและการลงโทษเด็ก เยาวชนในทางอาญาระหว่างประเทศไทยกับ สปป.ลาว

แนวคิด หลักการนี้ทั้งประเทศไทย และสปป.ลาว ต่างมีการให้ความคุ้มครองและให้ความช่วยเหลือเด็กเป็นพิเศษแตกต่างกับผู้ใหญ่ การไม่ลิดรอนเสรีภาพของเด็กและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การพิจารณาและกระบวนการดำเนินคดีที่เกี่ยวข้องกับเด็ก เยาวชน โดยได้คำนึงถึงหลักการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ดีและคำนึงถึงสิทธิประโยชน์สูงสุดของเด็ก

มาตรการในการลงโทษนั้น สปป.ลาว และประเทศไทย ต่างให้ความสำคัญกับการเบี่ยงเบนหรือการห้นเหผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กออกจากกระบวนการยุติรรมทางอาญาโดยเน้นไปที่การแก้ไข ฟื้นฟูทั้งร่างกายและจิตใจให้กลับคืนสู่สังคมได้ตามปกติ และหลีกเลี่ยงการลงโทษทารุณ โหดร้ายหรือรุนแรงเหมือนผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้ใหญ่

สปป.ลาว และประเทศไทย มีกฎหมายเฉพาะที่ครอบคลุมการบังคับและคุ้มครองเด็กที่เป็นผู้กระทำทางอาญาในทุกมิติ ไม่ต่างจากกฎหมายประเทศต่าง ๆ ดังจะเห็นเริ่มตั้งแต่ประเทศทั้งสองได้เข้าเป็นภาคีของกฎหมายระหว่างประเทศและมีการบัญญัติแนวคิดการคุ้มครองสิทธิไว้

รัฐธรรมนูญ การปรับปรุง แก้ไขกฎหมายภายในของตนให้ทันสมัยต่อเนื่อง โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องในทางอาญาที่ทั้งสองประเทศต่างได้บัญญัติหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาของเด็ก ตลอดทั้งการกำหนดโทษและมาตรการอื่น ๆ ในทิศทางเดียวกัน และให้ความสำคัญกับการเบี่ยงเบนผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นเด็กออกจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก สะท้อนภาพที่ชัดเจนว่าสองประเทศได้ตระหนักในการปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็กและเยาวชนอนาคตของชาติ แม้เด็ก เยาวชนจะตกเป็นผู้กระทำความผิดก็ตาม อันเป็นการคุ้มครองที่สอดคล้องกับแนวคิดหลักการสากล

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบแนวคิด หลักการในการคุ้มครองสิทธิและการลงโทษเด็ก เยาวชนในทางอาญาระหว่างประเทศไทยกับ สปป.ลาว

การคุ้มครองสิทธิและวิธีการสำหรับเด็ก เยาวชน	แนวทางคล้ายคลึง/แตกต่าง
1. แนวคิด หลักการในการคุ้มครองสิทธิเด็ก	แนวทางคล้ายคลึง สองประเทศ มีแนวคิดหลักการในการคุ้มครองสิทธิเด็กในทิศทางเดียวกัน โดยเฉพาะการดำเนินคดีอาญาของเด็ก การปกป้องสิทธิและผลประโยชน์ของเด็ก การฟื้นฟูให้เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ ซึ่งมีแนวคิดแตกต่างกับการดำเนินคดีอาญาของผู้ใหญ่ และทั้งสองประเทศต่างเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก
2. มีกฎหมายสารบัญญัติในการคุ้มครองสิทธิเด็ก	แนวทางคล้ายคลึง ประเทศมีกฎหมายเฉพาะในการคุ้มครองเด็ก อาทิ สปป.ลาว มีกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิ์และผลประโยชน์ของเด็ก หรือประมวลกฎหมายอาญา ส่วนประเทศไทยมีพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก หรือประมวลกฎหมายอาญา
3. มีกฎหมายวิธีสบัญญัติในการดำเนินคดีอาญาแก่เด็ก	แนวทางคล้ายคลึง โดยแต่ละประเทศมีกฎหมายวิธีสบัญญัติในการดำเนินคดีอาญาแก่เด็ก อาทิ สปป.ลาวมีกฎหมายว่าด้วยการดำเนินคดีเด็ก ส่วนประเทศไทยมีพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว
4. การกำหนดหลักเกณฑ์การในการคุ้มครองสิทธิและการลงโทษเด็กเยาวชนตามกฎหมายภายใน	แนวทางแตกต่างกัน ทั้งสองประเทศต่างการกำหนดหลักเกณฑ์ในรายละเอียดของกฎหมายภายในแตกต่างกัน เช่น หน่วยงานรับผิดชอบกำหนดรูปแบบ วิธีการสืบสวน สอบสวน มาตรการทางเลือก เห็นว่าขึ้นอยู่กับบริบทสังคมภายในประเทศนั้น แต่มีแกนกลางแนวคิด หลักการเดียวกัน

จากตารางข้างต้นสรุปได้ว่าแนวคิด หลักการในการคุ้มครองสิทธิและการลงโทษเด็ก เยาวชนในทางอาญาของ สปป.ลาว กับประเทศไทยในปัจจุบันมีทิศทางเดียวกัน โดยเน้นแนวคิดหลักการในการแก้ไขฟื้นฟู เยียวยาผู้กระทำความผิด มีระบบและกลไกเฉพาะที่ชัดเจนในการคุ้มครองประโยชน์สูงสุดของเด็ก[3] ให้แตกต่างจากการดำเนินคดีอาญาและการลงโทษของผู้ใหญ่

▣ บทสรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

จากการศึกษาทั้งหมด พบว่า สปป.ลาว และประเทศไทย ต่างเห็นความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิของเด็กในทุกมิติครอบคลุม ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาของเด็ก การกำหนดโทษ และมาตรการทางเลือกอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับเด็ก มีระบบและกลไกพิเศษแตกต่างจากผู้ใหญ่ โดยให้ความสำคัญกับการเบี่ยงเบนผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นเด็กออกจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก แตกต่างจากผู้ใหญ่ สะท้อนให้เห็นว่าสองประเทศได้ตระหนักในการปกป้อง คุ้มครองสิทธิเด็กเยาวชน แม้บุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้กระทำผิดก็ตาม เพราะเชื่อว่าเด็กกระทำผิดทางอาญาไปเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขาดความสำนึกผิดชอบชั่วดีที่สมบูรณ์ ดังนั้น การให้โอกาสโดยผ่านมาตรการและแนวปฏิบัติตามที่กฎหมายภายในกำหนดดังกล่าวมา จะสามารถช่วยให้เด็กและเยาวชนสามารถกลับมาเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศต่อไปได้

ข้อเสนอแนะ

1. ประเทศไทย ควรศึกษาความเป็นไปได้ในการกำหนดโครงสร้างการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาให้มีโครงสร้างการวินิจฉัยความผิดทางอาญาให้ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญา เช่นเดียวกับกฎหมายอาญาสปป.ลาว

2. สามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบนี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจแนวคิด หลักการกฎหมายของสองประเทศ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้ เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาแนวคิด กฎหมายร่วมกันในฐานะประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียนต่อไป

▣ ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

ควรมีการศึกษากฎหมายเชิงเปรียบเทียบกับประเทศอื่นในภูมิภาคนี้มากขึ้น เนื่องจากมีสภาพสังคม วัฒนธรรมใกล้เคียงกับประเทศไทย เพื่อการเรียนรู้และพัฒนากฎหมายภายในประเทศ

---

[3] *สอดคล้องความเห็นทางวิชาการของนายศุภวาร วิไลวงษ์ ผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวว่า ความคิดพื้นฐานในการกำหนดความรับผิดทางอาญาเด็ก เยาวชน การกำหนดโทษ มุ่งเน้นไปที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่เป็นการแก้ไข ฟื้นฟูผู้กระทำซึ่งเป็นเด็ก เยาวชน มากกว่าการลงโทษ เพราะเด็กกระทำความผิด เพราะขาดวุฒิภาวะ ยังไม่มีความรับผิดชอบ ดังนั้น จึงมุ่งเน้นที่การลงโทษเชิงฟื้นฟูมาก แตกต่างกับการดำเนินคดีของผู้ใหญ่, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2559, ณ ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดอุบลราชธานี*

กิตติกรรมประกาศ

นักวิจัยจึงขอขอบคุณ รองอธิการบดีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ที่ทำหนังสือขออนุเคราะห์ไปยังมหาวิทยาลัยจำปาสัก จึงได้เข้าสัมภาษณ์ที่คณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยจำปาสัก โดยได้รับความอนุเคราะห์คณาจารย์ทางกฎหมาย อาทิ อาจารย์อนุสิน ยาตรา อาจารย์คำภา ขุนเสนา อาจารย์วิชัย เกษจันทร์ เพื่อให้ความรู้และข้อมูลทางกฎหมายอาญาที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในงานวิจัยนี้ ทั้งนี้ หากผู้ใดสนใจสามารถศึกษาได้จากรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การกระทำความผิด การกำหนดโทษและการคุ้มครองสิทธิเด็ก เยาวชนในทางอาญา ศึกษาเปรียบเทียบประเทศไทยกับ สปป.ลาว คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

บรรณานุกรม

กระทรวงการเงิน.(ม.ป.ป.). *ประมวลกฎหมายอาญา สปป.ลาว.* ค้นเมื่อ 7 มิถุนายน 2558, จาก http://www.mof.gov.la/sites/default/files/news/Penal%0Law%20(2005)%20Lao.pdf

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2548). *คำอธิบายกฎหมายอาญาภาค 1* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: จิรรัชการพิมพ์.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2557. (2557). ค้นเมื่อ 8 กันยายน 2559, จาก http://www.ratchakitcha.soc.go.th /DATA/PDF/2557/A/055/1.PDF

รัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ฉบับปรับปรุง แก้ไข พ.ศ. 2546). (2546). ค้นเมื่อ 10 กันยายน 2559, จาก http://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/ admin_souvanee/download/article/ article_20101015150629.pdf

พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 28) พ.ศ. 2565. 2565.

การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ
Prevention of Violence Victimization against Gender Diverse People and Solutions

*เทวัญ วิวัฒน์พัฒนกุล**
Taywan Viwatpattanakul
*อารณีย์ วิวัฒนาภรณ์***
Aranee Vivatthanaporn
*นวภัทร ณรงค์ศักดิ์****
Navapat Narongsak

▣ บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในประเด็นความรุนแรงทางกาย ความรุนแรงทางเพศ และความรุนแรงทางจิตใจเท่านั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาพฤติกรรม รูปแบบหรือลักษณะความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม LGBT (2) ศึกษาสาเหตุของการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT และ (3) เสนอแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) LGBT ที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรงจากสมาคมฟ้าสีรุ้งแห่งประเทศไทย มูลนิธิเครือข่ายเพื่อนกะเทยเพื่อสิทธิมนุษยชน และมูลนิธิ

* *หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอาชญาวิทยาและการบริหารงานยุติธรรม มหาวิทยาลัยรังสิต*
Doctor of Philosophy Program in Criminology and Justice Administration, Rangsit University
** *รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะอาชญาวิทยาและการบริหารงานยุติธรรม มหาวิทยาลัยรังสิต*
Deputy Dean for Administrative Affairs, Faculty of Criminology and Justice Administration, Rangsit University
*** *รองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา คณะอาชญาวิทยาและการบริหารงานยุติธรรม มหาวิทยาลัยรังสิต*
Deputy Dean for Student Affairs, Faculty of Criminology and Justice Administration, Rangsit University
Received: *July 12, 2022* ***Revised:*** *September 29, 2022* ***Accepted:*** *October 10, 2022*

ซิสเตอร์ ที่มีประวัติและประสบการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นครั้งหนึ่งในช่วงชีวิต จำนวน 5 คน (2) ผู้ต้องขังในเรือนจำพิเศษพัทยา ที่มีฐานความผิดต่อร่างกาย และหรือความผิดเกี่ยวกับเพศที่กระทำต่อบุคคล LGBT จำนวน 5 คน (3) บุคคลสาธารณะ บุคคลที่เป็นที่รู้จัก หรือบุคคลทั่วไปที่เป็น LGBT ซึ่งไม่ได้ตกเป็นเหยื่อความรุนแรง ที่มีประสบการณ์ความรุนแรงของบุคคลรอบข้างที่เป็น LGBT จำนวน 5 คน และ (4) นักวิชาการหรือนักสิทธิมนุษยชนความหลากหลายทางเพศ LGBT และนักอาชญาวิทยาที่มีประสบการณ์ในการทำงานไม่น้อยกว่า 10 ปี จำนวน 5 คน จำนวนรวมทั้งสิ้น 20 คน ผลการศึกษาวิจัยพบว่า เป้าหมายที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรง คือ กลุ่ม LGBT โดยเฉพาะเกย์หรือคนข้ามเพศ ถูกกระทำความรุนแรงจากคนในครอบครัว เพื่อนหรือแฟน และบุคคลที่รู้จักกันเป็นครั้งแรกผ่านสื่อสังคมออนไลน์และแอปพลิเคชั่น ซึ่งรูปแบบหรือลักษณะความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเหยื่อ มี 5 รูปแบบ ได้แก่ ความรุนแรงทางกาย ความรุนแรงทางเพศ ความรุนแรงทางจิตใจ ความรุนแรงทางวาจา และความรุนแรงทางสังคม โดยความรุนแรงดังกล่าว ส่งผลกระทบกับเหยื่อใน 3 ด้าน คือ ด้านจิตใจ ร่างกาย และสังคม รวมทั้งส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของเหยื่อ ทำให้เกิดความกลัว เครียด สิ้นหวัง กลายเป็นคนเก็บตัว จนนำไปสู่ภาวะ PTSD ซึ่งผู้กระทำความรุนแรง คือ กลุ่มที่มีอคติและไม่เข้าใจในความหลากหลายทางเพศ กลุ่มผู้ปกครองที่ไม่ยอมรับบุตรหลาน และกลุ่มที่มีความเกลียดกลัวคนรักเพศเดียวกัน ทั้งนี้ มีสาเหตุมาจากความไม่เข้าใจ ความเกลียดชัง การไม่ยอมรับ ทัศนคติ ความเหงา ความเชื่อใจที่มีต่อบุคคลที่รู้จักกันเป็นครั้งแรก ความหึงหวง ลักษณะทางกายภาพที่อ่อนแอกว่าของ LGBT และการที่เคยถูกกระทำความรุนแรงมาก่อน โดยแนวทางแก้ไขปัญหาความรุนแรง ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม LGBT และคนในชุมชนที่ไม่ใช่ LGBT เพื่อสนับสนุน และขับเคลื่อนประเด็น LGBT ในการเปลี่ยนแปลงกฎหมายและนโยบาย รวมทั้งหน่วยงานที่ให้ การช่วยเหลือเหยื่อในปัจจุบัน ต้องสามารถช่วยเหลือได้จริง เข้าถึงได้ง่าย และควรมีการจัดตั้งสมาคมหรือมูลนิธิ เพื่อช่วยเหลือเหยื่อความรุนแรงไปจนสุดกระบวนการยุติธรรมได้ อีกทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ต้องให้ความรู้ความเข้าใจ ปลูกฝังเด็กและเยาวชนในเรื่องของความหลากหลายทางเพศ รวมถึงควรมีการเพิ่มเติมสิทธิต่าง ๆ ในด้านการรับรองอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ สิทธิขั้นพื้นฐาน สิทธิการแต่งงานในเพศเดียวกัน และสิทธิสุขภาพที่มีความจำเป็นต่อ LGBT

คำสำคัญ: บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ, LGBT, ความรุนแรง, เหยื่อความรุนแรง, การป้องกัน, การแก้ไขปัญหา

Abstract

This qualitative research on the issues of physical, sexual, and psychological violence aimed to (1) investigate violent behaviors as well as forms of violence in LGBT groups, (2) explore causes of violence against LGBT victims, and (3) propose preventive measures and solutions. This study was conducted by using a semi-

structured interview with twenty key informants divided into four groups: (1) five LGBT victims experienced in violence in their lifetime from the Rainbow Sky Association of Thailand, the Foundation of Transgender Alliance for Human Rights, and the Sisters Foundation who have experienced violence once in their life, (2) five physical and/or sexual offenders against LGBT victims from Pattaya Remand Prison, (3) five LGBT informants from public figure, famous person or individuals who are not the victims of violence, but experienced the violence from surrounding LGBT person, and (4) five LGBT rights academics or activists and criminologists with at least ten years of work experience. The results revealed that violence victims were found to be LGBT people, especially gay men or transgender people whereas the violence experience was caused by their family members, friends, girlfriends, boyfriends and acquaintances whom they met for the first time through social media and online applications. It was found that there are five categories of violence against LGBT victims, physical, sexual, psychological, verbal, and social violence. The violences affect LGBT victims in terms of mental, physical, and social problem. These will continue to affect their living. The victims will suffer from fear, stress, and despair, which can possibly lead to PTSD syndrome. Mostly, group of people who committed the violence against LGBT are with bias and less understanding of gender diversity and equality. This includes homophobic groups and parents who do not accept their LGBT children. This was caused by their misunderstandings of gender diversity, hate, prejudice, loneliness, jealousy, loss of trust in people they met for the first time, weaker physical character of LGBT, and violence experiences. To reduce and prevent violence against LGBT, cooperation from all sectors, including the government, private sectors, civil society, and LGBT and non-LGBT communities is required to support and mobilize for LGBT rights through legal enforcement and policies. In addition, the responsible organizations must be easily accessible and effectively helpful. Association or foundation for LGBT victims support of should be established throughout the justice process. The family and educational institution must provide their children and students with knowledge and understanding of gender diversity. Also, the promotion of LGBT rights on legal gender recognition, fundamental rights, same-sex marriage rights, and necessary healthcare rights to LGBT population should be achieved.

Keywords: Gender Diverse People, LGBT, Violence, Violence Victimization, Prevention, Solutions

บทนำ

ปัจจุบัน ความรุนแรงและการทำทารุณ (violence and abuse) เป็นหนึ่งในปัญหาอาชญากรรมที่สำคัญของสังคมไทยและสังคมโลกที่นับวันจะเพิ่มจำนวน และมีความหลากหลายของรูปแบบการกระทำมากยิ่งขึ้น โดยปัญหาดังกล่าวอาจมีสาเหตุเกิดจากปัจจัยหลายประการ เช่น การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร เมื่อประชากรมีจำนวนมากขึ้นในภาวะที่มีพื้นที่และทรัพยากรที่จำกัด ทำให้เกิดการปรับตัวแก่งแย่ง แข่งขัน เพื่อการอยู่รอดของตน ความกดดันและความไม่เข้าใจจากครอบครัว โรงเรียน สังคม ที่เกิดขึ้นกับบุคคลที่ไม่เป็นที่ยอมรับ หรือถูกต่อต้านจากสังคมหรือชุมชนที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ ภาวะทางเศรษฐกิจและความยากจน ทำให้เกิดช่องว่างทางสังคมระหว่างผู้ที่แข็งแกร่ง (ร่ำรวย) กับผู้ที่อ่อนแอ (ยากจน) เกิดการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน เป็นต้น ซึ่งสาเหตุดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อผู้ถูกกระทำ ผู้กระทำ ทำให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลทั้งร่างกายและจิตใจในการก่ออาชญากรรมและความรุนแรง เป็นผลให้ประชาชนในสังคมนั้นตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมและความรุนแรงได้

World Health Organization (2017) ได้แบ่งความรุนแรงออกเป็นหลายประเภท ตามลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ (เหยื่อ) ได้แก่

1) ความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากตนเอง เช่น การทำร้ายตนเอง การฆ่าตัวตาย

2) ความรุนแรงที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล เช่น คนในครอบครัว เพื่อนสนิท หรือบุคคลใกล้ชิด

3) ความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากกลุ่มบุคคลของเหยื่อ ซึ่งมีลักษณะเป็นความรุนแรงทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ

หรือแบ่งตามผลกระทบที่เกิดขึ้นของเหยื่อที่ได้รับความรุนแรงนั้น เช่น ความรุนแรงทางกาย ความรุนแรงทางเพศ ความรุนแรงทางอารมณ์ หรือการละเมิดทางวาจา เป็นต้น (Government of Newfoundland and Labrador, 2017) ซึ่งความรุนแรงดังกล่าว สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกเพศทุกวัย ไม่ว่าเพศชาย เพศหญิง วัยเด็ก ผู้ใหญ่ และคนชรา รวมถึงกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ หรือที่เรียกกันในชื่อ LGBT (Lesbian Gay Bisexual Transgender) ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้คำว่า LGBT แทนการสื่อความหมายของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ สำหรับการกล่าวถึงในส่วนต่อ ๆ ไปของบทความวิจัยฉบับนี้

สำนักงานสอบสวนกลาง เอฟบีไอ หรือ Federal Bureau of Investigation (2021) ประเทศสหรัฐอเมริกาได้รายงานสถิติคดีและเหยื่ออาชญากรรมความรุนแรงที่เกิดจากความเกลียดชังหรือการมีอคติ ปี ค.ศ. 2020 รวมทั้งสิ้น 8,052 คดี มีเหยื่ออาชญากรรมรวม 11,126 ราย โดยเป็นเหยื่ออาชญากรรมด้านรสนิยมทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ คิดเป็น 20% และ 2.7% ตามลำดับ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับสถิติคดี และเหยื่ออาชญากรรมความรุนแรงที่เกิดจากความเกลียดชังหรือการมีอคติในปี ค.ศ. 2019 พบว่า เหยื่ออาชญากรรมด้านรสนิยมทางเพศ เพิ่มขึ้น 3.3% (จาก 16.7%) และเหยื่ออัตลักษณ์ทางเพศ คงเดิม คือ 2.7%

จากสถานการณ์ความรุนแรงจากการเกลียดชังที่เกิดกับกลุ่ม LGBT ในต่างประเทศ

พบว่า มีประสบการณ์อาชญากรรมจากความเกลียดชัง แต่ในประเทศไทยพบว่ายังไม่มีการเก็บรวบรวมสถิติของเหยื่ออาชญากรรมความรุนแรงที่เกิดจากการมีอคติในด้านต่าง ๆ ไว้อย่างชัดเจน มีเพียงการรายงานสถานการณ์และแนวโน้มความรุนแรงในครอบครัว โดยกองพัฒนานโยบายและนวัตกรรมทางสังคม สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปี พ.ศ. 2564 ซึ่งตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2563 ถึง มกราคม 2564 พบแนวโน้มความรุนแรงในครอบครัวเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะในช่วงเดือนพฤศจิกายน ธันวาคม 2563 และมกราคม 2564 มีการเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดจากจำนวน 147 ราย ในเดือนตุลาคม 2563 เป็น 196 ราย ในเดือนพฤศจิกายน 2563 และเพิ่มสูงถึงระดับ 200 ราย ในเดือนธันวาคม 2563 และมกราคม 2564 (สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กองพัฒนานโยบายและนวัตกรรมทางสังคม, 2564)

โดยปัจจุบันยังไม่พบการวิจัยหรือรายงานที่ระบุแน่ชัดถึงสาเหตุการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของ LGBT ว่าเกิดจากสาเหตุใด และเป็นลักษณะของอาชญากรรมความรุนแรงที่เกิดจากความเกลียดชังหรือไม่ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรม และรูปแบบความรุนแรงที่นำไปสู่สาเหตุการตกเป็นเหยื่อความรุนแรง เพื่อหาแนวทางและมาตรการป้องกันในการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT ในประเทศไทย

▣ วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรม รูปแบบหรือลักษณะความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม LGBT
2. เพื่อศึกษาสาเหตุของการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT
3. เพื่อเสนอแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT

▣ แนวคิดและทฤษฎี

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่อง “การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ” คือ ทฤษฎีอาชญาวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมทั่วไป ประกอบด้วย 3 แนวคิดที่น่าสนใจ ได้แก่

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมรับผิดชอบของเหยื่อ (Victim Precipitation) โดย Wolfgang ได้ทำการศึกษาข้อมูลการฆาตกรรมที่เกิดขึ้นในเมืองฟิลลาเดลเฟีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ระหว่างปี ค.ศ. 1948-1952 พบว่า 26% ของคดีฆาตกรรมเกิดจากการมีส่วนร่วมของเหยื่อ และส่วนใหญ่เหยื่อกับฆาตกรมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เช่น การเป็นคู่รัก สามีภรรยา คนในครอบครัว เพื่อน หรือคนรู้จักคุ้นเคย (Doerner & Lab, 2012) กล่าวคือ เหยื่อส่วนใหญ่จะเสียชีวิตเพราะบุคคลที่ตนรู้จักมากกว่าคนแปลกหน้า

นอกจากนี้ Wolfgang ยังพบว่า จุดเริ่มต้นของการฆาตกรรมเกิดจากความขัดแย้งเล็กน้อย แล้วทวีความรุนแรงขึ้นจนกลายเป็นการฆาตกรรม หรืออาจเป็นสิ่งที่สะสมมาเป็นระยะเวลานาน เช่น การที่ภรรยาถูกสามีทำร้ายร่างกายเป็นระยะเวลานานจนทนไม่ไหวจึงมีการโต้ตอบและทำให้สามีถึงแก่ความตาย

นอกจากผลการศึกษาของ Wolfgang แล้วยังมีการศึกษาของ Amir's เกี่ยวกับเหยื่อที่ถูกข่มขืน ในเมืองฟิลลาเดลเฟีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ระหว่างปี ค.ศ. 1958-1960 พบว่า 19% ของคดีข่มขืน เหยื่อมีส่วนร่วมทำให้เกิดการข่มขืน โดยเหยื่ออาจยินยอมในตอนแรกแต่เปลี่ยนใจในภายหลัง หรือมีลักษณะที่ไม่ปฏิเสธต่อข้อเสนอของอาชญากร หรือเหยื่ออาจใช้กริยา ท่าทางที่ทำให้อาชญากรตีความว่าเป็นการเชื้อเชิญให้มีความสัมพันธ์ทางเพศ จากผลการศึกษานี้ Amir's จึงสรุปว่า บางครั้งเหยื่อก็มีส่วนทำให้อาชญากรรมนั้นเกิดขึ้น (Walsh, 2012)

2. ทฤษฎีกิจวัตรประจำวันหรือวิถีการดำเนินชีวิต (Routine Activities/Lifestyle Theories) เสกสัณ เครือคำ (2558) กล่าวว่า ทฤษฎีกิจวัตรประจำวันหรือวิถีการดำเนินชีวิต จะแบ่งองค์ประกอบอาชญากรรมออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) เหยื่อหรือเป้าหมายที่เหมาะสม (The Availability of a Suitable Target) เหยื่อเป็นองค์ประกอบหนึ่งในสามของอาชญากรรม หากขาดองค์ประกอบของเหยื่ออาชญากรรมก็จะไม่เกิด โดยเหยื่อที่เหมาะสม หมายถึง เป้าหมายของอาชญากรรม อาจเป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งของ และสถานที่ (2) การขาดการคุ้มครองที่ดี (The Absence of a Capable Guardian) การคุ้มครองที่ดี หมายถึง เป้าหมายของอาชญากรได้รับการคุ้มครองโดยสิ่งของ บุคคล หรือวิธีการใด ๆ ที่ทำให้อาชญากรไม่สามารถลงมือกระทำความผิดได้ เช่น ตำรวจสายตรวจ รั้วบ้าน ไฟส่องสว่าง สัญญาณกันขโมย กล้องวงจรปิด ยามรักษาการณ์ เพื่อนบ้าน หรือคนในชุมชน เป็นต้น โดยลักษณะของการขาดการคุ้มครองที่ดีจะมีผลต่อการตัดสินใจลงมือกระทำของอาชญากร และ (3) ผู้ที่จะกระทำผิด (The Presence of a Motivated Offender) อาชญากรหรือผู้ที่จะกระทำความผิด อาจเป็นคนที่มีความจำเป็นทางด้านการเงิน หรืออาจเป็นผู้ที่ถูกสังคมกดดันให้กระทำความผิด เช่น เพื่อนชักจูงหรือกดดันให้กระทำความผิด หรือความกดดันทางอารมณ์ เช่น โกรธแค้น ความรัก ความอิจฉาริษยา หรือความเชื่อของตัวอาชญากรที่มองว่าการกระทำนั้นไม่เป็นการกระทำผิด

3. ทฤษฎีสถานที่ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน (Deviant Place Theory) คือ การเข้าไปในสถานที่ที่มีอันตรายมากกว่าบุคคลอื่น ซึ่งเป็นสาเหตุให้บุคคลนั้นตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมหรือความรุนแรงได้มากกว่า โดยทฤษฎีนี้ต่างจากทฤษฎีที่เหยื่อเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดอาชญากรรม การเปิดเผยตัวตนในที่มีความเสี่ยงสูง ผู้เป็นเหยื่อไม่ใช่ผู้ก่อให้เกิดการกระทำผิดทั้งโดยตรงและโดยอ้อม แต่ตกเป็นเหยื่อเพราะอยู่ในที่ที่ไม่ควรอยู่ ซึ่งการทำให้บุคคลมีโอกาสตกเป็นเหยื่อน้อยลง คือ การไม่ไปอยู่ในที่ที่มีความเสี่ยงที่จะเกิดอาชญากรรม ที่เสี่ยงต่อการประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน ชีวิต ร่างกาย ยาเสพติด หรือการพนัน เป็นต้น (Grand Canyon University, 2019)

รวมทั้ง สาเหตุจูงใจในอาชญากรรมที่เกิดจากความเกลียดชัง (ลดาวัลย์ ใยมณี, 2563) ได้แก่

1. เชื้อชาติ สัญชาติ และศาสนา โดยในเรื่องของเชื้อชาติ เช่น เชื้อชาติยิว หรือเชื้อชาติอเมริกันแอฟริกัน ส่วนศาสนา เช่น ศาสนาอิสลาม หรือศาสนาคริสต์ เป็นต้น

2. เพศ สังคมไทยเป็นวัฒนธรรมที่ยกย่องเพศชายเป็นใหญ่ เป็นหัวหน้าครอบครัว แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป เพศหญิงได้รับการศึกษาและมีสิทธิเท่าเทียมกับเพศชาย แต่อคตินั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้

3. อัตลักษณ์หรือรสนิยมทางเพศ ในกรณีของทอม ยึดโยงไปสู่การข่มขืนเพื่อสนองตอบวาทกรรม แก้ทอมซ่อมดี้ ในขณะที่เกย์หรือกะเทยปรากฏว่าในสังคมมักมีถ้อยคำว่า พวกสายเหลือง พวกขุดทอง ซึ่งเป็นลักษณะเหยียดอัตลักษณ์ทางเพศ

4. การเจ็บป่วยทางจิตหรือความพิการ โดยเฉพาะผู้หญิงที่เป็นคนพิการมักจะถูกล่อลวงหรือถูกหาประโยชน์จากความพิการ ทำให้ถูกข่มขืนล่วงละเมิดทางเพศ

5. สถาบันชั่วคราวการแบ่งฝักฝ่าย และสถาบันการศึกษา เช่น อุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน หรือ สถาบันการศึกษาที่แตกต่างกัน

ขอบเขตการศึกษา

1. ขอบเขตเนื้อหา

การศึกษา เรื่อง การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ คือ เลสเบี้ยน (lesbian) เกย์ (Gay) ไบเซ็กชวล (Bisexual) และทรานส์เจนเดอร์ (Transgender) หรือ LGBT ในประเด็นความรุนแรงทางกาย ความรุนแรงทางเพศ และความรุนแรงทางจิตใจ เท่านั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรม รูปแบบหรือลักษณะความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม LGBT ศึกษาสาเหตุของการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT และเสนอแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT

2. ขอบเขตผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาวิจัยนี้ แบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) LGBT ที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรงจากสมาคมและมูลนิธิที่เกี่ยวข้อง (2) ผู้กระทำความรุนแรงต่อ LGBT (3) บุคคลสาธารณะ บุคคลที่เป็นที่รู้จัก หรือบุคคลทั่วไปที่เป็น LGBT ซึ่งไม่ได้ตกเป็นเหยื่อความรุนแรง และ (4) นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางเพศ รวมจำนวนทั้งสิ้น 20 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ” ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัย เชิงคุณภาพ (qualitative research) ในกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ คือ เลสเบี้ยน (Lesbian) เกย์ (Gay) ไบเซ็กชวล (Bisexual) และ ทรานส์เจนเดอร์ (Transgender) หรือ LGBT ในประเด็นของความรุนแรงทางกาย ความรุนแรงทางเพศ และความรุนแรงทางจิตใจ เท่านั้น โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มที่ 1 คือ LGBT ที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรง จากสมาคมฟ้าสีรุ้งแห่งประเทศไทย มูลนิธิเครือข่ายเพื่อนกะเทยเพื่อสิทธิมนุษยชน และมูลนิธิซิสเตอร์ รวมทั้งสิ้น 5 คน โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) จากประวัติและประสบการณ์ความรุนแรงทางกาย ความรุนแรงทางเพศ และความรุนแรงทางจิตใจ ที่เกิดขึ้นครั้งหนึ่งในช่วงชีวิตของ LGBT ที่เข้ารับคำแนะนำปรึกษา จากสมาคมและมูลนิธินั้น ๆ ทั้งนี้เพื่อศึกษาผู้ให้ข้อมูลในการเปิดเผยหรือบรรยายพฤติกรรม การดำเนินชีวิต ประสบการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับตนเอง วิธีการจัดการกับประสบการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น ทัศนคติที่มีต่อความรุนแรงของ LGBT รวมทั้งแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรง

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มที่ 2 คือ ผู้ต้องขังในเรือนจำพิเศษพัทยา ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็น LGBT และไม่ต้องเป็นนักโทษเด็ดขาด จำนวน 5 คน โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจงจากฐานความผิดต่อร่างกาย และ/หรือความผิดเกี่ยวกับเพศ ที่กระทำต่อบุคคล LGBT โดยการกระทำดังกล่าวอาจเกิดจากความเกลียดชัง (hate crime) หรือเกิดจากการมีอคติแง่ลบต่อ LGBT (bias motivated crime) หรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้ เพื่อศึกษาประสบการณ์ วิธีการ และสาเหตุการกระทำความรุนแรง รวมทั้งแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการกระทำความรุนแรง โดยก่อนการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มที่ 2 (ผู้ต้องขังในเรือนจำ) จะมีนักจิตวิทยาหรือพยาบาลวิชาชีพในเรือนจำพิเศษพัทยาร่วมพิจารณาข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้ผู้ต้องขังไม่เกิดความรู้สึกกดดัน เพื่อจะได้ให้ข้อมูลตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด รวมทั้งพิจารณาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ก่อนการส่งแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวกลับมายังผู้วิจัย โดยสาเหตุในการเลือกเรือนจำพิเศษพัทยาเนื่องจากเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี เป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีบุคคลซึ่งเป็น LGBT อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก รวมทั้ง เรือนจำพิเศษพัทยาเป็นเรือนจำ ที่มีผู้ต้องขังที่กระทำความรุนแรงต่อ LGBT เป็นจำนวนมาก

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มที่ 3 คือ บุคคลสาธารณะ บุคคลที่เป็นที่รู้จัก หรือบุคคลทั่วไปที่เป็น LGBT ซึ่งไม่ได้ตกเป็นเหยื่อความรุนแรง จำนวน 5 คน โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจงจากบุคคลสาธารณะ ศิลปิน ดารานักแสดง หรือบุคคลทั่วไปที่เป็น LGBT ซึ่งไม่ได้ตกเป็นเหยื่อความรุนแรง ที่มีประสบการณ์ของบุคคลรอบข้างที่เป็น LGBT ที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรง ทั้งนี้เพื่อศึกษาทัศนคติ และความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล ที่มีต่อความรุนแรงทางกาย ความรุนแรงทางเพศ และความรุนแรงทางจิตใจของ LGBT หรือประสบการณ์ความรุนแรงทางกาย ความรุนแรงทางเพศ และความรุนแรงทางจิตใจของบุคคลรอบข้างที่เป็น LGBT

4. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มที่ 4 ได้แก่ นักวิชาการหรือนักสิทธิมนุษยชนความหลากหลายทางเพศ LGBT และนักอาชญาวิทยา ที่มีประสบการณ์ในการทำงานไม่น้อยกว่า 10 ปี รวมทั้งสิ้น 5 คน ทั้งนี้เพื่อศึกษาพฤติกรรม ที่เป็นสาเหตุของการตกเป็นเหยื่อความรุนแรง ลักษณะอาชญากรรม

การเปรียบเทียบอาชญากรรม ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเหยื่ออาชญากรรม แนวทางแก้ไขปัญหาอาชญากรรม และสิทธิที่ควรเกิดขึ้นกับ LGBT ในประเทศไทย

โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างแบบตัวต่อตัว การสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มที่ 1, 3 และ 4 และการส่งแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มที่ 2 ดำเนินการตอบแบบสัมภาษณ์ การวิจัยเนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค COVID-19 ที่ต้องรักษาระยะห่างทางสังคม (social distancing)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) โดยผ่านการพิจารณารับรองโครงการวิจัยในคนต่อคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน สำนักงานจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยรังสิต (Research Ethics Office of Rangsit University) และได้การรับรองโครงการวิจัย เลขที่ COA. No. RSUERB2021-018 เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2564

2. เครื่องบันทึกเสียงขนาดเล็ก ซึ่งจะมีการบันทึกเสียงของผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มที่ 1, 3 และ 4 ยกเว้น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มที่ 2 (ผู้กระทำความรุนแรงต่อ LGBT) จะไม่มีการบันทึกเสียงและภาพ โดยจะขออนุญาต และผู้ให้ข้อมูลสำคัญยินยอมให้ข้อมูลด้วยวาจา และ/หรือ ลายลักษณ์อักษรในหนังสือแสดงเจตนายินยอม 18 ปี ขึ้นไป RSU-ERB.005-1 (Informed Consent Form 18 +) และก่อนการสัมภาษณ์ทุกครั้ง ผู้วิจัยจะแจ้งสิทธิ์ที่จะตอบคำถาม ในกรณีที่ไม่พร้อมหรือไม่สะดวกที่จะให้ข้อมูลอาจจะขอพักหรือหยุดการให้ข้อมูลได้ทันที พร้อมทั้งอธิบายถึงหลักการรักษาความลับและการทำลายข้อมูลในการวิจัยให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้เข้าใจ

3. สมุดบันทึกและปากกา เพื่อจดบันทึกรายละเอียดในการสัมภาษณ์

4. นักวิจัยในฐานะเครื่องมือในการวิจัย โดยการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพสิทธิมนุษยชน คุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง มาวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำเสนอการพรรณนาบรรยาย (descriptive analysis) เพื่อให้เห็นลักษณะและสภาพของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้แก่ พฤติกรรมที่เป็นสาเหตุของการตกเป็นเหยื่อความรุนแรง ประสบการณ์อาชญากรรมหรือความรุนแรง และแนวทางการป้องกัน แก้ไขปัญหาอาชญากรรมหรือความรุนแรงของกลุ่ม LGBT และเรียบเรียงข้อมูลเพื่อหาความสัมพันธ์ โดยการจัดระเบียบข้อมูล จัดลำดับเนื้อหา และประเด็นเนื้อหาที่ต้องการวิเคราะห์ ซึ่งสามารถนำไปตอบวัตถุประสงค์ได้

การตรวจสอบข้อมูล

ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) เพื่อพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ โดยการตรวจสอบข้อมูลแหล่งบุคคล (ผู้ให้ข้อมูล) ของข้อมูลสี่ฝ่าย ได้แก่ (1) LGBT ที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรง (2) ผู้กระทำความรุนแรงต่อ LGBT (3) บุคคลสาธารณะ ศิลปิน ดารา นักแสดง หรือบุคคลทั่วไปที่เป็น LGBT ซึ่งไม่ได้ตกเป็นเหยื่อความรุนแรง ที่มีประสบการณ์ของบุคคลรอบข้างที่เป็น LGBT ที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรง และ (4) นักวิชาการหรือนักสิทธิมนุษยชนความหลากหลายทางเพศ LGBT และนักอาชญาวิทยา ที่มีประสบการณ์ในการทำงานไม่น้อยกว่า 10 ปี และการตรวจสอบเชิงทฤษฎี โดยผู้วิจัยศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับสาเหตุการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBT) เพื่อใช้อธิบายถึงพฤติกรรม รูปแบบหรือลักษณะความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม LGBT พฤติกรรมที่นำไปสู่สาเหตุการตกเป็นเหยื่อความรุนแรง และสาเหตุการตกเป็นเหยื่อความรุนแรง ได้แก่ ทฤษฎีการมีส่วนร่วมรับผิดชอบของเหยื่อ ทฤษฎีกิจวัตรประจำวันหรือวิถีการดำเนินชีวิต และทฤษฎีสถานที่ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน รวมถึงแนวคิดและทฤษฎีในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT เช่น การปฏิบัติในการบริหารความเสี่ยงของการเกิดอาชญากรรม การป้องกันอาชญากรรมในรูปแบบต่าง ๆ และกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ประมวลผลการศึกษาวิจัยโดยการจัดเรียบเรียงหมวดหมู่และวิเคราะห์ผลการศึกษาวิจัย ซึ่งสามารถสรุปประเด็นที่สำคัญโดยแบ่งผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ผลการศึกษาวิจัย พฤติกรรม รูปแบบหรือลักษณะความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม LGBT ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาพฤติกรรม รูปแบบ หรือลักษณะความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม LGBT จากผลการศึกษาวิจัยพบว่า เป้าหมายที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรง คือ กลุ่ม LGBT โดยเฉพาะเกย์ ทรานส์เจนเดอร์ หรือคนข้ามเพศ ซึ่งถูกกระทำความรุนแรงจากคนในครอบครัว เพื่อนหรือแฟน และบุคคลที่รู้จักกันเป็นครั้งแรก จากการเลือกเป้าหมายผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และแอปพลิเคชั่น โดยจะเลือกช่วงเวลากลางคืน และยามวิกาล ในห้องเช่าของตนเอง ของเหยื่อ โรงแรม และห้องน้ำที่ไม่มีคนพลุกพล่าน ไม่มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยหรือกล้องวงจรปิด เป็นสถานที่ในการกระทำความรุนแรง ซึ่งรูปแบบหรือลักษณะความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเหยื่อมี 5 รูปแบบ ได้แก่ (1) ความรุนแรงทางกาย (2) ความรุนแรงทางเพศ (3) ความรุนแรงทางจิตใจ (4) ความรุนแรงทางวาจา และ (5) ความรุนแรงทางสังคม รวมทั้งแนวโน้มความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับ LGBT ของไทยในปัจจุบันยังคงเกิดขึ้นและไม่เคยหมดไป แต่ไม่จัดอยู่ในกลุ่มอาชญากรรมที่เกิดจากความเกลียดชัง หรือ Hate Crime ซึ่งเมื่อเกิดความรุนแรงขึ้น เหยื่อ LGBT จะวิ่งหนี หรือหลบหนีออกจากสถานการณ์ หรือโต้ตอบด้วยการดิ้นรน

ต่อสู้ พยายามหนี และร้องให้ผู้อื่นช่วย โดยความรุนแรงดังกล่าวจะส่งผลกระทบกับเหยื่อใน 3 ด้าน คือ ด้านจิตใจ ร่างกาย และสังคม ซึ่งผลกระทบจะส่งผลต่อการใช้ชีวิตของเหยื่อ ทำให้เกิดความกลัว เครียด สิ้นหวัง กลายเป็นคนเก็บตัวจนนำไปสู่ภาวะ PTSD

ผลการศึกษาวิจัย สาเหตุการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาสาเหตุของการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT จากผลการศึกษาวิจัยพบว่า พฤติกรรมการดำเนินชีวิตที่นำไปสู่สาเหตุการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของ LGBT ได้แก่ การเที่ยวผับ บาร์ การใช้แอปพลิเคชั่นเฉพาะกลุ่มในการแสวงหาคู่ การนัดพบกับบุคคลที่รู้จักกันเป็นครั้งแรกในห้องพักส่วนตัว หรือโรงแรม การไม่พกอาวุธในการป้องกันตัว และการศึกษาหาข้อมูลติดตามข่าวอาชญากรรม เพื่อป้องกันการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงยังมีไม่มากพอ ซึ่งผู้ที่กระทำความรุนแรง คือ กลุ่มที่มีอคติ และไม่เข้าใจในความหลากหลายทางเพศ กลุ่มผู้ปกครองที่ไม่ยอมรับบุตรหลาน และกลุ่มที่มีความเกลียดกลัวคนรักเพศเดียวกัน โดยมีสาเหตุมาจากความไม่เข้าใจ ความเกลียดชัง การไม่ยอมรับ ทัศนคติ ความเหงา ความเชื่อใจที่มีต่อบุคคลที่รู้จักกันเป็นครั้งแรก ความหึงหวง และลักษณะทางกายภาพของ LGBT

ผลการศึกษาวิจัย แนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อเสนอแนวทางการป้องกัน และแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT จากผลการศึกษาวิจัยพบว่า แนวทางแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเหยื่อ LGBT ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม LGBT และคนในชุมชนที่ไม่ใช่ LGBT เพื่อสนับสนุนและขับเคลื่อนประเด็น LGBT ในการเปลี่ยนแปลงกฎหมายและนโยบาย รวมทั้งหน่วยงานที่ให้การช่วยเหลือเหยื่อ LGBT ในปัจจุบัน ต้องสามารถช่วยเหลือได้จริง เข้าถึงได้ง่าย และควรมีการจัดตั้งสมาคมหรือมูลนิธิ เพื่อช่วยเหลือเหยื่อความรุนแรง LGBT ไปจนสุดกระบวนการยุติธรรมได้ อีกทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ต้องให้ความรู้ ความเข้าใจ ปลูกฝังเด็กและเยาวชนในเรื่องของความหลากหลายทางเพศ รวมถึงควรมีการเพิ่มเติมสิทธิต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ LGBT ในด้านการรับรองอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ สิทธิขั้นพื้นฐานที่ LGBT ควรได้รับ สิทธิการแต่งงานในเพศเดียวกัน และสิทธิสุขภาพที่มีความจำเป็นต่อ LGBT

▣ สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาวิจัย เรื่อง การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรม รูปแบบ หรือลักษณะความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม LGBT ศึกษาสาเหตุการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT และเสนอแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT สามารถสรุปเป็นแนวความคิดที่ชื่อว่า “ความเป็นปกติ” หรือ “N & M Model” (Normality Model) ได้ดังต่อไปนี้

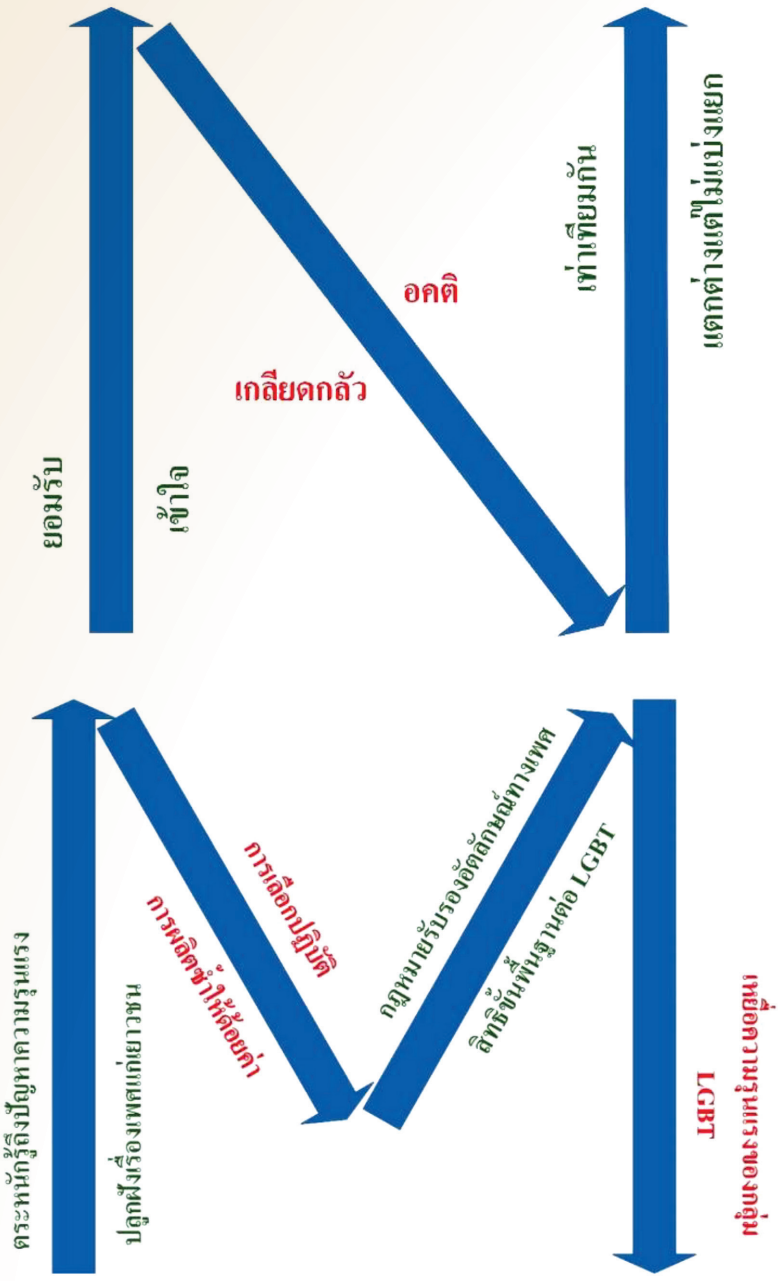

ภาพที่ 1 แสดงการสรุปแนวความคิดที่ชื่อว่า “ความเป็นปกติ” หรือ “N & M Model” (Normality Model)

ที่มา: จากการสรุปผลการวิจัย

กล่าวคือ การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT ต้องดำเนินการใน 2 ลักษณะ ได้แก่ (1) การดำเนินการในเชิงนามธรรม คือ การปรับทัศนคติของคนในสังคม ด้วยการสร้างการยอมรับ และความเข้าใจในกลุ่มหลากหลายทางเพศให้มีเพิ่มมากขึ้น โดยการให้ความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องอัตลักษณ์ทางเพศ ความหลากหลายทางเพศ รสนิยมทางเพศ และมุมมองเรื่องเพศของบุคคลทั่วไปที่มีต่อ LGBT แก่คนในสังคม และสถาบันครอบครัว เพื่อสร้างความเข้าใจของคนในสังคมและยอมรับในความแตกต่างโดยไม่แบ่งแยก LGBT ออกจากคนในสังคม ซึ่งเมื่อทัศนคติดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น ความเกลียดกลัวและการมีอคติต่อกลุ่ม LGBT ก็จะลดลงโดยอัตโนมัติ จากนั้นความเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ในลักษณะแตกต่างแต่ไม่แบ่งแยก ก็จะเกิดขึ้นหรือมีเพิ่มมากขึ้นระหว่างคนในสังคมกับกลุ่ม LGBT โดยมองว่า LGBT คือ บุคคลทั่วไป ไม่ได้มีความแตกต่างจากบุคคลในสังคม และ (2) การดำเนินการในเชิงรูปธรรม คือ การสร้างความตระหนักรู้ถึงปัญหาความรุนแรง และปลูกฝังเรื่องเพศแก่เด็กและเยาวชนให้มีเพิ่มมากขึ้น โดยสถาบันครอบครัว โรงเรียน และสถาบันการศึกษา ควรปลูกฝังการเรียนการสอน ให้แก่เด็กเยาวชนตั้งแต่ระดับอนุบาลและประถมศึกษา ให้ตระหนักรู้ถึงปัญหาความรุนแรง ยอมรับในความแตกต่างของบุคคลอื่น การให้เกียรติซึ่งกันและกัน การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และสร้างความเข้าใจในเรื่องกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ความเท่าเทียมทางเพศ เพื่อการสร้างมุมมองที่ถูกต้องให้แก่เด็กและเยาวชนให้เติบโตมามีคุณภาพทางความคิดที่ไม่มองสิ่งที่แปลกไปจากตนเองเป็นสิ่งที่ผิดปกติ ควบคู่กับการลดการเลือกปฏิบัติต่อกลุ่ม LGBT และการผลิตซ้ำให้ LGBT ด้อยค่าในสังคม จากการที่สังคมไม่ยอมรับหรือยอมรับแบบมีเงื่อนไข คาดหวัง สร้างเงื่อนไขกดดันให้ LGBT ว่าจะยอมรับต่อเมื่อ LGBT เป็นคนเก่ง คนดี เท่านั้น ร่วมกับการเพิ่มกฎหมายรับรองอัตลักษณ์ทางเพศ และสิทธิขั้นพื้นฐานในทุก ๆ ด้าน ที่ LGBT พึงมีพึงได้ เช่น สิทธิสุขภาพ การผ่าตัดแปลงเพศ การให้ฮอร์โมน การปรึกษาเรื่องการข้ามเพศ การให้คำปรึกษากับครอบครัวที่มีลูกหลานเป็น LGBT สิทธิการเข้าถึงการรักษาเฉพาะด้านของ LGBT สิทธิการเข้าห้องน้ำของเพศที่สาม เพื่อหลีกเลี่ยงความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นในห้องน้ำ และสิทธิทางเพศกับการทำงาน เพื่อลดความรุนแรงจากการเลือกปฏิบัติในการจำกัดสิทธิประโยชน์การเข้าถึงของ LGBT ซึ่งเมื่อ การดำเนินการใน 2 ลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้น ก็จะส่งผลให้เหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT มีจำนวนลดน้อยลงตามลำดับ เปรียบได้กับการเขียนตัวอักษรภาษาอังกฤษตัวพิมพ์ใหญ่ N และ M ที่เป็นอักษรของคำว่า NorMality หรือ ความเป็นปกติในทัศนะของคนในสังคมต่อกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศหรือกลุ่ม LGBT นั่นเอง

ทั้งนี้เมื่อประมวลสิ่งที่ค้นพบและจัดเป็นหมวดหมู่ สามารถอภิปรายผลการศึกษาในประเด็นดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 เป้าหมายที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรง ในการกระทำความรุนแรงต่อ LGBT ผู้กระทำความรุนแรงมักมองหาเป้าหมายหรือเหยื่อความรุนแรงก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งจากการศึกษาวิจัยพบว่าเป้าหมายที่ตกเป็นเหยื่อ

ความรุนแรง เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ กลุ่ม LGBT ผู้หญิง และทุกเพศมีโอกาสตกเป็นเหยื่อความรุนแรงได้เท่ากัน ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Carson (2017) Transgender Women's Perceptions and Experience of Sexual Violence and Views of Rape Crisis Center Resources ที่แสดงให้เห็นว่าคนข้ามเพศมีความเสี่ยงสูงต่อความรุนแรงทางเพศ เนื่องจากการแสดงออกทางเพศ โดยเฉพาะผู้หญิงข้ามเพศต้องเผชิญกับความรุนแรงทางเพศ รวมถึงการข่มขืน การลวนลามทางเพศ และการล่วงละเมิดทางเพศ ในอัตราที่สูงกว่าผู้ชายข้ามเพศ และผลการศึกษาของ Holmes (2019) LGBTQ+ Students and Campus Sexual Violence: Prevalence Rates and The Effect of Expansive Demographic Questions ที่พบว่า ผู้หญิงและนักเรียนข้ามเพศมีอัตราความรุนแรงสูงกว่าชายจริงหญิงแท้

ประเด็นที่ 2 สถานที่และเวลาที่เกิดความรุนแรง สถานที่และเวลาเป็นอีกหนึ่งปัจจัยในการเกิดความรุนแรงกับเหยื่อ LGBT และเป็นสิ่งหนึ่งที่ผู้กระทำความรุนแรงจะเลือกพิจารณาเพื่อให้การกระทำความรุนแรงนั้น มีโอกาสสำเร็จได้มากที่สุด ซึ่งจากการศึกษาวิจัยพบว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเหยื่อ LGBT จะเกิดขึ้นที่บ้านของตนเองในทุกช่วงเวลา เกิดขึ้นที่โรงเรียนในช่วงพักกลางวัน และเกิดขึ้นที่ห้องพักส่วนตัวของเหยื่อ และของผู้กระทำความรุนแรงในช่วงเวลาเย็นถึงค่ำ โดยข้อมูลข้างต้นมีความสัมพันธ์สอดรับกับข้อมูลของผู้กระทำความรุนแรงที่ว่าผู้กระทำความรุนแรงจะใช้ห้องของตนเอง ของเหยื่อ โรงแรม และห้องน้ำ ที่ซึ่งบริเวณนั้นไม่มีคนพลุกพล่าน ลับตาคน รวมถึงที่สาธารณะเช่น ผับ บาร์ เป็นสถานที่ในการกระทำความรุนแรง ซึ่งผู้กระทำความรุนแรง จะกระทำกับเหยื่อในช่วงเวลากลางคืน และยามวิกาล อีกทั้งข้อมูลดังกล่าวมีความสัมพันธ์สอดรับกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของเหยื่อ LGBT ที่นำไปสู่สาเหตุการตกเป็นเหยื่อความรุนแรง โดยข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีสถานที่ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน (Deviant Place Theory) ของเหยื่อ LGBT ที่ว่า การเข้าไปในสถานที่ที่มีอันตรายมากกว่าบุคคลอื่น เช่น ผับ บาร์ เป็นสาเหตุให้ LGBT ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมหรือความรุนแรงได้มากกว่า รวมทั้งสอดคล้องกับผลการศึกษาของสิทธิพัฒน์ เฉลิมยศ (2551) เรื่องแนวทางในการผลักดัน การสร้างมาตรการป้องกันแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมของเกย์ในกรุงเทพมหานคร ที่แสดงให้เห็นว่าสถานที่สาธารณะมีโอกาสตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมมากกว่าในสถานบริการที่จัดไว้สำหรับเกย์โดยเฉพาะ และการพาคู่ปฏิสัมพันธ์ไปในสถานที่ลับตาเพื่อมีความสัมพันธ์ทางเพศ โดยเฉพาะสถานที่ส่วนบุคคลมีโอกาสตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมสูง

ประเด็นที่ 3 ระบบรักษาความปลอดภัยของสถานที่ที่เกิดความรุนแรง ระบบรักษาความปลอดภัยของสถานที่เป็นสิ่งหนึ่งที่มีความจำเป็นในการป้องกันและยับยั้งเหตุการณ์ความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นกับเหยื่อ LGBT ซึ่งจากการศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าวพบว่า ผู้กระทำความรุนแรงจะเลือกใช้บริเวณที่ไม่มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย หรือกล้องวงจรปิด (CCTV) เป็นสถานที่ในการกระทำความรุนแรง ในทางกลับกัน ถ้าสถานที่ดังกล่าวมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย หรือกล้องวงจรปิดผู้กระทำ

ความรุนแรงในกลุ่มนี้ก็จะไม่ลงมือกระทำความรุนแรง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีกิจวัตรประจำวันหรือวิถีการดำเนินชีวิต (Routine Activities/Lifestyle Theories) ที่ว่าเป้าหมายของผู้กระทำความรุนแรงได้รับการคุ้มครองที่ดีโดยสิ่งของ บุคคล หรือวิธีการใด ๆ เช่น ตำรวจ สายตรวจ ไฟส่องสว่าง กล้องวงจรปิด หรือยามรักษาการณ์ เป็นต้น ก็จะทำให้อาชญากรหรือผู้กระทำ ความรุนแรง ไม่สามารถลงมือกระทำความรุนแรงตามที่ตนเองต้องการได้ สัมพันธ์กับผลการศึกษาของ Argun and Daglar (2016) Examination of Routine Activities Theory by the Property Crime ที่แสดงให้เห็นว่าทฤษฎีกิจวัตรประจำวัน อาจใช้เป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ในการลดอาชญากรรม หรือผู้ปฏิบัติงานด้านการป้องกันอาชญากรรมใช้เพื่อประเมินปัญหาอาชญากรรม และใช้เป็นมาตรการป้องกันเพื่อลดโอกาสในการก่ออาชญากรรมในกิจวัตรประจำวันของประชาชนได้ รวมทั้งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Meena (2016) Crime prevention through environmental design: A critical perspectives of environmental criminology ที่แสดงให้เห็นว่าแนวทางในการลดอาชญากรรมไม่ได้มุ่งเน้นไปที่หน่วยงานระบบยุติธรรมทางอาญาเท่านั้น แต่ยังรวมถึง นักวางแผน สถาปนิก นักพัฒนา และผู้จัดการพื้นที่สาธารณะด้วย ในการออกแบบสิ่งแวดล้อม เพื่อหลีกเลี่ยงโอกาสในการเกิดอาชญากรรมให้มากที่สุด

ประเด็นที่ 4 รูปแบบหรือลักษณะความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเหยื่อ โดยข้อค้นพบรูปแบบหรือลักษณะ ความรุนแรงทั้ง 5 รูปแบบดังกล่าว สอดคล้องกับผลการศึกษาของนักวิจัยดังต่อไปนี้ (1) สิทธิพัฒน์ เฉลิมยศ (2551) เรื่องแนวทางในการผลักดัน การสร้างมาตรการป้องกันแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมของเกย์ ในกรุงเทพมหานคร ที่แสดงให้เห็นว่าอาชญากรรมที่เกิดขึ้นกับเกย์อันเป็นผลจากการปฏิสัมพันธ์ทางเพศ มี 3 ประเภท ได้แก่ อาชญากรรมที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สิน ชีวิตร่างกาย และเพศ (2) มหาวิทยาลัยมหิดล Plan International ประเทศไทย และองค์การยูเนสโก สำนักงานกรุงเทพฯ (2557) เรื่อง รูปแบบความชุก และผลกระทบของการรังแกต่อนักเรียนที่เป็นหรือถูกมองว่าเป็นคนข้ามเพศหรือคนรักเพศเดียวกันในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาสายสามัญ ใน 5 จังหวัดของประเทศไทย ที่แสดงให้เห็นว่า รูปแบบของการรังแกที่พบในโรงเรียน มีตั้งแต่การแกล้งไปจนถึงการรังแกซึ่งมีพฤติกรรมทั้งทางวาจา (ด่าทอซึ่งหน้าและผ่านสื่อออนไลน์) ทางกาย (ตบ เตะ) ทางสังคม (ปิดกั้นไม่ให้เข้ากลุ่ม) และทางเพศ (การแตะลูบ คลำก้น เต้านม หรืออวัยวะเพศชาย) และ (3) Dowling (2016) เรื่อง Homophobic Bullying: Understanding Teacher, LGBTQ Youth, and Advocate Perspectives ที่แสดงให้เห็นว่า การใช้คำที่ไม่เหมาะสมในการคุกคามและการกระทำความรุนแรงต่อเยาวชน เลสเบี้ยน เกย์ ไบเซ็กชวล คนข้ามเพศ และคนที่ยังไม่แน่ใจว่าตนมีอัตลักษณ์ทางเพศแบบใดหรือเควียร์ (LGBTQ) ในโรงเรียนยังคงเกิดขึ้น

ประเด็นที่ 5 พฤติกรรมการดำเนินชีวิตที่นำไปสู่สาเหตุการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของ LGBT ได้แก่ การเที่ยวกลางคืน สถานเริงรมย์ ผับ บาร์ หรือผับที่มีลักษณะเฉพาะกลุ่มของตนเอง การใช้แอปพลิเคชั่นเฉพาะกลุ่ม

ในการแสวงหาคู่ การนัดพบกับบุคคลที่รู้จักกันเป็นครั้งแรกในห้องพักส่วนตัวหรือโรงแรม การไม่พกอาวุธในการป้องกันตัว และการศึกษาหาข้อมูลติดตามข่าวอาชญากรรม เพื่อป้องกันการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงยังมีไม่มากพอ โดยข้อค้นพบพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของ LGBT สอดคล้องทฤษฎีกิจวัตรประจำวันหรือวิถีการดำเนินชีวิต (Routine Activities/Lifestyle Theories) ที่ว่าความสามารถในการเข้าถึงเป้าหมายก็จะทำให้บุคคลนั้นกลายเป็นเป้าหมายที่เหมาะสมได้ กล่าวคือ กิจวัตรหรือการดำเนินชีวิตในการเที่ยวสถานเริงรมย์ ผับ บาร์ การใช้แอพปลิเคชันเฉพาะกลุ่มในการแสวงหาคู่ของ LGBT สามารถกลายเป็นการเข้าถึงเป้าหมายที่เหมาะสมของผู้กระทำความรุนแรงได้ โดยกิจวัตรหรือการดำเนินชีวิตของเหยื่อ LGBT ดังกล่าวไปสัมพันธ์กับทฤษฎีสถานที่ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน (Deviant Place Theory) ที่ว่าการเข้าไปในสถานที่ที่มีอันตรายมากกว่าบุคคลอื่น เช่น ผับบาร์ หรือผับที่มีลักษณะเฉพาะกลุ่มของ LGBT รวมทั้งการนัดพบกับบุคคลที่รู้จักกันเป็นครั้งแรกในห้องพักส่วนตัวหรือโรงแรม โดยไม่มีการพกอาวุธในการป้องกันตัว เป็นสาเหตุให้ LGBT ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมหรือความรุนแรงได้มากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของสิทธิพัฒน์ เฉลิมยศ (2551) เรื่อง แนวทางในการผลักดัน การสร้างมาตรการป้องกันแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมของเกย์ในกรุงเทพมหานคร ที่แสดงให้เห็นว่าสถานที่สาธารณะมีโอกาสตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมมากกว่าในสถานบริการที่จัดไว้สำหรับเกย์โดยเฉพาะ และการพาคู่ปฏิสัมพันธ์ไปในสถานที่ลับตาเพื่อมีความสัมพันธ์ทางเพศ โดยเฉพาะสถานที่ส่วนบุคคล มีโอกาสตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมสูง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะแนวทางการป้องกัน และแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT ประกอบด้วย ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติ และข้อเสนอแนะระดับนโยบาย ดังนี้

ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติ

1) ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ควรให้ความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องอัตลักษณ์ทางเพศ ความหลากหลายทางเพศ รสนิยมทางเพศ รวมทั้งการมีอคติ การเกลียดกลัวคนรักเพศเดียวกัน และมุมมองเรื่องเพศของบุคคลทั่วไปที่มีต่อ LGBT แก่คนในสังคม และสถาบันครอบครัว ผ่านกิจกรรมการรณรงค์เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ผ่านสื่อวิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Line Facebook Twitter เป็นต้น เพื่อสร้างความเข้าใจของคนในสังคม และยอมรับในความแตกต่างโดยไม่แบ่งแยก LGBT ออกจากคนในสังคม โดยมองว่า LGBT คือบุคคลทั่วไป ไม่ได้มีความแตกต่างจากบุคคลในสังคม

2) ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ควรประชาสัมพันธ์ สร้างความรู้ ความเข้าใจถึงอันตรายและข้อควรระวังในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ และแอปพลิเคชั่นต่าง ๆ โดยเฉพาะแอพปลิเคชันในการหาคู่ การทำความรู้จักกับบุคคลอื่นที่ตนเองไม่รู้จัก วิธีการนัดพบ และสถานที่ในการนัดพบกับบุคคลอื่นที่รู้จักกันเป็นครั้งแรก ผ่านสื่อวิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Line Facebook Twitter เป็นต้น

เพื่อป้องกันไม่ให้ LGBT ถูกล่อลวง นำไปสู่การตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมความรุนแรง รวมทั้ง ทักษะการเอาตัวรอดจากสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นให้แก่ LGBT เพื่อไม่ให้ตนเองตกอยู่ในสถานการณ์ที่อาจถึงแก่ชีวิตได้

3) ภาครัฐและภาคประชาสังคม ควรรณรงค์และปลูกฝังวัฒนธรรมไทยในด้านการไม่รังแกผู้ที่อ่อนแอกว่า ความรักและผูกพันกับครอบครัว การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การไม่นินทาผู้อื่นทั้งต่อหน้าและลับหลัง การเป็นคนดีของสังคม ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ให้แก่เด็กและเยาวชนผ่านสื่อการเรียนการสอน และกิจกรรมในโรงเรียน เพื่อเป็นเกราะป้องกันให้แก่เด็กและเยาวชนที่มีแนวโน้มที่จะทำสิ่งไม่ดี หรือกระทำความรุนแรงไม่กล้าที่จะกระทำผิด เนื่องจากการกระทำนั้นจะไปทำลายความสัมพันธ์ของครอบครัว

4) ภาครัฐ ควรสนับสนุนโครงการที่จะช่วย ครู อาจารย์ ในการพูดคุยกับนักเรียน ในหัวข้อที่เข้าใจยาก เช่น ความหลากหลายทางเพศ ความเท่าเทียมทางเพศ โดยจัดเตรียมคู่มือการเรียนการสอนเกี่ยวกับอาชญากรรมความรุนแรงของกลุ่ม LGBT ให้แก่ครู อาจารย์ รวมทั้งโรงเรียนและสถาบันการศึกษา ควรปลูกฝัง การเรียนการสอนผ่านกิจกรรมในโรงเรียนให้แก่เด็กระดับอนุบาลและประถมศึกษา ให้ยอมรับในความแตกต่างของบุคคลอื่น การให้เกียรติซึ่งกันและกัน การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และสร้างความเข้าใจในเรื่องกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ความเท่าเทียมทางเพศ เพื่อการสร้างมุมมองที่ถูกต้องให้แก่เด็ก และเยาวชนให้เติบโตมามีคุณภาพทางความคิดที่ไม่บิดเบี้ยว ไม่มองสิ่งที่แปลกไปจากตนเองเป็นสิ่งที่ผิดปกติ

5) ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ควรสร้างศูนย์บำบัด ช่วยเหลือ เยียวยาการกระทำความรุนแรง สำหรับผู้ที่เคยอยู่กับเหตุการณ์ความรุนแรงมาตั้งแต่เด็ก และเคยถูกกระทำความรุนแรงมาก่อน เพื่อเป็นการป้องปรามไม่ให้บุคคลดังกล่าวเติบโตไปเป็นผู้ใหญ่ที่ชอบกระทำความรุนแรง และมองว่าการกระทำความรุนแรงเป็นเรื่องปกติ

6) ภาครัฐ และภาคประชาสังคม ที่รับเรื่องร้องเรียน ร้องทุกข์เกี่ยวกับการถูกกระทำความรุนแรงของ LGBT และการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่อ LGBT ควรประชาสัมพันธ์ช่องทางการเข้าถึง และวิธีการยื่นเรื่องร้องเรียน ร้องทุกข์ผ่านสื่อวิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Line Facebook Twitter เป็นต้น รวมทั้งควรเพิ่มช่องทางในการรับเรื่องร้องเรียน ร้องทุกข์ให้มีความทันสมัยเป็นปัจจุบัน นำแอพลิเคชันที่เชื่อมต่อไปยังหน่วยงานราชการ หรือสมาคมมูลนิธิ มาใช้เพื่อให้มีศูนย์กลางข้อมูลในการช่วยเหลือ เยียวยา เหยื่อ LGBT และปรับเปลี่ยนขั้นตอนให้สั้น กระชับ เข้าใจง่าย เห็นผลได้ง่ายขึ้น นำไปสู่ขั้นตอนของการดำเนินคดีและเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้อย่างรวดเร็ว อีกทั้งภาครัฐควรมีการจัดตั้งองค์กร มูลนิธิ ศูนย์ให้ความช่วยเหลือในการรับเรื่องร้องเรียน ร้องทุกข์ ดังกล่าว กระจายตามพื้นที่ห่างไกลจากศูนย์กลาง

7) ภาครัฐร่วมกับภาคเอกชน ควรสำรวจพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดอาชญากรรมความรุนแรงในเขตพื้นที่ชุมชน พื้นที่สาธารณะ พร้อมทั้งติดตั้งไฟส่องสว่าง กล้องวงจรปิด (CCTV) รวมทั้งจัดให้มีตำรวจสายตรวจ

ลาดตระเวน ให้ครอบคลุมพื้นที่เสี่ยง เพื่อลดโอกาสในการก่ออาชญากรรมความรุนแรง และลดความหวาดกลัวอาชญากรรมของประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าว

8) ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ควรจัดโครงการให้ผู้กระทำความรุนแรงหรือผู้ต้องขังที่พ้นโทษแล้ว ได้เป็นส่วนหนึ่งในการลดปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับ LGBT โดยเป็นวิทยากรให้คำแนะนำ ข้อคิด ประสบการณ์ มุมมอง และทัศนคติ ที่เคยกระทำความรุนแรงในอดีตเป็นกรณีศึกษาแก่บุคคลทั่วไป เพื่อไม่ให้บุคคลอื่นปฏิบัติหรือกระทำความรุนแรง

9) LGBT ควรไปทำงานร่วมกับภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม โดยร่วมขับเคลื่อนประเด็นปัญหา ให้คนในสังคมได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาของ LGBT เพื่อให้เห็นว่าปัญหาของ LGBT เป็นปัญหาของทุกคน ไม่ใช่ปัญหาเฉพาะของ LGBT เท่านั้น เพื่อให้การขับเคลื่อนทางสังคมของกลุ่มคนทั่วไปได้ขับเคลื่อนไปพร้อมกับ LGBT

10) คนในชุมชนหรือประชากรที่ไม่ใช่ LGBT ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุน และขับเคลื่อนประเด็น LGBT เพื่อเปลี่ยนแปลงกฎหมายและนโยบาย

ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

1) ภาครัฐ ควรเล็งเห็นความสำคัญของความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับ LGBT และผลักดันให้เรื่องความรุนแรงของ LGBT เป็นเรื่องลำดับต้น ๆ ในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งดำเนินการสนับสนุนงบประมาณ ในการจัดทำโครงการ เพื่อค้นหาแนวทางหรือรูปแบบใหม่ ๆ ในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม LGBT โดยทำงานร่วมกับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางเพศ

2) ภาครัฐ ควรผลักดันการออกกฎหมายการรับรองอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ การก่อตั้งครอบครัวของกลุ่ม LGBT ในกฎหมายสมรส และสิทธิสุขภาพ สิทธิการเข้าถึงการรักษาเฉพาะด้านของ LGBT เพื่อลดความรุนแรงจากการเลือกปฏิบัติในการจำกัดสิทธิประโยชน์การเข้าถึงของ LGBT ทำให้สังคมเติบโตในกระบวนการโครงสร้างของสังคมได้อย่างสมบูรณ์

3) ภาครัฐ ควรจัดเก็บข้อมูลอาชญากรรมความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม LGBT ในเชิงวิชาการที่ชัดเจน เพื่อที่จะได้ข้อมูลเพียงพอในการขับเคลื่อน ออกนโยบายสาธารณะ และสร้างหลักฐานในการสนับสนุนสิ่งที่ LGBT สื่อสารให้ภาครัฐหรือผู้ที่กำหนดนโยบายรับทราบ

จากข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติและระดับนโยบาย ทั้ง 13 ข้อดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปเป็นแผนผัง แสดงแนวทางการป้องกันปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT และแผนผังแสดงแนวทางการแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่ายและเห็นภาพของแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนี้

ภาพที่ 2 แสดงแผนผังแนวทางการป้องกันปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT
ที่มา: จากการสรุปผลการวิจัย

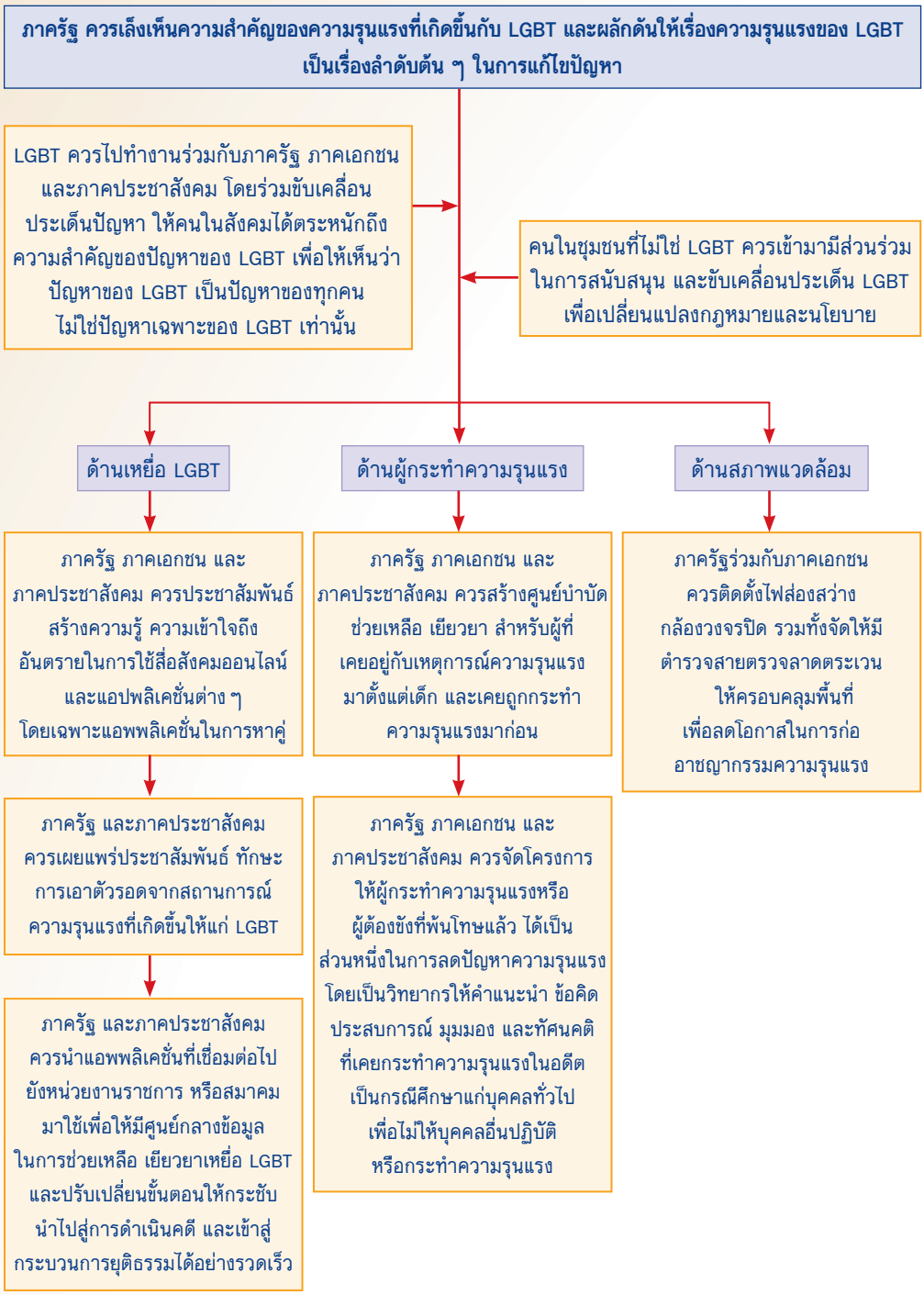

ภาพที่ 3 แสดงแผนผังแนวทางการแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของกลุ่ม LGBT

ที่มา: จากการสรุปผลการวิจัย

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยมหิดล, Plan International ประเทศไทย และองค์การยูเนสโก สำนักงานกรุงเทพฯ. (2557). *รายงานผลการวิจัยการรังแกต่อกลุ่มนักเรียนที่เป็นหรือถูกมองว่าเป็นคนข้ามเพศหรือคนรักเพศเดียวกันในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา: รูปแบบความชุก ผลกระทบ แรงจูงใจ และมาตรการป้องกันใน 5 จังหวัดของประเทศไทย.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

ลดาวัลย์ ไยมณี. (2563). แนวนโยบายและการบังคับใช้กฎหมายอาชญากรรมที่เกิดจากความเกลียดชังในประเทศไทย. *วารสารสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, 11*(1), 24-32.

สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กองพัฒนานโยบายและนวัตกรรมทางสังคม. (2564). *รายงานสถานการณ์และแนวโน้มทางสังคม ความรุนแรงในครอบครัว.* ค้นเมื่อ 2 เมษายน, 2565, จาก https://opendata.nesdc.go.th/dataset/violence-in-family

สิทธิพัฒน์ เฉลิมยศ. (2551). *แนวทางในการผลักดัน การสร้างมาตรการป้องกันแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมของเกย์ในกรุงเทพมหานคร.* ปริญญานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏ สวนดุสิต.

เสกสัณ เครือคำ. (2558). *อาชญากรรม อาชญาวิทยา* และงานยุติธรรมทางอาญา. นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์.

Argun, U. & Daglar, M. (2016). Examination of routine activities theory by the property crime. *International Journal of Human Sciences, 13*(1), 1188-1198.

Carson, L. C. (2017). *Transgender women's perceptions and experience of sexual violence and views of rape crisis center resources* (Doctoral dissertation). Retrieved from ProQuest Dissertation and Theses database. (UMI No. 10266510)

Doerner, W. G., & Lab, S. P. (2012). *Victimology* (6th ed.). Burlington, MA: Anderson publishing.

Dowling, K. B. (2016). *Homophobic bullying: Understanding teacher, LGBTQ youth, and advocate perspectives* (Doctoral dissertation). Retrieved from ProQuest Dissertation and Theses database. (UMI No. 10194370)

Federal Bureau of Investigation. (2021). *FBI releases updated 2020 hate crime statistics.* Retrieved April 2, 2022, from https://www.fbi.gov/news/pressrel/press-releases/fbi-releases-updated-2020-hate-crime-statistics

Government of Newfoundland and Labrador. (2017). *Defining violence and abuse.* Retrieved October 7, 2017, from http://www.gov.nl.ca/VPI/types/

Grand Canyon University. (2019). *3 Modern theories of victimology.* Retrieved October 29, 2020, from https://www.gcu.edu/blog/criminal-justice-government-and-public-administration/3-modern-theories-victimology

Holmes, S. E. (2019). *LGBTQ+ students and campus sexual violence: prevalence*

rates and the effect of expansive demographic questions (Doctoral dissertation). Retrieved from ProQuest Dissertation and Theses database. (UMI No. 27998106)

Meena, T. (2016, September). Crime prevention through environmental design: A critical perspectives of environmental criminology. *International Journal of Law, 2*(5), 01-06.

Walsh, A. (2012). Criminology: *The essentials.* Thousand Oaks, CA: Sage.

World Health Organization. (2017). *Definition and typology of violence.* Retrieved October 7, 2017, from http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/

โลกหลังกำแพง : ประสบการณ์ทางจิตใจและการปรับตัวทางความคิดของผู้ต้องขังหญิง
World Behind the Wall: Psychological Experiences and Cognitive Adaptation of Female Inmates

*มาริษา อัจฉะวงค์**
*Marisa Atchawong**
*ณัฐวุฒิ อรินทร์***
*Natthawut Arin***

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสบการณ์ทางจิตใจและการปรับตัวทางความคิดของผู้ต้องขังหญิงขณะดำเนินชีวิตอยู่ในทัณฑสถาน ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ แบบปรากฏการณ์วิทยา โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ต้องขังหญิงจำนวน 14 ราย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้ข้อมูลหลัก ส่วนที่ 2 คือ ประสบการณ์ทางจิตใจ สะท้อนถึงความคิด ความรู้สึกของผู้ต้องขังหญิงหลังจากก้าวเข้าสู่ทัณฑสถาน ประกอบด้วย 4 ประเด็นหลัก คือ (1) ความรู้สึกทุกข์ทรมานใจ (2) ความรู้สึกผิดต่อครอบครัวและคนรัก (3) ความกังวลเกี่ยวกับคดีและการตัดสิน และ (4) ความต้องการกลับไปแก้ไขเรื่องราวในอดีต ส่วนที่ 3 คือ การปรับตัวทางความคิด สะท้อนถึงกระบวนการปรับตัวทางความคิด ที่ทำให้สามารถดำเนินชีวิตภายในทัณฑสถานได้เหมาะสมตามสถานการณ์และมีสุขภาพจิตดี ประกอบด้วย 2 ประเด็นหลัก คือ (1) การปรับตัวทางความคิดจากพลังผลักดันภายใน และ (2) การปรับตัวทางความคิดจากสิ่งส่งเสริมภายนอก

* *นักศึกษาปริญญาโท สาขาจิตวิทยาการปรึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*
* *Graduate Student, Master degree in Counselling Psychology, Graduate School, Chiang Mai University.*
** *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*
** *Assistant Professor at Department of Psychology, Faculty of Humanities, Chiang Mai University.*
Received: *September 16, 2022* ***Revised:*** *March 15, 2023* ***Accepted:*** *March 27, 2023*

ผลการวิจัย นำไปสู่ข้อเสนอแนะส่งเสริมกระบวนการเยียวยาและฟื้นฟูทางจิตใจในกลุ่มผู้ต้องขังหญิง ด้วยกระบวนการทางจิตวิทยาเพื่อช่วยให้ผู้ต้องขัง เกิดการพิจารณาตน การตระหนักรู้ต่อตนเอง รับรู้คุณค่าภายในตนเอง พบเจอความหวัง มองโลกในแง่ดี มีสติตลอดจนค้นพบกลวิธีการเผชิญหน้ากับปัญหาได้อย่างเหมาะสม จะทำให้ผู้ต้องขังหญิงมีสุขภาพจิตที่ดี

คำสำคัญ: ผู้ต้องขังหญิง ประสบการณ์ทางจิตใจ การปรับตัวทางความคิด

Abstract

This research aims to examine psychological experiences and cognitive adaptation of female inmates who live in correctional institutions. The data was collected from 14 female inmates using in-depth interviews were performed. The qualitative data was carried out and analyzed using content analysis which is the hermeneutic phenomenological approach. The results can be summarized into 3 parts as follows: Part 1, General information of the key informants, Part 2 Psychological Experiences of Inmates, which reflect female inmates' thoughts and emotions when they came into the prison, consisted of 4 main themes : (1) Feeling of suffering (2) Feeling of guilt towards families and lovers (3)Anxiety about lawsuits and judgments and (4) Struggle in the correction of the past. Next, Part 3 Cognitive adaptation of inmates, which involves cognitive process that facilitates proper living and good mental health, contained 2 main themes: (1) Cognitive adaptation affected from internal drive (2) Cognitive adaptation caused by the supportive external factors.

The research finding leads to guidelines of remedial measures and mental rehabilitation for female inmates in the correctional institution. These measures can help them to introspect, be aware of themselves, esteem their own value, find their new hopes, be optimistic, stay mindful and to live with the coping skills and strategies. In conclusion, with the proposed guidelines, female inmates will be mentally healthy.

Keyword: Female Inmates, Psychological Experiences, Cognitive adaptation

บทนำ

ผู้ต้องขังในเรือนจำที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่องจนเกิดสภาพแออัด นั้นส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ สวัสดิการ และการดูแลต่อผู้ต้องขัง และยังส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่อสุขภาวะองค์รวมและคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง (กฤตยา อาชวนิจกุล และกุลภา วจนสาระ, 2558) ปัจจุบันจำนวนผู้ต้องขังในไทยได้เพิ่มขึ้น

อย่างรวดเร็ว (สำรวจเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2563) มีจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมด 374,042 คน โดยแบ่งเป็นเพศชายจำนวน 326,116 คน เพศหญิง 47,926 คน เมื่อพิจารณาแนวโน้มของจำนวนผู้ต้องขังไทยในรอบ 10 ปี (พ.ศ. 2553-2563) พบว่า ในปี พ.ศ. 2562 เป็นปีที่มีจำนวนผู้ต้องขังสูงสุดในรอบ 10 ปี ตั้งแต่สำรวจมา โดยมีจำนวนผู้ต้องขังสูงถึง 381,749 คน (กรมราชทัณฑ์, 2563) ซึ่งผู้ต้องขังหญิงก็เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเช่นกัน นักอาชญาวิทยากล่าวถึงสาเหตุของปัญหา ได้แก่ ความเครียดในวัยเด็ก การถูกกระทำรุนแรงในวัยผู้ใหญ่ ปัญหาทางจิต การใช้สารเสพติด การขาดโอกาสทางเศรษฐกิจ การถูกควบคุมโดยเพศชาย ความรับผิดชอบในการดูแลครอบครัว และประเด็นของบรรทัดฐานหญิงชาย (gendered norm) เป็นต้น (สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย, 2561) และปัจจัยทางสภาพแวดล้อมที่พร้อมจะผลักดันให้เข้าสู่วงจรของยาเสพติด รวมถึงความรู้เท่าไม่ทันการณ์หรือการถูกหลอก จึงตกอยู่ในสภาพ “เหยื่อ” ของสังคมและกระบวนการยุติธรรม และเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมเพิ่มสูงขึ้นมากอย่างต่อเนื่อง (ชุลีรัตน์ เจริญพร, สังศิต พิริยะรังสรรค์, ฉัตรวรัญ องคสิงห์, นิดาวรรณ เพราะสุนทร, และวณี กอสุวรรณศิริ, 2559)

การเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ต้องขังหญิงก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตในการใช้ชีวิตในเรือนจำ ทั้งการอยู่อาศัย การทำกิจกรรมในชีวิตประจำวัน การเรียนหนังสือ การฝึกอาชีพ การนอนหลับ ในพื้นที่ที่แออัดคับแคบ ตามมาด้วยการเกิดปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในการดำรงชีวิตพื้นฐานของผู้ต้องขังหญิง ประกอบกับผู้ต้องขังหญิงมีความต้องการความจำเป็นพื้นฐานแตกต่างจากผู้ต้องขังชาย (ฐิติมาพร จุลกิ่ง, 2560) และเนื่องจากสภาพแวดล้อมภายนอกและในเรือนจำมีความแตกต่างกันอย่างมาก ภายในเรือนจำมีความกดดันที่เกิดจากกฎระเบียบของเรือนจำ ถูกตัดขาดจากสังคมภายนอก เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ที่เคยปฏิบัติขณะอยู่ภายนอก ได้แก่ การพบเจอผู้คน การมีอิสระในการทำสิ่งต่าง ๆ การพูด หรือแม้กระทั่งการคิด ซึ่งอยู่ในเรือนจำมีกฎระเบียบในการดำรงชีวิต ถูกจำกัดสิทธิ์เสรีภาพที่จะประพฤติปฏิบัติตามความต้องการ ทำให้ผู้ต้องขังหญิงเกิดความคิดที่ไม่ดีกับสิ่งรอบตัว มีความรู้สึกอับอาย และกังวลว่าสังคมจะไม่ยอมรับ ผู้ต้องขังหญิงส่วนใหญ่มีปัญหา เรื่องการปรับตัวให้เข้ากับครอบครัว และสังคมภายนอก ตามทฤษฎีทางอาชญาวิทยา ได้กล่าวถึง ทฤษฎีตีตรา (Labeling theory) (Besemer et al., 2017) พบว่า บุคคลที่ถูกประทับตราว่ามีพฤติกรรมอันเบี่ยงเบน เช่น อาชญากร อดีตผู้ต้องขัง มีแนวโน้มให้บุคคลเหล่านั้นเกิดความรู้สึกกลัว และกังวลต่อการยอมรับของสังคม เกิดความวิตกกังวลว่าตนเองไม่มีโอกาสครั้งที่สองสำหรับการเริ่มต้นแก้ไขเรื่องราวในอดีต ท้ายที่สุดจะนำไปสู่การกระทำผิดซ้ำแล้วซ้ำเล่า (ณัฐวุฒิ ยอดระบำ, 2549) ปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญของการเกิดปัญหาเรื่องสุขภาพจิตของผู้ต้องขังหญิงเมื่อต้องเข้าไปใช้ชีวิตในเรือนจำ เช่น โรคจิตเภท โรคอารมณ์สองขั้ว โรคซึมเศร้า และการมองเห็นภาพหลอน และหูแว่ว เป็นต้น (Torrey & Zdanowicz, 2014) ซึ่งปัญหาสุขภาพทางจิตของผู้ต้องขังอยู่ในระดับสูงกว่าเกณฑ์ของคนทั่วไป (ดวงตา ไกรภัสสร์พงษ์, 2550) และผู้ต้องขังรับรู้ว่าตนเองเครียด อึดอัด ท้อแท้

เบื่อ กลุ้มใจ ห่อเหี่ยว อยากตาย ไม่อยากมีชีวิตอยู่ สิ้นหวัง (อุทยา นาคเจริญ, 2547) และจากการลงพื้นที่ของผู้วิจัย พบว่า จำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อจำนวนความต้องการความช่วยเหลือของผู้ต้องขัง เช่น ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่มีนักจิตวิทยาจำนวน 1 คน ต่อจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมด เป็นต้น จึงส่งผลให้การคัดครองปัญหาสุขภาพจิต และความเครียดไม่ครอบคลุม จากการศึกษาในกลุ่มผู้ต้องขังหญิงพบว่า ผู้ต้องขังหญิงต้องใช้กลวิธีการปรับตัวที่มากกว่าเพศชาย เนื่องจากผู้หญิงมีความต้องการความเป็นส่วนตัวมากกว่าเพศชายในเรื่องสรีระร่างกาย เช่น การมีประจำเดือน การทำความสะอาดร่างกายในช่วงเวลานั้นจำเป็นต้องใช้ความเป็นส่วนตัวอย่างมาก มีการปรับตัวเข้าสังคมใหม่ที่ยากกว่าเพศชาย อีกทั้งไม่ชอบถูกการค้นร่างกายโดยการสัมผัสร่างกายจากเจ้าหน้าที่เรือนจำ อีกทั้งผู้หญิงจะมีความรู้ถึงคิดถึงครอบครัว คู่สมรส และบุตร ที่เกิดจากการพลัดพราก เกิดความรู้สึกคิดถึง โดดเดี่ยว อ้างว้าง เหงา (สมภพ แจ่มจันทร์, 2550)

การที่จากบุคคลทั่วไป ต้องเปลี่ยนสถานะมาเป็น “ผู้ต้องขัง” ที่นับเป็นวิกฤตอันเลวร้ายของชีวิต ส่งผลให้บุคคลเกิดความรู้สึกเครียด เศร้า ใช้ชีวิตอย่างไร้ความหมาย มองไม่เห็นคุณค่าในตนเอง เกิดความรู้สึกสิ้นหวังต่ออนาคต อย่างไรก็ตาม หากผู้ต้องขังบางคนที่ถูกจำกัดอิสรภาพ ทางกาย แต่พวกเขาสามารถสร้างอิสรภาพทางจิตใจและความคิดขึ้นมาได้ โดยการปรับเปลี่ยนมุมมองทางความคิดและสร้างความหมายใหม่ให้กับชีวิต ภายใต้ข้อจำกัดของเรือนจำ สร้างความเข้าใจต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนทั้งก่อน และเมื่อต้องเข้ามาสู่เรือนจำอย่างรู้เท่าทัน (พิสมัย รัตนโรจน์สกุล, 2554) และสามารถก้าวข้ามผ่านเหตุการณ์วิกฤตนั้นได้ ด้วยการสามารถค้นพบคุณค่าบางอย่างในชีวิตจากเหตุการณ์อันเลวร้าย เกิดการให้ความหมายด้านบวกท่ามกลางความเศร้าโศก รวมถึงผู้ต้องขังมีความหวังส่งผลให้ผู้ต้องขังมีสุขภาพจิตที่ดีขณะดำเนินชีวิตในเรือนจำ และมีความคาดหวังถึงอนาคตหลังออกจากเรือนจำต่อการเปลี่ยนแปลงตนเองในทางที่ดี (Van Ginneken, 2015) ซึ่งจะสอดคล้องกับแนวคิดอัตถิภาวะนิยม (Existential theory) Frankl (1984) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หากบุคคลต้องเผชิญกับความทุกข์ แต่สามารถรักษาการมองโลกในแง่ดี (optimism) ไว้ได้ และมีศักยภาพที่จะเปลี่ยนมุมมองทางลบของชีวิตให้เป็นทางบวกได้ เป็นไปในทิศทางอย่างสร้างสรรค์ และแนวคิดทุนทางจิตวิทยาเชิงบวก (Positive psychological capital-PsyCap) พัฒนามาจากแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวกที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา เกี่ยวกับประสบการณ์และการปรับตัวทางความคิดของแต่ละบุคคลที่เหมาะสม ได้แก่ ความพึงพอใจ ความสุข ความสนุก เป็นต้น และโครงสร้างความคิดเกี่ยวกับอนาคต เช่น การมองโลกในแง่ดี ความหวัง และความศรัทธา (Snyder et al., 2002) เพื่อเป็นการสร้างความหมายในชีวิต และส่งเสริมให้เกิดความหวังต่อเป้าหมายของบุคคลที่ตั้งใจไว้ อีกทั้งทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกมีความสำคัญต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการค้นหาคุณลักษณะทางบวกของบุคคลโดยละทิ้งการค้นหาความบกพร่องของมนุษย์แทนที่ด้วยการเสริมสร้างความสุข ด้วยการประยุกต์จุดเด่นและจุดแข็ง และการจัดการ

ระบบทางความคิดอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้บุคคลเกิดมุมมองต่อชีวิตและโลกในทางบวกในปัจจุบันรวมถึงอนาคต (Luthans, Avolio, Avey, & Norman 2007)

จากการศึกษาดังกล่าว การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยต้องการค้นหาประสบการณ์ทางจิตใจของผู้ต้องขังหญิงเป็นอย่างไร และเห็นถึงความสำคัญของความสามารถในการปรับตัวทางความคิดของบุคคลในบริบทผู้ต้องขังต้องเผชิญกับวิกฤตเหตุการณ์ไร้อิสรภาพ การปรับเปลี่ยนทางความคิดในทางที่เหมาะสมจะช่วยให้ผู้ต้องขังเกิดความงอกงามภายในจิตใจมองโลกในแง่ดี ใช้ชีวิตอย่างมีความหมาย ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข สามารถเผชิญความเครียดด้วยกลวิธีอย่างสร้างสรรค์ และค้นพบคุณค่าของการมีชีวิตอยู่ได้ ในการศึกษาครั้งนี้มีทั้งในแง่มุมทางบวกและทางลบจึงเป็นการสะท้อนถึงประสบการณ์ชีวิตที่แท้จริง โดยยังมีการศึกษาไม่มากนัก ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาประเด็นดังกล่าว โดยอาศัยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ แบบปรากฏการณ์วิทยา เพื่อมุ่งทำความเข้าใจปรากฏการณ์เหล่านั้น (Heidegger, 2002) ผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ เป็นส่วนช่วยพัฒนาความรู้ ทักษะการปรึกษาเชิงจิตวิทยาให้กับนักจิตวิทยา และเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องในทัณฑสถานเพื่อเป็นแนวทางการช่วยเหลือและส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้ต้องขังหญิง อีกทั้งเป็นประโยชน์ต่อการจัดโปรแกรมการพัฒนาพฤตินิสัยให้สอดล้องกับปัญหาทางสุขภาพจิต และความต้องการของผู้ต้องขัง เช่น โครงการศูนย์เพื่อนใจของ To be number one เป็นต้น และสอดคล้องกับพันธกิจของทัณฑสถานที่ว่า “ควบคุมผู้ต้องขังอย่างมืออาชีพ บำบัดฟื้นฟูและแก้ไขพฤตินิสัยผู้ต้องขังอย่างมีประสิทธิภาพ” (ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่, 2557 และทัณฑสถานหญิงชลบุรี, 2548)

▣ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาประสบการณ์ทางจิตใจและการปรับตัวทางความคิดของผู้ต้องขังหญิง

▣ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) แบบปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) คือ ผู้ต้องขังหญิงจากทัณฑสถานหญิง จำนวน 2 แห่ง โดยผู้วิจัยลงพื้นที่และเข้าไปประชาสัมพันธ์ชี้แจงวัตถุประสงค์ ผ่านกิจกรรมเป็นลักษณะแบบวงกว้างหลาย ๆ ช่องทาง และสถานที่ เช่น แดนแรกรับ บริเวณหน้าเสาธงเวลาเคารพธงชาติ กิจกรรมกลุ่มรวม จากการเป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพจิตเบื้องต้นในกลุ่มผู้ต้องขังหญิง เป็นต้น ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง ตามเกณฑ์ที่กำหนด คือ (1) ผู้ต้องขังหญิง (2) ยินยอมให้สัมภาษณ์ด้วยความสมัครใจ และ (3) ไม่มีปัญหาด้านการสื่อสารภาษาไทย จำนวน 14 คน และข้อมูลอิ่มตัว (Suri, 2011) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เป็นวิธีการหลักในการรวบรวมข้อมูล โดยการใช้การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ผู้วิจัยจะใช้คำถามกว้าง ๆ เกี่ยวกับประเด็นที่ต้องศึกษาในการสัมภาษณ์ตามแนวคำถามที่สร้างไว้ ดังนี้ (1) ชีวิตในช่วงนี้เป็นอย่างไร (2) ประสบการณ์ของชีวิตต่อสภาพความ

เป็นอยู่เป็นอย่างไร ในประสบการณ์ทางจิตใจที่เจาะลึกในประเด็นของเรื่องความรู้สึกและสภาพจิตใจช่วงแรกที่เข้ามาในทัณฑสถานเป็นอย่างไร (3) เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้างในชีวิต ที่เจาะลึกในเรื่องของชีวิตดีขึ้นหรือแย่ลงอย่างไร (4) ตอนนี้สุขภาพจิต สภาพจิตใจเป็นอย่างไรบ้าง เจาะลึกในประเด็นการปรับตัวทางความคิด (5) ความคิด ความรู้สึก แรงจูงใจ ทัศนคติ ของตนเองเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และ (6) มีมุมมองและวางแผนต่ออนาคตไว้อย่างไร แนวทางการใช้ชีวิตต่อจากนี้ และเป้าหมายของชีวิตต่อจากนี้จนกระทั่งพ้นโทษ

การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) กล่าวคือ การค้นหาประสบการณ์และกลวิธีการปรับตัวทางความคิดของผู้ให้ข้อมูล จากการอ่านบทสัมภาษณ์ที่ถอดความแล้ว กลั่นกรองเพียงประเด็นสำคัญเพื่อให้เห็นภาพเชิงลึกของประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกิดขึ้นจากการศึกษา (Crist & Tanner, 2003) และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยให้อาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย ร่วมทบทวนและตรวจสอบความถูกต้องผลการวิเคราะห์ของข้อค้นพบ (reviews triangulation) (Patton, 1999) การวิจัยครั้งนี้ได้รับพิจารณาหัวข้อวิทยานิพนธ์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รหัสโครงการวิจัย CMU 63/261 หนังสือรับรอง COA เลขที่ 024/64 และผู้วิจัยขออนุญาตเข้าเก็บข้อมูลผ่านขั้นตอนของกรมราชทัณฑ์ ซึ่งข้อมูลจะเก็บเป็นความลับ ไม่สามารถเชื่อมโยงถึงตัวบุคคลได้ ไม่มีผลต่อคดี และข้อมูลจะถูกทำลายทันทีหลังงานวิจัยเสร็จสิ้น

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษานี้ มุ่งค้นหาประสบการณ์ทางจิตใจทั้งทางบวกและทางลบ และกลวิธีการปรับตัวทางกระบวนการความคิดของผู้ต้องขังหญิงภายใต้สถานการณ์ที่ไร้อิสรภาพจะสะท้อนออกมาอย่างไร โดยใช้แนวคิดอัตถิภาวะนิยม Frankl (1984) และแนวคิดทุนทางจิตวิทยาเชิงบวก (Luthans, Avolio, Avey, & Norman, 2007) เป็นหลักในการศึกษา เพราะทั้งนี้เชื่อว่ามนุษย์จะพยายามก้าวข้ามผ่านเหตุการณ์วิกฤตนั้นด้วยการค้นหาคุณค่าบางอย่างของตนเอง ให้ความหมายด้านบวก เปลี่ยนมุมมองทางลบไปสู่ทิศทางที่สร้างสรรค์ มองโลกในแง่ดี สร้างความหวังและความศรัทธา เพื่อสร้างความหมายในชีวิตแก่ตนเอง และส่งเสริมให้เกิดพลังแห่งความหวังต่อเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ ส่งผลให้ผู้ต้องขังมีสุขภาพจิตที่ดีขณะดำเนินชีวิตในเรือนจำ

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งผลการวิจัยออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้ข้อมูลหลัก ประสบการณ์ทางจิตใจ และการปรับตัวทางความคิดของผู้ต้องหญิง ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้ข้อมูลหลัก

ตารางที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้ข้อมูลหลัก

รหัส ID	อายุ	ระยะเวลาในทัณฑสถาน	บทบาทหน้าที่ในทัณฑสถาน
ID1	34 ปี	3 ปี 10 เดือน	ผู้ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่พยาบาลดูแลคนป่วยบนเรือนนอนกักเชื้อ
ID2	30 ปี	9 ปี	ผู้ช่วยเหลือในสถานพยาบาล
ID3	31 ปี	8 ปีกว่า	ผู้ช่วยเหลือด้านเอกสารในสถานพยาบาล
ID4	33 ปี	9 ปี 11 เดือน	ผู้ช่วยจิตเวชในสถานพยาบาลที่อาการดีขึ้นแล้ว
ID5	45 ปี	เกือบ 3 ปี	ผู้ช่วยเหลือด้านเอกสารของสถานพยาบาล และดูแลระบบ JHCIS เป็นระบบงานสถานีอนามัยที่ข้อมูลเชื่อมต่อกับสถานพยาบาลของทัณฑสถาน
ID6	40 ปี	4 ปีกว่า	ผู้ช่วยเหลือในสถานพยาบาล
ID7	49 ปี	5 ปี	คุณครูการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ฝ่ายการศึกษา
ID8	47 ปี	2 ปี 6 เดือน	ผู้ช่วยเหลืองานฝ่ายการศึกษา
ID9	70 ปี	9 ปีกว่า เกือบ 10ปี	ผู้ป่วยโรคหัวใจในสถานพยาบาลที่อาการดีขึ้นแล้ว
ID10	25 ปี	4 ปี	ทำงานหน้าที่ผู้จัดยาดูแลผู้ป่วยในสถานพยาบาล
ID11	33 ปี	3 ปีกว่า	ผู้ช่วยเหลือในสถานพยาบาล
ID12	27 ปี	5 ปี 5 เดือน	แกนนำโครงการ to be number one
ID13	25 ปี	2 ปี 7 เดือน	แกนนำโครงการ to be number one, ศูนย์เพื่อนใจ
ID14	30 ปี	4 ปีกว่า	แกนนำโครงการ to be number one, ผู้ช่วยงานฝ่ายการศึกษา

ส่วนที่ 2 ประสบการณ์ทางจิตใจของผู้ต้องหญิง

สภาวะจิตใจ สุขภาพจิต และความคิดของผู้ต้องขังหญิงตั้งแต่เริ่มรู้ตัวว่าตนเองจะต้องเริ่มต้นใช้ชีวิตในทัณฑสถานจนกระทั่งก่อนเกิดกระบวนการปรับตัว ความรู้สึกและความคิดของผู้ต้องขังมีความผันผวนปวนแปร ไม่มีลำดับขั้นอย่างชัดเจน บางคนอาจเกิดหลากหลายความรู้สึกและความคิดพร้อมกัน ขึ้นอยู่กับปัจจัยในส่วนบุคคล และสภาพแวดล้อมที่บุคคลประสบ ในขณะนั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมความรู้สึกและ

ความคิด และสามารถแบ่งประสบการณ์ทางจิตใจของผู้ต้องหญิง ได้เป็น 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. ความรู้สึกทุกข์ทรมานใจ

สภาพจิตใจของผู้ต้องขังหลังก้าวเข้าสู่ทัณฑสถาน ผู้ต้องขังทุกรายตกอยู่ในห้วงอารมณ์ทางลบเป็นผลมาจากการถูกจองจำ ได้แก่ เศร้าและเสียใจเครียด เจ็บปวด ทุกข์ใจ ความรู้สึกอึดอัดใจไม่เคยชิน เกิดความรู้สึกยากลำบากภายในจิตใจ ไม่สามารถปรับตัวได้ ความรู้สึกสับสนไร้ทิศทาง ความรู้สึกสิ้นหวังต่อการมีชีวิตราวกับแสงสว่างอันสดใสในจุดหมายริบหรี่ลง ความรู้สึกไม่ยอมรับความจริงการปฏิเสธความจริง ไม่เชื่อว่าสิ่งนี้จะเกิดขึ้นกับตนเอง และบางรายอาจเกิดความกลัวว่าคนข้างนอกจะมองตนเองไม่ดี ตัวอย่างดังต่อไปนี้

“วันแรกก็ช่วงแรกก็รับไม่ค่อยได้กับที่โดนจับมานะคะ ก็คืออยากออกไปทุกนาที อยากร้องไห้ทุกวัน ก็ คือไม่อยากทำอะไรเลย นานไปก็ปรับตัวได้ ก็ดีขึ้น ทำงานช่วยคนอื่นก็รู้สึกดีขึ้น” (ID3)

“วันแรกที่โดนจับแบบว่าสมองมึดไปหมดตันไปหมด ร้องไห้น้ำตาไม่ไหล มันจุก มันช็อคแบบมาถึงจุดนี้ได้อย่างไร เฮ้อ คือเราไม่ได้เป็นคนทำ” (ID4)

“วันแรกทำใจไม่ได้ น้ำตาไหล ฉันต้องเจอกับอะไรบ้าง เครียดแต่ไม่แสดงออก เหมือนไม่คิดแต่ข้างในมันคิด คิดว่าตัวเองผิด หรือว่าทำไมฉันต้องมาอยู่ในที่แห่งนี้ เหมือนวิตกกังวลไปหมดเรื่องส่วนตัว มันไม่ใช่ฉันต้องมาอยู่ตรงนี้ ทำไมต้องเป็นเรา” (ID11)

2. รู้สึกผิดต่อครอบครัวและคนรัก

ครอบครัวเป็นปัจจัยต่อผู้ต้องขังเป็นอย่างมาก เมื่อผู้ต้องขังต้องพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รัก ทำให้พวกเธอเกิดความคิดและความรู้สึกที่หลากหลาย เช่น เกิดความรู้สึกเป็นห่วงอาลัยต่อสภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกภายหลังจากที่ไม่มีพวกเธอเป็นเสาหลักในครอบครัว บางรายเกิดความรู้สึกละอายจากการกระทำผิดของตน บางรายเกิดความรู้สึกกังวลใจและกลัว หากตนจะถูกละเลย หลงลืมจากบุคคลอันเป็นที่รัก ตัวอย่างดังต่อไปนี้

“ไม่รู้คนที่บ้านจะช่วยเราไหม เขาจะทิ้งเราไหม เขาจะเข้าใจเราไหมคือกลัวทุกอย่าง กลัวสามีทิ้ง กลัวติดนาน กลัวสู้คดีไม่หลุด และเราก็เป็นห่วงทางบ้านเขียนจดหมายให้ที่บ้านใช้เงินส่วนไหนในวันที่ไม่มีหนูแล้ว” (ID1)

“มันเครียดเพราะว่าวันที่โดนจับจำนวนยามันเยอะ กำหนดโทษตลอดชีวิตประหารชีวิต เป็นห่วงแม่คนที่เราต้องดูแล เราไม่ได้ดูแลตอนนั้นรับไม่ได้ แม่ไม่รู้ แกเป็นโรคหัวใจนอนโรงพยาบาลเป็นเดือน หนูมีลูก 2 คน ก็ไม่ได้โตทั้งคู่ แม่หนูต้องเลี้ยงลูกหนู 2 คน คนเดียว” (ID3)

3. กังวลเกี่ยวกับคดีและการตัดสิน

ผู้ต้องขังต้องต่อสู้คดีในชั้นศาลขณะอยู่ในทัณฑสถาน พวกเธอจึงเกิดความรู้สึกกังวลใจต่อการตัดสินคดี และเกิดความรู้สึกกลัวว่าผลการตัดสินจะทำให้พวกเธอเกิดการเปลี่ยนสถานะจากบุคคลธรรมดากลายเป็นนักโทษหญิงและต้องสูญเสียอิสรภาพ ตัวอย่างดังต่อไปนี้

“กลัวต้องถูกจับ ตอนนั้นเราหนีปิดข่าวไม่ไปทำงาน ตอนนั้นกลัวมากจะโดนอุ้มฆ่า” (ID5)

“คือเราคิดว่าแล้วจะยังไงต่อเราจะต้องทำยังไง เพราะตอนนั้นก็ช่วงแรกเราก็จะคิดแต่เรื่องคดีแต่ละชีวิตความเป็นอยู่ก็คือปล่อย

ปล่อยไปตามที่ควรจะเป็นค่ะ ช่วงแรก ๆ ก็จะคิดแต่เรื่องคดีอย่างเดียว” (ID14)

4. ความต้องการกลับไปแก้ไขเรื่องราวในอดีต

มีผู้ต้องขังจำนวนไม่น้อยที่จมอยู่กับความรู้สึกเสียดายของการกระทำของตน และมองหาเครื่องย้อนเวลาแก้ไขเหตุการณ์ในอดีตที่เคยผิดพลาด ส่งผลให้เกิดความทุกข์ทรมานทางอารมณ์ เพราะเรื่องราวในอดีตเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ตัวอย่างดังต่อไปนี้

“เราอยู่ตั้งสูง เหมือนตกลงมามันเจ็บเนอะ ไม่น่าเลย ถ้าเราไม่โลภคงไม่ออกมาเป็นแบบนี้ ถ้าเราไม่เล่น Facebook ถ้าเราไม่เล่นแชร์ ถ้าเราปรึกษาแฟน จะไม่เป็นแบบนี้ คิดไปเรื่อย” (ID5)

“เหมือนกับว่าเราไม่น่าก้าวมาตรงนี้เลยเนอะ เราไม่น่าที่จะแบบว่าคบคนแบบนี้เลยเนอะ เราไม่น่าที่จะเชื่อใจใครแบบนี้เลยเนอะ” (ID7)

ส่วนที่ 3 การปรับตัวทางความคิด

1. การปรับตัวทางความคิดส่งผ่านจากโลกภายใน เป็นการปรับตัวที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางความคิด ปรับเปลี่ยนมุมมอง เกิดการตีความและให้คุณค่าต่อสถานการณ์ที่กำลังเผชิญ โดยอาศัยการค้นพบต้นทุนทางจิตใจของผู้ต้องขัง ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็นประเด็นย่อย ได้แก่ การจัดการกระบวนการทางความคิด การจัดการทางอารมณ์ และการมีสติอยู่กับปัจจุบันขณะ เป็นต้น ดังนี้

1.1 การจัดการกระบวนการทางความคิด คือการปรับเปลี่ยนกระกวนการความคิด มุมมองต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เกิดการตีความในรูปแบบใหม่ที่สนับสนุนจิตใจ เช่น การตระหนักถึงความหวังและให้ความหมายในชีวิต การมองเห็นคุณค่าในตัวเองและรักตัวเอง การมองโลกในแง่ดี การมีความเข้มแข็งทางจิตใจ สามารถทนต่อความเจ็บปวดได้ การรับรู้ยอมรับความจริง และเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง เป็นต้น ส่งผลให้พฤติกรรมและอารมณ์ของผู้ต้องขังแสดงออกอย่างเหมาะสมตามสภาพความเป็นจริงไม่เอนเอียงไปทางบวกหรือลบเกินไป และดำเนินชีวิตอย่างมีความอิ่มเอมหัวใจ ตัวอย่างดังต่อไปนี้

“คิดว่าก็คงอยู่ต่อไปได้ ไม่ว่านานแค่ไหนก็ต้องอยู่ ความคิดนี้เข้ามาในหัว ก็น่าจะเป็นพลังวิเศษอย่างนั้น ก็เป็นความคิดในหัว จะมาจมปลักกับเรื่องเศร้าแบบนี้ไม่ได้ เปลี่ยนเป็นคนใหม่ จากนี้เขามีอะไรเราก็ทำตามเขา เขามีกิจกรรมอะไรให้ทำก็ทำ” (ID6)

“ก็ไม่รู้ว่ามันเกิดขึ้นได้อย่างไร ไม่รู้ว่าคิดได้อย่างไรเหมือนกัน จากความรู้สึกของเรามันก็แค่แบบว่าทุกคนมันก็ต้องมีหวังเพราะว่าเราคงจะไม่ได้ติดคุกไปจนถึงวันที่เราไม่ได้ออกหรอกค่ะ เพราะว่าจะต้องมีวันพ้นโทษที่ได้ออกไปใช้ชีวิต เพราะฉะนั้นเราก็ต้องพยายามใช้ชีวิตทุกวันให้มันผ่านไป พยายามใช้ชีวิตทุกวันให้มันมีความสุขค่ะ คิดแค่นี้” (ID7)

“เรื่องทัศนคติค่ะ เพราะเราเป็นคนคิดบวกเราเชื่อว่าเมื่อมีอะไรมากระทบจิตใจเรา เมื่อเราปรับสภาพให้เรามองบวกไว้ก่อนในตัวเองเป็นคนที่มองบวกเพิ่มพลังบวกให้ตัวเองเสมอค่ะ” (ID8)

1.2 เกิดการจัดการทางอารมณ์ เมื่อผู้ต้องขังประสบกับปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ จึงเกิดการปรับความคิดและอารมณ์ให้อยู่ในภาวะสมดุล ได้แก่ การมองว่าเป็นเรื่องบาปบุญ การมองคนที่แย่กว่า ให้อภัยตัวเองต่อความผิดพลาด การมองว่าได้เรียนรู้สิ่งใหม่และ

เปิดโลกกว้าง และการเปลี่ยนพลังความแค้นสู่การเปลี่ยนแปลง เป็นต้น ส่งผลให้ผู้ต้องขังรู้สึกโชคดี และมีกำลังใจต่อการดำเนินชีวิตต่อไปได้ ตัวอย่างดังต่อไปนี้

"ความแค้นทุกวันนี้ยังอยู่ แต่เปลี่ยนเป็นแค้นไม่ได้อยากเอาชีวิตถือว่าเราหมดเวรหมดกรรมไป" (ID1)

"คิดว่าเราต้องอยู่ให้ได้ เรามองคนอื่นครอบครัวที่ไม่ดูแลแต่เขายังอยู่ได้ มองคนด้อยกว่า เราจะได้ไม่ต้องไปคิดมาก ถ้ามองคนที่สูงกว่าเรา ฟุ่มเฟือย เราจะเสียใจ คิดแล้วรู้สึกสบายใจเพราะแม่ไม่เคยทิ้ง เราโชคดีกว่าคนอื่น" (ID2)

"ที่แม่ปลงทุกวันนี้ อาจจะเกี่ยวกับกรรมเก่า ความประมาทของเราก็ใช่ ความใจง่ายของเราก็ใช่ ของผิดกฎหมายเรารู้อยู่แล้วทำให้เรารู้สึกผิด" (ID9)

1.3 มีสติอยู่กับปัจจุบันขณะ และการปล่อยวาง

การอยู่กับปัจจุบันอย่างมีสติเป็นแนวคิดในกลุ่มของผู้ต้องขังทำให้พวกเธอเกิดความสุขภายในจิตใจ ไร้ความกังวล ความกลัว และความเจ็บปวด เพียงแค่พวกเธอเกิดภาวะรู้สึกตัวว่า ณ ตอนนี้กำลังทำอะไร เท่านั้น ความคิดนี้ส่งผลให้ผู้ต้องขังเกิดการปรับตัวอยู่ในทัณฑสถานได้เหมาะสมอย่าสงบสุข ผ่อนคลาย และไม่ตึงเครียด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"...ก็คือปล่อยวาง ตอนนี้มันไม่สามารถให้เป็นแบบเดิมได้ ไม่มีเราก็อยู่ได้ มีแค่ไหนก็มีแค่นั้น ขอแค่พอแคนั้นค่ะ" (ID12)

2. การปรับตัวทางความคิดจากสิ่งส่งเสริมภายนอก

ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในทัณฑสถานโดยอาศัยปัจจัยภายนอกเป็นแรงสนับสนุนทางจิตใจ ส่งผลให้ผู้ต้องขังสามารถดำเนินชีวิตในทัณฑสถานได้อย่างเป็นปกติ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็นสองประเด็น ได้แก่ การเข้าร่วมกิจกรรมในกิจกรรมในทัณฑสถานเพื่อความผ่อนคลายและการทำงาน และการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างและแรงสนับสนุน เป็นต้น กล่าวโดยละเอียดดังนี้

2.1 การเข้าร่วมกิจกรรมในกิจกรรมในทัณฑสถานเพื่อความผ่อนคลายและการทำงาน

ผู้ต้องขังสามารถเข้าร่วมกิจกรรมของทางทัณฑสถานได้ตามความสมัครใจ เช่น การเล่นดนตรี การวาดรูป การฟังเพลง เป็นต้น กิจกรรมจะถูกจัดขึ้นตามเทศกาลและวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันสงกรานต์ วันปีใหม่ วันเข้าพรรษา เป็นต้น หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านั้นพบว่าผู้ต้องขังมีสามารถคลายกังวลใจและมีความสุขจากการได้ผ่อนคลาย นอกจากนี้การมีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบในแต่ละหน่วยงาน เช่น ผู้ช่วยเหลืองาน คุณครูอาสา ผู้นำกิจกรรมสันทนาการ เป็นต้น ผู้ต้องขังจะรู้สึกมีคุณค่าเมื่อได้สร้างคุณประโยชน์ต่อผู้อื่น ทำให้การมีชีวิตในทัณฑสถานมีความหมายมากขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"...จะมีการรักษาคนป่วยตรวจประจำส่วนใหญ่คนไข้จะเป็นหวัด หนูจะดูแลคนป่วยห้อง 1 ที่ดูแลตัวเองไม่ค่อยได้ ไม่ค่อยได้ไปไหน รู้สึกสนุกดี ได้ทำงาน มันทำให้เวลาได้เร็วขึ้น" (ID10)

"... การที่เราเห็นเพื่อนมาเข้าร่วมกิจกรรมและเพื่อนมีความสุขมันก็ทำให้รู้สึกดี และยิ่งแบบว่าเราทำงานทำนู่นทำนี่ทำอย่างนั้นเห็นคนอื่นยิ้มคนอื่นเค้าคลายเครียด เราทำตรงเนี้ยเพราะเราเห็นเรารอยยิ้มของเพื่อน

ผู้ต้องขัง เราก็รู้สึกดีค่ะ เหมือนกับว่า เราก็เลยทำให้เขามีความสุขนะ อย่างน้อยหนูก็แบบว่าทำให้คนอื่นมีความสุขได้” (ID13)

2.2 การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างและแรงสนับสนุน

การได้รับแรงสนับสนุนจากบุคคลรอบข้าง เช่น ครอบครัว เพื่อนผู้ต้องขัง และเจ้าหน้าที่ เป็นต้น จะทำให้ผู้ต้องขังเกิดพลังใจและกำลังต่อการมีชีวิต ผู้ต้องขังที่รับรู้ถึงความรักจากบุคคลรอบข้างจะเกิดการเห็นคุณค่าตนเอง สามารถดำเนินชีวิตในทัณฑสถานโดยปราศจากความรู้สึกอ้างว้าง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“กำลังใจจากครอบครัว เราจะต้องมีชีวิตรอด ออกไปจะต้องใส่ใจครอบครัวมากกว่านี้ จะอออกไปอยู่กับลูก ครอบครัว สามี ลูก เมื่อก่อนไม่เคยทำอะไรด้วยตัวเอง แต่ต้องทำทุกอย่าง ซักผ้า เมื่ออยู่ที่นี่ อยู่เพื่อครอบครัวกำลังใจจากครอบครัวทำให้เราจะต้องทำตัวเองให้ดีขึ้น เพื่อออกไปเจอคนที่รอเราอยู่” (ID5)

อภิปรายผล

ผู้วิจัยอภิปรายผล ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย สามารถอภิปรายในแต่ละประเด็นได้ดังนี้

1. ประสบการณ์ทางจิตใจของผู้ต้องขังหญิง

ผลจากการวิจัยพบว่า เมื่อผู้ต้องขังก้าวเท้าเข้าสู่ทัณฑสถานส่งผลให้ผู้ต้องขังเกิดประสบการณ์ทางสุขภาพจิต ดังนี้

1.1 ความรู้สึกทุกข์ทรมานใจ เมื่อการสูญเสียอิสรภาพเกิดขึ้นในผู้ต้องขัง ทำให้เกิดความคิดฟุ้งซ่าน หากร้ายแรงจนถึงขั้นทำร้ายตัวเอง ตามแนวคิดของ Sykes and Matza (1957) การถูกจองจำ และการขาดด้านเสรีภาพของความเป็นมนุษย์ ส่งผลให้ผู้ต้องขังเกิดความรู้สึกอึดอัด กดดัน ในสภาพที่ไม่สามารถมีสิทธิในการเลือก เช่น การทำกิจวัตรตามอำเภอใจ การเลือกใส่เสื้อผ้าได้ตามใจชอบ การเลือกที่นอนตามต้องการ นอกจากนี้ พบว่าผู้ต้องขังตกอยู่ในภาวะสับสนทางจิตใจ (Kobai, 2017) ยิ่งทำให้มีสภาวะจิตใจที่อ่อนแอ และไม่สามารถเห็นหนทางของทางออกต่าง ๆ ได้ (ขนิษฐา แสนใจรักษ์, 2552) ดังนั้น ความรู้สึกสิ้นหวังต่อการมีชีวิตย่อมเกิดขึ้นในสภาวะเช่นนี้ เป็นความรู้สึกที่มนุษย์ไม่สามารถครอบครองในสิ่งที่ปรารถนาได้ ส่งผลให้เกิดความทุกข์ไม่สบายใจ และความรู้สึกสิ้นหวังในที่สุด (คาลอส บุญสุภา, มฤษฎ์ แก้วจินดา และวรางคณา โสมะนันทน์, 2563) พบการศึกษาผู้ป่วยมะเร็งซึ่งมีประสบการณ์ทางลบต่อโรคที่เป็นอยู่ มีระดับความสิ้นหวังและภาวะซึมเศร้าสูงและมีความสัมพันธ์กับการพยายามฆ่าตัวตาย (เบญญพร บรรณสาร และลินจง โปธิบาล, 2559) ทั้งนี้ กรณีผู้ป่วยมะเร็งและผู้ต้องขังเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ความทุกข์ใจคล้ายกัน หากพวกเขาไม่สามารถมองเห็นทางออก ส่งผลให้มีแนวโน้มที่จะเกิดความรู้สึกสิ้นหวัง ซึมเศร้าและตัดสินใจจบชีวิตในท้ายที่สุด ผลการวิจัยพบว่า ความรู้สึกทุกข์ทรมานจิตใจในผู้ต้องขังนั้น สามารถรวมถึงความรู้สึกไม่ยอมรับความจริง เป็นลักษณะกลไกทางจิตใจของการปฏิเสธความจริงที่เกิดขึ้นจนกลายเป็นความขัดแย้งต่อสภาวะจิตใจ ส่งผลให้เกิดความทุกข์ (เริงชัย หมื่นชนะ, 2558) และยังพบว่า ผู้กระทำผิดจำนวนไม่น้อยที่เกิดความคิดและความกลัวต่อการใช้ชีวิตในทัณฑสถาน

ความกลัวส่งผลกระทบอย่างมากต่อการใช้ชีวิตในแง่ของความสุข เกิดจากปัจจัยภายใน เช่น พยาธิทางความคิด ความรู้สึกผิดเมื่อกระทำความผิด การถูกตำหนิติเตียน เป็นต้น (ธัมมลักขณา ภิกษุณี, 2559) ผู้ต้องขังเกิดความหวาดระแวงต่อการเข้าสู่เรือนจำในครั้งแรก ผู้ต้องขังอาจมีภาพจำผ่านจากสื่อสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ หรือคำบอกเล่าต่อจากคนรอบข้างถึงความไม่น่าอภิรมย์ภายในเรือนจำ จึงเกิดเป็นความหวั่นกลัวเมื่อรู้ว่าตนจำเป็นต้องเข้าไปใช้ชีวิตในเรือนจำ (สมภพ แจ่มจันทร์, 2550) ยิ่งไปกว่านั้นปัญหาสุขภาพจิตหลังจากเกิดการสูญเสียอิสรภาพในผู้ต้องขัง คือ กลัวและกังวลหากคนข้างนอกมองไม่ดี ตามแนวคิดเรื่องการตีตรา คือการถูกกำหนดไม่ว่าจะเป็นกฎเกณฑ์ พฤติกรรม หรือค่านิยม จากสังคมในทิศทางลบและบวกอย่างมีขอบเขตชัดเจน บุคคลจะรู้สึกกังวลใจหากถูกผู้อื่นมองว่าตนขาดคุณลักษณะที่เป็นไปตามแบบแผนนิยม (Slobin & Gordon, 1966) สอดคล้องกับการศึกษาในผู้ต้องหญิงข้ามแดน กล่าวว่าหนึ่งในความเจ็บปวดทางจิตใจนอกจากการเป็นนักโทษ คือการถูกตีตราจากสังคมกับการที่เธอเป็นโสเภณี เพราะเป็นเรื่องที่สังคมไม่ยอมรับเรื่องคุณค่าความเป็นมนุษย์ นับเป็นตราบาปและแผลในใจของเธอตลอดการถูกจองจำ (ศิริพร แทนสุวรรณ์ และวรรณนะ หนูหมื่น, 2561)

1.2 รู้สึกผิดต่อครอบครัวและคนรัก ผลจากการวิจัยพบว่า เมื่อบุคคลเปลี่ยนสถานะมาเป็นผู้ต้องขังทำให้เกิดความรู้ทางลบ เกิดการกล่าวโทษตนเองและรู้สึกผิดต่อคนรัก และครอบครัว กลัวถูกทอดทิ้ง เมื่อผู้ต้องขังต้องพลัดพรากจากคนรัก ครอบครัว เป็นความเจ็บปวดที่ปรารถนากลับไปใช้ชีวิตร่วมกับพวกเขาอีกครั้ง ส่งผลให้พวกเธอต้องต่อสู้กับความเครียด ความวิตกกังวล ความสงสัยใน ตนเอง การวิจารณ์ตนเอง จนทำให้ตนไม่มีความสุข (Coaston & Lawrence, 2019) ในบริบทของผู้ต้องขังเกิดความละอายใจที่ไม่สามารถช่วยเหลือครอบครัวและคนรักได้เหมือนเดิม ในทางกลับกันครอบครัวและคนรักต้องกลับมาช่วยเหลือตนขณะอยู่ในเรือนจำ จึงเกิดเป็นความทุกข์ภายในจิตใจของผู้ต้องขังเป็นอย่างมาก และเมื่อผู้ต้องขังต้องโดดเดี่ยวในเรือนจำเพียงลำพัง ทำให้พวกเธอเกิดความคิดว่าตนจะถูกทอดทิ้ง (สมภพ แจ่มจันทร์, 2550)

1.3 ความกังวลเกี่ยวกับคดีและการตัดสิน ผลจากการวิจัยพบว่า ผู้ต้องขังจำเป็นต้องทำกิจกรรมเพื่อเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมขณะอยู่ในเรือนจำ เช่น การร่างจดหมาย การหาหลักฐาน และการติดต่อทนาย ช่วงระหว่างรอการตัดสิน ทำให้พวกเธอเกิดความไม่สบายใจและความกังวลต่อคดีเป็นอย่างมาก ปฏิกิริยาต่อความรู้สึกกลัวและไม่สบายใจต่อคดี ทำให้ผู้ต้องขังต่างดิ้นรนเพื่อต่อสู้คดี เพื่อรอดพ้นจากการถูกจองจำ ทำให้ระหว่างการต่อสู้คดีพวกเธอต่างกังวลใจที่จะหาแหล่งข้อมูล ทั้งพยานเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมอย่างตรงไปตรงมา หวังว่าคำพิพากษาจากศาลจะเป็นไปตามใจที่คาดหวัง (ศิริพร แทนสุวรรณ์ และวรรณนะ หนูหมื่น, 2561) การกระทำเช่นนั้นเกิดจากสภาพจิตใจที่เต็มไปด้วยความกลัว สูญเสียอิสรภาพ เกิดจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปจากความเป็นอิสระกลับกลายเป็นถูกกำหนดวิถีชีวิตด้วยกฎระเบียบทางเรือนจำ

และเจ้าหน้าที่อย่างเคร่งครัด เช่น การทำงาน การต้องการพักผ่อน การทำกิจกรรม เป็นต้น ถูกตีกรอบด้วยเวลาและเงื่อนไขตามกฎระเบียบ ส่งผลให้ผู้ต้องขังเกิดเป็นความบีบคั้นใจ กดดัน อึดอัดต่อวิถีชีวิตที่ไร้ซึ่งอิสรภาพ (สมภพ แจ่มจันทร์, 2550)

1.4 ความต้องการกลับไปแก้ไขเรื่องราวในอดีต ผลการวิจัยพบว่าเมื่อผู้ต้องขังเกิดการตระหนักถึงความผิดพลาด ส่งผลให้พวกเธอต้องการกลับไปเปลี่ยนแปลงการกระทำตรงเหตุให้ดีกว่า เพื่อหลีกเลี่ยงการพบเจอกับผลที่พวกเธอไม่ปรารถนา สอดคล้องกับกลุ่มนักจิตวิทยาเกสตัลท์ กล่าวว่าเป็นหนึ่งในประสบการณ์ที่ติดค้างอยู่ภายในจิตใจ เกี่ยวข้องกับเรื่องราวใหญ่ ๆ ในอดีตที่ไม่ได้รับการตอบสนองอย่างสมบูรณ์ และบุคคลอนุญาตให้ตนเองจมอยู่กับความคิดเดิม ๆ ต่อเหตุการณ์ที่ผ่านไปแล้ว บนความผิดหวังและความเสียใจ จนกลายเป็นความรู้สึกเสียดาย และมีความวิตกกังวลต่อผลลัพธ์ที่ไม่ต้องการ ส่งผลให้บุคคลจะเกิดความคิดต้องการย้อนเวลากลับไปแก้ไขต่อสิ่งที่ผิดพลาดเพื่อการเปลี่ยนแปลงของผลลัพธ์ตามคาดหวัง และเป็นผลต่ออาการทางจิตได้ในที่สุด (Mann, 2010)

2. การปรับตัวทางความคิด

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ต้องขังจะเกิดกระบวนการปรับตัวทางความคิดมาใช้ตามความเหมาะสม เพื่อสุขภาพจิตที่ดีของตนเอง ส่งผลให้โลกภายในของผู้ต้องสดใสอีกครั้ง ประกอบไปด้วย 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

2.1 การปรับตัวทางความคิดจากพลังผลักดันภายใน พบว่า การปรับตัวทางความคิดของผู้ต้องขังโดยได้จากพลังผลักดันภายใน ได้แก่ การจัดการกระบวนการทางความคิด การจัดการทางอารมณ์ และการมีสติอยู่กับปัจจุบันขณะและการปล่อยวาง เป็นต้น สามารถอภิปราย ดังนี้

2.1.1 การจัดการกระบวนการทางความคิด กล่าวว่า ผู้ต้องขังจะเกิดการเรียนรู้เพื่อการอยู่รอด โดยเกิดกระบวนการจัดการทางความคิด ด้วยการค้นพบคุณลักษณะทางบวกภายในตนเอง เช่น ตระหนักถึงความหวัง และให้ความหมายในชีวิต ผู้ต้องขังสามารถสร้างความหวัง และความหมายในชีวิต ซึ่งช่วยบรรเทาความรู้สึกทุกทรมานจิตใจขณะอยู่ในทัณฑสถาน ตามแนวคิดของ Snyder (1994) ความหวังเป็นกระบวนการของกลุ่มความคิดที่มีความต่อเนื่อง ประกอบด้วยพลังแห่งความตั้งใจที่จะรับรู้ถึงความสำเร็จและพลังแห่งแนวทางที่จะวางแผนเพื่อไปถึงเป้าหมาย ทำให้บุคคลสามารถรับรู้ถึงอารมณ์ทางบวก และสามารถเอาชนะความรู้สึกทางลบ และความรู้สึกอันไม่พึงประสงค์ได้ ตามแนวคิดอัตถิภาวะนิยม วิคเตอร์ แฟรงเคิล กล่าวว่า ความหมายในชีวิตมีคุณค่าซ่อนอยู่ภายในตัวเอง หากเราค้นหามันสิ่งนั้นจะมอบความหมายให้กับบุคคลนั้นได้อย่างไม่น่าเชื่อ (Fankl, 1984) สอดคล้องกับการศึกษา ผู้ต้องขังที่มีความหวังสูงจะมีมุมมองไปยังเป้าหมายในอนาคต นึกถึงบุคคลอันเป็นที่รัก ครอบครัว เพื่อรอวันออกไปใช้ชีวิตร่วมกัน

(Ginneken, 2015) สอดคล้องกับการศึกษาผู้ต้องขังหญิงข้ามแดน พบว่าเธอได้เรียนรู้ขณะใช้ชีวิตอยู่ในทัณฑสถานถึงความเจ็บปวดจนสามารถค้นพบความหมายของการเป็นมนุษย์ได้ โดยการสามารถจัดการตัณหา และการรู้จักใช้ชีวิตได้อย่างเหมาะสม ทำให้เธอเกิดพลังภายในตนเอง เธอเติบโตขึ้นอย่างมีวุฒิภาวะ และเป็นการรักษาบาดแผลภายในจิตใจให้ดีขึ้นอย่างแข็งแรง (ศิริพร แทนสุวรรณ์ และวรรณนะ หนูหมื่น, 2561) พบผู้ต้องขังบางรายที่เกิดกระบวนการจัดการทางความคิดด้วยการมองเห็นคุณค่าในตัวเองและรักตัวเอง (self-love) บุคคลที่เกิดการเห็นคุณค่าในตนเองสูงส่งผลให้เกิดการรักตนเองสูงเช่นกัน (Campbell et al., 2002) นำไปสู่การมีสุขภาพจิตที่ดี ประสบความสำเร็จในชีวิต สามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความรู้สึกรักตนเอง (Mruk, 2006) สอดคล้องกับการศึกษาผู้ต้องขังในประเทศญี่ปุ่น พบว่า ผู้ต้องขังที่มีการรับรู้คุณค่าในตนเองต่ำจะแสดงอาการซึมเศร้า และความก้าวร้าว (Matsuura, Hashimoto, & Toichi, 2009) นอกจากนี้ พบผู้ต้องขังที่มองโลกในแง่ดี กล่าวว่า การเกิดสมดุลของอารมณ์ขึ้นอยู่กับระดับมุมมองต่อโลกในแง่ดีหรือการมองโลกในแง่ร้าย บุคคลที่มองโลกในแง่ดีคาดหวังให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองเป็นสิ่งที่ดี สามารถเชื่อมโยงอารมณ์ความรู้สึกไปในทิศทางบวกได้ แต่บุคคลที่มองโลกในแง่ร้ายจะคาดหวังผลลัพธ์ทางลบมักสงสัยกับสิ่งที่เกิดขึ้นนำไปสู่อารมณ์ทางลบ เช่น ซึมเศร้า วิตกกังวล ความรู้สึกผิด ความโกรธ เสียใจ หรือสิ้นหวัง เป็นต้น (Carver & Scheier, 1998) สอดคล้องกับการศึกษาเรื่องการมองโลกในแง่ดีและผู้ต้องขังของมหาวิทยาลัย George Mason พบว่า ผู้ต้องขังที่มีการมองโลกในแง่ดีจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในสุขภาพจิตในทิศทางที่ดีตามด้วยเช่นกัน และไม่มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ผู้ต้องขังที่มีการมองโลกในแง่ดีมีแนวโน้วที่จะมีการแสดงพฤติกรรมในทิศทางบวก (Caron, 2010)

และผลการวิจัยยังพบว่า มีผู้ต้องขังหญิงที่มีความเข้มแข็งทางจิตใจ เป็นคุณสมบัติสำคัญให้บุคคลสามารถทนต่อความคับข้องภายในจิตใจ และยังสามารถเผชิญต่อปัญหาได้อย่างเหมาะสม (Grotberg, 1995) ส่งผลให้พวกเธอสามารถปรับตัวและดำเนินชีวิตตามกิจวัตรภายในทัณฑสถานได้อย่างเหมาะสม สามารถฟันฝ่าอุปสรรคที่เผชิญได้ และมีวิธีการจัดการอารมณ์ทางลบเปลี่ยนแปลงเป็นอารมณ์ทางบวก สอดคล้องกับการศึกษา เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้มแข็งทางจิตใจและปัญหาสุขภาพจิตในยุวอาชญากรที่เรือนจำ Shiraz Central พบว่า ผู้ต้องขังชายที่มีความผิดปกติทางสุขภาพจิต ร้อยละ 97.1 มีความเข้มแข็งภายในจิตใจอยู่ในระดับต่ำ (Albokurdi, Jahromi, Hoseini, & Nikroo, 2012) อีกทั้งเมื่อผู้ต้องขังเกิดการรับรู้ยอมรับความจริง และเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง กล่าวว่า การรับรู้ความสามารถของตนเองสูงจะมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรค อีกทั้งยังช่วยให้เกิดการปรับตัวได้ดี ลดความเครียด และความวิตกกังวลได้ดี (ภารวิดี ทองเผือก, 2547) จากการศึกษาประสบการณ์การปรับตัวของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำกลางบางขวาง พบว่า การปรับมุมมองความคิดให้เข้ากับสถานการณ์ความ

เป็นจริงที่ตนเองกำลัง ทำให้จิตใจมีความชัดเจน ไม่มัวหมอง และสงบสุข (วีรยุทธ แสนพงค์ และจิระสุข สุขสวัสดิ์, 2561)

2.1.2 การจัดการทางอารมณ์

ผลการวิจัยพบว่าสถานการณ์ต้องขังในเรือนจำเป็นเรื่องที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ผู้ต้องขังบางรายจึงมีการจัดการปัญหานั้นด้วยวิธีการจัดการทางอารมณ์กับทางลบของตน โดยการปรับเปลี่ยนมุมมองตามความเชื่อ ค้นหาสิ่งที่ตนเองมีดีกว่าคนอื่น การให้อภัยตนเองต่อความผิดพลาดที่เกิดขึ้น การใช้กลไกป้องกันทางจิต เปลี่ยนแปลงพลังทางลบเป็นพฤติกรรมที่สร้างสรรค์ หรือการเปิดใจมองเห็นโอกาสเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเอง ส่งผลให้ผู้ต้องขังอยู่ในสภาวะอารมณ์ทางบวกอย่างเหมาะสม สามารถอภิปรายได้ดังนี้

2.1.2.1 การมองว่าเป็นเรื่องบาปบุญ ผลการวิจัยพบว่ามีผู้ต้องขังหญิง ได้นำแนวคิดเรื่องบาปบุญมาปรับใช้ เกิดมุมมองต่อสิ่งที่เกิดขึ้นว่าเป็นการชดใช้กรรมต่อการกระทำผิดของตน ส่งผลให้ผู้ต้องขังเกิดความผ่อนคลายความคับแค้นภายในใจ สามารถปรับสมดุลให้กลับมาสู่สภาวะปกติได้ สอดคล้องกับการศึกษาการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการปรับสภาวะทางอารมณ์: ศึกษากรณีผู้ต้องขังชายเรือนจำจังหวัดเลย พบว่า ความผิดของผู้ต้องขังมีความสัมพันธ์กับสภาวะอารมณ์ เรื่องจิตใจเป็นสาเหตุสำคัญของการทำผิดและการใช้ชีวิตในเรือนจำ การนำแนวคิดเรื่องบาปบุญมาปรับใช้มีส่วนช่วยให้ผู้ต้องขังลดปัญหาความตึงเครียดทางอารมณ์ได้ (ธนพัฒน์ เฉลิมรัตน์ และชิต จุลราช, 2563)

2.1.2.2 การมองคนที่แย่กว่า ผลการวิจัยพบว่า มีผู้ต้องขังหญิงได้เกิดการประเมินสิ่งที่ดีภายในตนเอง เปรียบเทียบกับกลุ่มเพื่อนผู้ต้องขัง และเกิดการปรับมุมมองเห็นสิ่งที่ดีกว่าของตนชัดเจนมากขึ้น เป็นแรงจูงใจให้ผู้ต้องขังเกิดกำลังใจในการมีชีวิตอยู่ต่อในทัณฑสถานอย่างมีความสุข สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทางอารมณ์ คือการปรับอารมณ์หรือความรู้สึก เพื่อไม่ให้ความเครียดนั้นทำลายขวัญและกำลังใจ เพื่อบุคคลสามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Lazarus & Folkman as cited in Lazarus, 1996)

2.1.2.3 การให้อภัยตัวเองต่อความผิดพลาด การนึกถึงความผิดพลาด ผ่านการให้อภัย โดนปราศจากการแก้แค้น และเปลี่ยนอารมณ์ทางลบให้เป็นอารมณ์ทางบวก (Snyder & Lopez, 2005) ได้ ซึ่งการให้อภัยตนเองเป็นกระบวนการแทนที่ระหว่างการตอบสนองต่อพฤติกรรมทางลบ บุคคลจะเกิดแรงจูงใจตอบสนองต่อสิ่งเร้าโดยปราศจากการแก้แค้น การกระทำผิด และลดการตอบโต้ตนเองในทางลบ (McCullough et al., 1997) บุคคลจะเกิดความสงบสุขภายในจิตใจเข้ามาแทนที่ความคับแค้นใจ (Lazarus & Folkman, 1966) ผลการวิจัยพบว่ามีผู้ต้องขังหญิง ได้เกิดกระบวนการให้อภัยตนเองต่อความผิดพลาดในอดีต ลดการกล่าวโทษตนเอง ปรับเปลี่ยนเป็นยอมรับ และยกโทษตนเองในที่สุด ทำให้ผู้ต้องขังสามารถเกิดการปรับตัวสามารถมีชีวิตในทัณฑสถานอย่างไม่คับแค้นใจ ดำเนินชีวิตในแต่ละวันอย่างมีความสุข

2.1.2.4 การเปลี่ยนพลังความแค้นสู่การเปลี่ยนแปลง คือ กลไกการป้องกันตนเอง ซึ่งเป็นกลวิธีที่บุคคลใช้เพื่อเผชิญกับเหตุการณ์ ความเครียด ความวิตกกังวลของตน ด้วยวิธีการสร้างความสมดุล ภายในจิตใจส่งผลให้บุคคลอยู่ในสภาพที่สามารถเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ (ต้นสาย แก้วสว่าง, ศิริรัตน์ เอี่ยมประไพ และภาสกร คุ้มศิริ, 2565) หากผู้ต้องขังเกิดการปรับตัวโดยการใช้กลวิธีทางบวก ส่งผลให้ผู้ต้องขังที่มีปัญหาสุขภาพจิตสามารถภาวะซึมเศร้า และต่อสู้กับความรู้สึกผิดของตนได้ (Bonta, & Gendreau, 1990) และประการสุดท้าย การมองว่าได้เรียนรู้สิ่งใหม่และเปิดโลกกว้าง ผลการวิจัยพบว่า ผู้ต้องขังมองว่าการดำเนินชีวิตในทัณฑสถานคือการเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ สอดคล้องกับแนวคิดของ Albert Bandura (Bandura, 1986) กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการสำคัญของมนุษย์ ส่งผลให้มนุษย์รู้จักช่วยเหลือตนเอง และดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ จากการศึกษาในกลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุ พบว่า เกิดการปรับเปลี่ยนแผนการชีวิตอยู่กับความเป็นจริง เปิดรับโอกาสใหม่ ๆ และพร้อมเรียนรู้สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้น เพื่อพัฒนาศักยภาพตนเอง จนกระทั่งสามารถยอมรับความเปลี่ยนแปลงได้ด้วยการทำความเข้าใจ (วีรยุทธ แสนพงค์ และจิระสุข สุขสวัสดิ์, 2561)

2.1.3 มีสติอยู่กับปัจจุบันขณะและการปล่อยวาง ผลการวิจัยพบว่า ผู้ต้องขังใช้วิธีการมีสติและการปล่อยวางเป็นตัวช่วยสำคัญที่ทำให้ผู้ต้องขังเกิดการปรับตัว และสามารถดำเนินชีวิตในปัจจุบันด้วยสภาวะจิตใจอย่างเป็นสุข สอดคล้องกับแนวคิดสติ ความรู้สึกตัวทุกชั่วขณะ ทางกาย จิตใจ ความรู้สึก และความคิด ต่อสภาพแวดล้อมรอบตัว (Kabat-Zinn et al., 2006) สติจะช่วยผสานสิ่งที่ร้าวฉานทางความคิดที่ต่างหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว ในการรับฟัง การตกผลึกทางความคิด ความรู้สึก และความต้องการของตัวเรา (พระวีระพจน์ ชาครธมฺโม, 2562) พบการศึกษาในผู้ต้องขังโทษประหารชีวิตสามารถค้นพบการมีชีวิตอย่างเป็นสุขในปัจจุบันขณะ มองเห็นความสุขที่เกิดขึ้นจากภายในใจ และสามารถก้าวผ่านนรกที่ตนสร้างขึ้นได้ และรู้จักการปล่อยวาง ด้วยวิธีการ “จดจ่อกับความเป็นจริง” (ชาตินวภพ สมกำลัง และนิรนาท แสนสา, 2560)

2.2 การปรับตัวทางความคิดจากสิ่งส่งเสริมภายนอก

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยทางโลกภายนอกยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ผู้ต้องขังเกิดกระบวนการการปรับตัว เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมในกิจกรรมในทัณฑสถานเพื่อความผ่อนคลายและการทำงาน และการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างและแรงสนับสนุน เป็นต้น ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยมาอภิปรายโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.2.1 การเข้าร่วมกิจกรรมในกิจกรรมในทัณฑสถานเพื่อความผ่อนคลายและการทำงาน ผลการวิจัยพบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางทัณฑสถานจัดหาให้และการได้ทำงาน ทำให้พวกเธอเกิดความรู้สึกผ่อนคลาย สบายใจ สนุกและมีความสุขหลังจากได้เข้าร่วมกิจกรรม ผู้วิจัยได้สังเคราะห์แยกเป็นประเด็นประกอบด้วย กิจกรรมเพื่อความบันเทิง กิจกรรมยึดเหนี่ยวจิตใจ และการมีบทบาทหน้าที่

รับผิดชอบ เป็นต้น พบการศึกษาในผู้ต้องขังสูงอายุมีวิธีการจัดการความเหงา ความเครียด ความเบื่อหน่าย ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอบรมวิชาชีพ การทำอาหาร ขนมไอศกรีม จากวิทยากรภายนอก โครงการต่าง ๆ ช่วยทำให้ผู้ต้องขังสูงอายุ เกิดรอยยิ้ม และเพลิดเพลิน ดูเหมือนว่าโลกสี่เหลี่ยมใบแคบ ๆ ที่อัดแน่นไปด้วยความทุกข์ระทม ได้ระเบิดออกเป็นความสดในในโลกกว้าง (วีรยุทธ แสนพงค์ และจิระสุข สุขสวัส, 2561)

2.2.2 การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างและแรงสนับสนุน ปัจจัยสำคัญที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม คือ แรงจูงใจด้านสังคม ต้องการได้รับการยอมรับและแรงสนับสนุน เช่น บุคคลอันเป็นที่รัก ครอบครัว เจ้าหน้าที่ และเพื่อน (พรรณวดี คำไชยวงค์, 2564) สอดคล้องกับการศึกษาในนักโทษยาเสพติด พบว่า สมบัติอันล้ำค่าที่สุดที่ตนมีและไม่เคยมองเห็นคือครอบครัว เป็นเหมือนน้ำหล่อหลอมทางจิตใจและกายที่กำลังเหี่ยวเฉา ส่งผลให้เกิดความรู้สึกว่าโลกใบนี้ไม่ได้เดียวดายอย่างที่คิดไว้ตอนแรก มีกำลังใจที่จะเดินต่อไปในวันพรุ่งนี้อย่างไม่สิ้นหวัง (เพชรไทย ขุนทองจันทร์, 2559) ผลการวิจัยพบว่า ผู้ต้องขังได้รับกำลังใจจากบุคคลรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว เพื่อนผู้ต้องขัง เจ้าหน้าที่ เป็นส่วนเติมเต็มความรู้สึกว้าเหว่นั้นให้สมบูรณ์ มีพละกำลังใจที่จะต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ที่ตนต้องเผชิญ เกิดความรู้สึกมีความหวังรอใครสักคนที่รัก

จากการศึกษาในครั้งนี้เป็นโอกาสที่ดีที่ผู้เข้าร่วมวิจัยได้เกิดการทบทวนเหตุการณ์ในอดีตของตนและเกิดการตระถึงความคิดที่ส่งผลให้เกิดปรับตัวขณะอยู่ในทัณฑสถาน อีกทั้งได้แบ่งปันประสบการณ์ตรง และถ่ายทอดเรื่องราวที่เป็นประโยชน์ในเรื่องแนวทางการดำเนินชีวิตในทัณฑสถาน ส่งต่อเพื่อนผู้ต้องขังรายอื่นเพื่อนำไปประยุกต์ใช้และมีชีวิตในทัณฑสถานอย่างปรกติสุข ยิ่งไปกว่านั้นผลการวิจัยเป็นข้อมูลอันสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลให้ผู้ต้องขังมีสุขภาพจิตที่ดีขึ้น เช่น การได้รับคำปรึกษาทางจิตวิทยา การเข้าร่วมโครงการ To be number one และการเข้าร่วมกิจกรรมปรับพัฒนาพฤตินิสัยของทางทัณฑสถาน เป็นต้น เพื่อที่ทางทัณฑสถานจะนำข้อมูลมาออกแบบโปรแกรมให้มีวัตถุประสงค์ให้สอดคล้องต่อการส่งเสริมและช่วยเหลือสุขภาพจิตผู้ต้องขังต่อไป

ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ

1. ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ทุนทางจิตวิทยาทางบวกเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเกิดการปรับตัวทางความคิดในกลุ่มผู้ต้องขังหญิง เช่น การมองโลกในแง่ดี การเห็นคุณค่าในตัวเอง การมีความหวัง และการรับรู้ความสามารถในตัวเอง เป็นต้น จึงควรมีการขยายผลสร้างโปรแกรมที่ส่งเสริมพลังความคิดทางบวกและวิธีการรับมือภายใต้สถานการณ์จำกัดอย่างเป็นรูปธรรมผ่านโครงการหรือกิจกรรมในทัณฑสถานที่เหมาะสมให้แก่กลุ่มผู้ต้องขังต่อไป

2. ขอบเขตของการศึกษาในครั้งนี้ คือ ตั้งแต่ระยะเวลาของการดำเนินชีวิตในทัณฑสถานเท่านั้น เพื่อได้องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์มากขึ้น ผู้วิจัยเสนอการวิจัยครั้งต่อไป ศึกษาติดตามวิถีชีวิตประสบการณ์ทางจิตใจหลังจากพ้นโทษ

3. ควรเพิ่มจำนวนนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ หรือเจ้าหน้าที่ทางสุขภาพจิตให้เพียงพอต่อการดูแล และช่วยเหลือผู้ต้องขังอย่างทั่วถึง และควรนำวิทยากรจากภายนอกเข้ามาทำกิจกรรมในเรือนจำเพื่อเป็นการปรับเปลี่ยนบรรยากาศให้ผู้ต้องขังมีประสบการณ์ไม่ซ้ำซาก อีกทั้งเจ้าหน้าที่ควรคัดกรองปัญหาความเครียดด้วยแบบวัด PMHQ ในกลุ่มผู้ต้องขังทุก 3 เดือน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาสุขภาพจิตอันร้ายแรง และส่งผลให้การดูแลสุขภาพจิตในกลุ่มผู้ต้องขังมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

กรมราชทัณฑ์. (2563). *สถิติผู้ต้องขังของประเทศไทย.* ค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2563, จาก http://www.correct.go.th.

กฤตยา อาชวนิจกุล และกุลภา วจนสาระ. (2558). *ผู้ต้องขังหญิง : สถานการณ์และข้อเสนอเชิงนโยบาย.* นครปฐม: สมาคมนักวิจัยประชากรและสังคม สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

ขนิษฐา แสนใจรักษ์. (2552). *ในชั่ววูบของการฆ่าตัวตาย: การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาในผู้ที่ผ่านประสบการณ์การพยายามฆ่าตัวตาย.* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คาลอส บุญสุภา, มฤษฎ์ แก้วจินดา และวรางคณา โสมะนันทน์. (2563). การเห็นคุณค่าในตนเองของนิสิตในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ. *วารสารเกษมบัณฑิต. 22*(2), 43-53.

ชาตินวภพ สมกำลัง และนิรนาท แสนสา. (2560). ประสบการณ์การก้าวผ่านภาวะวิกฤตของผู้ต้องโทษประหารชีวิตในเรือนจำบางขวาง. *วารสารศึกษาศาสตร์ มสธ., 10*(2), 273-290.

ฐิติมาพร จุลกิ่ง. (2560). *สิทธิในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังหญิง.* วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่. (2557). *วิสัยทัศน์ทัณฑสถานหญิง.* ค้นเมื่อ 10 เมษายน 2564, จาก http://www.correct.go.th.

ทัณฑสถานหญิงชลบุรี, (2548). *วิสัยทัศน์ทัณฑสถานหญิง.* ค้นเมื่อ 10 เมษายน 2564, จาก http://www.correct.go.th.

ธนพัฒน์ เฉลิมรัตน์ และชิต จุลราช. (2563). การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการปรับสภาวะทางอารมณ์: ศึกษากรณีผู้ต้องขังชาย เรือนจำจังหวัดเลย. *วารสาร มจร. เลยปริทัศน์, 1*(1), 29-39.

เบญญพร บรรณสาร และลินจง โปธิบาล. (2559). ความสิ้นหวังของผู้รอดชีวิตจากมะเร็ง. *วารสารการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต, 32*(2), 1-12.

ณัฐวุฒิ ยอดระบำ. (2549). *มูลเหตุจูงใจในการกระทำผิดซ้ำคดีเกี่ยวกับทรัพย์: ศึกษาเฉพาะกรณี เรือนจำจังหวัดนนทบุรี.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ดวงตา ไกรภัสสร์พงษ์. (2550). สุขภาพจิตและกลไกทางจิตของผู้ต้องขังและนักโทษไทย. *วารสารสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย, 15*(2), 79-92.

ต้นสาย แก้วสว่าง, ศิริรัตน์ เอี่ยมประไพ และภาสกร คุ้มศิริ. (2565). กลไกทางจิต: บทความปริทัศน์. *วารสารจิตวิทยา มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต, 12,* 149-164.

ธัมมลักขณา ภิกษุณี. (2559). พุทธวิธีรับมือกับความกลัว. *Veridian E-Journal,Silpakorn University, 9*(3), 483-488.

พระวีระพจน์ ชาครธมฺโม (ผลจันทร์). (2562). สติในกระบวนการสานเสวนานำพาสันติสุขสู่ชายแดนภาคใต้. *วารสารวิชาการ สถาบันพัฒนาพระวิทยากร, 2*(2), 19-28.

พิสมัย รัตนโรจน์สกุล (2554). สร้างชีวิตใหม่ในเรือนจำ. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, 31*(3), 40-53.

พรรณวดี คำไชยวงค์. (2564). การแปลงเปลี่ยนพฤติกรรมและความสำเร็จในการกลับคืนสู่สังคม: จากนักโทษสู่นักกีฬาอาชีพ. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 9*(2), 534-547.

เพชรไทย ขุนทองจันทร์.(2559). *เรื่องเล่าจากคนผ่านคุก กรณีศึกษา ผู้พักโทษและลดโทษจากสำนักงานคุมประพฤติกรุงเทพมหานครประจำศาลจังหวัดตลิ่งชัน.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ภาวดี ทองเผือก. (2547). *ผลของการใช้โปรแกรมส่งเสริมการรับรู้ความสามารถของตนเองที่เน้นการสนับสนุนจากสามีต่อการปรับตัวด้านบทบาทหน้าที่การเป็นมารดาในหญิงตั้งครรภ์วัยรุ่นครรภ์แรก.* วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต,จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เริงชัย หมื่นชนะ. (2558). ระบบและทฤษฎีพุทธจิตวิทยา. *วารสารมหาจุฬาวิชาการ, 2*(1), 63-78.

วีรยุทธ แสนพงค์ และจิระสุข สุขสวัสดิ์. (2561). ประสบการณ์การปรับตัวของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำกลางบางขวาง. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม, 8*(1), 191-204.

ศิริพร แทนสุวรรณ์ และวรรณนะ หนูหมื่น. (2561). นัยสำคัญในเรื่องเล่า ความเจ็บปวด “ฉันคืออีรี่ กับประสบการณ์ข้ามแดน. *วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 29*(2), 172-183.

สมภพ แจ่มจันทร์. (2550). *ประสบการณ์ทางจิตใจของผู้ต้องขังหญิงคดีฆาตกรรมในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย. (2561). *รายงานการวิจัย เรื่องเพศภาวะและเส้นทางสู่เรือนจำ: การศึกษาเรื่องเล่าของผู้ต้องขังหญิงและผู้ต้องขังชายคดียาเสพติดในประเทศไทย.* กรุงเทพฯ: สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน).

อุทยา นาคเจริญ. (2547). สภาวะสุขภาพจิตของนักโทษคดีความผิดต่อชีวิตและร่างกาย. *วารสารสถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์, 1*(1), 1-78.

Abukurdi, S., Jahromi, M. N., Hoseini, S., & Nikroo, M. (2012). The Relationship between resilience and mental disorders among young criminals at Shiraz Central prison. *Scientific Journal of Krudistan University of Medical Sciences, 17*(3), 43-50.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Besemer, S., Farrington, D. P., & Bijleveld, C. (2017). Labeling and intergenerational transmission of crime: The interaction between criminal justice intervention and a convicted parent. *PLOS ONE, 12*(3), e0172419. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0172419

Bonta, J., & Gendreau, P. (1990). Reexamining the cruel and unusual punishment of prison life. *Law and Human Behavior, 14*(4), 347–372.

Carver, C. S., & Scheier, M. F. (1998). *On the self-regulation of behavior.* Cambridge University.

Caron P Heigel. (2010). Self-Reported Physical Health of Inmates: Impact of Incarceration and Relation to Optimism. *Journal of Correctional Health Care. 16*(2), 106-116.

Campbell, W. K., Rudich, E. A., & Sedikides, C. (2002b). Narcissism, Self-Esteem, and the positivity of Self-Views: two portraits of Self-Love. *Personality and Social Psychology Bulletin, 28*(3), 358–368. https://doi.org/10.1177/0146167202286007

Crist, J. D., & Tanner, C. A. (2003). Interpretation/analysis methods in hermeneutic interpretive phenomenology. *Nursing Research May/June, 52(*3), 202-205.

Coaston, S. C., & Lawrence, C. (2019). Integrating Self-Compassion across the Counselor Education Curriculum. *Journal of Creativity in Mental Health, 14*(3), 292–305. https://doi.org/10.1080/15401383.2019.1610536

Frankl, V. E. (1984) Man's Search for Meaning: An Introduction to Logotherapy. New York: Simon & Schuster.

Ginneken, E. V. (2015). The role of hope in preparation for release from prison. ResearchGate. 10-15.

Grotberg, E. H. (1995). A guide to promoting resilience in children: Strengthening the human spirit. The Hague: The Bernard van Leer Foundation.

Heidegger, M. (2002). The Origin of the Work of Art, in: Martin Heidegger: Off the Beaten Track.

Kobai, S. W. (2017). *Sitting inside Buddhist Practice in America's Prisons.* South Deerfield: U.S.A.

Lazarus, R. S. (1966). *Psychological stress and the coping process.* New York: McGraw-Hill.

Luthans, F., Avolio, B. J., Avey, J. B., & Norman, S. M. (2007). Positive Psychological Capital: Measurement and Relationship with Performance and Satisfaction. *Personnel Psychology, 60*, 541-572.

Mann, D. (2010). *Gestalt therapy: 100 key points & techniques.* London & New York: Routledge.

McCullough, M. E., Worthington, E. L., & Rachal, K. C. (1997). Interpersonal forgiving in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology, 73*(2), 321–336. https://doi.org/10.1037/0022-3514.73.2.321

Mruk, C. J. (2006). Changing Self-Esteem: Research and Practice. In M. H. Kernis (Ed.), Self-esteem issues and answers: *A sourcebook of current perspectives.* 164–169.

Matsuura, N., Hashimoto, T., & Toichi, M. (2009). Correlations among self-esteem, aggression, adverse childhood experiences and depression in inmates of a female juvenile correctional facility in Japan. *Psychiatry and Clinical Neurosciences. 63*, 478-485.

Patton, M. Q. (1999). Enhancing the quality and credibility of qualitativeanalysis. *Health Sciences Research, 34*, 1189-1208.

Slobin, D. I., & Gordon, B. A. (1966). Directory of Soviet scientists engaged in psychological and psychophysiological research. *Soviet Psychology and Psychiatry, 4*(3–4), 120–144. https://doi.org/10.2753/rpo1061-0405040304120

Snyder, C. R. (1994). Hope and optimism. *Encyclopedia of human behavior, 2,* 535-542.

Snyder, C. R., Rand, K. L., & Sigmon, D. R. (2002). Hope theory: A member of the positive psychology family. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology.* Oxford University Press.

Snyder, C. R., & Lopez, S. J. (2005). *Handbook of positive psychology.* Oxford: University Press

ปัญหาและความท้าทายในการแก้ไขการกระทำความผิดซ้ำในประเทศไทย
Problems and Challenges in Resolving the Recidivism in Thailand

*ภูวดล ไชยอินทร์**
*Poowadon Chai-in**
*ยศวดี ทิพยมงคงอุดม***
*Yodsawadi Thipphayamongkoludom***

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อระบุถึงปัญหาจากการแก้ไขการกระทำความผิดซ้ำในกระบวนการยุติธรรมไทย วิเคราะห์ข้อเสนอที่เป็นแนวทางการแก้ไขและป้องกันการกระทำความผิดซ้ำจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเสนอแนะแนวทางที่สามารถลดความท้าทายในการแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดซ้ำในกระบวนการยุติธรรม โดยใช้การศึกษาจากเอกสารตีพิมพ์และการปริทรรศน์งานวิจัย ที่เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่าการกระทำผิดซ้ำมีปัญหาตั้งแต่การนิยามความหมายของการกระทำความผิดซ้ำ การจัดเก็บข้อมูลและสถิติ การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดซ้ำแต่ละประเภท ตลอดจนการระบุสาเหตุและปัจจัยการกระทำความผิดซ้ำ ซึ่งเป็นหนึ่งในความท้าทายในการแก้ไขการกระทำความผิดซ้ำ นอกจากนี้ บทความชิ้นนี้ยังวิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาการกระทำผิดซ้ำที่ต้องมีการเชื่อมต่อองค์ความรู้เชิงประจักษ์ในภาพรวม และขยายผลให้ได้รับการตอบสนองจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่การพัฒนาระบบและการปฏิบัติ

* นักนโยบายและวิจัย สำนักส่งเสริมข้อกำหนดกรุงเทพและการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย
** ผู้จัดการโครงการ สำนักส่งเสริมข้อกำหนดกรุงเทพและการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย
* Policy & Research Officer, Office for the Bangkok Rules and Treatment of Offenders, Thailand Institute of Justice
** Project Manager, Office for the Bangkok Rules and Treatment of Offenders, Thailand Institute of Justice
Received: September 16, 2022 **Revised:** March 11, 2023 **Accepted:** May 9, 2023

ต่อผู้กระทำความผิดซ้ำในกระบวนการยุติธรรม การพัฒนามาตรการทางสังคมและเศรษฐกิจ การพัฒนามาตรการทางกฎหมาย และการนำข้อมูลจากการวิจัยไปสู่การใช้ประโยชน์ที่ส่งผลต่อการแก้ไขการกระทำความผิดซ้ำ บทความนี้ได้เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดซ้ำอย่างองค์รวมให้มีความสอดคล้องกับบริบทและข้อค้นพบจากงานวิจัย ตลอดจนเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมให้กับหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมสามารถนำไปใช้ในการสนับสนุนในเชิงนโยบายเพื่อลดปัญหาการกระทำความผิดซ้ำต่อไป

คำสำคัญ: การกระทำความผิดซ้ำ, กระบวนการยุติธรรมทางอาญา, ปัญหาและความท้าทาย

Abstract

This article seeks to clarify the problems from recidivism solving in the Thai criminal justice system. Research materials on the prevention of recidivism were analyzed and guidelines on challenges in resolving recidivism were recommended. Document research and review article based on quantitative methods were applied. The results showed that problems of recidivism were preliminarily existing in the definition of recidivism, data and statistical collection, treatments for specific group of recidivists, and the identification of the main causes and factors of recidivism which are significant challenges to tackling the issue. In addition, the resolution of recidivism under concrete research integration and stakeholder collaboration was analyzed and proposed. This included criminal justice system and treatment of offender development, social and economic policy development, improvement of legal measures, and the application of research-based evidence. This article proposes a holistic approach to resolve the problem of recidivism under the criminal justice system based on contexts and research findings. Moreover, proper suggestions of policy support to resolve the recidivism for criminal justice organizations in Thailand were recommended.

Keywords: recidivism, criminal justice system, problems and challenges

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหาการกระทำผิดซ้ำในประเทศไทย

การกระทำผิดซ้ำนับเป็นเกณฑ์หนึ่งที่ใช้ในการประเมินประสิทธิผลของการใช้เรือนจำ ซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่ได้รับการยอมรับจากสหประชาชาติ และเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (sustainable development goals-SDGs) ในเป้าหมายที่ 16 ที่ว่า “ส่งเสริมสังคมที่สงบสุขและครอบคลุม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรม และสร้างสถาบันที่มีประสิทธิผล รับผิดชอบ และครอบคลุมในทุก

ระดับ" ที่การมุ่งเน้นที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่ และเพิ่มโอกาสและทางเลือกให้ยั่งยืน โดยเป้าประสงค์การกระทำผิดซ้ำได้ปรากฏอยู่ในมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังของสหประชาชาติ หรือข้อกำหนดเนลสันแมนเดลา (United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners หรือ the Nelson Mandela Rules)[1]ซึ่งมีที่มาจากการปรับปรุงข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติ สำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ค.ศ. 1955 (The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners หรือ SMR) โดยได้รับการรับรองจากที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2558 ที่มีความมุ่งหวังว่าเรือนจำและสถานคุมขังอื่น ๆ ควรมีเป้าหมายหลักอยู่ที่การลดจำนวนและระดับความรุนแรงของการกระทำความผิดในสังคม

การใช้เกณฑ์การกระทำความผิดซ้ำในการประเมินประสิทธิภาพของเรือนจำนั้นเป็นแนวคิดที่ว่า ผู้ผ่านการคุมขังหรือบำบัดฟื้นฟูในเรือนจำแล้ว จะสามารถปรับตัวกลับคืนสู่สังคมได้อย่างสมบูรณ์ และจะต้องไม่กลับไปกระทำความผิดอีก ซึ่งการกระทำความผิดซ้ำก็ถือเป็นสิ่งที่แสดงถึงความล้มเหลวของกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูในเรือนจำ ดังนั้น เรือนจำจึงได้ใช้หลักเกณฑ์การกระทำความผิดซ้ำในการประเมินประสิทธิภาพและความสำเร็จของเป้าหมายดังกล่าว แม้ว่าเกณฑ์การกระทำความผิดซ้ำจะมีตัวแปรอื่น ๆ ที่มาแทรกซ้อนและไม่สามารถควบคุมป้องกันมิให้เกิดอาชญากรรมขึ้นได้ แต่ก็อาจนับได้ว่า เกณฑ์ในการกระทำความผิดซ้ำนั้นอาจเป็นตัวบ่งชี้หนึ่งที่สามารถประเมินประสิทธิภาพของมาตรการการบำบัดฟื้นฟู ที่มุ่งให้ผู้กระทำความผิดสามารถยับยั้งชั่งใจต่อสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อการกระทำความผิด หรือสามารถสร้างภูมิต้านทานที่ดีในการไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก

ภายหลังจากการเพิ่มขึ้นของผู้ต้องขังตั้งแต่ทศวรรษที่ 2540 จวบจนปัจจุบัน จากข้อมูลของกรมราชทัณฑ์ (2564ก) พบว่า "การกระทำผิดซ้ำ" ได้กลายเป็นปัญหาสำคัญในกระบวนการยุติธรรมมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีสาเหตุจากปริมาณความจุของเรือนจำที่มีความจุผู้ต้องขังเท่าเดิมแต่การจับกุมคุมขังยังเกิดขึ้นต่อไป ประกอบกับผู้ต้องขังหลายคนเมื่อพ้นโทษไปแล้วมักมีการกระทำความผิดซ้ำ และวนกลับเข้ามาในเรือนจำอย่างต่อเนื่อง[2] การแก้ไขปัญหาด้วยการจัดสรรพื้นที่ในเรือนจำให้มีมากขึ้นจึงเป็นการแก้ปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำที่ปลายเหตุ

อย่างไรก็ตาม ประเด็นของการกระทำความผิดซ้ำของผู้พ้นโทษถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงมากขึ้นทั้งในเชิงวิชาการและเชิงนโยบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากการปรับปรุงข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังและได้รับการรับรองในปี พ.ศ. 2558 จึงนำมาซึ่งการศึกษาปัญหาเพื่อทำความเข้าใจบริบทของการกระทำความผิดซ้ำในประเทศไทยอย่างหลากหลายมิติ

---

[1] *กฎข้อที่ 4 ของข้อกำหนด กำหนดไว้ว่า "เป้าประสงค์ของการลงโทษจำคุกหรือการใช้มาตรการที่คล้ายคลึงกัน อันเป็นการจำกัดอิสระและเสรีภาพของบุคคลนั้น โดยเบื้องต้นแล้วก็เพื่อที่จะคุ้มครองสังคมให้ปลอดพ้นจากอาชญากรรม และลดการกระทำผิดซ้ำ"]*

[2] *การเพิ่มขึ้นของผู้ต้องขังเฉลี่ยต่อปีจาก 103,000 คน ในปี พ.ศ. 2540 กลายเป็น 254,000 คน ในปี พ.ศ. 2545 และในปี พ.ศ. 2564 มีรายงานจำนวนผู้ต้องขังเฉลี่ยต่อปีมากถึง 289,051 คน*

แม้ว่างานวิจัยเกี่ยวกับการแก้ไขการกระทำความผิดซ้ำในประเทศไทยนั้นจะมีการศึกษาอย่างกว้างขวางมากขึ้น แต่จากรายงานสถิติของผู้ต้องขังเฉลี่ยต่อปีของกรมราชทัณฑ์ (2564ข) นั้นยังคงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ซึ่งสะท้อนสภาวะนักโทษล้นอัตราความจุของเรือนจำกว่าร้อยละ 115[3] อีกทั้งยังพิจารณาได้จากสถิติอัตราการกระทำความผิดซ้ำตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 จวบจนปี พ.ศ. 2561 จะพบว่า ในห้วงระยะเวลาติดตามพฤติกรรมทั้งหมด 3 ปีนั้น มีผู้ต้องขังที่หวนกลับมากระทำความผิดซ้ำในปีแรกเฉลี่ยร้อยละ 14.8 และในปีถัดมา มีอัตราเฉลี่ยร้อยละ 25.9 และในปีสุดท้ายจะพบอัตราผู้ต้องขังหวนกลับมากระทำความผิดเฉลี่ยที่ร้อยละ 34.2 ดังแสดงในตารางที่ 1 ซึ่งอาจนับได้ว่า กว่าหนึ่งในสามของผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำจะหวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำ และกลับเข้าสู่เรือนจำภายในเวลาสามปี

ตารางที่ 1 อัตราการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวในช่วงปีงบประมาณ 2556-2561

ปล่อยตัวในช่วงปีงบประมาณ	จำนวนผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว (คน)	มีเลขบัตรประชาชน (คน)	ผู้ต้องขังที่กลับมากระทำผิดซ้ำภายใน 1 ปี		ผู้ต้องขังที่กลับมากระทำผิดซ้ำภายใน 2 ปี		ผู้ต้องขังที่กลับมากระทำผิดซ้ำภายใน 3 ปี	
			จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
2556	79,077	39,421	6,319	16.03	10,460	26.53	13,585	34.46
2557	109,840	74,628	10,598	14.20	17,924	24.02	24,087	32.28
2558	142,149	101,674	14,544	14.30	25,757	25.33	35,011	34.43
2559	147,017	123,279	17,681	14.34	31,967	25.93	43,287	35.11
2560	135,829	117,455	17,426	14.84	31,076	26.46	40,614	34.58
2561	110,311	97,854	15,238	15.57	26,266	26.84	33,859	34.6
ค่าเฉลี่ย				14.9		25.9		34.2

ที่มา: จาก สถิติการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขัง, ข้อมูล ณ วันที่ 14 พฤศจิกายน 2564. ค้นเมื่อ 14 พฤศจิกายน 2564, จาก http://www.correct.go.th/recstats/index.php โดย กรมราชทัณฑ์. (2564ข).

ดังนั้น อัตราการกระทำซ้ำในประเทศไทยจึงเป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงปัญหาของการกระทำความผิดซ้ำ ซึ่งนับเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ต้องขังยังคงล้นเกินเรือนจำ นอกจากนี้การคงที่ของอัตราผู้ต้องขังที่กลับมากระทำผิดซ้ำนั้น ยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการฟื้นฟูผู้ต้องขังในเรือนจำได้อีกประการหนึ่งด้วย

[3] *ปริมาณความจุของเรือนจำในประเทศไทยเป็นข้อมูลจากกรมราชทัณฑ์ในปี พ.ศ. 2563 ซึ่งระบุว่า ความจุของเรือนจำอยู่ที่ 299,048 ราย ใน พ.ศ. 2563 ซึ่งในขณะนั้นมีผู้ต้องขังจำนวน 344,161 ราย ซึ่งส่งผลให้อัตราผู้ต้องขังล้นเรือนจำอยู่ที่ร้อยละ 115*

วัตถุประสงค์ของบทความ

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาในประเด็น ดังต่อไปนี้

1. เพื่อระบุถึงปัญหาจากการแก้ไขการกระทำความผิดซ้ำในกระบวนการยุติธรรมไทย

2. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการแก้ไขและป้องกันการกระทำความผิดซ้ำจากข้อเสนอของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดซ้ำ

3. เพื่อเสนอแนะแนวทางที่สามารถลดความท้าทายในการแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดซ้ำในกระบวนการยุติธรรม

บทความชิ้นนี้จึงใช้วิธีการศึกษาจากการปริทรรศน์วรรณกรรมและการทบทวนงานวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์มาแล้วก่อนหน้านี้ จากฐานข้อมูลงานวิจัยและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยหน่วยงานที่น่าเชื่อถือ โดยครอบคลุมประเด็นตั้งแต่ ความหมายและการนิยามการกระทำความผิดซ้ำ เส้นทางและภูมิหลังของผู้กระทำความผิดซ้ำ สาเหตุและปัจจัยในการกระทำความผิดซ้ำ ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยในด้านต่าง ๆ ที่เป็นความท้าทายในการแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดซ้ำ และนำมาวิเคราะห์ถึงปัญหาในการนิยามการกระทำความผิดซ้ำ ความเหมือนและความแตกต่างในเส้นทางและภูมิหลังของผู้กระทำความผิดซ้ำที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งส่งผลต่อการระบุสาเหตุและปัจจัยในการกระทำความผิดซ้ำในผู้กระทำความผิดแต่ละกลุ่มด้วย

ในบทความยังได้สังเคราะห์ข้อเสนอที่เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดซ้ำอย่างเป็นองค์รวม โดยการรวบรวมแนวทางการแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดซ้ำเป็นรายประเด็น ตั้งแต่ประเด็นของการพัฒนาเชิงระบบการจัดเก็บสถิติข้อมูลและแนวปฏิบัติการพัฒนามาตรการทางสังคมและเศรษฐกิจ ข้อเสนอแนะทางกฎหมาย ตลอดจนการเชื่อมต่อองค์ความรู้เกี่ยวกับการกระทำความผิดซ้ำไปใช้ได้ในภาพรวม

การศึกษาปัญหาการกระทำความผิดซ้ำในประเทศไทย

ในภาพรวมของการศึกษาการกระทำความผิดซ้ำนั้น นับเป็นขั้นตอนแรกในการพิจารณาและระบุปัญหาที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดซ้ำที่พบหรือเกิดขึ้นในประเทศไทย เพื่อทำความเข้าใจข้อมูลที่เป็นลักษณะพื้นฐานของปัญหาการกระทำความผิดซ้ำภายใต้ระบบยุติธรรมนั้น ๆ โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเด็น คือ ปัญหาในการนิยามการกระทำความผิดซ้ำ การจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานการกระทำความผิดซ้ำ การกระทำความผิดซ้ำจำแนกตามประเภท และปัจจัยของการกระทำความผิดซ้ำ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. นิยามการกระทำความผิดซ้ำ

ในกระบวนการยุติธรรมที่ต้องทำงานร้อยเรียงต่อกันนั้น ได้สะท้อนถึงปัญหาการนิยามความหมายของคำว่า “การกระทำความผิดซ้ำ” กันอย่างสากลทั่วโลก (Goodley, Pearson & Morris, 2021; Ostermann, Salerno, & Hyatt, 2015) เนื่องจากเมื่อมีการปล่อยตัวผู้ต้องขังในแต่ละครั้งแล้ว และบุคคลนั้นหวนกลับสู่กระบวนการยุติธรรมในฐานะผู้กระทำความผิดอีกครั้ง การกำหนดเริ่มนับว่าการกระทำผิดนั้นควรมีขึ้นในขั้นตอนใดหรือผู้กระทำความผิดมีสถานะใดนั้น การระบุขั้นตอนในกระบวนการ

ยุติธรรม สถานะของผู้ต้องขัง และกรอบเวลานั้นจะเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดนิยาม และการนับตัวเลขสถิติของผู้กระทำผิดซ้ำ

ในทำนองเดียวกัน การจัดเก็บข้อมูลการกระทำความผิดซ้ำเป็นตัวเลขที่อาจนับได้ตั้งแต่ ขั้นตอนการจับกุมซ้ำ (Re-arrest) ขั้นตอนการตัดสินว่าผิด (Re-conviction) หรือขั้นตอนการคุมขัง (Re-incarceration) ซึ่งในแง่หนึ่งสามารถบ่งบอกสถานะของผู้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมด้วย อย่างไรก็ตาม ในแง่ของกรอบเวลาที่บุคคลพ้นออกจากเรือนจำนั้นอาจใช้เพื่อการประเมินอัตราการกระทำผิดซ้ำ และยังสามารถบ่งบอกประสิทธิภาพของเรือนจำในการแก้ไขพฤตินิสัยของผู้ต้องขังแต่ละประเภทได้

เมื่อศึกษาการกระทำผิดซ้ำในประเทศต่าง ๆ จะพบว่า การนำอัตราของการกระทำผิดซ้ำในแต่ละประเทศนั้นมาเปรียบเทียบกัน เป็นเรื่องที่จะต้องระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการจัดเก็บสถิติเกี่ยวกับการกระทำผิดซ้ำของแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน (นัทธี จิตสว่าง, ม.ป.ป.) โดยขึ้นอยู่กับวิธีประเมินอัตราการกระทำผิดซ้ำ แหล่งข้อมูลที่รายงานสถิติ ระยะเวลาในการติดตามพฤติกรรม ประชากรของกลุ่มที่จะศึกษา และความแม่นยำของสถิติที่จัดเก็บ ซึ่งทำให้การจัดเก็บสถิติเกี่ยวกับการกระทำผิดซ้ำในประเทศเดียวกันในบางครั้งอาจมีอัตราการกระทำความผิดซ้ำที่แตกต่างกัน

สำหรับคำนิยามในประเทศไทยจะพบว่าในแต่ละหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมนั้นมีการกำหนดคำนิยามการกระทำผิดซ้ำ เพื่อการจัดเก็บข้อมูลที่แตกต่างกันไปตามบทบาทและภารกิจ (สุภัทรา ปกาสิทธิ์ วโรตม์สิขดิตถ์ และจุฑารัตน์ พรพุทธศรี, 2563) ตลอดจนแนวทางการกำหนดแนวนโยบายการดำเนินงาน โดยกรมราชทัณฑ์นั้นนับเอาหลักการวัดการกระทำความผิดซ้ำจากการคุมขังเป็นเกณฑ์ ส่วนกรมคุมประพฤติจะใช้หลักการของการคุมขังและการถูกตัดสินเป็นเกณฑ์ ในอีกทางหนึ่งกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนนั้นจะถือเอาหลักการจับกุมซ้ำเป็นเกณฑ์[4] การกำหนดความหมายที่แตกต่างกันนี้ถือเป็นช่องว่างอันเนื่องมาจากความแตกต่างของความจำเป็นในการนำข้อมูลไปใช้ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการวิเคราะห์และการนำข้อมูลไปใช้ในเชิงนโยบายในอนาคตได้ ดังนั้น จึงจำเป็นที่ต้องมีเกณฑ์การกำหนดคำนิยามที่เป็นการบ่งบอกถึงการกระทำผิดซ้ำ เพื่อจัดเก็บข้อมูลและจัดทำสถิติสำหรับการวิเคราะห์ประสิทธิภาพในกระบวนการยุติธรรมต่อไป

2. การจัดเก็บข้อมูลการกระทำความผิดซ้ำในประเทศไทย

การเก็บข้อมูลการกระทำผิดซ้ำในประเทศไทยนั้นเกิดจากการเก็บข้อมูลหลากหลายภาคส่วน ทั้งหน่วยงานที่ดูแลผู้ต้องขัง เช่น กรมราชทัณฑ์

---

[4] *กรมราชทัณฑ์ นิยามการกระทำความผิดซ้ำไว้ว่า "นักโทษเด็ดขาดที่ถูกปล่อยตัวออกจากเรือนจำไปแล้วทั้งกรณีพ้นโทษแบบมีเงื่อนไขและไม่มีเงื่อนไขในช่วงปีงบประมาณหนึ่ง ๆ แล้วหวนกลับมากระทำผิดซ้ำโดยถูกส่งตัวเข้าสู่เรือนจำอีกครั้ง ทั้งในกรณีผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดี และนักโทษเด็ดขาด ภายในระยะเวลาช่วงหนึ่งที่กำหนดไว้หลังการปล่อยตัวดังกล่าว" ส่วนกรมคุมประพฤติ นิยามการกระทำความผิดซ้ำไว้ว่า "ผู้พ้นคุมประพฤติด้วยดี แล้วกลับมากระทำผิดและกลับเข้าสู่ระบบของกรมราชทัณฑ์ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน หรือกรมคุมประพฤติอีกครั้งหนึ่ง ภายในระยะเวลาที่กำหนด" และกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน นิยามการกระทำความผิดซ้ำว่า "เด็กและเยาวชนที่ถูกปล่อยตัวจากศูนย์ฝึกและอบรมเด็ก และเยาวชนและถูกจับกุมภายในรอบระยะเวลา 1 ปี 2 ปี และ 3 ปี"*

กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน หน่วยงานส่งเสริมคุณภาพชีวิตหลังการปล่อย เช่น กรมคุมประพฤติ ตลอดจนหน่วยงานที่ส่งเสริมการจัดเก็บข้อมูลและประเมินผล เช่น สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล และกิจการยุติธรรม

จากการสืบค้นข้อมูลก่อนหน้าปี พ.ศ. 2555 ยังไม่พบการจัดเก็บข้อมูลการกระทำความผิดซ้ำอย่างเป็นระบบ แต่พบว่าอาจมีข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องคือ หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมไทยได้ยึดถือข้อกำหนดตามข้อ 45 แห่งกฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในมาตรา 58 พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 โดยได้ยึดถือให้เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในการจัดผู้ต้องขังให้อยู่ในชั้นเลว หากพบว่า ต้องโทษจำคุกเป็นครั้งที่ 2 ภายในระยะเวลา 5 ปี นับจากวันที่พ้นโทษครั้งก่อน โดยความผิดที่กระทำทั้ง 2 ครั้ง ไม่ใช่ความผิดลหุโทษหรือกระทำโดยประมาท อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัตินั้น ทางกรมราชทัณฑ์จะยึดถือหมายจำคุกเป็นแนวทางสำคัญในการบันทึกข้อมูลทะเบียนประวัติผู้ต้องขัง (รท. 101) โดยถือว่าศาลได้ตรวจสอบประวัติความผิดมาขั้นหนึ่งแล้ว (สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานราชทัณฑ์, 2550) และไม่ได้ตรวจสอบกับส่วนข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 รัฐบาลไทยได้มีการดำเนินโครงการเพื่อติดตามการกระทำความผิดซ้ำทั้งประเทศ โดยเริ่มจัดทำข้อมูลจากกรมราชทัณฑ์และอ้างอิงข้อมูลตามหมายเลขประจำตัวประชาชนจากผู้ต้องขัง ในปัจจุบันปี พ.ศ. 2565 การติดตามข้อมูลและสถิติการกระทำความผิดซ้ำนั้นสามารถเข้าถึงได้จากข้อมูลเผยแพร่ออนไลน์ของกรมราชทัณฑ์ (RecStats) กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน (รายงานผลการดำเนินงานของกรมพินิจฯ) กรมคุมประพฤติ ตลอดจนสำนักงานกิจการยุติธรรมที่จัดตั้งศูนย์แลกเปลี่ยนข้อมูลกระบวนการยุติธรรมต้นแบบ (Data Exchange Center-DXC)[5] ซึ่งได้บรรจุอัตราการกระทำความผิดเป็นตัวชี้วัดหนึ่งในการประเมินผลกระบวนการยุติธรรม (ตัวชี้วัด RE1) และรายงานผลต่อกระทรวงยุติธรรม

อาจสรุปได้ว่า หลักการจัดเก็บข้อมูลการกระทำความผิดซ้ำในประเทศไทยนั้นเป็นการจัดเก็บข้อมูลแบบเบ็ดเสร็จ นับจากผู้กระทำความผิดซ้ำที่ต้องโทษจำคุกเป็นครั้งที่ 2 (สถิติของกรมราชทัณฑ์รวมกับกรมพินิจฯ) ภายในระยะเวลาติดตามพฤติกรรม 5 ปี (ข้อมูลจากกรมคุมประพฤติ) นับจากวันที่พ้นโทษครั้งก่อน โดยความผิดที่กระทำทั้ง 2 ครั้ง ไม่ใช่ความผิดลหุโทษหรือกระทำโดยประมาทโดยยึดหลักเกณฑ์การถูกคุมขังซ้ำ (Re-incarceration) เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม สถิติที่ได้จากการจัดเก็บดังกล่าวไม่ได้สะท้อนตัวเลขที่แท้จริงของผู้กระทำความผิดทั้งหมด และไม่สามารถสะท้อนประสิทธิภาพที่แท้จริงของกระบวนการยุติธรรมได้ จากการสนับสนุนมาตรการทางเลือกแทนการคุมขังเป็นหลักการหนึ่งของการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด โดยมาตรการดังกล่าวนั้นได้ทำให้ผู้กระทำความผิดส่วนหนึ่งไม่ได้เข้าสู่ระบบการจัดการโดยเรือนจำ ดังนั้น การเก็บข้อมูลในส่วนผู้ต้องโทษที่กระทำความผิดซ้ำ (Re-conviction) หรือผู้ต้องหาและผู้ต้องสงสัยในการกระทำความผิด (Re-arrest) นั้น ควรเป็น

[5] *ข้อมูลการกระทำผิดซ้ำ ที่เข้าสู่ระบบการพัฒนาพฤตินิสัย จำนวน 712,419 คน, ศูนย์แลกเปลี่ยนข้อมูลกระบวนการยุติธรรมต้นแบบ, สำนักงานกิจการยุติธรรม,ประเทศไทย เข้าถึงจาก https://www.dxc.go.th เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2564*

สถิติที่ถูกจัดเก็บด้วย การจัดเก็บข้อมูลในส่วนนี้อาจเชื่อมโยงกับคลังข้อมูลที่มีความสำคัญอีกหลายส่วน เช่น ระบบสารสนเทศของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (POLIS) ฐานข้อมูลจากการประกอบใบหน้า (PICASSO) ระบบฐานข้อมูลประวัติอาชญากร (Criminals Database Operating System–CDOS) ฯลฯ นอกจากนี้ยังอาจมีการใช้มาตรฐานระหว่างประเทศว่าด้วยการจำแนกประเภทอาชญากรรมเพื่อประโยชน์ทางสถิติ (International Classification of Crime for Statistical Purposes-ICCS) มาเป็นเกณฑ์ในการนิยามจัดเก็บข้อมูลร่วมกันได้

การจัดเก็บข้อมูลในสองส่วนที่กล่าวไปนั้นควรเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดที่สามารถสะท้อนประสิทธิภาพของการประเมินผลกระบวนการยุติธรรมแบบองค์รวม (สุภัทรา ปกาสิทธิ์วโรตม์สิขดิตถ์ และจุฑารัตน์ พรพุทธศรี, 2563) การเก็บข้อมูลการกระทำความผิดที่แยกย่อยมากขึ้นนี้จะเป็นหนึ่งในแนวทางการส่งเสริมความยุติธรรมเชิงระบบได้ (Bendlin, Sheridan, & Johnson, 2020; Ostermann, et al, 2015) ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าการจัดเก็บข้อมูลการกระทำผิดซ้ำจะสามารถสะท้อนปัญหาของกระบวนการยุติธรรมได้ตลอดทั้งกระบวนการ

3. ประเภทของการกระทำความผิดซ้ำ

เนื่องจากการกระทำความผิดซ้ำนั้นเป็นรูปแบบหนึ่งในการกระทำความผิดที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือการกระทำความผิดซ้ำเป็นพฤติกรรมที่หวนกลับไปกระทำผิดอีกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติการณ์การกระทำผิดในคดีแบบเดิม (Molina-Coloma, Salaberría, & Pérez, 2021) ดังนั้นการทำความเข้าใจในเรื่องราวเหล่านี้จำเป็นต้องแบ่งรูปแบบการกระทำความผิดซ้ำออกเป็นประเภทคดีตามฐานความผิด การแบ่งการกระทำผิดซ้ำตามประเภทคดีนั้นเป็นการระบุถึงลักษณะคดีและผู้กระทำความผิดที่มีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจรูปแบบของการกระทำความผิดซ้ำในเชิงลึกรายคดี

จากสถิติการกระทำผิดซ้ำในของผู้ต้องขังในเรือนจำล่าสุดเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2564 ที่รายงานโดยกรมราชทัณฑ์ พบว่าเมื่อเรียงอันดับอัตราการกระทำความผิดซ้ำจำแนกตามประเภทที่มีอัตราการกระทำผิดซ้ำมากที่สุดไปน้อยสุดจะได้ว่า ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ความผิดลหุโทษ และอื่น ๆ ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย และความผิดเกี่ยวกับเพศ ซึ่งมีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

1) ความผิดที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด

ฐานข้อมูลผู้ต้องขังกระทำความผิดซ้ำนั้นได้แสดงถึงอัตราส่วนของผู้ต้องขังที่กระทำความผิดซ้ำด้วยฐานความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดมากที่สุดถึงร้อยละ 66.13 ซึ่งสอดคล้องกับฐานข้อมูลการกระทำความผิดที่จำแนกตามประเภทจากกรมราชทัณฑ์แสดงให้เห็นว่ากว่าร้อยละ 80 ของผู้ต้องขังในประเทศไทยได้รับโทษจำคุกจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด และร้อยละ 78 ของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดถูกพิพากษาในความผิดเกี่ยวข้องกับยาบ้า (เมทแอมเฟตามีนชนิดเม็ด) อีกทั้งร้อยละ 76 ของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดดังกล่าว ถูกพิพากษาในความผิดมียาเสพติดไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย (Thailand Institute of Justice and United Nations Office on Drugs and Crime, 2021)

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การใช้ยาเสพติดมีความเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดซ้ำของผู้ต้องขังร่วมด้วย นอกจากนี้ ยังพบว่าในผู้ที่กระทำความผิดซ้ำในคดีอื่น ๆ บางกรณีจะพบการกระทำความผิด หรือการใช้สารเสพติดร่วมด้วย

สำหรับผู้ต้องขังที่กระทำความผิดซ้ำในฐานความผิดที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดได้ยอมรับว่า ตนเอง มีความเข้าใจชัดเจนถึงสภาพของปัญหายาเสพติด โดยยาบ้าที่เป็นกลุ่มสารเสพติดหลักที่ทำให้เกิดการกระทำความผิดนั้นไม่ได้ทำให้เสพติด หรือถูกใช้เพื่อเพิ่มพละกำลังหรือเพื่อการผ่อนคลายเท่านั้น แต่การหวนกลับมาใช้ยาเสพติดประเภทนี้เป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมที่ผู้พ้นโทษเหล่านั้นเขาต้องกลับไปอาศัยอยู่ รวมทั้งเครือข่ายเพื่อนฝูง กิจวัตรประจำวัน และการหาเลี้ยงชีพที่ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับการบริโภคและขายยาบ้า ตลอดจนความรู้สึกถูกกีดกันจากตลาดแรงงาน และการสนับสนุนจากครอบครัว เนื่องจากประวัติอาชญากรรมที่ทำให้พวกเขากลับไปอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการกระทำความผิดซ้ำ (Thailand Institute of Justice and United Nations Office on Drugs and Crime, 2021)

นอกจากนี้ ยังพบว่า ในผู้ที่กระทำความผิดซ้ำในคดีอื่น ๆ บางกรณีจะพบการกระทำความผิด หรือการใช้สารเสพติดร่วมด้วย

2) ความผิดในคดีลักทรัพย์

ผู้ต้องขังที่กระทำความผิดซ้ำในคดีลักทรัพย์มีอัตราส่วนที่รองลงมา คือ ร้อยละ 12.98 โดยผู้กระทำความผิดกลุ่มนี้มีปัจจัยในการกระทำความผิดคล้ายคลึงกับกลุ่มผู้กระทำความผิดซ้ำในคดีเกี่ยวกับยาเสพติด เนื่องจากการเป็นผู้พ้นโทษเกี่ยวกับคดีทรัพย์นั้นจะทำให้หางานทำในตลาดยากกว่าผู้พ้นโทษในคดีอื่น ๆ อีกทั้งผู้พ้นโทษในกลุ่มนี้มักมีปัญหาทางเศรษฐกิจ มีหนี้สิน รายได้ภายในครอบครัวไม่พอ และอาจทำให้หนี้สินเหล่านั้นสะสมเพิ่มขึ้น (ทรรศพล ขุนรัง, 2556) เมื่อไม่มีหนทางการหาเงินได้ทันก็ทำให้ผู้พ้นโทษกลุ่มนี้หวนกลับมากระทำผิดซ้ำ

การตัดสินใจเชิงเหตุผลในการกระทำความผิดนี้เป็นอีกหนึ่งลักษณะของผู้กระทำผิดซ้ำที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ โดยจากการศึกษาพบว่า ผู้กระทำความผิดในกลุ่มนี้จะมีการไตร่ตรองถึงผลได้ผลเสีย เพื่อเป็นเหตุผลในการกระทำความผิดในแต่ละครั้ง เมื่อพิจารณาว่าเป็นการกระทำที่คุ้มค่า มูลค่าทรัพย์ที่สูง ความปลอดภัยในพื้นที่ที่ลงมือกระทำความผิดต่ำ และมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตน (ทรรศพล ขุนรัง, 2556, หน้า 109) จึงนำไปสู่การลงมือกระทำในที่สุด

3) ความผิดเกี่ยวกับชีวิตร่างกาย

ในฐานความผิดเกี่ยวกับชีวิตร่างกายนั้นมีผู้พ้นโทษที่กลับมากระทำความผิดซ้ำอยู่ที่อัตราส่วนร้อยละ 6.46 ของผู้กระทำความผิดซ้ำทั้งหมด ในเชิงสถิติแล้วผู้ต้องขังที่กระทำผิดซ้ำกลุ่มนี้ถือว่ามีไม่มากเท่ากับผู้ต้องขังที่กระทำความผิดซ้ำในคดีที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดและคดีลักทรัพย์ แต่หากพิจารณาอัตราส่วนการกระทำความผิดซ้ำนี้กับอัตราส่วนของสถิตินักโทษเด็ดขาดแยกตามลักษณะความผิดจะพบว่า มีอัตราส่วนของผู้กระทำความผิดร้อยละ 5.17 ของนักโทษเด็ดขาดทั้งหมด กล่าวคือผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับชีวิตร่างกายมีอัตราส่วนในการกระทำความผิดซ้ำที่มากกว่าผู้กระทำความผิดซ้ำกลุ่มอื่น ๆ

ผู้กระทำความผิดซ้ำกลุ่มนี้จึงมักถูกพิจารณาว่าเป็น “ผู้กระทำผิดซ้ำซาก” หรือ “ผู้ร้ายโดยสันดาน” และมักมีลักษณะทางจิตใจเป็นพวกนิยมความรุนแรงที่ยังไม่ได้รับการบำบัด (วรกร โอภาสนันท์, ม.ป.ป.) อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันได้มีความพยายามในการวางมาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้กระทำความผิดอุกฉกรรจ์ที่ใช้ความรุนแรง ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งในการรับมือกับผู้กระทำความผิดซ้ำในคดีเกี่ยวกับชีวิตร่างกาย และผู้กระทำความผิดอุกฉกรรจ์ที่ใช้ความรุนแรงโดยเฉพาะ

4) ความผิดเกี่ยวกับเพศ

การกระทำผิดซ้ำทางเพศเป็นพฤติกรรมการกระทำความผิดที่มีอัตราส่วนไม่มากเมื่อเทียบกับการกระทำผิดซ้ำในฐานคดีอื่น ๆ โดยปรากฏสัดส่วนการกระทำความผิดซ้ำอยู่ที่ร้อยละ 2.24 ของผู้กระทำความผิดซ้ำทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ความผิดทางเพศนั้นมีผลกระทบที่ร้ายแรงต่อความรู้สึกของสังคมในภาพรวม และส่วนมากผู้กระทำความผิดทางเพศมักมุ่งเป้าเหยื่อที่เป็นเด็ก หรือกลุ่มเปราะบาง และเป็นไปได้อย่างยิ่งว่า ผู้เสียหายในคดีเหล่านี้อาจไม่อยู่ในสภาวะที่สามารถแจ้งขอความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น ๆ ได้ เมื่อเปรียบเทียบกับการกระทำความผิดในรูปแบบอื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้กระทำผิดซ้ำในคดีทางเพศนั้นมักมีลักษณะที่แตกต่างออกไปจากผู้กระทำความผิดทางเพศโดยทั่วไป (Gannon, Terriere & Leader, 2012; Ward & Gannon, 2006) คือ มักเป็นผู้ที่มีอาการใคร่เด็ก (Pedophilia) และมีอายุมากกว่าเหยื่อ ส่วนการกระทำความผิดนั้นจะเกิดจากอาการเครียดส่วนบุคคล และบ่อยครั้งจะมีผู้เสียหายเป็นเหยื่อในครอบครัว หรือภายในชุมชนเดียวกัน (สำนักงานกิจการยุติธรรม, 2562) บางครั้งผู้กระทำความผิดซ้ำอาจมีพฤติกรรมเป็นนักข่มขืน (rapists) (Simons, 2017) โดยมีประวัติการใช้ความรุนแรงและมีพฤติกรรมที่ก้าวร้าวหรือใช้กำลังในการกระทำผิดซ้ำ นอกจากนี้ ผู้กระทำความผิดซ้ำอาจเป็นผู้กระทำผิดเพศหญิง หรือผู้กระทำความผิดทางเพศที่ล่อลวงเหยื่อผ่านช่องทางออนไลน์ซึ่งหวนมากระทำความผิดซ้ำได้อีกด้วย (Simons, 2017)

▣ การศึกษาสาเหตุและปัจจัยของการกระทำความผิดซ้ำ

สาเหตุและปัจจัยของการกระทำความผิดซ้ำนั้นเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจและถูกพูดถึงอยู่บ่อยครั้ง ทั้งจากในหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมเอง หรือในวงการวิชาการ เนื่องด้วยปัญหาผู้ต้องขังหวนกลับมาในเรือนจำนั้นเป็นปัญหาที่มาพร้อมกับการบริหารจัดการเรือนจำ และการจะแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดซ้ำในแง่หนึ่งนั้นจะต้องมีการระบุต้นตอที่เป็นสาเหตุและปัจจัยของการกระทำความผิดซ้ำเหล่านี้

จากการรวบรวมบทความทางวิชาการทั้งหมดเกี่ยวกับเรื่องการกระทำความผิดซ้ำจำนวน 19 เรื่อง ในฐานข้อมูลศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index Centre) สามารถแบ่งเป็นปัจจัยประเภทต่าง ๆ และมีรายละเอียดดังนี้

1. ปัจจัยทางชีววิทยากายภาพ ภูมิหลังส่วนบุคคล และจิตวิทยา

ปัญหาการกระทำความผิดซ้ำในแง่หนึ่งได้รับการอธิบาย และระบุว่า ปัจจัยในทาง

ชีววิทยากายภาพ ภูมิหลังส่วนบุคคล (Physical, Biological and Demographical Factor) และปัจจัยในด้านจิตวิทยาส่วนบุคคล (Psychological Factor) เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการกระทำผิดมากที่สุด ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นการอธิบายการกระทำความผิดซ้ำบนพื้นฐานความรู้อาชญาวิทยา ได้แก่ สำนักคิดอาชญาวิทยากึ่งดั้งเดิม (Neo-Classical Schools) และสำนักคิดอาชญาวิทยาปฏิฐานนิยม (Positivism School) ตลอดจนแนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยา (Psychological Theory) มาใช้ในการอธิบายการเกิดอาชญากรรม

ในงานวิจัยจำนวนหนึ่งได้ใช้วิธีการสอบถามและสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงสถิติเพื่อกำหนดปัจจัยในการกระทำความผิดซ้ำของผู้ต้องขัง ทั้งเด็กและเยาวชน ตลอดจนผู้ต้องขังในสถานที่คุมขังต่าง ๆ ผลปรากฏว่า สาเหตุทางภูมิหลังส่วนบุคคล ทั้งอายุ สถานภาพ และการศึกษา ส่งผลให้ผู้ต้องขังหวนกลับมากระทำความผิดอย่างมีนัยสำคัญ (ชญาณ์นันท์ บวรสมสฤษดิ์ และศรีสุพร ปิยรัตนวงศ์, 2553) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้มีการศึกษาในผู้กระทำผิดซ้ำที่เป็นเด็กและเยาวชน และพบว่าผู้กระทำความผิดที่มีอายุน้อยกลุ่มวัยรุ่นตอนต้นมีโอกาสในการกระทำผิดมากกว่า (ฐิติวรรณ สุกใส, เชิดศักดิ์ โฆวาสินธุ์, วันเพ็ญ วอกลาง และธวัชชัย ไทยเขียว, 2555) โดยเมื่อเด็กและเยาวชนมีอายุในขณะกระทำผิดมากขึ้น จะมีโอกาสที่ทำให้เด็กและเยาวชนจะกระทำผิดซ้ำลดลงร้อยละ 41 (ศิริวรรณ กมลสุขสถิต, 2563) ดังนั้น ปัจจัยในทางชีววิทยากายภาพ ภูมิหลังส่วนบุคคล จึงเป็นสาเหตุหนึ่งแห่งการกระทำความผิดซ้ำ

ในทางเดียวกัน ปัจจัยด้านจิตวิทยานั้นยังได้รับการระบุในงานวิจัยอีกหลายฉบับว่าเป็นสาเหตุหนึ่งในการกระทำความผิดซ้ำ โดยเฉพาะการควบคุมตนเอง (Self-control) เนื่องจากหากผู้ต้องขังมีการควบคุมตนเองต่ำที่ฝังลึกอยู่ในบุคลิกลักษณะ เช่น การมีพฤติกรรมหุนหันพลันแล่น ชอบความเสี่ยงเพื่อทดสอบความสามารถตนเอง หรือมีลักษณะยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง มีความมั่นใจในตนเองสูง จะมีแนวโน้มในการกระทำความผิดซ้ำมากกว่า (พงษ์กฤษณ์ มงคลสินธุ์, 2561; พัชรินทร์ ชำศิริพงษ์, 2561) นอกจากนี้ ปัญหาที่เกี่ยวกับสุขภาพจิตของผู้ต้องขังยังเป็นอีกสาเหตุหนึ่งในการหวนกลับมากระทำความผิดซ้ำอีกด้วย

การอธิบายการกระทำความผิดซ้ำด้วยปัจจัยเหล่านี้ได้รับการตีความว่าเป็นสาเหตุหนึ่งในการหวนกลับมากระทำความผิดซ้ำร่วมกับสาเหตุและปัจจัยอื่น ๆ ซึ่งส่งผลต่อผู้กระทำผิดด้วยเช่นกัน

2. ปัญหาที่เกิดจากความท้าทายของสังคม

การกระทำความผิดซ้ำยังได้รับการกล่าวถึงในแง่ของสาเหตุที่เกิดจากปัญหาในการกลับคืนสู่สังคม เนื่องจากสังคมเป็นพื้นที่เดียวในการรองรับผู้กระทำความผิด ดังนั้น การยอมรับของสังคม ความรักความผูกพันในครอบครัว ตลอดจนความสัมพันธ์ที่มีต่อเพื่อนและชุมชนรอบข้าง จึงเป็นสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งที่สามารถบ่งชี้ถึงการที่ผู้พ้นโทษจะหวนกลับมากระทำความผิดอีกครั้ง โดยสาเหตุหลักที่เป็นความท้าทายในการกลับสู่สังคมมีอยู่ 3 ด้าน ได้แก่ ครอบครัว เพื่อน และสังคมรอบข้าง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ครอบครัว เป็นสถาบันที่สำคัญในการสร้างลักษณะนิสัย และบุคลิกภาพของผู้กระทำความผิด โดยพิจารณาผ่านความสัมพันธ์ ความผูกพันที่แน่นแฟ้นกันในครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยว่า หากครอบครัวขาดความอบอุ่นหรือความสัมพันธ์อันดีจากบุคคลในครอบครัว ผู้กระทำความผิดเหล่านั้นจะมีความเสี่ยงและง่ายต่อการกระทำความผิดซ้ำที่มากกว่าปกติ (ชวลิต กลิ่นแข, เกชา ใจดี, ณฐวรรธน์ เสมียนเพชร, สุพัตรา สมวงศ์ และทิพวรรณ์ สุวรรณโน, 2563; ฐิติวรรณ สุกใส และคนอื่น ๆ, 2555)

เพื่อน ถือเป็นสาเหตุที่เป็นสภาพแวดล้อมของผู้กระทำความผิด โดยเชื่อว่าพฤติกรรมในกลุ่มเพื่อน สามารถลอกเลียนแบบและเรียนรู้กันได้ โดยการติดต่อสมาคมกันอย่างใกล้ชิดภายในกลุ่ม ตั้งแต่การเรียนรู้ในเรื่องเทคนิคการกระทำความผิด การแสดงออกทางพฤติกรรมทั้งพฤติกรรมในทางที่ดี และพฤติกรรมที่แสดงออกมาในลักษณะเบี่ยงเบน ตลอดจนดูดซับทัศนคติและแรงจูงใจในการกระทำผิดจากกลุ่มเพื่อนได้อีกด้วย ความสัมพันธ์ของเพื่อนนี้เองจึงเป็นสาเหตุหลักประการหนึ่งในการกระทำความผิดซ้ำในเด็กและเยาวชน โดยจากงานวิจัยพบว่า หากเด็กและเยาวชนคบหาสมาคมกับเพื่อนที่กระทำผิดจะยิ่งเพิ่มโอกาสเสี่ยงที่จะกระทำผิดซ้ำเพิ่มขึ้น 4 เท่า เมื่อเทียบกับเด็กและเยาวชนที่ไม่ได้มีการคบหาสมาคมกับเพื่อนที่กระทำผิด (ศิริวรรณ กมลสุขสถิต, 2563) ซึ่งสามารถพิจารณาได้อีกว่า การมีเพื่อนเป็นผู้ที่กระทำความผิดเหมือนกันมีโอกาสมากกว่าในการกระทำความผิดซ้ำ อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมและการเรียนรู้เหล่านี้ขึ้นอยู่กับช่วงระยะเวลาและความสม่ำเสมอในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเพื่อนอีกด้วย

โดยทั่วไปนั้น ภายในสังคมแม้ว่าจะมีการรณรงค์และสนับสนุนความเข้าใจต่อผู้ต้องขังมากขึ้น ผ่านหน่วยงานและองค์กรระหว่างประเทศต่าง ๆ มากขึ้น แต่สำหรับในบางสังคมยังมีปัญหาเรื่องการตีตราผู้ที่เคยกระทำความผิดหรือผู้พ้นโทษ เพราะการที่สังคมตีตราพฤติกรรมการกระทำความผิดนั้นเป็นคุณค่าที่เบี่ยงเบนออกไปจากสังคมปกติ ทำให้ผู้ที่พ้นโทษหรือผู้กระทำความผิดนั้นย่อมเกิดความยอมรับในตราบาป ซึ่งสามารถพิจารณาได้ว่า การที่สังคมมองว่าการกระทำความผิดเป็นความเบี่ยงเบนนั้นอาจเกิดเป็นตราบาปในสังคม มีโอกาสที่ผู้กระทำความผิดนั้นหวนกลับมาอยู่ในกระบวนการกระทำผิดซ้ำในที่สุด สังคมจึงเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความท้าทายและเป็นปัจจัยต่อการกำหนดการกระทำความผิดซ้ำได้อีกประการหนึ่ง

3. ปัญหาเชิงเศรษฐกิจ และนโยบายในกระบวนการยุติธรรมที่มีต่อการกระทำความผิดซ้ำ

ในปัจจุบัน การใช้เรือนจำเป็นมาตรการหลักในการลงโทษผู้กระทำผิดนั้น ก่อให้เกิดปัญหาลูกโซ่ในระบบงานราชทัณฑ์และกระบวนการยุติธรรมในหลากหลายด้าน ซึ่งทำให้ปัญหาการกระทำผิดซ้ำยังไม่ได้รับการแก้ไขที่เหมาะสม แม้ในปัจจุบันกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมจะให้ความสำคัญกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดควบคู่ไปกับความพยายามในการลดอัตราการกระทำความผิดซ้ำแล้วก็ตาม

หลายครั้งการศึกษาปัจจัยการกระทำความผิดซ้ำนั้น ได้รับการระบุว่าเป็นสาเหตุมาจากความยากจนการรับภาระค่าใช้จ่ายของครอบครัว การว่างงาน ความต้องการเงินเพื่อซื้อความสะดวกสบายกับตนเอง หรือทำให้ตนทัดเทียมกับผู้อื่น เป็นต้น โดยสาเหตุเหล่านี้นับว่าเป็นสาเหตุจากสถานภาพทางเศรษฐกิจของผู้กระทำความผิดที่ต่ำ (พงษ์กฤษณ์ มงคลสินธุ์, 2561) อีกทั้งการเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจของเมืองขนาดใหญ่ที่เพิ่มมากขึ้นและมีความสัมพันธ์กับอาชญากรรม (วรปพัฒน์ มั่นยา และศุภกร ปุญญฤทธิ์, 2563) แต่ขาดกลไกและระบบในการควบคุมความเจริญเติบโตและความมั่นคงที่เกิดจากสวัสดิการของรัฐ ซึ่งทำให้ความเจริญก้าวหน้าทางสังคมและเศรษฐกิจเป็นพลังในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงในชุมชนเขตเมือง และเป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ทำให้ผู้พ้นโทษหวนกลับมากระทำความผิดซ้ำอีกครั้ง

นอกเหนือจากนี้ ปัญหาจากกระบวนการยุติธรรมยังนับว่าเป็นปัจจัยทางอ้อมที่อาจทำให้ผู้ต้องขังหวนกลับมากระทำความผิดซ้ำได้อีก ยกตัวอย่างเช่น การจัดฝึกอบรมด้านอาชีพให้แก่ผู้ต้องขังที่ไม่สามารถนำไปต่อยอดในการประกอบอาชีพได้เมื่อพ้นโทษออกไปแล้ว รวมทั้งโปรแกรมการพัฒนาจิตใจ และโปรแกรมการแก้ไขพฤตินิสัยด้วยที่ไม่มีประสิทธิภาพมากพอ ไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ต้องขัง (Thailand Institute of Justice and Griffith Criminology Institute, 2021) อีกทั้งระบบการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังที่ยังไม่มีประสิทธิภาพมากพอ และไม่สามารถป้องกันการถ่ายทอดทักษะและลักษณะนิสัยความเป็นอาชญากรของผู้ต้องขังในเรือนจำระหว่างกันและกันได้ (ปิรัชญาภรณ์ บุญชู, 2558) ภาพสะท้อนของนโยบายในกระบวนการยุติธรรมเหล่านี้ นับเป็นปัจจัยทางอ้อมที่ทำให้ผู้ต้องขังนั้นเข้าถึงการบำบัดฟื้นฟูที่ยังไม่มีประสิทธิภาพ และเป็นสาเหตุหนึ่งในการหวนกลับมาการกระทำความผิดซ้ำ (Thailand Institute of Justice and Penal Reform International, 2019)

ปัจจัยการกระทำความผิดซ้ำที่เกิดจากความท้าทายของสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการอธิบายทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสังคมทั้งสิ้น เช่น ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการทางสังคม (Social Process Theories) ทฤษฎีการคบค้าสมาคมที่แตกต่างกัน (Differential Association Theory) ทฤษฎีพันธะทางสังคม (Social Bond Theory) ทฤษฎีตีตรา (Labelling Theory) ทฤษฎีสังคมไร้บรรทัดฐาน (Social Disorganisation Theory) ทฤษฎีกิจกรรมประจำวัน (Routine Activity theory) ทฤษฎีการควบคุมทางสังคม (Social Control Theory) และทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม หรือ (Social Learning Theory) เป็นต้น

▣ แนวทางการแก้ไขและป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดซ้ำโดยมากมักมีวัตถุประสงค์ประการหนึ่งเพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดซ้ำที่เกิดขึ้น จากสาเหตุและปัจจัยดังที่ได้กล่าวไปแล้วเบื้องต้น อย่างไรก็ตาม การเสนอแนวทางการแก้ไขฟื้นฟูการกระทำความผิดซ้ำจากงานวิจัยนั้น เป็นการเสนอแนวทางที่มีลักษณะเป็นวิธีการ ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายไป

ตามปัจจัยการกระทำผิดซ้ำที่พบ บริบทพื้นที่ที่ทำการศึกษา หรืออาจขึ้นอยู่กับความเห็นของผู้วิจัยที่ทำการศึกษาเรื่องนั้น ๆ การออกแบบข้อเสนอแนะที่เป็นแนวทางที่เกิดขึ้นนี้จึงมีความหลากหลายของวิธีการในการนำไปประยุกต์ใช้เป็นอย่างมาก

อีกความท้าทายประการหนึ่งของการชี้แนะแนวทางการแก้ไขและป้องกันการกระทำความผิดซ้ำในลักษณะของวิธีการ คือ ข้อเสนอแนะมักเป็นการแก้ไขในแต่ละเชิงประเด็น ทำให้แนวทางการแก้ไขมีความขาดตอนไม่สามารถเชื่อมต่อวิธีการในแต่ละแบบ ซึ่งทำให้การปรับใช้วิธีการแก้ไขและป้องกันปัญหานั้นไม่สอดคล้องไปตามปัญหาของกระบวนการยุติธรรมที่เรียงร้อยเชื่อมต่อกัน อย่างไรก็ตาม ในงานวิจัยเรื่องต่าง ๆ ได้เสนอแนวทางการแก้ไขการกระทำความผิดซ้ำ โดยสามารถวิเคราะห์และสรุปเป็นแนวทางการแก้ไขและป้องกันการกระทำความผิดซ้ำได้ดังนี้

1. การพัฒนาระบบ และแนวการปฏิบัติในกระบวนการยุติธรรมที่อาจส่งผลต่อกระทำความผิดซ้ำ

กระบวนการยุติธรรมเป็นระบบกลไกที่ทำหน้าที่ในด้านยุติธรรม การบังคับใช้กฎหมายและการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด ซึ่งผู้พ้นโทษที่กลับมากระทำความผิดซ้ำจะทำให้วนกลับมาสู่ระบบยุติธรรมใหม่ตั้งแต่ชั้นสืบสวนสอบสวน การพิจารณาคดี ตลอดจนการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดในเรือนจำ ซึ่งอาจเป็นช่องทางหลักในการกำหนดแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดซ้ำได้

แนวทางปฏิบัติที่เป็นการพัฒนาระบบที่ได้รับการนำเสนอไว้ในข้อค้นพบจากงานวิจัยหลากหลายฉบับอาจมีแนวทางได้ ดังนี้

1.1 การพัฒนาระบบการจำแนกผู้กระทำความผิดที่มีประสิทธิภาพ

การพัฒนาระบบการจำแนกผู้กระทำความผิดเป็นการค้นหาปัจจัยเสี่ยงในการกระทำความผิดซ้ำที่สามารถนำไปสู่การจำแนกผู้ต้องขัง ซึ่งจะส่งเสริมให้ผู้ต้องขังได้รับการบำบัดฟื้นฟูที่เหมาะสม และลดทอนความเสี่ยงในการกระทำความผิดซ้ำได้ โดยมีแนวทางในการพัฒนาเครื่องมือที่เป็นโปรแกรมการจำแนกที่มีอยู่แล้วต่อยอดให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น การใช้แบบการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง (แบบ จน.1) และแบบจำแนกลักษณะผู้ต้องขังพื้นฐานเพื่อการควบคุม (แบบ B) เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการประเมินพฤตินิสัยของผู้ต้องขังได้จริง (ธีระ สินเดชารักษ์ และคนอื่น ๆ, 2564) และอาจให้ผู้ต้องขังตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง (Self-Report) ซึ่งสามารถลดภาระเจ้าหน้าที่และแม่นยำกว่าการใช้ดุลยพินิจ นอกจากนี้ ในการพัฒนาระบบจำแนกนั้นอาจต้องมีการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดประโยชน์ได้หลากหลายมิติ เช่น การกำหนดโครงสร้างการจัดเก็บฐานข้อมูลกลาง (Standard Offender's Data Dictionary) ที่เชื่อมโยงข้อมูลผ่านศูนย์แลกเปลี่ยนข้อมูลกระบวนการยุติธรรม (Data Exchange Centre-DXC) ที่มีอยู่ในปัจจุบันได้

1.2 การพัฒนาระบบโปรแกรมการแก้ไข บำบัด ฟื้นฟูและการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย

หลักคิดหนึ่งของการแก้ไข บำบัด ฟื้นฟูอย่างมีประสิทธิภาพนั้นควรมีลักษณะเฉพาะเหมาะกับผู้ต้องขังแต่ละราย โดยโปรแกรมในแต่ละประเภทนั้นจะต้องมีความสอดคล้อง

เชื่อมโยงตั้งแต่ระบบการจำแนกผู้กระทำความผิดก่อนการเข้ามาอยู่ในเรือนจำ ตลอดจนการกลับคืนสู่สังคม เพื่อให้สามารถใช้ทักษะเหล่านี้เป็นเกราะป้องกันไม่ให้กระทำความผิดซ้ำ ดังนั้นในโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดนั้นควรได้รับการจำแนกออกเป็น โปรแกรมพื้นฐานที่เหมาะสำหรับการบำบัดผู้กระทำความผิดทุกคน โปรแกรมหลักที่เน้นการบำบัดไปตามกลุ่มลักษณะของผู้กระทำความผิด และโปรแกรมเฉพาะสำหรับผู้ที่มีความเสี่ยงที่จะกระทำความผิดซ้ำสูงที่เหมาะสมไปตามลักษณะของผู้ต้องขังในแต่ละราย นอกจากนี้ หากมีผู้กระทำความผิดที่ต้องการการดูแลหรือช่วยเหลือเพิ่มเติมควรมีการจัดโปรแกรมการปล่อยตัวให้สอดคล้องรายบุคคล เช่น การฝึกอบรมวิชาชีพที่เหมาะกับความสามารถของผู้ต้องขังแต่ละรายในศูนย์เตรียมความพร้อมก่อนปล่อยแฮมป์เดนในสหรัฐอเมริกา (Hampden County Pre-release Center) โดยจะเน้นไปที่โปรแกรมการฝึกอาชีพที่สอดคล้องกับตลาดแรงงานและเป็นไปตามความต้องการของผู้กระทำความผิดแบบเฉพาะเจาะจงในแต่ละบุคคล หรือ การฝึกการเรียนรู้การปรับตัวในสังคมในศูนย์เตรียมความพร้อมก่อนปล่อยโบโรเนียในประเทศออสเตรเลีย (Boronia Pre-release Centre) ที่มีการลดทอนในด้านสิ่งแวดล้อมของความเป็นเรือนจำลงควบคู่ไปกับการฝึกโปรแกรมที่มีความเฉพาะเจาะจง

2. การพัฒนากระบวนการการติดตามหลังปล่อยที่มีประสิทธิภาพ

การกลับคืนสู่สังคมที่ของผู้พ้นโทษโดยทั่วไปนั้นจะมีกระบวนการการติดตามหลังปล่อยจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถทราบปัจจัยและประเมินความเสี่ยงหรือแนวโน้มที่จะกลับไปกระทำผิดซ้ำได้ดียิ่งขึ้น สามารถเข้าช่วยเหลือผู้พ้นโทษเพื่อลดปัจจัยความเสี่ยงต่อการกระทำผิดซ้ำได้อย่างรวดเร็ว โดยมีแนวทางการพัฒนาที่หลากหลาย เช่น ปรับหลักเกณฑ์ให้ติดตามและสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้พ้นโทษได้มากขึ้น การสร้างเครื่องมือเพื่อสนับสนุนการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พ้นโทษแบบองค์รวมผ่านศูนย์ ศูนย์เฝ้าระวังความปลอดภัยของประชาชน (JSOC) การสร้างการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการติดตามหลังปล่อยให้มากขึ้นโดยรับฟังความเห็นของผู้คนในชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับการติดตามดูแลผู้พ้นโทษภายใต้หลักการของยุติธรรมชุมชน (Community Justice) ตลอดจนพัฒนาระบบการติดตามผู้พ้นโทษที่มีความเสี่ยงจะกระทำความผิดซ้ำสูงผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์เพื่อลดการเผชิญหน้าและการตีตราผู้พ้นโทษ เป็นต้น (ธีระ สินเดชารักษ์ และคนอื่น ๆ, 2564, หน้า 55-65)

2.1 การพัฒนามาตรการทางสังคมและเศรษฐกิจ เพื่อป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ

นอกจากแนวทางการแก้ไขและป้องกันการกระทำความผิดซ้ำภายในกระบวนการยุติธรรมแล้วนั้น การปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เป็นแนวทางการแก้ไขและป้องกันการกระทำความผิดซ้ำในสังคมภายนอก ก็เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการกลับมาใช้ชีวิตอย่างสำเร็จและเป็นการลดการกระทำความผิดซ้ำได้อีกประการหนึ่ง

การสนับสนุนทางสังคมในเชิงสภาพแวดล้อม อาจหมายความรวมไปถึง การเป็นที่ยอมรับในครอบครัวและสังคม กระบวนการ

การขัดเกลาทางสังคม หรือปัจจัยทางสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสังคมในภาพรวม ดังนั้นแนวทางการแก้ไขที่จำเพาะต่อปัญหาการกระทำความผิดซ้ำคือ การใช้แนวทางการพัฒนามาตรการทางสังคมแบบองค์รวม โดยอาศัยการกำหนดมาตรการหรือโครงการพิเศษเพื่อสนับสนุนการกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม (ธีระ สินเดชารักษ์ และคนอื่น ๆ, 2564, หน้า 73) เพื่อรองรับการแก้ไข บำบัด ฟื้นฟู และการสนับสนุนหลังพ้นโทษให้เกิดประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนสูงสุด

นอกจากนี้ ยังมีการเสนอแนะแนวทางในการพัฒนามาตรการอื่น ๆ เพื่อสนับสนุนผู้พ้นโทษให้มีความมั่นคงบนพื้นฐานของปัจจัยเชิงเศรษฐกิจที่เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้พ้นโทษกลับมากระทำความผิดซ้ำอีกด้วย แนวทางการสนับสนุนเหล่านี้ได้แก่ การสนับสนุนในด้านการประกอบอาชีพ การให้โอกาสทางการศึกษา การมีที่พักอาศัย และปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น การจัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนคุณภาพชีวิตหลังปล่อย เพื่อให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนคุณภาพชีวิตหลังปล่อยของผู้พ้นโทษให้กลับสู่สังคมและไม่กระทำผิดซ้ำ โดยอาจกำหนดการให้ความช่วยเหลือในด้านการเงินระยะสั้น รวมไปถึงการติดตามผลความช่วยเหลือในระยะยาวให้ผู้กระทำผิดสามารถตั้งต้นใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างยั่งยืน และอีกตัวอย่างหนึ่ง คือ การสร้างแนวทางการใช้รูปแบบทางธุรกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) มาขับเคลื่อนการสร้างอาชีพให้กับผู้พ้นโทษอีกด้วย องค์กรทางธุรกิจนี้นับเป็นองค์กรรูปแบบใหม่ที่สามารถดูแลแก้ไขปัญหาสังคมควบคู่กับการดำเนินธุรกิจ แนวทางการสนับสนุนเหล่านี้สามารถช่วยขจัดปัจจัยความเสี่ยงในการกระทำความผิดซ้ำอันเนื่องมาจากการมีรายได้ไม่เพียงพอในการดำรงชีวิตและขาดโอกาสทางสังคมได้

นอกจากนี้ ยังอาจใช้แนวทางการกำหนดนโยบายที่ส่งเสริมโครงการทางสังคมที่เกิดการสร้างการยอมรับในสังคมมากขึ้น โดยให้โอกาสผู้ที่เคยกระทำความผิดกลับสู่สังคมโดยปราศจากการตีตราและไม่ทำให้ผู้ที่ก้าวพลาดกระทำผิดซ้ำรู้สึกถูกลดทอนคุณค่าในตัวเองและกระทำผิดซ้ำอีก เช่น โครงการที่นำกีฬาไปใช้เพื่อให้ผู้พ้นโทษสามารถสร้างคุณค่าให้ตนเองและชุมชนได้ (พรรณวดี คำไชยวงค์, 2564) หรือการใช้ศาสนาเป็นพื้นฐานกิจกรรมฝึกอบรมและปฏิบัติสำหรับผู้กระทำความผิด เป็นต้น (ศิลป์ชัย ลีลิตธรรม และวงศกร เพิ่มผล, 2564)

เนื่องจากมาตรการทางสังคมและเศรษฐกิจเป็นส่วนสำคัญในการเตรียมความพร้อมในด้านสภาพแวดล้อม เพื่อรองรับผู้ที่พ้นโทษกลับสู่สังคมและไม่หวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำ อย่างไรก็ตาม การพัฒนามาตรการทางสังคมเป็นเพียงทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาสภาพแวดล้อมโดยรวมเท่านั้น แต่สภาพแวดล้อมที่เกิดจากการยอมรับโดยผู้คนในสังคม บุคคลในครอบครัว โดยไม่ตีตราจะเป็นช่องทางหนึ่งในการส่งเสริมและป้องกันการกระทำผิดซ้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 การพัฒนาแนวนโยบายและมาตรการทางกฎหมายที่ส่งผลต่อการกระทำความผิดซ้ำ

กลไกหนึ่งที่สำคัญต่อการลดการกระทำความผิดซ้ำคือ ข้อบัญญัติทางกฎหมาย โดยในปัจจุบันนิตินโยบายและการบัญญัติกฎหมายของไทยให้ความสำคัญกับการลงโทษทางอาญาโดยการจำคุกเป็นหลัก จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้บทลงโทษเป็นบทบัญญัติทางอาญาที่ล้นเกิน (Over-criminalization) ประกอบกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยตั้งแต่ดั้งเดิมที่มุ่งเน้นการลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎหมายเป็นหลัก โดยไม่สนับสนุนให้คนกระทำผิดกฎหมายส่งผลให้มีการตั้งข้อรังเกียจแก่ผู้ที่โดนลงโทษ และทำให้การตีตราเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในระบบคุณธรรม และยังส่งผลให้มีการกำหนดข้อห้ามบางประการที่เป็นการตั้งข้อกฎหมายอย่างจำกัด กีดกันผู้ที่เคยได้รับโทษทางอาญาให้เป็นบุคคลที่ถูกกีดกันในการประกอบอาชีพและวิชาชีพ

แนวทางหนึ่งที่เป็นการสร้างมาตรการทางกฎหมายที่อาจลดการกระทำความผิดซ้ำได้ คือ รัฐควรมีมาตรการในการสร้างแรงจูงใจให้กับบรรดาผู้ประกอบกิจการในภาคส่วนเอกชนให้มีความเข้าใจและให้โอกาสในการจ้างงานผู้ที่เคยกระทำความผิดมากขึ้น โดยการกำหนดนโยบายทางกฎหมายที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้พ้นโทษมีงานทำอย่างเป็นรูปธรรม โดยอาจสร้างแรงจูงในการให้เอกชนจ้างงานมากขึ้น (ปวริศร เลิศธรรมเทวี, 2564) เช่น การลดภาษีนิติบุคคลแก่เอกชนที่ว่าจ้างผู้มีประวัติอาชญากรรม มีมาตรการเกี่ยวกับประวัติอาชญากรรมที่สามารถเป็นกลไกในการช่วยนายจ้างในการเฝ้าระวังการกระทำความผิดซ้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสนับสนุนแนวนโยบายที่เป็นมาตรการทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมให้ผู้พ้นโทษกลับมาใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุขควรสอดคล้องกับการประกอบอาชีพของผู้พ้นโทษ โดยการประกอบอาชีพจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ผู้พ้นโทษสามารถมีรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตประจำวันได้

การส่งเสริมแนวนโยบายและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายจึงควรเริ่มต้นตั้งแต่รัฐที่สามารถสร้าง มาตรการ กฎหมาย และระเบียบที่ส่งเสริมอาชีพของผู้ที่พ้นโทษได้ ซึ่งในการกำหนดบทบัญญัติทางกฎหมายจะต้องคำนึงถึงการที่ผู้กระทำความผิดได้รับสิทธิคืนหลังจากการลงโทษโดยไม่มีการตีตรา หรือกีดกันใด ๆ ดังนั้นแนวทางในการแก้ไขกฎหมายจึงเป็นช่องทางหนึ่งในการสร้างโอกาสให้กับผู้ที่เคยกระทำความผิดได้

3. การนำข้อค้นพบจากงานวิจัยที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดซ้ำมาใช้ประโยชน์เพื่อการลดการกระทำความผิดซ้ำ

นอกจากการกำหนดแนวทางและข้อเสนอแนะในการพัฒนาระบบในกระบวนการยุติธรรม การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ และการกำหนดแนวนโยบายที่เป็นมาตรการทางกฎหมายแล้ว การนำผลวิจัยที่เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์หรือข้อค้นพบในงานวิจัยมาประกอบการใช้ในการกำหนดนโยบายหรือแนวทางก็เป็นส่วนที่มีความสำคัญที่สามารถยืนยันได้ว่า แนวทางการแก้ไขปัญหานั้นเป็นสิ่งที่ได้รับการวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วนแล้วชั้นหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม การนำข้อค้นพบจากงานวิจัยเกี่ยวกับการกระทำความผิดซ้ำที่เพิ่มมากขึ้นมีข้อจำกัดในการนำไปใช้กำหนดนโยบายในหลายประเด็น ได้แก่ ประเด็นสถานะของข้อมูลที่ควรมีการปรับปรุงให้ทันสมัยอยู่เสมอ เนื่องจากข้อค้นพบต่าง ๆ เป็นพลวัตสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลาของข้อมูลที่จัดเก็บและวิเคราะห์

ประเด็นของพื้นที่และประชากรที่ทำการศึกษา ซึ่งอาจมีลักษณะจำเพาะต่อกลุ่มและส่งผลในการใช้งานข้อมูลในการกำหนดนโยบายมีความแตกต่างกันได้ ตลอดจนการใช้องค์ความรู้จากงานวิจัยควรมีการเชื่อมต่อกันเป็นกระบวนการที่มีการเรียงร้อยเชื่อมต่อกัน ตั้งแต่ต้นสายไปยังปลายสายของกระบวนการยุติธรรม รวมถึงสังคม เพราะปัญหาการกระทำความผิดซ้ำนั้นเป็นปัญหาที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมต่อกัน ตั้งแต่การที่ผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ตลอดจนกลายเป็นผู้พ้นโทษที่กลับคืนมาในสังคม

นอกจากนี้ การใช้ข้อมูลจากผลงานวิจัยในการแก้ปัญหาการกระทำความผิดซ้ำนั้น ไม่ควรจำกัดเฉพาะหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการยุติธรรมเท่านั้น แต่อาจรวมถึงการใช้ข้อมูลจากงานวิจัยเหล่านี้เป็นองค์ความรู้ที่เผยแผ่สู่สาธารณะ และสามารถขยายความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดซ้ำได้อย่างเป็นองค์รวมเช่นกัน

▣ สรุป

บทความนี้ได้สำรวจความพยายามในการระบุถึงปัญหาของกระทำความผิดซ้ำในแง่มุมต่าง ๆ ของงานวิจัยและบทความตีพิมพ์ โดยจากการศึกษาปัญหาและความท้าทายในการแก้ไขการกระทำความผิดซ้ำในประเทศไทย พบว่าการแก้ไขการกระทำความผิดซ้ำเผชิญความท้าทายนับตั้งแต่ความหมายและการนิยามของการกระทำความผิดซ้ำ การระบุถึงปัญหาการกระทำความผิดซ้ำ ตลอดจนแนวทางในการสนับสนุนการแก้ไขปัญหาและป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ

ในการกำหนดบทนิยามการกระทำผิดซ้ำในประเทศไทยปัจจุบันได้ใช้ระบบการนับการกระทำผิดซ้ำจากการเก็บข้อมูลหลากหลายหน่วยงาน โดยในแต่ละหน่วยงานจะมีการกำหนดคำนิยามการกระทำความผิดซ้ำที่แตกต่างกันไปตามบทบาทและภารกิจ เช่น กรมราชทัณฑ์จะนับเอาหลักการวัดการกระทำความผิดซ้ำจากการคุมขังซ้ำ (Re-incarceration) กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจะนับเอาหลักการการกระทำผิดซ้ำจากการถูกจับกุมซ้ำ (Re-arrested) ส่วนกรมคุมประพฤติจะใช้การคุมขังซ้ำและการถูกตัดสินซ้ำเป็นเกณฑ์ (Re-incarceration and Re-conviction) ดังนั้นในการกำหนดบทนิยามการกระทำความผิดซ้ำนั้นได้ส่งผลให้การจัดเก็บข้อมูลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังมีการจัดเก็บข้อมูลที่ยังไม่ครอบคลุมในหลากหลายมิติ และทำให้การศึกษาและงานวิจัยมีข้อจำกัดในด้านข้อมูล

เช่นเดียวกันกับการจัดประเภทของการกระทำความผิดซ้ำ ในปัจจุบันประเทศไทยยังขาดการระบุประเภทของผู้กระทำความผิดซ้ำที่เฉพาะเจาะจง จึงควรมีการกำหนดประเภทของการกระทำผิดซ้ำ และเก็บเป็นฐานข้อมูลไว้เป็นการพิเศษ เนื่องจากการกระทำความผิดซ้ำนั้นเป็นรูปแบบหนึ่งในการกระทำความผิดที่มีลักษณะเฉพาะ และควรมีการจำแนกประเภทของการกระทำความผิดซ้ำตามฐานความผิดอย่างเฉพาะเจาะจงเพื่อให้สามารถระบุและทำความเข้าใจรูปแบบของการกระทำความผิดซ้ำในเชิงลึกได้

ในปัจจุบันมีการศึกษาเกี่ยวกับการกระทำความผิดซ้ำ โดยสามารถระบุถึงสาเหตุและ

ปัจจัยที่แยกเป็นทั้งหมด 3 กลุ่มปัจจัย คือ (1) ปัจจัยทางชีววิทยากายภาพ ภูมิหลังส่วนบุคคล และจิตวิทยา (2) ปัญหาที่เกิดจากความท้าทายของสังคม และ (3) ปัญหาเชิงเศรษฐกิจ และนโยบายในกระบวนการยุติธรรมที่มีต่อการกระทำความผิดซ้ำ ซึ่งการระบุถึงสาเหตุปัจจัยเหล่านี้นำมาสู่การเสนอแนะแนวทางการแก้ไขและป้องกันการกระทำความผิดซ้ำตั้งแต่ต้นน้ำที่เป็นการพัฒนาระบบและแนวการปฏิบัติในกระบวนการยุติธรรม นำมาสู่การพัฒนามาตรการทางสังคมและเศรษฐกิจตลอดจนพัฒนาแนวนโยบายและมาตรการทางกฎหมายที่ส่งผลต่อการกระทำความผิดซ้ำ อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอจากงานวิจัยเหล่านั้นมักเป็นการแก้ไขตามแต่ละปัจจัยในเชิงประเด็น ทำให้ปัญหาการกระทำผิดซ้ำไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น การกำหนดแนวทางที่เป็นการแก้ไขปัญหาการกระทำผิดซ้ำเหล่านี้ จะต้องมีการเชื่อมต่อองค์ความรู้ในภาพรวม และขยายผลให้ได้รับการตอบสนองจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงสังคม ในการใช้ข้อมูลและนโยบายเหล่านั้นในการแก้ไขปัญหา เพราะการพิจารณาปัญหาการกระทำความผิดซ้ำอย่างเป็นภาพรวมจะทำให้ลดความท้าทาย และมีประสิทธิภาพในการแก้ไขและป้องกันการกระทำความผิดซ้ำในประเทศไทยได้ในที่สุด

บรรณานุกรม

กรมราชทัณฑ์. (2564ก). *รายงานสถิติผู้ต้องขังราชทัณฑ์,* ค้นเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2564, จาก http://www.correct.go.th/stathomepage/

กรมราชทัณฑ์. (2564ข). *สถิติการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขัง, ข้อมูล ณ วันที่ 14 พฤศจิกายน 2564. ค้นเมื่อ 14 พฤศจิกายน 2564,* จาก http://www.correct.go.th/recstats/index.php

ชญาณ์นันท์ บวรสมสฤษดิ์ และศรีสุพร ปิยรัตนวงศ์. (2553). ปัจจัยในการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในทัณฑสถานบำบัดพิเศษสงขลา. *วารสารกระบวนการยุติธรรม, 3*(4), 79-83.

ชวลิต กลิ่นแข, เกชา ใจดี, ณฐวรรธน์ เสมียนเพชร, สุพัตรา สมวงศ์ และ ทิพวรรณ์ สุวรรณโน. (2563). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังในเรือนจำของจังหวัดแม่ฮ่องสอน. *วารสารวิชาการสถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิค, 6*(3), 253-261.

ฐิติวรรณ สุกใส, เชิดศักดิ์ โฆวาสินธุ์, วันเพ็ญ วอกลาง และธวัชชัย ไทยเขียว. (2555). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนในสังคมไทย. *วารสารดุษฎีบัณฑิตทางสังคมศาสตร์, 2*(3), 8-19.

ทรรศพล ขุนรัง. (2556). *สาเหตุการกระทำผิดซ้ำคดีเกี่ยวกับทรัพย์: ศึกษาเฉพาะกรณีความผิดฐานลักทรัพย์ นักโทษเด็ดขาดฝ่ายควบคุมแดน 8 เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร.* สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเกริก.

ธีระ สินเดชารักษ์, จตุรพิธ เกราะแก้ว, นัจชลี ศรีมณีกาญจน์, ปองพล นิลพฤกษ์, วิเชษฐ์ พลายมาศ, พิเชฐ คุณากรวงศ์, ธนบูรณ์ จันทรมาลัย, พงษ์กฤษณ์ มงคลสินธุ์, เกษมศานต์ โชติชาครพันธุ์, เปรมฤดี เพ็ชรกูล,

ธิติ มหาเจริญ, ปวริศร เลิศธรรมเทวี และสุณีย์ กัลยจิตร. (2564). *โครงการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาการกระทำผิดซ้ำ: รายงานการวิจัย.* ค้นเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2564, จาก https://digital.library.tu.ac.th/tu_ dc/frontend/Info/item/ dc:179217

นัทธี จิตสว่าง. (ม.ป.ป.). *สถิติการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังในประเทศไทย, แหล่งรวบรวมความรู้ด้านอาชญาวิทยาและการบริหารงานยุติธรรม.* ค้นเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2564, จาก http://www.nathee-chitsawang.com/สถิติการกระทำผิดซ้ำของ

ปิรัชญาภรณ์ บุญชู. (2558). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังเรือนจำพิเศษธนบุรี. *วารสารสหวิทยาการ, 12*(2), 102-129.

ปวริศร เลิศธรรมเทวี. (2564) กฎหมายที่ไม่เอื้อต่อการกลับไปใช้ชีวิตในสังคมของผู้กระทำความผิด. *วารสารรามคำแหง ฉบับนิติศาสตร์, 10*(1), 261-306.

พงษ์กฤษณ์ มงคลสินธุ์. (2561). การศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการกระทำผิดซ้ำในคดียาเสพติด. *วารสารวิชาการแสงอีสาน, 15*(1), 47-63.

พรรณวดี คำไชยวงค์. (2564). การแปลงเปลี่ยนพฤติกรรมและความสำเร็จในการกลับคืนสู่สังคม: จากนักโทษสู่นักกีฬาอาชีพ. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 9*(2), 535-547.

พัชรินทร์ ชำศิริพงษ์. (2561). การกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนในคดียาเสพติด. *วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเก่า สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 5*(3), 23-30.

วรกร โอภาสนันท์, (ม.ป.ป.). *การวางมาตรการทางกฎหมายเพื่อป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้กระทำความผิดอุกฉกรรจ์ที่ใช้ความรุนแรง (Serious Offenders). สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา.* ค้นเมื่อ 26 พฤศจิกายน 2564, จาก http://web.krisdika.go.th/data/activity/act13810.pdf

วรปพัฒน์ มั่นยา และศุภกร ปุญญฤทธิ์. (2563). สาเหตุและแนวทางการป้องกันการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขัง ในคดีลักทรัพย์ : กรณีศึกษาเรือนจำจังหวัดปทุมธานี. *วารสารวิชาการสถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิค, 6*(3), 74-83.

ศิริวรรณ กมลสุขสถิต. (2563). แนวทางในการป้องกันและแก้ไขการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดโดยอาศัยปัจจัยที่เป็นตัวทำนายทางด้านอาชญาวิทยา, *วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 7*(1), 1-19.

ศิลป์ชัย ลีลิตธรรม และวงศกร เพิ่มผล. (2564). การศึกษาปัจจัยและแนวทางป้องกันตามหลักเบญจศีลเพื่อส่งเสริมการไม่กระทำความผิดซ้ำของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดสมุทรปราการ. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 4*(1), 51-68.

สำนักงานกิจการยุติธรรม. (2562). *รายงานสรุปกรอบกฎหมายและมาตรการในการป้องกันการกระทำผิดซ้ำในคดีทางเพศ,* ค้นเมื่อ 26 พฤศจิกายน 2564, จาก https://justicechannel.org/wp-content/uploads/2021/07/

รายงาน-การกระทำผิดซ้ำคดีทางเพศ-code.pdf

สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานราชทัณฑ์. (2550). *การปรับปรุงและพัฒนาระบบการจัดเก็บข้อมูลผู้ต้องขังกระทำความผิดซ้ำ.* ค้นเมื่อ 26 พฤศจิกายน 2564, จาก https://nctc.oncb.go.th/manage/researchMgt/import/researchFull/20170301_10124950_Database_Development.pdf

สุภัทรา ปกาสิทธิ์ วโรตม์สิกขดิตถ์ และจุฑารัตน์ พรพุทธศรี. (2563). การกระทำผิดซ้ำ: นิยามและสถิติข้อมูลของกระทรวงยุติธรรม. *วารสารกระบวนการยุติธรรม, 13* (2), 167-182.

Bendlin, M., Sheridan, L., & Johnson, A. (2022). Stalking Recidivism: A Comparison of Operational Definitions. *Journal of Interpersonal Violence, 37*(9-10), NP8138-NP8160.

Gannon, T., Terriere, R. & Leader, T. (2012). Ward and Siegert's pathways model of child sexual offending: A cluster analysis evaluation. *Psychology, Crime & Law, 18,* 129-153.

Goodley, G. Pearson, D., & Morris, P. (2021). Predictors of recidivism following release from custody: A meta-analysis, *Psychology, Crime & law, 28*(7), 703-729.

Molina-Coloma, V., Salaberría, K., and Pérez, J. I. (2022). A Comparative Study between Recidivism Offenders and Non-recidivism Offenders in a Prison Sample. *Anuario de Psicología Jurídica. 32*(1), 33-39.

Ostermann, M., Salerno, L. M., & Hyatt, J. M. (2015). How different operationalizations of recidivism impact conclusions of effectiveness of parole supervision. *Journal of Research in Crime and Delinquency, 52*(6), 771-796.

Simons, D. A. (2017). Chapter 3: Sex offender typologies. in office of sex offender sentencing, monitoring, apprehending, registering, and tracking. In Sex Offender Management Assessment and Planning Initiative. New York, Office of Justice Programs, U.S. Department of Justice.

Thailand Institute of Justice and Penal Reform International. (2019). *The rehabilitation and social reintegration of women prisoners Implementation of the Bangkok Rules.* Retrieved September 26, 2021 from https://knowledge.tijthailand.org/en/publication/detail/bangkok-rules#book/

Thailand Institute of Justice and United Nations Office on Drugs and Crime. (2021). *Research on the causes of recidivism in Thailand.* Retrieved September 26, 2021 from https://knowledge.tijthailand.org/en/publication/detail/research-on-the-causes-of-recidivism-in-thailand#book/

Thailand Institute of Justice and Griffith Criminology Institute. (2021). *Women's Pathways Into, Through and Out of Prison.* Retrieved September 26, 2021 from https://knowledge.tijthailand.org/en/publication/detail/women-s-pathways-into-through-and-out-of-prison#book/

Ward, T., & Gannon, T. A. (2006). Rehabilitation, etiology, and self-regulation: The comprehensive good lives model of treatment for sex offenders. *Aggression and Violent Behavior, 11*(1), 77-94.

กลยุทธ์การป้องกันการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคาร (Fraud Prevention Strategies for Banking Tellers)

*อมรชัย นำผล**

Amornchai Namphon

บทคัดย่อ

ปัจจุบันมีการทุจริตที่เกิดขึ้นกับธนาคารมากมายหลายประเภทที่ล้วนต่างสร้างความเสียหายให้กับธนาคารเป็นอย่างมาก การทุจริตที่เกิดขึ้นมีทั้งการทุจริตที่มาจากภายนอกของธนาคาร เช่น การปลอมบัตรเอทีเอ็มและบัตรเครดิตเพื่อมาทำรายการเบิกถอนเงินทางเครื่องถอนเงินอัตโนมัติหรือรูดบัตรเพื่อชำระค่าสินค้าและบริการ รวมทั้งการทุจริตทางด้าน E-commerce ผ่านทางช่องทางออนไลน์ต่าง ๆ ซึ่งธนาคารส่วนใหญ่มีระบบการป้องกันได้ดีในระดับหนึ่งแม้ว่าบางช่วงเวลาจะเกิดเหตุการณ์ที่ต้องตกเป็นข่าวใหญ่แต่ในเวลาไม่นานธนาคารจะสามารถควบคุมสถานการณ์และอุดรอยรั่วเหล่านั้นไว้ได้ แต่ปัญหาที่เป็นภัยเงียบที่เกิดขึ้นกับธนาคารกลับกลายเป็นการทุจริตภายในโดยเฉพาะพนักงานสาขาหรือที่เรียกว่า “Teller” ที่ทำหน้าที่รับฝากถอนเงินและธุรกรรมต่าง ๆ ที่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาโดยที่ไม่อาจล่วงรู้ได้ว่าพวกเขาเหล่านั้นจะลงมือกระทำการทุจริตเมื่อไหร่ กลายเป็นรูโหว่ที่เกิดขึ้นมายาวนานที่ธนาคารยังไม่มีกระบวนการในการป้องกันได้ดีเท่าที่ควร ซึ่งการทุจริตเหล่านี้สร้างความเสียหายให้กับทรัพย์สิน ชื่อเสียง รวมทั้งความเชื่อมั่นเชื่อถือต่อบุคคลภายนอกโดยเฉพาะลูกค้าที่ใช้บริการกับธนาคาร และจากที่ผ่านมางานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับสาเหตุและรูปแบบพฤติกรรมของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารที่กระทำการทุจริตต่อหน้าที่และกระบวนการ

นักศึกษาปริญญาโท วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล.

Master’s degree student. College of Management, Mahidol University.

Received: *November 18, 2021* ***Revised:*** *June 29, 2022* ***Accepted:*** *June 29, 2022*

ป้องกันนั้นมีไม่มาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงพบช่องว่างในการทำการวิจัยในเรื่องดังกล่าว ซึ่งบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์ที่ผู้เขียนศึกษาในระดับปริญญาโทสาขาการจัดการและกลยุทธ์ มหาวิทยาลัยมหิดล โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-dept interview) จากผู้มีประสบการณ์ในการพิจารณากรณีการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคาร ทั้งหมด 19 ท่าน จาก 4 ธนาคารเอกชน และข้อมูลการทุจริตภายในของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารที่ไม่สามารถเปิดเผยได้ ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการทุจริตต่อธนาคารที่พบได้บ่อยที่สุด คือ การโอนเงินลอยหรือฝากเงินลอยเข้าบัญชีโดยไม่มีตัวเงินจริง รองลงมาเป็นการลักเงินเกินจากการสรุปยอด ณ สิ้นวัน ส่วนรูปแบบการทุจริตต่อลูกค้าที่พบได้บ่อยสุด คือ การแอบถอนเงินจากบัญชีที่ไม่เคลื่อนไหวมานานและบัญชีฝากประจำ รองลงมาเป็นการแอบยกเลิกรายการฝากเงินหรือชำระเงิน (error collection) โดยปัจจัยที่ทำให้พนักงานกระทำการทุจริต มี 3 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) เกิดจากแรงกดดัน จากปัญหาการเงิน เช่น การหลงใหลในการเล่นการพนัน ปัญหาหนี้สิน ภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัว ความอยากได้อยากมี ที่นำไปสู่การทวงหนี้ทั้งในระบบและนอกระบบ และความเครียดจากผลงานในการทำงาน (2) เกิดจากโอกาสและช่องโหว่ที่เอื้อต่อการทุจริต เช่น ความไว้วางใจของลูกค้าโดยลูกค้าจะฝากสมุดบัญชีหรือเอกสารที่เกี่ยวกับธุรกรรมของตนไว้กับพนักงานบางคนที่ตนเองไว้ใจ ส่วนความไว้ใจของหัวหน้างานที่มีต่อตัวพนักงานมักจะเกิดจากการที่ผู้บริหารสาขามองหาพนักงานในสาขาที่มีลักษณะที่สามารถไว้วางใจได้ สุขุมและสนิทสนมเพื่อที่จะมาช่วยดูแลงานในบางกระบวนการเมื่อตนเองไม่อยู่หรือเมื่อจำนวนพนักงานในสาขาไม่พอกับการรับบริการลูกค้า โดยมีการฝากรหัสรับรองการทำรายการ ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญ ในการแก้ไขรายการหรือทำธุรกรรมที่มีความเสี่ยงเกินอำนาจในตำแหน่งของพนักงานรายนั้นรับผิดชอบ รวมทั้งมอบหมายงานหลาย ๆ หน้าที่ให้กับพนักงานที่ไว้ใจได้เพียงคนเดียวดูแลงานทั้งหมดของสาขา และ (3) เกิดจากการหาเหตุผลเข้าข้างตัวเอง เช่น การรู้สึกว่าธนาคารปฏิบัติกับตนไม่เป็นธรรม จึงต้องทุจริตคืนเพื่อลบล้างความรู้สึกผิดในใจ หรือคิดว่าทำไปแล้วธนาคารไม่ได้รับความเสียหาย เช่น เวลาพนักงานผิดพลาดทำเงินขาด ไม่สามารถกระทบยอดเงิน ณ สิ้นวันทำการได้ตรง พนักงานยังต้องควักเงินตัวเองหรือโดนหักเงินเดือนเพื่อชดใช้เงินคืนให้กับธนาคาร แต่ถ้าเงินเกินจากในระบบเล็กน้อยก็ขอเก็บเป็นเงินส่วนตัวเพื่อถัวเฉลี่ยจากตอนที่ทำเงินขาด เป็นต้น ซึ่งปัจจัยในการทุจริตทั้ง 3 องค์ประกอบอาจมีปฏิสัมพันธ์กันในการลงมือกระทำการทุจริต ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีสามเหลี่ยมการทุจริต (Fraud Triangle Theory) ของ Donald Cressey (Cressey, 1953)

สำหรับแนวทางในการป้องกันการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารสามารถทำได้ทั้งการให้รางวัลหรือให้ความช่วยเหลือและการป้องกันที่เป็นบทลงโทษ เพื่อเป็นการสร้างสมดุลทางพฤติกรรมของพนักงาน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 แบบ ได้แก่

1. กลยุทธ์ที่เน้นก่อนการทุจริต ได้แก่ การป้องกันก่อนเกิดธุรกรรมทางการเงิน แบ่งเป็น 5 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) การวางกฎระเบียบ

และนโยบายให้รัดกุมห้ามให้พนักงานคนเดียวทำหน้าที่หลายหน้าที่อย่างเบ็ดเสร็จ มีการวางกฎในการลงโทษอย่างเด็ดขาดกับผู้บริหารสาขาในเรื่องความบกพร่องในการตรวจรายงานประจำวันและการรักษารหัสรับรองรายการ ควรมีการให้รางวัลสำหรับพนักงานที่แจ้งเบาะแสจากพฤติกรรมของเพื่อนร่วมงานที่ส่อไปในทางทุจริต (2) การป้องกันด้วยการจัดสถานที่ในสาขาให้อยู่ในที่โล่งแจ้ง ตำแหน่งโต๊ะทำงานและหน้าจอคอมพิวเตอร์ของพนักงานสาขาต้องอยู่ในสายตาที่ผู้บริหารมองเห็น กล้องวงจรปิดควรมีความละเอียดสูง สามารถเห็นบรรยากาศภายในสาขาได้อย่างทั่วถึงทุกซอกทุกมุม (3) การสร้างวัฒนธรรมย่อยในสาขา ผู้จัดการสาขาต้องทำให้พนักงานในสาขาเข้าถึงได้ ปรึกษาพูดคุยได้ทุกเรื่องทั้งเรื่องส่วนตัว เรื่องครอบครัว และเรื่องปัญหาการทำงาน ลดความเข้มงวดในการขายผลิตภัณฑ์ของธนาคาร โดยการใช้ทีมขายโดยเฉพาะแทนพนักงานเคาน์เตอร์ (4) การเพิ่มศักยภาพในการทำงานและการใช้ชีวิตที่ดีขึ้น โดยธนาคารต้องดูแลและพิจารณาในเรื่องค่าตอบแทนให้สัมพันธ์กับค่าครองชีพในปัจจุบันและควรเพิ่มการจัดการอบรมเรื่องจริยธรรมให้แก่พนักงาน ให้คำแนะนำและความรู้ในการเข้าถึงและการใช้สวัสดิการเงินกู้ต่าง ๆ และ (5) การควบคุมการใช้รหัสรับรองรายการ โดยการนำนวัตกรรมเข้ามาช่วยในกระบวนการทำงานด้วยการสร้าง Application ไว้ให้พนักงานระดับสูงรับรองรายการนอกสถานที่ หรือการใส่รหัสพร้อมกับการแตะบัตรพนักงานและการสแกนใบหน้า รวมทั้งจัดตั้งหน่วยงาน Central Authorize หรือหน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่อนุมัติรายการที่มีความเสี่ยงแทน

2. กลยุทธ์ที่เน้นให้เกิดขึ้นในกระบวนการอย่างต่อเนื่อง เป็นการป้องกันหลังเกิดธุรกรรมทางการเงิน แบ่งเป็น 2 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) การใช้ระบบโปรแกรมและระบบการแจ้งเตือนโดยมีระบบแจ้งเตือนแบบทันทีทันใด (real time) ไปยังลูกค้า รวมไปถึงมีระบบทีมงานที่ทำหน้าที่ตรวจจับธุรกรรมจากพนักงานสาขาโดยตั้งเป็นเงื่อนไขจากกรณีที่เกิดการทุจริตเป็นประจำและตรวจจับการตรวจรายงานประจำวันของผู้บริหารสาขา และ (2) การใช้ผู้เชี่ยวชาญเพิ่มการสุ่มตรวจสอบ (surprise check) จากฝ่ายตรวจสอบภายในและเมื่อเกิดกรณีการทุจริตไม่ว่าจะเป็นการทุจริตที่มีมูลค่าเล็กน้อยก็ตามต้องมีหน่วยงานเฉพาะที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จในการสืบสวนสอบสวนพนักงาน เพื่อป้องกันการช่วยเหลือพนักงานที่ทำความผิด

คำสำคัญ : การทุจริต, ความโปร่งใส, สถาบันการเงิน

Abstract

Currently, there are various kinds of fraud against banks, causing a huge amount of damage to banks. The frauds were found to be external frauds, for example, counterfeit ATM cards and credit cards for withdrawing money via ATM and swiping credit cards for payment of products and services. The frauds also included frauds on e-commerce via online channels. Most banks are well protected under their employed systems. Although frauds can be posted on media as breaking news,

the banks were able to control such situations and deal with such frauds in a short period of time. However, internal problems which are considered as the silent danger against banks, especially frauds caused by "tellers" who are responsible for money depositing and withdrawal have been unresolved. They could make any fraud at any time without any clue to predict their frauds in advance. This became a vulnerability with no sufficient prevention by the banks. These frauds caused damage to the assets, reputation, and confidence of outsiders, especially customers of banks. Previously, there were only a few numbers of research on the causes and behavior of tellers in the banking business who committed fraud against their duties. Therefore, the researchers found an opportunity to conduct research on this issue. This article is a part of the thesis written by the researcher who was studying in Master of Business Administration Program in Management and Strategy, Mahidol University. Qualitative research through the in-depth interview with 19 people with experience in frauds caused by tellers in the banking business from 4 private banks, as well as protected data on internal frauds of tellers in the banking were examined. The results revealed that the frequent format of fraud against banks was fake money transformer or depositing money via bank transfer without the actual amount of money. The second widespread fraud was stealing of excessive money from the summation at the end of the day. The most frequent format of fraud to customer was the money withdrawal from non-responsive bank accounts over a long period and a fixed deposit account. The next highest number of customer fraud was error cancellation. There were 3 factors resulting in fraud committed behavior as follow: (1) pressure caused by financial problems, for example, infatuation with gambling, debts, family expenses, desire leading to official and non-official debt collection, and stress caused by work performance; (2) opportunities and vulnerability that may support fraud, for example, customers' trust. Customers left their book banks or related documents with some trusted employees. For trust of supervisors towards employees, it was often caused by the consideration of branch executives to seek out trustworthy, careful, and familiar tellers to supervise some processes when they were not available or when the number of tellers was insufficient to provide services to customers. Customers often left their verification codes with tellers, which were considered as the key to changing transactions or making any risky transaction. Also, it is considered as the way to empower the position of such tellers

and to offer the assignment to only trustable tellers, (3) self-rationalization, for example, the feeling of unfairly treat by the banks so that the teller had to commit fraud to get rid of that feelings or to cause damages against banks. For instance, when tellers make a mistake or cause a missing amount of money at the end of the working day, they may be forced to pay the missing amount out of their own money or have their salaries deducted, leading them to believe that they should keep an excessive amount of money in case there is a mistake of transaction. These three factors that contribute to fraud may interact with the actions of fraudsters, consistent with Fraud Triangle Theory of Donald Cressey (1953).

The guidelines for prevention of teller frauds in banking business could be the establishment of rewards and support as well as the prevention through punishment to balance the behavior of tellers. These guidelines could be divided into 2 forms:

1. the Pre-Fraud Strategy, this is to prevent any financial activities that were divided into 5 elements, as followed: (1) Rules, regulations, and policies must be concisely established. One employee must be prohibited from several duties. Rules on absolute punishment must be established for punishing branch executives for failure to check daily reports and maintain verification codes. Rewards should be given to employees who blow the whistle on behaviors of their colleagues in the manner of frauds; (2) Prevention could be done by working area arrangement to be open and clear. The position of workstations and computer screens of tellers must be clearly seen by executives. Resolution of CCTV should be in high quality in order to see all corners of the branch thoroughly; (3) Subculture should be built in the organization where the branch manager should be able to be approached by tellers. Therefore, they could discuss and consult with the branch manager on all issues, including personal, family, and work-related issues. Strictness on the bank's product sales should be reduced by assigning sales teams instead of tellers; (4) work potential and living should be improved by consideration of the remuneration to be consistent with cost of living. In addition, ethical trainings as well as suggestions and knowledge on accessing and using welfare loans should be provided to employees; (5) The use of verification code must be controlled by innovation, i.e., application of high-level employee certification based on card and face scanning transactions. In addition, a Central Authorized Unit should be established to approve risky transactions.

2. Strategy of the consecutive process, divided into 2 elements: (1) Implementation of program and a real-time notification system for customers. In addition, there should be a monitoring transactions team made by tellers through setting conditions in case of any emergency and daily reports from branch executives; (2) Experts should be assigned to the surprise checks performed by the internal audit unit. In the event of any fraud, even in a small amount, there must be a specific unit with complete power to investigate employees for prevention of support to any offending employee.

Keyword : Fraud, Transparency, Banking

บทนำ

ปัจจุบันมีการทุจริตที่เกิดขึ้นกับธนาคารมากมายหลายประเภทที่ล้วนต่างสร้างความเสียหายให้กับธนาคารเป็นอย่างมาก โดยเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2563 สมาคมต่อต้านการทุจริตสากล หรือ “The Association of Certified Fraud Examiners (ACFE)” ได้รายงานผลการสำรวจการทุจริตที่เกี่ยวกับสถาบันการเงินและธนาคารกว่า 125 ประเทศทั่วโลกจากปีที่ผ่านมา พบการทุจริตใหญ่ ๆ ประมาณ 386 รายการ ซึ่ง 19% จาก 386 รายการ ของการทุจริตเกี่ยวกับสถาบันการเงินและธนาคาร มีการประเมินความเสียหายจากการฉ้อโกงและการทุจริตเฉลี่ย 1,546,000 เหรียญสหรัฐ และมีค่ามัธยฐาน (median) ประมาณ 100,000 เหรียญสหรัฐ

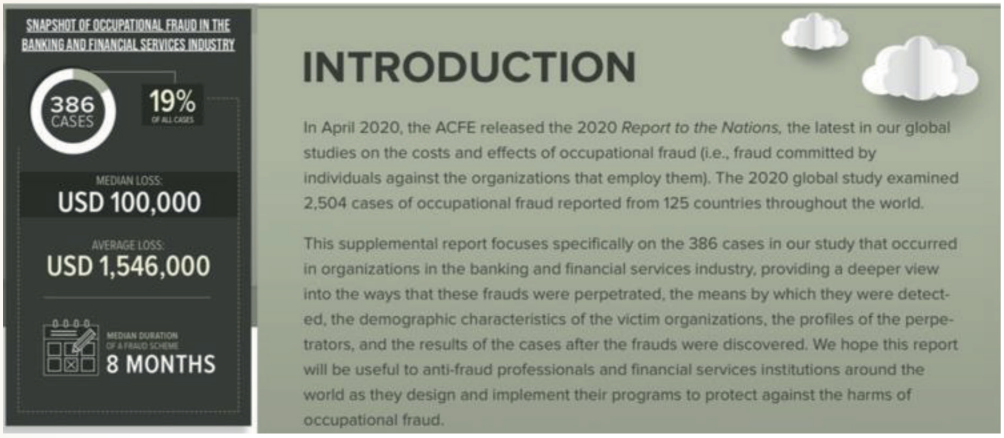

ภาพที่ 1 ภาพรวมการทุจริตและฉ้อโกงในอุตสาหกรรมการเงินและการธนาคาร

ที่มา: *จากรายงานการศึกษาการทุจริตและฉ้อโกงในอุตสาหกรรมการเงินและการธนาคารแห่งชาติ พ.ศ. 2563 (หน้า 3), โดย สมาคมต่อต้านการทุจริตสากล, 2563 : ผู้แต่ง.*

เมื่อพิจารณาจากกลุ่มพนักงานที่มีการฉ้อโกงและการทุจริตในสถาบันการเงินและธนาคาร ทั้งสถาบันการเงินและธนาคารที่มีพนักงานน้อยกว่า 100 คน และสถาบันการเงินและธนาคารที่มีพนักงานมากกว่า 100 คน พบว่าการทุจริตแบบคอร์รัปชันมีจำนวนมากที่สุด ส่วนการฉ้อโกงและการทุจริตประเภทถือเงินสดของพนักงานธนาคารอยู่ใน 3 อันดับแรกทั้งสถาบันการเงินและธนาคารที่มีพนักงานน้อยกว่า 100 คน และสถาบันการเงินและธนาคารที่มีพนักงานมากกว่า 100 คน ซึ่งเป็นสิ่งที่สถาบันการเงินและธนาคารควรให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะเป็นสิ่งที่ธนาคารสามารถควบคุมหรือหาวิธีในการป้องกันเพื่อลดความเสียหายในส่วนนี้ได้หากมีการตระหนักถึงและมีระบบการตรวจจับพฤติกรรมที่จะส่อไปในทางทุจริตที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

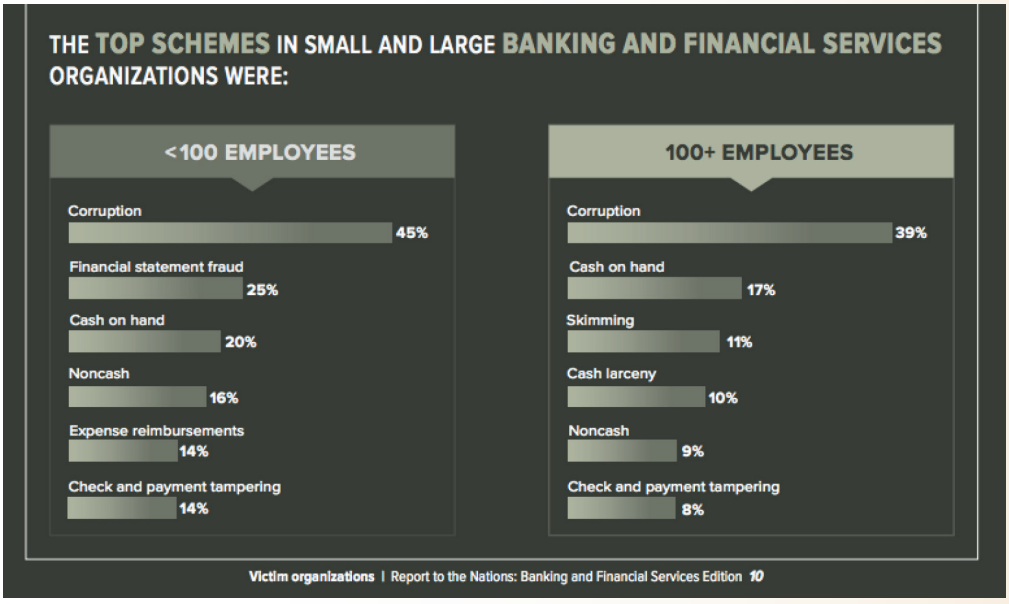

ภาพที่ 2 อันดับการทุจริตและฉ้อโกงของพนักงานในสถาบันการเงินและการธนาคารที่มีจำนวนพนักงานน้อยกว่า 100 คนและจำนวนพนักงานมากกว่า 100 คน

ที่มา: *จากรายงานการศึกษาการทุจริตและฉ้อโกงในอุตสาหกรรมการเงินและการธนาคารแห่งชาติ พ.ศ. 2563 (หน้า 10), โดย สมาคมต่อต้านการทุจริตสากล, 2563 : ผู้แต่ง.*

จากข้อมูลการทุจริตของธนาคารพาณิชย์แห่งหนึ่ง ย้อนหลัง 3 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557-2559 พบว่า การทุจริตภายในธนาคารนั้นมีแนวโน้มสูงขึ้นและมีการทุจริตโดยพนักงานสาขามากที่สุด โดยมีความเสียหายที่เกิดจากการทุจริตของพนักงานภายในธนาคารกว่า 23 ล้านบาท ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแม้ธนาคารจะมีระบบและกฎระเบียบที่รัดกุมมากมายก็ตามแต่ก็ยังมีช่องโหว่ให้พนักงานสาขาหาประโยชน์จากช่องโหว่นั้นกระทำการทุจริตต่อหน้าที่ ระเบียบ

และวินัยอันเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับพนักงานธนาคาร ซึ่งการทุจริตภายในธนาคารนั้น นอกจากจะสร้างความเสียหายให้กับธนาคารแล้ว ยังส่งผลเสียต่อภาพลักษณ์ ความเชื่อมั่นต่อลูกค้าหรือบุคคลภายนอกที่จะเข้ามาใช้บริการกับทางธนาคารในอนาคต รวมถึงบรรดาผู้ถือหุ้นที่มีส่วนได้ส่วนเสียและส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของระบบสถาบันทางการเงินของประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคโลกาภิวัตน์ที่ผู้คนเข้าถึงสังคมอินเตอร์เน็ตกันอย่างแพร่หลาย ผู้คนสามารถรับรู้ข่าวสารกันได้อย่างรวดเร็วด้วยการแชร์ข้อมูลข่าวสารจากการเปิดรับสื่อจากแพลตฟอร์มต่าง ๆ ดังนั้น หากสถาบันทางการเงินและการธนาคารไม่สามารถหาวิธีป้องกันช่องโหว่เหล่านี้เพื่อไม่ให้พนักงานกระทำการทุจริตต่อหน้าที่ก็อาจทำให้เป็นผลเสียต่อทรัพย์สินและภาพลักษณ์ขององค์กรไปในที่สุด

วัตถุประสงค์งานวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการทุจริตของพนักงานสาขาในธนาคารพาณิชย์
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการทุจริตของพนักงานสาขาในธนาคารพาณิชย์
3. เพื่อพัฒนากลยุทธ์ในการสร้างความมั่นใจและเสริมสร้างความเข้มแข็งในการป้องกันพฤติกรรมการทุจริตของพนักงานสาขาให้กับธนาคารที่จะสร้างความเสียหายให้กับธนาคารในภายหน้า

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เป็นการวิจัยเฉพาะกรณี (case-study research) ด้วยการศึกษาเหตุการณ์เฉพาะโดยอาศัยมุมมองที่แตกต่างหลากหลาย (situation analysis) ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลและใช้ข้อมูลทำการวิเคราะห์ถึงประเด็นการทุจริตของพนักงานสาขาในธนาคารจากแหล่งข้อมูล 2 แบบ ได้แก่

1. ข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ส่วนบุคคล (interview) ด้วยวิธีการนัดเจอ การวิดีโอคอลและการโทรศัพท์ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (content analysis) จากข้อความที่บันทึกเสียงและมีการจดบันทึกไว้ จากนั้นนำข้อมูลเหล่านั้นมากลั่นกรองหาความเชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์กันของเนื้อความ แต่เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มที่มีความชำนาญเฉพาะทางที่มีจำนวนน้อยและการเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลแต่ละธนาคารค่อนข้างยาก อันเนื่องมาจากความละเอียดอ่อนของข้อมูลการทุจริตภายในของธนาคารแต่ละแห่ง ผู้วิจัยจึงเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีประสบการณ์ในการพิจารณากรณีการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารทั้งหมด 19 ท่าน จากธนาคารเอกชนขนาดใหญ่ 2 แห่ง จำนวน 15 ท่าน และธนาคารเอกชนขนาดเล็ก 2 แห่งจำนวน 4 ท่าน ซึ่งบางท่านเคยผ่านงานพิจารณากรณีการทุจริตมาแล้วมากกว่าธนาคารหนึ่งแห่งและมีประสบการณ์

ในการทำงานทางด้านพิจารณาการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารมากกว่า 2 ปีขึ้นไป แบ่งเป็น 4 ฝ่ายงาน ได้แก่

(1) เจ้าหน้าที่ Audit สาขา: เจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่ตรวจสอบระเบียบการและมาตรฐานการทำงานของพนักงานสาขา รวมทั้งความเรียบร้อยต่าง ๆ ภายในสาขาธนาคาร เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายของธนาคาร โดยมีการลงไปปฏิบัติการตรวจสอบสาขาของธนาคารทั่วประเทศ ทั้งนี้การลงพื้นที่ตรวจสอบอาจเป็นการสุ่มเข้าพื้นที่โดยที่ไม่ได้แจ้งสาขาให้ทราบก่อนล่วงหน้า

(2) เจ้าหน้าที่ Detection: เจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่ตรวจเช็คความผิดปกติของธุรกรรมทางการเงินที่ทำรายการผ่านพนักงานสาขา โดยดูจากรายงานประจำวัน (report) หรือตรวจดูจากการแจ้งเตือนจากโปรแกรมที่ถูกตั้งเงื่อนไขไว้ โดยเงื่อนไขที่ถูกเขียนสร้างมาจากพฤติกรรมการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารที่ผ่านมา เมื่อตรวจพบรายการที่น่าสงสัยจะมีการติดต่อไปยังผู้บริหารสาขาเพื่อขอตรวจสอบรายการที่น่าสงสัยของพนักงานที่ทำรายการที่เข้าเงื่อนไขดังกล่าว

(3) เจ้าหน้าที่ Investigation: เจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่สอบสวนสืบสวน ขยายผล หลังจากตรวจพบหรือมีการรับแจ้งถึงเหตุการณ์ที่ผิดปกติภายในธนาคาร โดยมีการลงพื้นที่ไปยังสาขาหรือหน่วยงานที่มีการทุจริตเพื่อสอบสวนข้อเท็จจริงและต้นสายปลายเหตุที่ทำให้เกิดการทุจริตกับพนักงานที่ทำการทุจริต รวมถึงเป็นตัวแทนของธนาคารในการดำเนินการแจ้งความกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในพื้นที่ที่มีการเกิดเหตุทุจริต

(4) เจ้าหน้าที่ตรวจสอบวินัยพนักงาน: เจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่พิจารณาบทลงโทษแก่พนักงานที่ทำการทุจริตหรือผิดกฎระเบียบของธนาคาร โดยพิจารณาจากเอกสารการแจ้งความ เอกสารการสืบสวนสอบสวนหรืออาจมีการสอบปากคำพนักงานที่ทำการทุจริตเพิ่มเติมเพื่อตัดสินบทลงโทษแก่พนักงานที่ทำผิด

2. ข้อมูลทุติยภูมิ ผู้วิจัยได้ทำการสืบค้นข้อมูลการทุจริตจากรายงานประจำปีเกี่ยวกับผู้ทุจริตของพนักงานสาขาในธนาคารที่ไม่สามารถเปิดเผยได้และข้อมูลเชิงปริมาณที่แสดงถึงแนวโน้มของการทุจริตในธุรกิจธนาคารทั่วโลกจากแหล่งข้อมูลของสมาคมต่อต้านการทุจริตสากล หรือ “The Association of Certified Fraud Examiners (ACFE)” รวมไปถึงกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการทุจริตในรูปแบบต่าง ๆ จากหลายงานวิจัย

ผลการศึกษาวิจัย

จากการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับผู้มีประสบการณ์ในการพิจารณากรณีการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารทั้งหมด 19 ท่าน ทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก สามารถสรุปประเด็นได้ดังนี้

1. รูปแบบของการทุจริตของพนักงานสาขาในธนาคารพาณิชย์ จากผลการศึกษาสามารถแยกรูปแบบและกลวิธีในการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ (1) การทุจริตต่อธนาคาร และ (2) การทุจริตต่อลูกค้าของธนาคาร

1.1 รูปแบบการทุจริตของพนักงานสาขาที่มีต่อธนาคาร

ในกลุ่มของการทุจริตต่อธนาคาร มีผู้ให้สัมภาษณ์ได้ยกกรณีตัวอย่างไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งสามารถแบ่งเป็นประเภทการทุจริตออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

(1) การทุจริตที่ไม่ซับซ้อน ได้แก่ โอนเงินลอยเข้าบัญชีโดยที่ไม่มีตัวเงินจริง การลักเงินเกินจากการสรุปยอด ณ สิ้นวัน การหยิบเงินจากลิ้นชักเคาน์เตอร์หรือเงินกองกลางไปใช้ การแอบลักเงินจากกล่องเงินที่ไปเติมให้ตู้เอทีเอ็ม การลักเงินจากตู้เซฟและการสอดแทรก ดัดแปลงธนบัตรจากปึกเงิน

โดยกลุ่มตัวอย่างลงความเห็นว่า การโอนเงินลอย โดยไม่มีตัวเงินจริงเป็นการทุจริตที่พบเจอบ่อยที่สุด ซึ่งการโอนเงินลอยจากผลการสัมภาษณ์มีลักษณะการนำเงินเข้าบัญชีใดบัญชีหนึ่งโดยไม่มีเงินสดจริงเข้าในระบบ โดยมีการใส่ยอดตัวเลขปลอมเข้าบัญชีปลายทางที่ต้องการใช้เงิน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบัญชีบุคคลที่สามที่พนักงานคาดว่าจะไม่สามารถเชื่อมโยงถึงตนเองได้ เช่น บัญชีคนละนามสกุลกับพนักงาน โดยมีความคาดหวังว่าในระหว่างวันจะสามารถหาเงินจริงมาคืนเพื่อให้ยอดเงินตรงกับในระบบในสิ้นวัน ซึ่งพฤติกรรมลักษณะนี้แม้ว่าพนักงานจะสามารถนำเงินมาคืนได้ทันสิ้นวันก่อนการปิดระบบแต่ในทางกฎหมายและระเบียบของธนาคารถือว่าความผิดเกิดขึ้นแล้ว ถือเป็นการลักทรัพย์ของธนาคาร การที่นำเงินมาคืนคือการบรรเทาผลร้ายจากสิ่งที่ได้ทำความผิดลงไป ส่วนการที่ไม่สามารถหาเงินมาคืนธนาคารได้ทันก็จะส่งผลเสียหายให้กับธนาคารแม้ว่าพนักงานที่ทุจริตจะโดนลงโทษทางวินัยหรือไล่ออกไปแล้วก็ตามแต่ก็จะเกิดการทวงถามเป็นคดีความที่ยืดยาวต่อไป

กลุ่มตัวอย่างยังลงความเห็นว่า การทุจริตต่อธนาคารด้วย การลักเงินเกินจากการสรุปยอด ณ สิ้นวัน และหยิบเงินจากลิ้นชักเคาน์เตอร์หรือเงินกองกลางไปใช้เป็นการทุจริตที่พบเจอบ่อยรองลงมา ซึ่งการลักเงินเกิน จากผลการสัมภาษณ์มีลักษณะเป็นการตรวจสอบยอดเงินในระบบกับยอดเงินสดจริงที่ได้รับมาตลอดทั้งวันแล้วพนักงานพบว่าเงินเกินจากในระบบ ซึ่งตามกระบวนการแล้วพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารที่ปฏิบัติหน้าที่ในวันนั้นต้องตรวจสอบใบยืนยันยอดเงิน (slip) กับตัวเลขในระบบทั้งหมดอย่างละเอียดทีละรายการจากธุรกรรมที่ลูกค้ามาทำรายการทั้งหมดตลอดทั้งวันเพื่อหาเจ้าของรายการที่เกิดเงินเกินจากนั้นติดต่อลูกค้าให้มารับเงินที่เกินหรือสำรองไว้กรณีที่ลูกค้ามาติดต่อทวงถาม โดยเงินที่เกินจากในระบบนี้จะต้องถูกเก็บใส่ซองแล้วระบุวันที่ที่เกิดรายการ หากเกินกำหนดก็จะตกเป็นเงินของสาขา แต่พนักงานบางรายเห็นเป็นยอดเงินเกินเล็กน้อยหลักร้อยบาท ก็อาศัยโอกาสลักษณะนี้แอบนำเงินเก็บเข้ากระเป๋าเสื้อ กระเป๋ากางเกง ประกอบกับขั้นตอนในการเทียบใบยืนยันยอดเงิน กับยอดเงินในระบบต้องใช้ระยะเวลาตรวจสอบหลายชั่วโมง รวมทั้งบางสาขาอาจมีการตำหนิในเรื่องการทำงานที่ผิดพลาดที่ทำให้เงินเกินจากหัวหน้างาน พนักงานจึงนำเงินที่เกินเล็กน้อยส่วนนี้เข้ากระเป๋าตนเองไปใช้ส่วนตัว ซึ่งกรณีนี้อาจไม่ใช่การจงใจที่จะก่อการทุจริตโดยตรงหรือมีการวางแผนที่จะทุจริตตั้งแต่แรกแต่เป็นเพราะการตัดปัญหาในเรื่องของกระบวนการเทียบเงินที่ยุ่งยาก ใช้เวลานาน

และคิดว่าธนาคารไม่ได้เสียหายอะไร แต่เมื่อไหร่ที่ลูกค้ากลับมาทวงถามก็จะเกิดการพิพาทกับลูกค้าหากเงินเกินที่ควรถูกเก็บไว้ให้ลูกค้ากลับถูกพนักงานทุจริตนำไปใช้ และในส่วนของการหยิบเงินจากลิ้นชักเคาน์เตอร์หรือเงินกองกลางไปใช้ ผลการสัมภาษณ์บ่งบอกว่าเป็นการที่พนักงานนำเงินออกจากลิ้นชักเคาน์เตอร์ของตนเองเพื่อไปใช้ในวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ทั้งเรื่องส่วนตัวและเรื่องของผลงาน เช่น พนักงานบางคนต้องการชำระค่าบัตรเครดิตของตนแต่ไม่มีเงินสดติดตัว จึงหยิบเงินในลิ้นชักของตนไหว้วานเพื่อนอีกเคาน์เตอร์ให้ทำรายการชำระให้ตน รวมไปถึงการนำเงินกองกลางของสาขาที่มีสำรองไว้เพื่อให้สาขานำไปใช้ในการทำงานด้านต่าง ๆ ไปชำระหนี้ให้ลูกค้าที่มีหนี้เสียเพื่อให้ตนเองได้ผลงานในการเรียกคืนยอดหนี้เสียให้กับธนาคาร ซึ่งการหยิบเงินจากลิ้นชักเคาน์เตอร์หรือเงินกองกลางสาขาไปใช้ก็อาจไม่ใช่การทุจริตในรูปแบบที่พนักงานวางแผนมาล่วงหน้า แต่เกิดจากการที่พนักงานคิดว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย เพราะประเดี๋ยวก็ไปเบิกถอนเงินทางตู้เบิกถอนเงินอัตโนมัติมาคืนเข้าลิ้นชักเคาน์เตอร์ ซึ่งเมื่อใดที่เงินจากเคาน์เตอร์ถูกหยิบออกไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ส่วนตัวของพนักงาน ความผิดนั้นได้เกิดขึ้นแล้ว จึงจัดว่าเป็นการทุจริตในรูปแบบหนึ่ง

นอกจากนี้ ยังมีกรณีตัวอย่างการทุจริตต่อธนาคารที่ไม่ซับซ้อนจากการสัมภาษณ์เพิ่มเติม ได้แก่ การแอบลักเงินจากกล่องเงินที่นำไปเติมให้ตู้เอทีเอ็ม ลักเงินจากตู้เซฟ โดยปกติการนำกล่องเงินไปทำรายการเติมเงินที่เครื่องเอทีเอ็มจะต้องมีพนักงานจำนวน 2 คน และถือกุญแจคนละดอกแต่จากผลการสัมภาษณ์แจ้งว่าบางสาขาจำนวนพนักงานมีน้อยทำให้บางครั้งพนักงานที่ทำหน้าที่เติมเงินให้เครื่องเบิกถอนเงินอัตโนมัติต้องปฏิบัติหน้าที่เพียงคนเดียวซึ่งเกิดเป็นช่องโหว่ให้พนักงานแอบนำเงินออกจากกล่องเงินแล้วคีย์ยอดในขั้นตอนการเติมเงินว่าจำนวนเงินครบถ้วนแต่แท้จริงแล้วกล่องเงินนั้นมีจำนวนเงินไม่ครบอันเนื่องมาจากพนักงานอาศัยโอกาสที่ทำหน้าที่คนเดียวจากทุกขั้นตอน กระทำการทุจริตแอบไขกุญแจทั้ง 2 ดอก นำเงินออกไปบางส่วน ส่งผลให้ธนาคารได้รับความเสียหายในเรื่องของยอดเงินที่หายไป และอีกกรณีหนึ่งคือการดัดแปลงธนบัตรจากปึกธนบัตร โดยปกติปึกธนบัตรจะถูกรวบรวมชนิดของธนบัตรแต่ละชนิดเข้าเป็นปึกเดียวกัน โดยแต่ละปึกธนบัตรจะมีจำนวน 100 ใบ จากผลการสัมภาษณ์แจ้งว่ามีพนักงานที่ทุจริตบางคนใช้เทคนิคเฉพาะตัวสลับชนิดของธนบัตรที่มีมูลค่ามากกว่าออกไปแล้วนำธนบัตรที่มีมูลค่าต่ำกว่ามาสอดแทรก เช่น แอบหยิบธนบัตร 1,000 บาท ออกจากปึกธนบัตรไปใบหนึ่งแล้วแทรกธนบัตรมูลค่า 100 บาท มาแทนเพื่อหลอกให้เครื่องนับเงินเห็นว่าจำนวนธนบัตรครบ 100 ใบ แล้วนำส่วนต่างไปใช้ตามวัตถุประสงค์ส่วนตน รวมถึงการพับธนบัตรครึ่งใบจากธนบัตรใบหนึ่งในปึกธนบัตรเพื่อหลอกพนักงานแคชเชียร์ที่เก็บรักษาเงินว่าจำนวนเงินในปึกธนบัตรครบแล้วแอบหยิบเงินออกไป ซึ่งการกระทำทุจริตในรูปแบบนี้ต้องอาศัยการหลบมุมกล้องของสาขาเพื่อไม่ให้เห็นการทุจริตดังกล่าว ส่งผลให้พนักงานที่ร่วมงานในวันนั้นต้องร่วมรับผิดชอบในเรื่องของเงินที่หายไปด้วย

(2) การทุจริตที่มีความซับซ้อน ได้แก่ การปลอมใบเสร็จเพื่อนำมายื่นขอสวัสดิการ

แต่ไม่ได้ทำรายการจริง การนำของส่วนกลางของธนาคารไปใช้แสวงหาประโยชน์ การนำลูกหนี้นอกระบบของตนเองมาเป็นลูกหนี้ในระบบกับธนาคาร การรับจ้างเปิดบัญชีโดยที่ลูกค้าไม่ได้มาเปิดจริงและแอบสมัครบริการบางประเภทให้ลูกค้าเพื่อให้ได้ผลงาน

โดยกลุ่มตัวอย่างได้ลงความเห็นว่าการปลอมใบเสร็จและการนำของส่วนกลางของธนาคารไปใช้ประโยชน์ส่วนตน เป็นรูปแบบที่พบเจอมากที่สุด ซึ่งการปลอมใบเสร็จเพื่อนำมายื่นขอสวัสดิการแต่ไม่ได้ทำรายการจริงจะกระทำโดยการรู้เห็นเป็นใจกับร้านค้าออกใบเสร็จให้เสมือนว่ามีการซื้อขายจริง เช่น สวัสดิการสินเชื่อเพื่อซื้อคอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊ค โดยร้านค้าที่ออกใบเสร็จอาจไม่ใช่ร้านขายคอมพิวเตอร์ เป็นต้น เพื่อนำเงินที่ได้จากสวัสดิการไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ ส่งผลให้ธนาคารต้องแบกรับภาระที่ควรจะเป็นประโยชน์ต่อพนักงานไปในทางที่ไม่จำเป็น ส่วนการนำของส่วนกลางของธนาคารไปใช้ประโยชน์ส่วนตน ซึ่งการนำของส่วนกลางของธนาคารหรือของสาขาในความหมายนี้นอกจากจะเป็นในเรื่องของอุปกรณ์สำนักงานในสาขาแล้ว ยังหมายรวมถึงสินทรัพย์อย่างเช่น รถยนต์ของสาขาที่มีไว้ให้พนักงานนำไปใช้ในกิจการของสาขา เช่น การนำออกไปใช้เดินทางพบลูกค้าหรือเข้าประชุมกับสำนักงานเขตและสาขาต่าง ๆ แต่จากผลสัมภาษณ์พบว่ามีพนักงานนำรถประจำสาขาไปใช้ในเรื่องส่วนตัว รวมถึงนำบัตรคีย์การ์ดที่ธนาคารสำรองค่าน้ำมันให้ไปเติมน้ำมันให้รถยนต์ส่วนตัวของตนเอง ซึ่งส่งผลให้ธนาคารต้องเสียค่าใช้จ่ายในเรื่องของน้ำมันรถและค่าบำรุงรักษารถที่เกิดการสึกหรอจากการนำไปใช้ เกิดเป็นค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น

นอกจากนี้ ยังพบรูปแบบการทุจริตต่อธนาคารที่มีความซับซ้อนในรูปแบบอื่น ได้แก่ นำลูกหนี้นอกระบบของตนเองมาเป็นลูกหนี้ในระบบกับธนาคาร การรับจ้างเปิดบัญชีโดยที่ลูกค้าไม่ได้มาเปิดจริง และการแอบสมัครบริการบางประเภทให้ลูกค้าเพื่อให้ได้ผลงาน

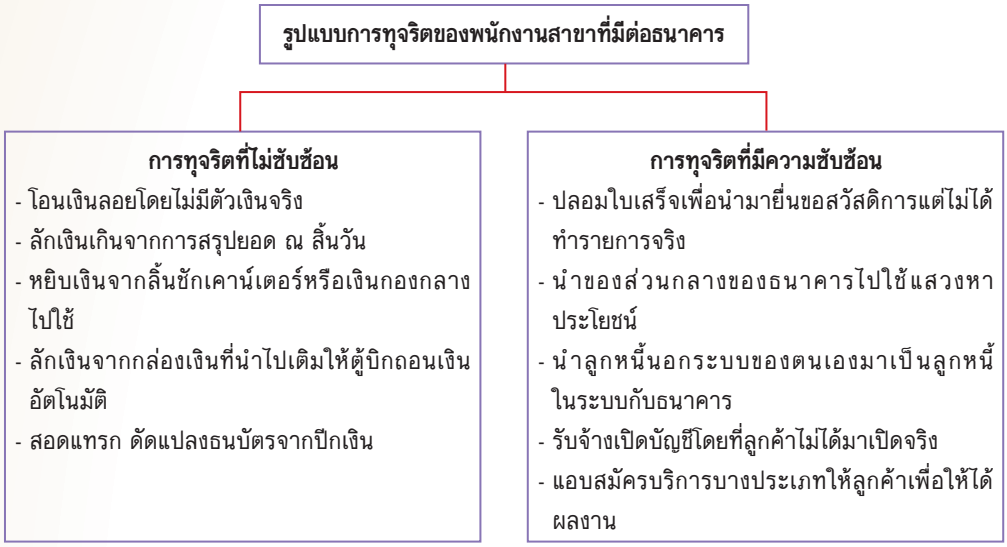

ภาพที่ 3 รูปแบบของการทุจริตของพนักงานสาขาที่มีต่อธนาคาร

1.2 รูปแบบการทุจริตของพนักงานสาขาที่มีต่อลูกค้าของธนาคาร

ในกลุ่มของการทุจริตต่อลูกค้าของธนาคาร มีผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความเห็นไว้อย่างหลากหลาย โดยกลุ่มตัวอย่างลงความเห็นว่าการถอนเงินจากบัญชีลูกค้าที่ไม่เคลื่อนไหวและบัญชีฝากประจำเป็นการทุจริตที่พบเจอบ่อยที่สุด โดยจากผลสัมภาษณ์สามารถแยกกลุ่มลูกค้าได้เป็น 2 ประเภท คือ ลูกค้าที่ไว้วางใจฝากบัญชีไว้ให้พนักงานดูแลหรือทิ้งสมุดบัญชีไว้ที่พนักงานที่ตนสนิทและกลุ่มลูกค้าที่ฝากเงินเพื่อรอให้ครบตามกำหนดเวลาของการฝากเงิน โดยกระบวนการในการทุจริตของการแอบถอนเงินจากบัญชีลูกค้า พนักงานจะอาศัยความสนิทสนมความไว้ใจ การรู้ข้อมูลของลูกค้าบางคนเป็นพิเศษ ลูกค้าบางคนฝากสมุดบัญชีไว้ที่พนักงาน เมื่อมาติดต่อก็สามารถมาพบพนักงานที่ตนสนิทได้โดยตรงจึงเป็นโอกาสหนึ่งที่ทำให้พนักงานแอบถอนเงินลูกค้าโดยเฉพาะบัญชีฝากประจำระยะยาว นอกจากนี้พนักงานบางคนเป็นคนในพื้นที่เดียวกันกับลูกค้า ทำให้พนักงานสามารถรับรู้ข้อมูลได้ว่าลูกค้าแต่ละรายไม่ค่อยมาติดต่อสาขาหรือลูกค้ารายนี้ไปต่างประเทศและกลับประเทศปีละครั้ง โดยส่วนใหญ่จะเป็นลูกค้าที่ค่อนข้างสูงอายุ เมื่อลูกค้ามาติดต่อสาขาในช่วงที่พนักงานถอนเงินออกไปแล้วแต่ยังไม่ได้นำเงินมาคืนเข้าบัญชีลูกค้า พนักงานจะใช้วิธีการฝากลอย โอนเงินลอยเข้าบัญชีหรือทำการ Change Line ที่เป็นการขยับรายการหรือแก้ไขข้อมูลแสดงรายการในสมุดบัญชี ซึ่งปกติวิธีนี้ต้องใช้รหัสรับรองรายการจากพนักงานอีกคน (override) แต่จากผลสัมภาษณ์เพิ่มเติมพบว่ารหัสรับรองรายการมีการเปิดเผยให้กับพนักงานที่ไว้ใจได้ของสาขาด้วยเช่นกัน ซึ่งการแอบถอนเงินของลูกค้าสร้างความเสียหายให้กับธนาคารเป็นอย่างมากเนื่องจากพนักงานนำเงินที่แอบถอนไปใช้แล้ว การจะเรียกความเสียหายคืนจากพนักงานจำเป็นต้องมีการฟ้องร้องกันทางกฎหมาย

กลุ่มตัวอย่างยังลงความเห็นว่า การทุจริตต่อลูกค้าของธนาคาร ด้วยวิธีการแอบยกเลิกรายการฝากเงินหรือการชำระเงินและการรับเงินเพื่อชำระเงินซื้อประกัน จ่ายบิล แล้วออกใบเสร็จปลอมเพื่อนำเงินไปใช้ก่อน เป็นการทุจริตที่พบเจอบ่อยรองลงมา จากผลการสัมภาษณ์ระบุว่าการแอบยกเลิกรายการฝากเงินหรือการชำระเงินจะมีลักษณะของการแอบเปลี่ยนยอดให้มีความใกล้เคียงกัน เช่น ลูกค้าทำรายการฝากเงิน 5,000 บาท พนักงานจะทำการทุจริตโดยการเปลี่ยนยอดเป็น 500 บาท แล้วนำส่วนต่างที่เหลือไปใช้หรือทำการยกเลิกโดยไม่มียอดนำฝากกลับ ซึ่งพนักงานจะอาศัยบัญชีที่มีเงินเยอะอยู่จำนวนหนึ่งที่เมื่อทุจริตไปแล้วลูกค้าจะไม่รู้สึกตัวในทันที ส่วนการทุจริตประเภทการรับเงินจากการชำระเงินซื้อประกัน จ่ายบิลแล้วออกใบเสร็จปลอม จะมีกระบวนการที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามแต่ละประเภท เนื่องด้วยพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารต้องมีการออกไปพบลูกค้านอกสาขาเพื่อเสนอขายผลิตภัณฑ์ของธนาคาร บางครั้งจะมีการเก็บเงินสดจากลูกค้ามาก่อน เช่น การขายประกันนอกสถานที่ พนักงานก็จะนำเงินของลูกค้าที่รับมานั้นไปใช้ก่อนโดยที่ไม่ดำเนินการซื้อประกันให้ลูกค้าในระบบ แล้วแจ้งให้ลูกค้ารอกรมธรรม์ไปสักระยะค่อยทำการซื้อประกันจริงให้ลูกค้า นอกจากนี้ยังมีกรณีที่พนักงานทำการทุจริตที่เกี่ยวกับการชำระเงิน โดยพนักงานจะดูวันกำหนดครบรอบชำระที่ใบแจ้งหนี้ของลูกค้า

หากลูกค้ามาชำระเงินก่อนกำหนดพนักงานก็จะทำการพิมพ์และประทับตราใบเสร็จรับเงินปลอมให้ลูกค้าแล้วนำเงินไปใช้ก่อน พอใกล้กำหนดระยะเวลาพนักงานจึงหาเงินมาชำระคืนให้ลูกค้า บ่อยครั้งที่ลูกค้ามาติดตามทวงถามทั้งกรมธรรม์หรือลูกค้าคอยตรวจสอบยอดเงินหลังชำระไปแล้วพบว่ายังไม่มีการทำรายการ ก็จะมีการโต้แย้งกันกับทางธนาคารส่งผลเสียหายต่อภาพลักษณ์ของธนาคารเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ ยังมีกรณีตัวอย่างการทุจริตต่อลูกค้าของธนาคารจากการสัมภาษณ์อย่างหลากหลาย ได้แก่ การรับเงินเกินจากลูกค้าที่มาทำรายการแล้วไม่แจ้งให้ลูกค้าทราบ นำเงินส่วนที่เกินมาเป็นของตน การเก็บค่าธรรมเนียมบัตรไม่ตรงกับประเภทบัตร การนำข้อมูลส่วนตัวของลูกค้าไปขายและแอบนำข้อมูลส่วนตัวของลูกค้าแล้วสมัคร Internet Banking เพื่อโอนเงินออก

รูปแบบการทุจริตของพนักงานสาขาที่มีต่อลูกค้าของธนาคาร

- ถอนเงินจากบัญชีลูกค้าที่ไม่เคลื่อนไหวและบัญชีฝากประจำ
- ยกเลิกร้ายการฝากเงินหรือชำระเงิน
- รับเงินจากการชำระซื้อประกัน จ่ายบิล แล้วออกใบเสร็จปลอมเพื่อนำเงินไปใช้ก่อน
- รับเงินเกินจากลูกค้าที่มาทำรายการแล้วไม่แจ้งให้ลูกค้าทราบ
- เก็บค่าธรรมเนียมออกบัตรเอทีเอ็มไม่ตรงกับประเภทบัตร
- แอบนำข้อมูลส่วนตัวของลูกค้าแล้วสมัคร Internet Banking
- นำข้อมูลส่วนตัวของลูกค้าไปขาย

ภาพที่ 4 รูปแบบของการทุจริตของพนักงานสาขาที่มีต่อลูกค้าของธนาคาร

2. ปัจจัยหรือสาเหตุที่ทำให้พนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารเกิดการกระทำการทุจริต

จากผลการศึกษาทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลให้พนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารกระทำการทุจริตโดยแต่ละปัจจัยสามารถเชื่อมโยงไปสู่พฤติกรรมการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคาร ซึ่งสามารถจัดกลุ่มชุดข้อมูลออกเป็น 3 องค์ประกอบในการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคาร คือ (1) แรงกดดัน (pressure) (2) โอกาสหรือช่องโหว่ที่เอื้อให้เกิดการทุจริต (opportunity) และ (3) การหาเหตุผลเข้าข้างตัวเอง (rationalization) ซึ่งการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารนั้นเป็นปัจจัยที่มีความเป็นปฏิสัมพันธ์กันในแต่ละปัจจัย โดยพนักงานอาจมีแรงกดดันตกอยู่ในสภาวะที่ต้องการใช้เงิน ในขณะที่ตนเองก็มองเห็นโอกาสจากการที่ผู้บริหารสาขาไว้ใจบอกรหัสรับรองรายการหรือรหัสในการอนุมัติไว้ให้ เนื่องจากเห็นว่าพนักงานมีพฤติกรรมดี ขยันเรียนรู้ไว ประกอบกับตัวพนักงานเองก็เข้าข้างตนเองโดยคิดว่าเดือดร้อนเงินแค่ไม่กี่ชั่วโมงนำเงินไปใช้ก่อนแล้วเอาเงินมาคืนธนาคารก็คงไม่เสียหาย จึงเกิดเป็นพฤติกรรมที่ทุจริตขึ้นในที่สุด ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเป็นพนักงานที่ทำงาน

มาแล้วระยะหนึ่งจนรู้ช่องทางในการกระทำการทุจริต

2.1 องค์ประกอบทางด้านแรงกดดัน (pressure) โดยกลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์ชี้ให้เห็นว่ามีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอยู่ 2 ปัจจัย ได้แก่

(1) ด้านปัญหาทางการเงินที่มาจากภาระค่าใช้จ่ายทางครอบครัว ค่ารักษาพยาบาล หนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ หนี้สินที่เกิดจากการพนันทั้งของตนเองและคนใกล้ตัว การใช้จ่ายที่ไม่สัมพันธ์กับรายได้และความอยากได้อยากมีต่าง ๆ

(2) ด้านผลงาน เป็นผลเกิดมาจากความกดดันของการต้องทำยอดขาย ยอดสมัครการใช้บริการผลิตภัณฑ์ของธนาคารให้ได้ตามเป้าหมายของสาขาที่มีการกระจายความรับผิดชอบเป็นเป้าหมายให้พนักงานแต่ละคน ประกอบกับการโดนกระตุ้นและทวงถามเรื่องยอดขายบ่อย ๆ จากหัวหน้างานก็เป็นส่วนหนึ่งที่ผลักดันให้พนักงานเกิดการกระทำทุจริต เช่น การแอบใช้เบอร์มือถือของตนเองสมัครบริการ Internet Banking ให้ลูกค้า การแอบลักเงินของธนาคารเนื่องจากนำเงินส่วนตัวไปซื้อผลิตภัณฑ์ของธนาคารเพื่อให้ตนเองมียอดผลงานทำให้เงินไม่พอใช้ เป็นต้น

2.2 องค์ประกอบทางด้านโอกาสหรือช่องโหว่ที่เอื้อให้เกิดการทุจริต (opportunity) จะเป็นปัจจัยที่กลุ่มตัวอย่างมองเห็นว่ามีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอยู่ 4 ปัจจัย ได้แก่

(1) ความสัมพันธ์กับลูกค้าที่เกิดจากลูกค้าเอง ซึ่งเกิดจากการที่ลูกค้ามีความสนิทสนมกับพนักงานเป็นการส่วนตัว โดยลูกค้ามักจะได้รับการบริการที่พิเศษเมื่อเวลามาติดต่อทำธุรกรรมที่สาขาจากพนักงานบางคนจนเกิดเป็นความไว้เนื้อเชื่อใจ ลูกค้าบางคนฝากสมุดบัญชีธนาคารไว้ที่พนักงานเพื่อที่เวลามาติดต่อสาขาจะได้ไม่ต้องนำเอกสารหรือหลักฐานทางการเงินติดตัวมาให้เป็นภาระ ซึ่งกลายเป็นช่องโหว่ที่พนักงานจะสามารถแอบถอนเงินของลูกค้าออกไปได้

(2) ความสัมพันธ์และการปฏิบัติงานของหัวหน้างาน เป็นความไว้วางใจที่เกิดจากหัวหน้างานที่มองว่าพนักงานมีพฤติกรรมดี น่าเชื่อถือ มีความขยัน ทำงานคล่อง จึงฝากรหัสรับรองการอนุมัติรายการให้พนักงาน ซึ่งรหัสรับรองรายการสามารถนำไปใช้ในการแก้ไขรายการและถอนเงินจากบัญชีที่ไม่เคลื่อนไหวได้ หรือนำไปใช้ในทางทุจริตด้านต่าง ๆ ถือเป็นการใช้ประโยชน์จากการได้รับความไว้วางใจไปในทางที่ไม่ถูกวิธี นอกจากนี้ ตามระเบียบของธนาคารผู้บริหารสาขาต้องทำการตรวจรายงานธุรกรรมประจำวันอย่างละเอียดเพื่อดูความผิดปกติของรายการธุรกรรมแต่ด้วยความหละหลวมของผู้บริหารสาขา ทำให้การตรวจรายงานสิ้นวันไม่ถูกตรวจตราอย่างละเอียดมากไปกว่านี้ ในระหว่างปฏิบัติงานเมื่อพนักงานร้องขอให้ใส่รหัสรับรองรายการต่าง ๆ ผู้ถือรหัสรับรองรายการก็ไม่มีการตรวจทานดูความเรียบร้อยของรายการนั้น ๆ รวมไปถึงการใส่รหัสผ่านแบบไม่ระมัดระวังจนถูกลักจำจากพนักงานที่เรียกขอรหัสรับรองรายการ ซึ่งทำให้พนักงานเห็นช่องโหว่ในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้บริหารสาขา

(3) กระบวนการทำงานและการจัดสถานที่ทำงาน มีส่วนทำให้ผู้ทุจริตมองเห็นโอกาส ซึ่งบางสาขามีจำนวนพนักงานปฏิบัติงานน้อย ทำให้ผู้บริหารต้องมอบหมายให้พนักงานปฏิบัติ

หน้าที่มากกว่าหนึ่งหน้าที่ คนรับเงิน แคชเชียร์ คนตรวจรายงานสรุปยอดสิ้นวัน เป็นคนเดียวกัน ทำหน้าที่เบ็ดเสร็จเพียงคนเดียว จึงทำให้ไม่มีใครตรวจสอบความผิดปกติได้ การนับเงินขาดเงินเกินก็ตรวจนับกันเองโดยไม่มีใครควบคุม รวมไปถึงเรื่องของกล้องวงจรปิดในสาขาที่ไม่สามารถสอดส่องได้อย่างทั่วถึง ทำให้บางบริเวณของสาขาที่กล้องวงจรปิดส่องไปไม่ถึงเป็นเหตุให้พนักงานแอบไปทำการทุจริต

(4) ระบบโปรแกรมที่เกิดขัดข้องบ่อย ๆ ทำให้บางครั้งพนักงานต้องทำรายการซ้ำหลายครั้งโดยเข้าใจว่ารายการที่ทำนั้นยังไม่สมบูรณ์เนื่องจากใบยืนยันยอดเงินไม่ถูกพิมพ์ ซึ่งบางครั้งกลายเป็นข้ออ้างให้พนักงานนำมาแก้ตัวในการทุจริตเมื่อมีธุรกรรมจริงที่ลูกค้าทำยอดเดียวกันหลายครั้ง รวมทั้งพนักงานบางคนรู้ว่าการถอนเงินในยอดนี้จากบัญชีประเภทนี้จะเข้าเงื่อนไขของโปรแกรมในการตรวจสอบจากหน่วยงานภายในก็ใช้การหลีกเลี่ยงยอดที่ใกล้เคียงเพื่อไม่ให้รายการนั้นเข้าเงื่อนไขในการตรวจสอบจากหน่วยงานภายในทำการทุจริต เช่น ผู้ทุจริตทราบว่าถ้ามีการถอนเงินฝากประจำก่อนกำหนดยอด 20,000.00 บาท ขึ้นไปจะถูกระบบโปรแกรมตรวจจับให้หน่วยงานภายในตรวจสอบ ก็จะหลีกเลี่ยงเป็นถอนเงินที่ยอด 19,999.00 บาท หรือยอดใกล้เคียง เป็นต้น

2.3 องค์ประกอบทางด้านการหาเหตุผลเข้าข้างตัวเอง (rationalization) จะเป็นปัจจัยที่กลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์มองเห็นว่ามีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอยู่ 2 ปัจจัย ได้แก่

(1) ความผิดพลาดจากการทำงานในอดีต เกิดจากมุมมองที่พนักงานหรือผู้ปฏิบัติงานเห็นถึงความไม่เป็นธรรมระหว่างตัวพนักงานผู้ทุจริตกับธนาคาร โดยพนักงานที่กระทำการทุจริตบางคนมองว่า การที่เป็นพนักงานเคาน์เตอร์ที่ต้องยุ่งเกี่ยวกับเงินนั้นมีความเสี่ยง เมื่อเกิดกรณียอดเงินในลิ้นชักเคาน์เตอร์ไม่ตรงกับยอดเงินในระบบจะต้องมีการสืบค้นหารายการที่ผิดพลาดแต่เมื่อไม่สามารถค้นเจอ พนักงานจึงต้องควักเงินส่วนตัวเพื่อให้ยอดเงินในระบบตรงกันกับเงินสดในลิ้นชัก ดังนั้นเมื่อเกิดกรณีเงินเกินจากในระบบพนักงานบางคนจะรู้สึกว่าเงินตรงนี้ควรเป็นเงินของพนักงานเพื่อถัวเฉลี่ยกับยอดเงินที่เคยรับผิดชอบไป

(2) คิดว่าไม่ผิดหรือคิดว่าธนาคารไม่เสียหาย จากพฤติกรรมการฝากเงินลอยหรือฝากเงินโดยไม่มีเงินสดจริงเข้าระบบเพื่อนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ส่วนตัวของพนักงานแล้วหาเงินมาคืนภายในสิ้นวัน พนักงานที่ทุจริตบางคนมองว่าเมื่อนำเงินมาคืนแล้วธนาคารก็ไม่ได้เสียหายอะไรแต่ในความเป็นจริงการนำเงินของธนาคารไปใช้ส่วนตัวถือเป็นการลักทรัพย์ของธนาคารตามกฎหมาย รวมถึงกรณีเงินเกินของสาขาหากเป็นยอดที่ไม่สูงมาก เช่น หลักร้อยบาท พนักงานบางคนมีความคิดว่าเงินจำนวนเล็กน้อยตรงนี้ธนาคารคงไม่ตรวจสอบประกอบกับขั้นตอนในการเทียบใบยืนยันยอดเงินนั้นซับซ้อนและยุ่งยากที่ต้องมาเทียบรายการตลอดทั้งวัน จึงเก็บเงินจำนวนนี้เข้ากระเป๋าเป็นเงินตนเอง ซึ่งก็ถือเป็นความผิดตามกฎหมายเช่นกัน

ภาพที่ 5 ปัจจัยหรือสาเหตุที่ทำให้พนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารเกิดการกระทำการทุจริต

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาครั้งนี้ทำให้เข้าใจและมองเห็นถึงประเภทและสาเหตุที่เป็นแรงกดดันที่นำไปสู่การทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคาร ดังนั้นเพื่อสร้างข้อสรุปและอภิปรายผลเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะในการป้องกันการทุจริต ผู้วิจัยได้อ้างอิงผลวิจัยเทียบกับทฤษฎีสามเหลี่ยมการทุจริต (Fraud Triangle Theory) ของ Donald Cressey พบว่า ปัจจัยในการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารมีความสอดคล้องและมีข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับทฤษฎีในบางประเด็น ดังต่อไปนี้ (Cressey, 1953)

ภาพที่ 6 อภิปรายผลจากทฤษฎีสามเหลี่ยมการทุจริต (Fraud Triangle Theory) ของ Donald Cressey

ประเด็นด้านแรงกดดัน (pressure) การทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารนั้นต้องพบกับความกดดันต่าง ๆ มากมาย ซึ่งมีทั้งแรงกดดันที่เกิดจากองค์ประกอบที่มาจากตัวบุคคลหรือตัวพนักงานเอง เช่น การมีหนี้สินล้นพ้นตัวอันเกิดจากภาระค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันและค่าใช้จ่ายในครอบครัว ความอยากได้อยากมี บางรายเกิดหนี้สินจากการติดการพนันโดย Reith (2006) กล่าวว่า การพนันจะทำให้เกิดปัญหาทางการเงินซึ่งเป็นปัญหาที่ทำให้เกิดอาชญากรรมตามมา ส่วนแรงกดดันที่เกิดจากองค์ประกอบขององค์กร โดยบริบทของวัฒนธรรมของงานสาขาในธุรกิจธนาคารปัจจุบันมีการเร่งรัดให้พนักงานทำยอดขายผลิตภัณฑ์ต่าง ๆของธนาคาร เช่น ประกันเงินฝาก ยอดสมัครบริการสินเชื่อ บัตรเครดิต ควบคู่ไปกับการปฏิบัติงานที่ต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับเงินหน้าเคาน์เตอร์ บางสาขาเมื่อพนักงานหายอดขายผลิตภัณฑ์ไม่ได้ตามเป้าหมายก็จะมีการเรียกพนักงานมาตำหนิเพื่อกระตุ้นให้พนักงานหายอดให้ได้ตามเป้าหมาย จนหลายครั้งพนักงานต้องทุจริตแอบสมัครบริการบางประเภทให้ลูกค้าเพื่อให้ได้ผลงานเหล่านั้นมา มากไปกว่านั้นพนักงานบางคนยังต้องเสียเงินส่วนตัวซื้อผลิตภัณฑ์ของธนาคารเองทั้งที่พนักงานสาขาก็ไม่ได้มีรายได้จากเงินเดือนมากนัก ส่งผลให้พนักงานได้รับผลกระทบเรื่องค่าใช้จ่ายกลายเป็นแรงกดดันให้เกิดการทุจริตขึ้นมาอีกทาง ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงพบว่าองค์ประกอบทางด้านแรงกดดันทั้งที่เกิดจากตัวบุคคลเองและเกิดจากองค์กรจึงมีน้ำหนักที่ไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องไปกับทฤษฎีสามเหลี่ยมการทุจริต

ประเด็นด้านโอกาสและช่องโหว่ (opportunity) โดยโอกาสที่เกิดจากความสัมพันธ์ของผู้บริหารสาขา มักเกิดจากการที่ผู้บริหารสาขามองหาพนักงานในสาขาที่มีลักษณะที่สามารถไว้วางใจได้เพื่อที่จะมาช่วยดูแลงานในบางกระบวนการเมื่อตนเองไม่อยู่หรือเมื่อจำนวนพนักงานในสาขาไม่พอกับการรับบริการลูกค้า โดยอาจมีการฝากรหัสรับรองการทำรายการหรือมอบหมายงานหลาย ๆ หน้าที่ให้กับพนักงานที่ไว้ใจได้เพียงคนเดียวรับผิดชอบ ซึ่งการเปิดเผยข้อมูลลับนี้ Kelly (1999) ได้กล่าวว่าอาจเกิดจากการที่ผู้รับความลับนี้มีบุคลิกภาพดี มีความน่าเชื่อถือและสุขุมรอบคอบ จนทำอีกฝ่ายรู้สึกดีแต่ในความน่าเชื่อถือเหล่านั้นก็ไม่ได้เป็นตัวการันตีว่าคนที่น่าไว้ใจเหล่านั้นจะไม่อาศัยโอกาสจากการไว้ใจนี้ทำการทุจริตแอบนำรหัสรับรองรายการไปทำธุรกรรมที่อยู่นอกเหนืออำนาจหน้าที่ของตนโดยที่ไม่มีใครมาตรวจสอบอีกขั้น เนื่องจากคนเรามักจะหลบซ่อนด้านไม่ดีของตนเองไว้อีกด้านและจะไม่แสดงออกต่อหน้าผู้อื่น โดยเฉพาะสังคมของการทำงานในระบบธนาคารที่ให้คุณค่าแก่การน่าเชื่อถือของตัวบุคคลมาเป็นอันดับแรก ซึ่งความสัมพันธ์ที่เกิดจากผู้บริหารสาขาจะมีน้ำหนักมากกว่าโอกาสที่เกิดจาก ความสัมพันธ์ของลูกค้าที่มีต่อพนักงานเพราะถึงแม้ลูกค้าจะไว้ใจฝากสมุดบัญชีหรือเอกสารที่เกี่ยวกับธุรกรรมของตนไว้กับพนักงานบางคน แต่การถอนเงินหรือทำรายการจากบัญชีบางประเภทต้องใช้รหัสรับรองรายการมาประกอบตามขั้นตอนการทำงาน รวมถึงการแก้ไขรายการที่ผิดพลาด ซึ่งผู้ที่ทราบรหัสรับรองรายการจะสามารถนำไปใช้ในทางทุจริต

ได้หลายรูปแบบ ดังนั้นประเด็นทางด้านโอกาสและช่องโหว่ของทฤษฎีสามเหลี่ยมการทุจริตจึงมีความสอดคล้องกับผลวิจัย แต่จากผลการศึกษาในบริบทของสาขาในธนาคารการอาศัยโอกาสอาจมีปฏิสัมพันธ์กันทั้งความสัมพันธ์ของผู้บริหารสาขาและความสัมพันธ์ของลูกค้า รวมไปถึงการอาศัยช่องโหว่จากการผิดพลาดของระบบงานหรือช่องโหว่ของการจัดการบริเวณสาขาที่บางบริเวณกล้องวงจรปิดไม่สามารถส่องไปถึง นำไปสู่การทุจริตในรูปแบบต่าง ๆ

ประเด็นด้านการหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง (rationalization) เป็นกระบวนการป้องกันตนเองของมนุษย์ที่มักจะหาเหตุผลในการหักล้างความรู้สึกผิดของตนเอง สอดคล้องกับแนวคิดของบทความ *ความเชื่อผิด ๆ เกี่ยวกับการทุจริตองค์กร.* (2563) ที่มีความคิดว่าคนเราโดยพื้นฐานไม่มีใครอยากเป็นคนไม่ดี สุจริตชนที่ดีหากไม่โดนเอารัดเอาเปรียบก่อนก็คงไม่มีใครอยากจะโกงผู้อื่น ซึ่งการศึกษานี้พบว่ากระบวนการป้องกันตนเองของพนักงานที่กระทำการทุจริตเกิดขึ้นได้เมื่อพนักงานรู้สึกว่าโดนธนาคารเอารัดเอาเปรียบจากการที่เมื่อสิ้นวันทำการยอดเงินในเคาน์เตอร์ไม่ครบ ทำให้ไม่สามารถกระทบยอดได้ตรงกับในระบบหรือเรียกว่า “เงินขาด” ซึ่งพนักงานจะต้องใช้เงินส่วนตัวของตนเองเพื่อเป็นการรับผิดชอบจากการปฏิบัติงานที่ผิดพลาดด้วยเงินจำนวนดังกล่าวที่ขาดไป เมื่อวันใดที่ยอดเงินในเคาน์เตอร์เกินกว่าระบบสิ้นวันทำการหรือเรียกว่า “เงินเกิน” พนักงานจึงลักเงินที่เกินเหล่านี้ไปถัวเฉลี่ยจากเหตุการณ์ที่เคยผิดพลาดมาก่อน ความสัมพันธ์ระหว่างตัวพนักงานและธนาคารจึงเกิดเป็นมิติขาวและมิติดำที่เป็นมิติที่ต่างฝ่ายต่างก็เอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ซึ่งการเกิดพฤติกรรมเช่นนี้อาจเกิดขึ้นได้ทั้งที่เป็นการทุจริตแบบจงใจโดยมีการวางแผนการไว้ล่วงหน้าหรืออาจจะเป็นการทุจริตที่อาจเกิดขึ้นในชั่วขณะหนึ่งที่ไม่ได้เตรียมการเอาไว้ล่วงหน้า ดังนั้นผลการศึกษาในประเด็นนี้ของบริบทการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารจึงเป็นข้อมูลเพิ่มเติมในทฤษฎีสามเหลี่ยมการทุจริต

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาวิจัย

จากผลการศึกษานี้ทำให้ได้รับรู้ถึงรูปแบบการทุจริตของพนักงานสาขาธนาคาร ทราบถึงปัจจัยที่ทำให้พนักงานนำไปสู่การทุจริต ข้อเสนอแนะนี้จึงเป็นข้อเสนอแนะจากผลการศึกษาที่เป็นกลยุทธ์สำหรับนำไปปรับใช้เพื่อป้องกันหรือลดทอนความเสี่ยงที่จะทำให้พนักงานสาขากระทำการทุจริตต่อธนาคาร ซึ่งการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารนั้นมีความซับซ้อน มีทั้งการทุจริตที่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้าและมีทั้งการทุจริตที่ไม่ได้เตรียมการไว้ล่วงหน้า มีทั้งการทุจริตในรูปแบบของทรัพย์สินเงินทองและการทุจริตที่ไม่ใช่ทรัพย์สิน เป็นต้น ดังนั้น กลยุทธ์การป้องกันจึงสามารถทำได้ทั้งการให้รางวัลหรือให้ความช่วยเหลือและการป้องกันที่เป็นบทลงโทษ เพื่อเป็นการสร้างสมดุลทางพฤติกรรมของพนักงาน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 แบบ ได้แก่ (1) กลยุทธ์ที่เน้นก่อนการทุจริต และ (2) กลยุทธ์ที่เน้นให้เกิดขึ้นในกระบวนการอย่างต่อเนื่อง

กลยุทธ์ที่เน้นก่อนการทุจริต เป็นการป้องกันตั้งแต่วันแรกที่พนักงานก้าวเข้ามาเป็นพนักงาน ซึ่งสามารถแยกย่อยการป้องกันก่อนเกิดธุรกรรมออกเป็น 5 องค์ประกอบ ดังนี้

1. กฎระเบียบ ในส่วนของกฎระเบียบและนโยบายการทำงานต้องมีความชัดเจนหรือ “Code of Conduct” ของอำนาจหน้าที่แต่ละตำแหน่ง ห้ามให้พนักงานคนเดียวทำหน้าที่หลายหน้าที่อย่างเบ็ดเสร็จ เช่น เป็นแคชเชียร์เป็นเคาน์เตอร์และตรวจรายงานประจำวันแต่เพียงผู้เดียว การนับเงินขาดเงินเกินต้องมีการลงรหัสรับรองรายการหรือใช้คนมากกว่าหนึ่งคนเพื่อป้องกันการลักเงิน ซึ่งตรงกับหลักแนวคิดการควบคุมภายในของ The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission หรือที่เรียกกันในนาม “COSO” (กรมตรวจสอบบัญชีสหกรณ์, 2554) รวมทั้งมีการวางกฎในการลงโทษอย่างเด็ดขาดกับผู้บริหารสาขาในเรื่องความบกพร่องในการตรวจรายงานประจำวัน การไม่รักษารหัสรับรองรายการและการลงโทษผู้ที่ทุจริตอย่างจริงจังให้เป็นแบบอย่าง และควรมีการตั้งรางวัลแก่ผู้แจ้งเบาะแสจากพฤติกรรมของเพื่อนร่วมงานที่ส่อไปในทางทุจริต เช่น การขึ้นเงินเดือนเลื่อนตำแหน่ง เป็นต้น เพื่อเป็นการจูงใจให้พนักงานหันมาเป็นหูเป็นตาให้กับธนาคาร การทุจริตก็จะเกิดได้ยากขึ้น

2. อุปกรณ์และสถานที่ การจัดสถานที่ทำงานให้โล่งแจ้ง อยู่ในสายตาตลอดเป็นสิ่งที่จะช่วยให้การทุจริตลดลงได้ รวมทั้งเพิ่มกล้องวงจรปิดที่มีความละเอียดสูง ตรวจสอบให้ชัดเจนว่าสามารถเห็นบรรยากาศภายในสาขาได้อย่างทั่วถึงทุกซอกทุกมุม มีการแสดงภาพแบบ Realtime ไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายในเพื่อสอดส่องดูพฤติกรรม ห้องบรรจุเงินควรเป็นห้องกระจก ก่อนเข้าออกต้องใส่ชุดเฉพาะที่รัดกุมและมีเจ้าหน้าที่ค้นตัว ตำแหน่งโต๊ะทำงานและหน้าจอคอมพิวเตอร์ของพนักงานสาขาต้องอยู่ในสายตาที่ผู้บริหารมองเห็น โปรแกรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการทำงานไม่ควรมีการลงไว้ในคอมพิวเตอร์ของพนักงาน และการใช้เครื่องฝากเงินที่มีลักษณะคล้ายเครื่องรูดบัตรแบบ “Electronic Data Capture” หรือ “EDC” ที่มีลักษณะการทำงานต่อเมื่อมีเงินผ่านตัวเครื่องจึงจะมีการพิมพ์หลักฐานการทำรายการจะช่วยลดในเรื่องของการฝากเงินลอยได้ในระดับหนึ่ง

3. สร้างวัฒนธรรมย่อยในสาขา ด้วยความเป็นธนาคารจะต้องมีภาพที่ชัดเจนโปร่งใส ผู้จัดการสาขาควรสร้างวัฒนธรรมย่อยแบบเครือญาติ (clan culture) ขึ้นมาเฉพาะในสาขาต้องทำให้พนักงานในสาขาเข้าถึงได้ กล้าที่จะปรึกษาพูดคุยได้ทุกเรื่องทั้งเรื่องส่วนตัว เรื่องครอบครัวและเรื่องปัญหาการทำงาน มีความเป็นกันเองเปรียบเสมือนดั่งพี่น้อง (สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, สำนักพัฒนาระบบบริหาร, 2555) ซึ่งจากปัจจัยที่ทำให้พนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารทุจริตมากที่สุดล้วนแต่มีปัญหาทางด้านการเงิน ค่าใช้จ่ายในครอบครัว ปัญหาหนี้สินทั้งหนี้ในระบบ เช่น สินเชื่อ บัตรเครดิต เป็นต้น และหนี้นอกระบบ เช่น หนี้การพนันออนไลน์ การพนันบอล เป็นต้น รวมไปถึงปัญหาทางด้านผลงานที่บางครั้งพนักงานต้องใช้เงินส่วนตัวเพื่อซื้อผลิตภัณฑ์ของธนาคารให้มาเป็นยอด

ผลงานของตน ผู้บริหารสาขาจึงจำเป็นต้องสอดส่องพฤติกรรมของพนักงานที่ขอกู้สินเชื่อบ่อย ๆ อาจมีการให้พนักงานในสาขาตรวจประวัติการเงิน (เครดิตบูโร) เพื่อให้คำแนะนำและหาทางออกร่วมกันกับพนักงาน ลดการเคร่งครัดในเรื่องของผลการทำงานลง ในส่วนของธนาคารควรมีวิธีการวัดผลการทำงานด้านอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับยอดขายหรือแยกฝ่ายขายออกเป็นทีมงานเฉพาะที่ไม่ใช่ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการจับเงิน เช่น พนักงานหน้าเคาน์เตอร์ นอกจากจะปฏิบัติงานเกี่ยวกับเงินในขณะเดียวกันก็ต้องเสนอขายผลิตภัณฑ์ของธนาคาร ซึ่งอาจสร้างความผิดพลาดในการทำงานแล้วยังเป็นการเพิ่มความกดดันในเรื่องผลงาน อาจทำให้พนักงานต้องลงมือในการทุจริตนำเงินของธนาคารออกมาเพื่อซื้อผลิตภัณฑ์ให้ตนเองมียอดผลงาน ซึ่งการที่ธนาคารแยกทีมขายออกเป็นทีมเฉพาะจะช่วยให้ลดความผิดพลาดในการทำงานของธนาคารแล้วยังช่วยลดปัจจัยการทุจริตของพนักงานในเรื่องความกดดันของผลงานได้อีกด้วย

4. เพิ่มศักยภาพในการทำงานและการใช้ชีวิตที่ดีขึ้น ธนาคารต้องดูแลและพิจารณาในเรื่องค่าตอบแทนให้สัมพันธ์กับค่าใช้จ่ายของพนักงานเพื่อทำให้พนักงานมีสภาพคล่องในการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของตนเองและครอบครัวและควรเพิ่มการจัดการอบรมเรื่องจริยธรรมให้แก่พนักงานให้ตระหนักถึงคุณค่าในการทำงานที่ถูกต้อง ออกห่างไกลจากการทุจริต ทำให้พนักงานรับรู้ว่าโทษของการทุจริตไม่ว่าจะเป็นยอดเล็กน้อยก็ต้องโดนลงโทษด้วยการไล่ออก มากไปกว่านั้นการลักทรัพย์ยังเป็นความผิดตามกฎหมายที่ต้องเสียประวัติติดตัวตามไปด้วยหลังจากโดนไล่ออกและธนาคารควรมีการอบรมทักษะในการสังเกตการเจรจากับผู้ทุจริตให้แก่ผู้บริหารสาขาและพนักงานในส่วนที่เกี่ยวข้องที่ต้องพูดคุยกับผู้ทุจริตเพื่อยกระดับประสิทธิภาพในการเฝ้าระวังและตรวจสอบภายในของธนาคาร

5. การใช้รหัสรับรองรายการ ควรมีการนำนวัตกรรมเข้ามาช่วยในเรื่องของการใส่รหัสรับรองรายการด้วยการสร้าง Application ไว้ให้พนักงานระดับสูงรับรองรายการตรวจดูใบยืนยันยอดเงินหรือรายการที่ต้องขออนุมัติผ่านการแนบไฟล์หรือจัดตั้งหน่วยงานกลางหรือ Central Authorize ที่ช่วยทำหน้าที่ตรวจเช็ครายการและอนุมัติรายการให้แทน ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการใช้รหัสรับรองรายการจากผู้มีอำนาจในสาขาแต่ในขณะเดียวกันการที่มีระบบ Central Authorize อาจทำให้การดำเนินงานของสาขาล่าช้าในขณะที่ลูกค้ารอทำธุรกรรมเนื่องจากต้องส่งเรื่องมาตรวจสอบขออนุมัติจากหน่วยงานกลาง นอกจากนี้การใช้การใส่รหัสพร้อมกับการแตะบัตรพนักงานและการสแกนใบหน้าจะช่วยป้องกันการหลุดรอดของรหัสรับรองรายการหรือหากยังคงใช้การใส่รหัสรับรองรายการในแบบเดิมผู้ที่ใส่รหัสรับรองควรมีมากกว่า 1 คน เพื่อเป็นการตรวจสอบซ้ำ

ภาพที่ 7 กลยุทธ์การป้องกันการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารที่เน้นก่อนการทุจริต

กลยุทธ์ที่เน้นให้เกิดขึ้นในกระบวนการอย่างต่อเนื่อง เป็นการป้องกันหลังจากพนักงานทำธุรกรรมไปแล้ว ซึ่งเป็นการสร้างสมดุลระหว่างการใช้อำนาจในการอนุมัติรายการกับการใช้ผู้เชี่ยวชาญในการป้องกันการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคาร ซึ่งสามารถแยกย่อยการป้องกันก่อนเกิดธุรกรรมออกเป็น 2 องค์ประกอบ ดังนี้

1. การใช้ระบบโปรแกรมและระบบการแจ้งเตือน ธนาคารต้องมีระบบแจ้งเตือนแบบ Realtime แม้ว่ารายการนั้นจะเป็นรายการที่เกิดขึ้นจากพนักงานในสาขา เช่น SMS Alert, E-mail Alert หรือ Application Alert ไปยังลูกค้า ซึ่งการส่งข้อความแจ้งเตือนผ่าน Application LINE มีความรวดเร็วมากที่สุด แต่การส่งข้อความแจ้งเตือนแบบ SMS มีข้อดีตรงที่ผู้รับสารไม่ต้องเชื่อมต่ออินเตอร์เน็ต ส่วนการส่งข้อความแจ้งเตือนผ่าน E-mail จะสามารถให้รายละเอียดของข้อมูลได้มากที่สุด (ณพวุฒิ โพธิ์หอม, 2560) ดังนั้น ธนาคารควรมีการแจ้งเตือนทุกระบบ

ควบคู่กันไป และธนาคารควรมีระบบ Monitoring ในการตรวจจับธุรกรรมจากพนักงานสาขา โดยตั้งเป็นเงื่อนไขจากกรณีที่เกิดการทุจริตเป็นประจำ เช่น การถอนเงินจากบัญชีที่ไม่เคลื่อนไหว การถอนเงินฝากประจำก่อนกำหนด การแก้ไขรายการ เป็นต้น โดยมีการปรับเงื่อนไขดักจับตลอดเวลาเพื่อป้องกันการหลีกเลี่ยงยอดที่เข้าเงื่อนไข แต่จากผลวิจัยมองว่าการใช้ระบบ Monitoring ยังมีข้อจำกัดอันเนื่องมาจากปริมาณธุรกรรมจากสาขาค่อนข้างเยอะในแต่ละวัน ทำให้ไม่สามารถตรวจดูรายการได้ทุกรายการอย่างละเอียดและขั้นตอนในการตรวจเช็คต่อรายการต้องใช้เวลาในการดูใบยืนยันยอดเงินโทรเช็คกับผู้บริหารสาขา ซึ่งในอนาคตหากเทคโนโลยี Robotic Process Automation หรือ RPA พัฒนาขึ้นจนมีประสิทธิภาพที่ดีก็จะเข้ามาช่วยในเรื่องการตรวจเช็คลายมือจากใบยืนยันยอดเงินได้มากขึ้น แต่ก็ยังไม่สามารถที่จะดูได้ครอบคลุมทั้งหมด กระนั้นประโยชน์ของการที่มีระบบ Monitoring คอยโทรตรวจสอบสาขาจะช่วยให้เกิดผลทางอ้อมในการทำให้พนักงานมีความเกรงกลัวที่จะกระทำการทุจริตมากขึ้น นอกจากนี้ธนาคารควรมีระบบการมอนิเตอร์หรือควบคุมการทำงานของผู้บริหารสาขา เนื่องจากผู้มีอำนาจสูงสุดในสาขาอาจละเลยต่อการปฏิบัติหน้าที่ที่สำคัญ เช่น การตรวจรายงาน ณ สิ้นวันทำการ โดยควรมีระบบในการติดตามการตรวจรายงานประจำวันของผู้บริหารสาขาด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์เชื่อมโยงกับรายการที่ต้องใส่รหัสรับรองรายการที่เกิดขึ้นระหว่างวัน อาจเป็นการทำเครื่องหมายหน้ารายการที่ตรวจเช็คแล้วเทียบกับระยะเวลาโดยประมาณของการตรวจสอบหลักฐานใบยืนยันยอดเงินของรายการที่ขอรหัสรับรองรายการ หากการใส่เครื่องหมายตรวจเช็ครายการใช้เวลาห่างกันระหว่างรายการเร็วแบบผิดสังเกต นั่นหมายถึงการตรวจรายการนั้นอาจไม่ได้ถูกนำเสนอจากการตรวจที่แท้จริง ดังนั้น รายการที่ผิดสังเกตเหล่านี้อาจถูกนำมาสร้างเป็นเงื่อนไขการมอนิเตอร์อีกขั้นหนึ่ง

2. การใช้ผู้เชี่ยวชาญ ธนาคารควรเพิ่มการ Surprise Check จากฝ่ายตรวจสอบภายในโดยอาจใช้การโทรทางวิดีโอคอลแล้วให้นับเงินต่อหน้าหรือสุ่มลงพื้นที่แต่ละสาขาแล้วนับเงินในลิ้นชักของพนักงานแต่ละคน รวมทั้งทางผู้บริหารสาขาต้องสุ่มตรวจกระทบยอดเงินในลิ้นชักกับเงินในระบบให้ตรงกันในระหว่างวัน วันละหลายครั้งจะช่วยทำให้การป้องกันการทุจริตมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งการใช้ผู้ตรวจสอบภายในเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้องค์กรที่จะสามารถจัดการความเสี่ยงทางการเงินจรรยาบรรณและการปฏิบัติงานได้ (พัชราภรณ์ ดวงชื่น, 2560) แต่การที่มีการสุ่มตรวจสอบพนักงานบ่อย ๆ อาจส่งผลกระทบในเรื่องของการทำงานของพนักงานที่อาจมีความรู้สึกอึดอัดใจและทำให้การทำงานต้องใช้เวลามากขึ้นในระหว่างที่ลูกค้ามาใช้บริการที่สาขาเป็นจำนวนมาก เพิ่มเติมจากนี้ธนาคารอาจมีพนักงานที่มีประสบการณ์ทำหน้าที่เป็น Back up เวียนไปตามสาขาคอยช่วยให้คำแนะนำการทำงานที่ถูกต้องและสอดส่องความผิดปกติในสาขาไปในตัว นอกจากนี้ธนาคารควรมีการตั้งหน่วยงานเฉพาะที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จในการสืบสวนสอบสวนพนักงานที่ทำการทุจริตโดยเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นการทุจริตที่มีมูลค่าเล็กน้อยก็ตาม โดยปราศจากการตั้งคณะกรรมการ

สืบสวนสอบสวนกันเองระหว่างสาขาและสำนักงานเขตในพื้นที่ที่สาขาสังกัดอยู่ เนื่องจากจะเกิดการปกป้องและอะลุ่มอล่วยกับพนักงานที่ทำความผิด ทำให้กฎระเบียบของธนาคารขาดความเด็ดขาดและเกิดเป็นบรรทัดฐานให้พนักงานคนอื่นไม่เกรงกลัวต่อการทำการทุจริต

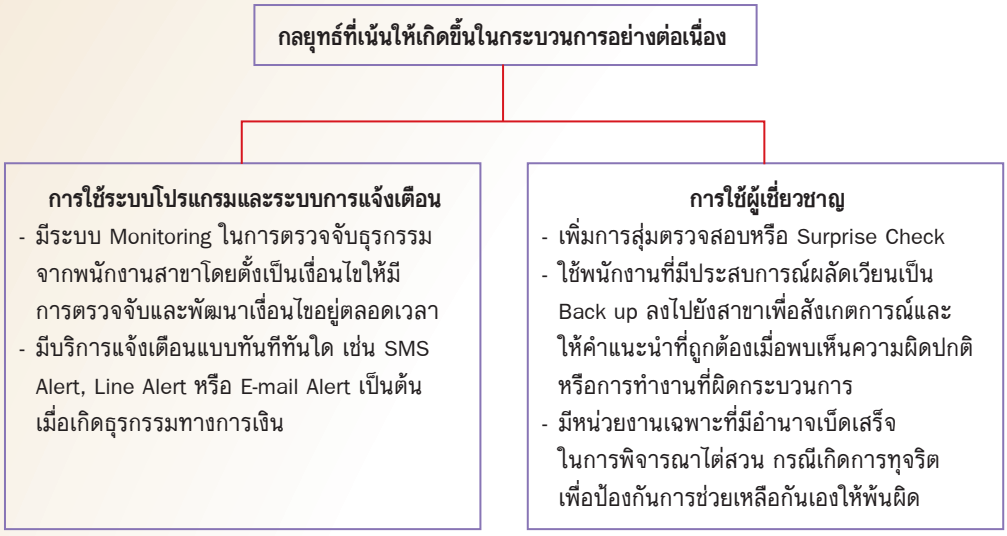

ภาพที่ 8 กลยุทธ์ที่เน้นให้เกิดขึ้นในกระบวนการทำงานของสาขาธนาคารอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้วิจัย

จากข้อเสนอแนะจากการศึกษาวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น ทางผู้วิจัยมีความเห็นว่าการบริหารควบคุม ไม่ให้เกิดการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารจำเป็นต้องทำควบคู่กันไปอย่างเคร่งครัดทั้ง**กลยุทธ์ที่เน้นก่อนการทุจริตและกลยุทธ์ที่เน้นให้เกิดขึ้นในกระบวนการอย่างต่อเนื่อง** แม้ว่ากลยุทธ์บางข้อที่กล่าวมาอาจมีการปรับใช้อยู่แล้วแต่กระนั้นจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ยังแสดงให้เห็นอยู่ว่าระบบการป้องกันการทุจริตที่เป็นอยู่ในขณะนี้ยังไม่ครอบคลุมและยังไม่สมบูรณ์แบบ ตราบใดที่ยังมีการให้อำนาจระหว่างบุคคลในสาขากันเอง ผู้วิจัยได้มองภาพและวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ที่ธนาคารหลายแห่งมีการยุบสาขาลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ (กรุงเทพธุรกิจ, 2565) ตามพฤติกรรมของผู้บริโภคในยุคดิจิตอลที่มีแนวโน้มสูงขึ้น จึงทำให้ธนาคารเล็กลงจากจำนวนพนักงานที่ถูกลดลง (กฤษฎาธาร คชาธาร, 2565) โดยคาดการณ์ว่าในอนาคตสาขาของธนาคารจะเปิดให้บริการน้อยลง แต่กระนั้นการทุจริตในสาขาก็อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทำให้หลักการจัดตั้งทีม Central Authorize ที่ยังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนักและธนาคารขนาดใหญ่ยังไม่คำนึงถึงที่จะนำมาปรับใช้ จะสามารถเข้ามาทำหน้าที่ตัดสินใจในบางกระบวนการที่มีความเสี่ยงที่จะทำให้เกิดการทุจริตโดยไม่ผ่านการไว้วางใจกันเองมาทำหน้าที่แทนเพื่อปิดช่องว่างดังกล่าว เนื่องจากระบบ Central Authorize นี้จะสามารถควบคุมได้ทั่วถึงเมื่อธุรกรรมทางสาขาลดน้อยลง และหากมองถึงปัจจุบันบางธนาคารมีการสร้าง

Application ภายในให้พนักงานใช้สำหรับกิจกรรมภายในอยู่แล้ว อาจมีการเพิ่มเติมคุณสมบัติ (feature) ให้สาขาแนบไฟล์ที่ต้องการขออนุมัติ รหัสรับรองรายการให้ผู้บริหารสาขาที่ถือรหัสรับรองรายการสามารถที่จะอนุมัติรายการนอกสถานที่ได้ในกรณีที่ต้องออกไปพบลูกค้านอกสาขา จะช่วยให้เกิดการทุจริตลดน้อยลง เพราะผู้บริหารสาขาไม่จำเป็นต้องฝากรหัสรับรองรายการไว้กับคนที่คาดว่าไว้ใจได้ที่ถือว่าเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้เกิดการทุจริต ซึ่งการสร้าง Application ลักษณะนี้ยังไม่มีการนำมาใช้ในแวดวงธนาคารในประเทศไทย นอกเหนือสิ่งอื่นใดผู้วิจัยมองว่า บทความนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่อ่านและจะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปมากยิ่งขึ้นหากธนาคารและสมาคมธนาคารไทยมีบทบาทในการเผยแพร่บทความ “กลยุทธ์การป้องกันการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคาร” โดยมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไปได้รับรู้ข้อมูลและรูปแบบการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคารกันอย่างทั่วถึงเพื่อปิดช่องทางหรือลดโอกาสการกระทำการทุจริตให้ลดน้อยลง

บรรณานุกรม

กรมตรวจสอบบัญชีสหกรณ์. (2554). *การควบคุมภายใน.* ค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 2565, จาก https://www.cad.go.th/download/1_3control.pdf

กรุงเทพธุรกิจ. (2565). *ส่องจำนวนสาขาธนาคารในไทย เพิ่มขึ้น-ลดลงแค่ไหนในรอบ 1 ปี?.* ค้นเมื่อ 23 มิถุนายน 2565, จาก https://www.bangkokbiznews.com/business/989551

กฤษฎาธาร คชาธาร. (2565). *วิกฤตและโอกาสของพนักงานธนาคารในยุคดิจิตอล.* ค้นเมื่อ 23 มิถุนายน 2565, จาก https://www.depa.or.th/th/article-view/bank-employees-in-the-digital

ณพวุฒิ โพธิ์หอม. (2560). *อุปกรณ์แจ้งเตือนอัตโนมัติผ่าน Line, SMS และ E-mail.* สารนิพนธ์วิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

พัชราภรณ์ ดวงชื่น. (2560). *บทบาทของผู้ตรวจสอบภายในต่อการจัดการความเสี่ยงขององค์กรในยุคไทยแลนด์ 4.0.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยคริสเตียน.

สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, สำนักพัฒนาระบบบริหาร. (2555). *การวิเคราะห์วัฒนธรรมองค์การ.* ค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 2565, จาก https://www.opsmoac.go.th/km-km_org_center-files--391991791962

Antifraud.in.th (2020). *“ความเชื่อผิด ๆ เกี่ยวกับการทุจริตองค์กร (ตอนที่ 1)”.* สืบค้นเมื่อ 14 ก.พ. 2564, จาก https://www.blockdit.com/posts/5cad6990f95b010ffc60ba67.

Cressey, D. R. (1953). *Other people’s money; A study of the social psychology of embezzlement.* Glencoe, Free Press.

Kelly, A. E. (1999). *Revealing personal secrets*. In *Current Directions in Psychological Science.* Retrieved January 25, 2021, from https://journals.sagepub.com https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/1467-8721.00025

Reith, G. (2006). *Research on the social impact of gambling*. Retrieved January 21, 2021, from https://www.webarchive.org.uk/wayback/archive/20150220161659/http://www.gov.scot/Publications/2006/08/17134534/1

ขั้นตอนการส่งบทความ (Submission)

ขั้นตอนที่ 1 : การเข้าสู่ระบบวารสาร

1. เข้าสู่หน้าเว็บไซต์วารสารกระบวนการยุติธรรม URL : https://www.tci-thaijo.org/index.php/JTJS/

2. สมัครสมาชิก (Register) กรณีที่ยังไม่เคยเป็นสมาชิกของวารสารกระบวนการยุติธรรม ให้คลิกที่ปุ่ม **"ลงทะเบียน"** และสร้างข้อมูลส่วนตัว เช่น ชื่อผู้ใช้, Email, รหัสผ่าน รายละเอียดต่าง ๆ ที่แสดงในระบบ และยืนยันตัวตนผ่าน Link ที่ระบบส่งไปยัง Email ของท่าน

3. กรณีที่เป็นสมาชิกของวารสารกระบวนการยุติธรรมอยู่แล้ว ให้พิมพ์ ชื่อผู้ใช้ และรหัสผ่าน จากนั้นคลิกที่ปุ่ม เข้าสู่ระบบ

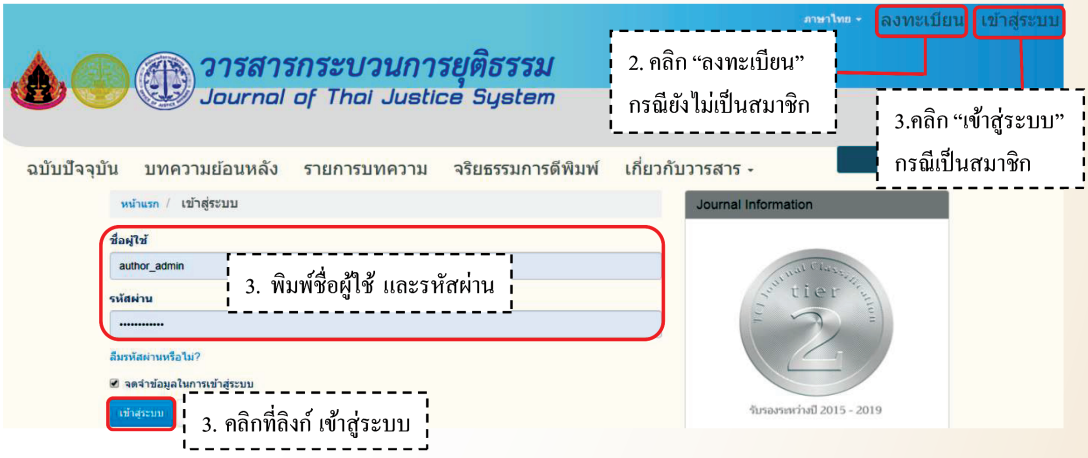

ขั้นตอนที่ 2 : เข้าหน้า Dashboard

เมื่อเข้าสู่ระบบแล้วชื่อผู้ใช้จะแสดงที่มุมบนด้านขวาของเว็บไซต์ผู้ส่งบทความ คลิกที่ชื่อผู้ใช้ และคลิก แดชบอร์ด

ขั้นตอนที่ 3 : เข้าสู่กระบวนการส่งบทความ (Submission)

ระบบจะนำเข้าสู่หน้าของผู้เขียนบทความ/ผู้แต่ง (Author) คลิกที่ปุ่ม ส่งบทความใหม่

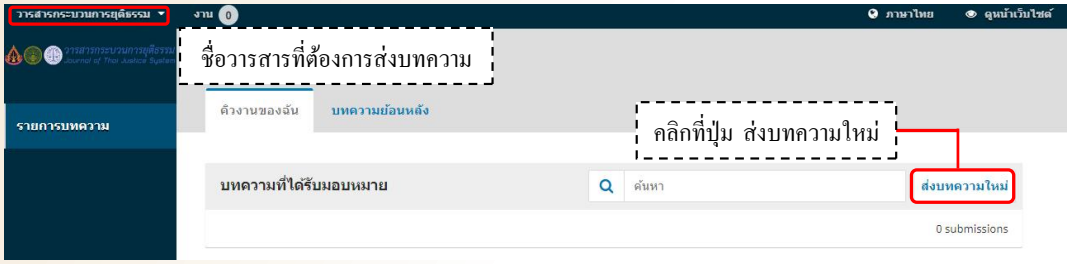

จากนั้นดำเนินการตามกระบวนการส่งบทความ 5 ขั้นตอน ดังนี้

Step 1 : เริ่มต้น

1.1 ภาษาของบทความที่จะส่งตีพิมพ์ เช่น ภาษาไทย หรือ ภาษาอังกฤษ เป็นต้น

1.2 ประเภทของบทความ เช่น บทความวิจัย (Research Articles) บทความวิชาการ (Academic Articles) เป็นต้น

1.3 ผู้เขียนบทความ/ผู้แต่ง (Author) จะต้องอ่านข้อกำหนดในการส่งบทความ และคลิกยอมรับทุกข้อกำหนด เพื่อยืนยันว่าท่านทำตามเงื่อนไขที่วารสารกระบวนการยุติธรรมกำหนด

1.4 หากผู้แต่ง (Author) ต้องการส่งข้อความถึงบรรณาธิการ (Editor) ให้กรอกข้อความในกล่องข้อความ ถึงบรรณาธิการ โดยข้อความที่ส่งถึงบรรณาธิการจะไม่ถูกเผยแพร่และใช้ในวัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือจากการตีพิมพ์บทความในวารสารกระบวนการยุติธรรม

1.5 คลิกที่ปุ่ม บันทึกและดำเนินการต่อ เพื่อไปยังกระบวนการถัดไป

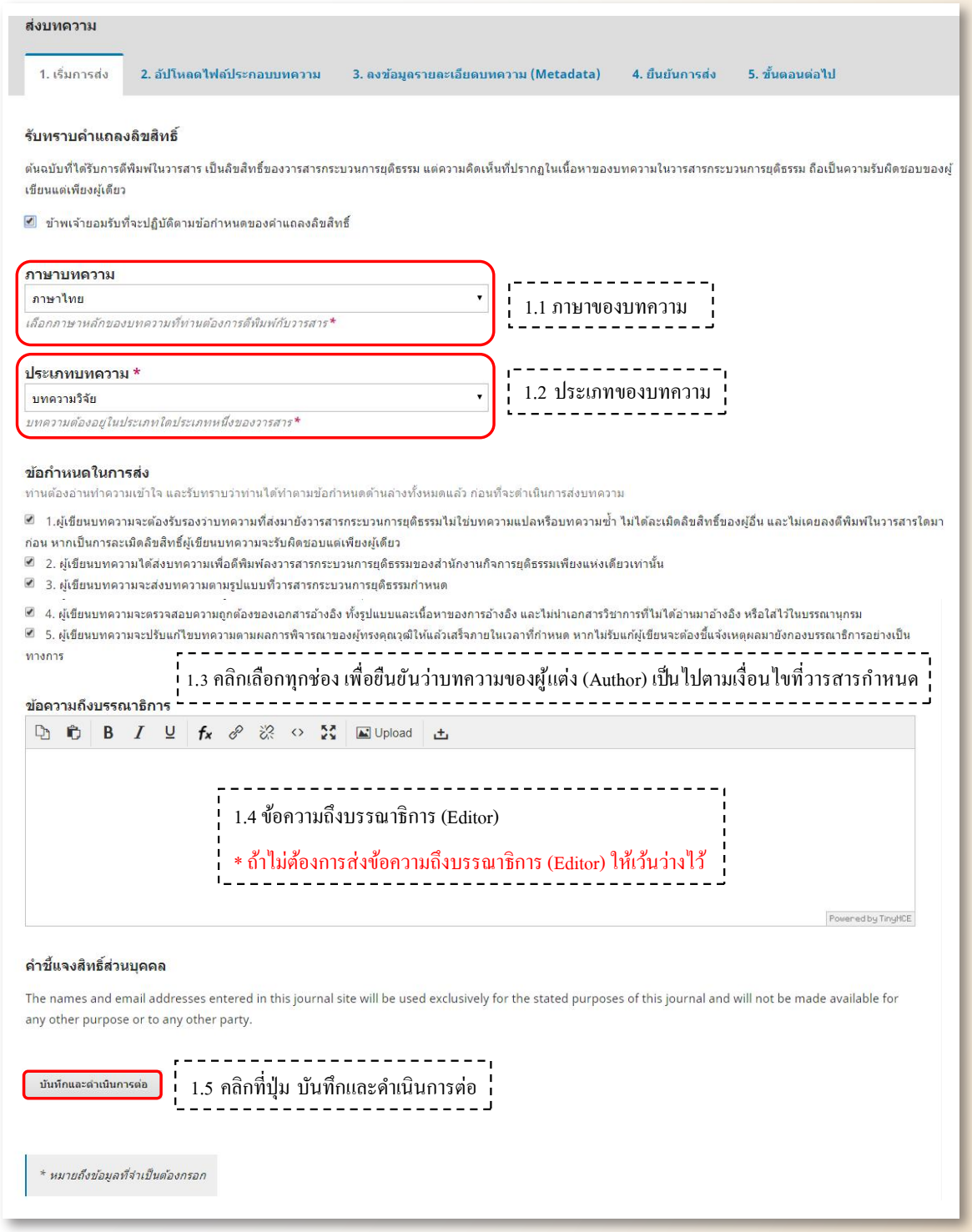

ส่งบทความ

1. เริ่มการส่ง | 2. อัปโหลดไฟล์ประกอบบทความ | 3. ลงข้อมูลรายละเอียดบทความ (Metadata) | 4. ยืนยันการส่ง | 5. ขั้นตอนต่อไป

รับทราบคำแถลงลิขสิทธิ์

ต้นฉบับที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร เป็นลิขสิทธิ์ของวารสารกระบวนการยุติธรรม แต่ความคิดเห็นที่ปรากฏในเนื้อหาของบทความในวารสารกระบวนการยุติธรรม ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว

☑ ข้าพเจ้ายอมรับที่จะปฏิบัติตามข้อกำหนดของคำแถลงลิขสิทธิ์

ภาษาบทความ

ภาษาไทย

*เลือกภาษาหลักของบทความที่ท่านต้องการตีพิมพ์กับวารสาร**

1.1 ภาษาของบทความ

ประเภทบทความ *

บทความวิจัย

*บทความต้องอยู่ในประเภทใดประเภทหนึ่งของวารสาร**

1.2 ประเภทของบทความ

ข้อกำหนดในการส่ง

ท่านต้องอ่านทำความเข้าใจ และรับทราบว่าท่านได้ทำตามข้อกำหนดด้านล่างทั้งหมดแล้ว ก่อนที่จะดำเนินการส่งบทความ

☑ 1.ผู้เขียนบทความจะต้องรับรองว่าบทความที่ส่งมายังวารสารกระบวนการยุติธรรมไม่ใช่บทความแปลหรือบทความซ้ำ ไม่ได้ละเมิดลิขสิทธิ์ของผู้อื่น และไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน หากเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ผู้เขียนบทความจะรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว

☑ 2. ผู้เขียนบทความได้ส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ลงวารสารกระบวนการยุติธรรมของสำนักงานกิจการยุติธรรมเพียงแห่งเดียวเท่านั้น

☑ 3. ผู้เขียนบทความจะส่งบทความตามรูปแบบที่วารสารกระบวนการยุติธรรมกำหนด

☑ 4. ผู้เขียนบทความจะตรวจสอบความถูกต้องของเอกสารอ้างอิง ทั้งรูปแบบและเนื้อหาของการอ้างอิง และไม่นำเอกสารวิชาการที่ไม่ได้อ่านมาอ้างอิง หรือใส่ไว้ในบรรณานุกรม

☑ 5. ผู้เขียนบทความจะปรับแก้ไขบทความตามผลการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิให้แล้วเสร็จภายในเวลาที่กำหนด หากไม่รับแก้ผู้เขียนจะต้องชี้แจงเหตุผลมายังกองบรรณาธิการอย่างเป็นทางการ

1.3 คลิกเลือกทุกช่อง เพื่อยืนยันว่าบทความของผู้แต่ง (Author) เป็นไปตามเงื่อนไขที่วารสารกำหนด

ข้อความถึงบรรณาธิการ

B I U | Upload

1.4 ข้อความถึงบรรณาธิการ (Editor)

* ถ้าไม่ต้องการส่งข้อความถึงบรรณาธิการ (Editor) ให้เว้นว่างไว้

Powered by TinyMCE

คำชี้แจงสิทธิ์ส่วนบุคคล

The names and email addresses entered in this journal site will be used exclusively for the stated purposes of this journal and will not be made available for any other purpose or to any other party.

บันทึกและดำเนินการต่อ

1.5 คลิกที่ปุ่ม บันทึกและดำเนินการต่อ

* หมายถึงข้อมูลที่จำเป็นต้องกรอก

Step 2 : อัปโหลดไฟล์บทความ

2.1 เลือกประเภทของไฟล์ โดยบทความฉบับเต็ม (Full Text) ให้เลือก “ไฟล์บทความ”

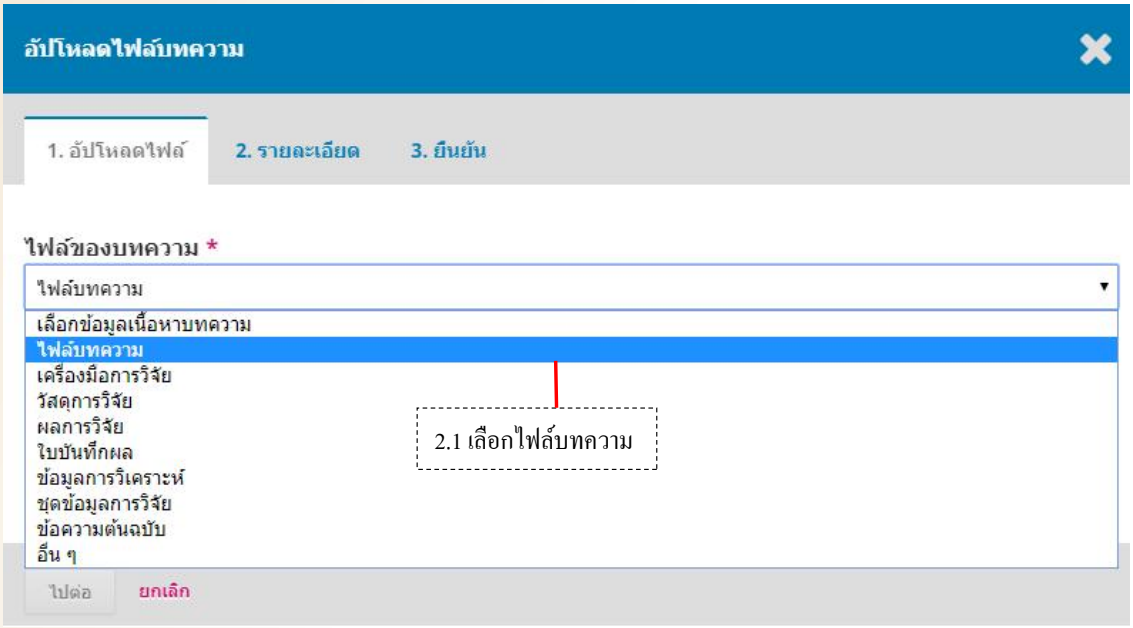

2.2 อัปโหลดบทความฉบับเต็ม (Full Text) โดยคลิกที่ปุ่ม Upload File

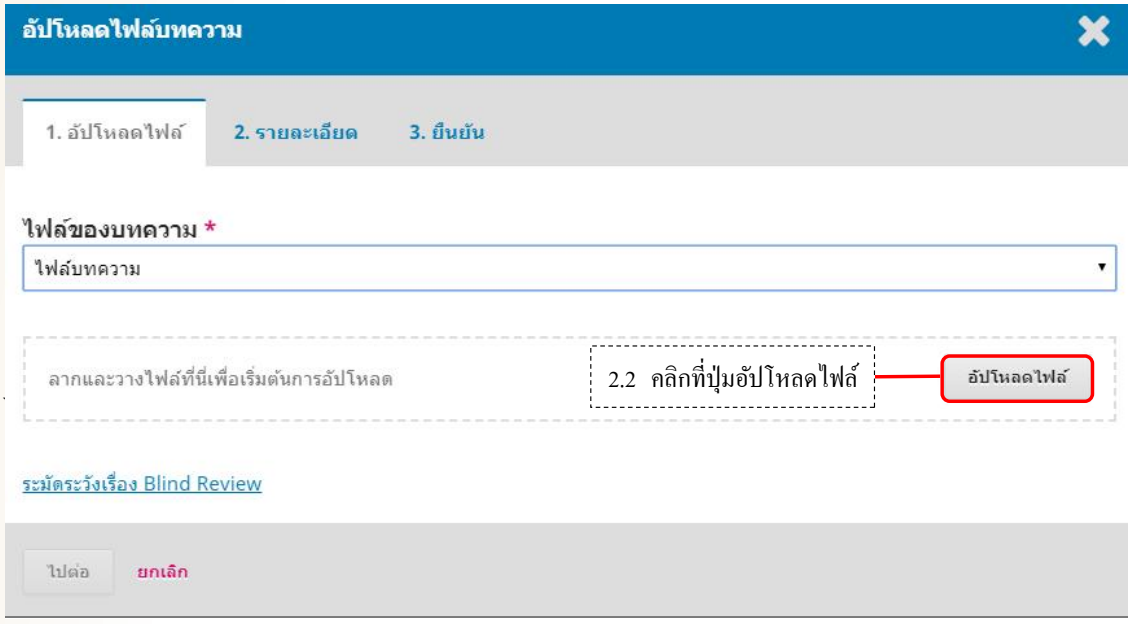

2.3 คลิกที่ปุ่ม ไปต่อ

* หากต้องการเปลี่ยนไฟล์ที่จะแนบให้คลิกที่ปุ่ม เปลี่ยนไฟล์

2.4 คลิกที่ปุ่ม ไปต่อ

* หากต้องการแก้ไขชื่อไฟล์ในระบบ ให้คลิกที่ แก้ไข

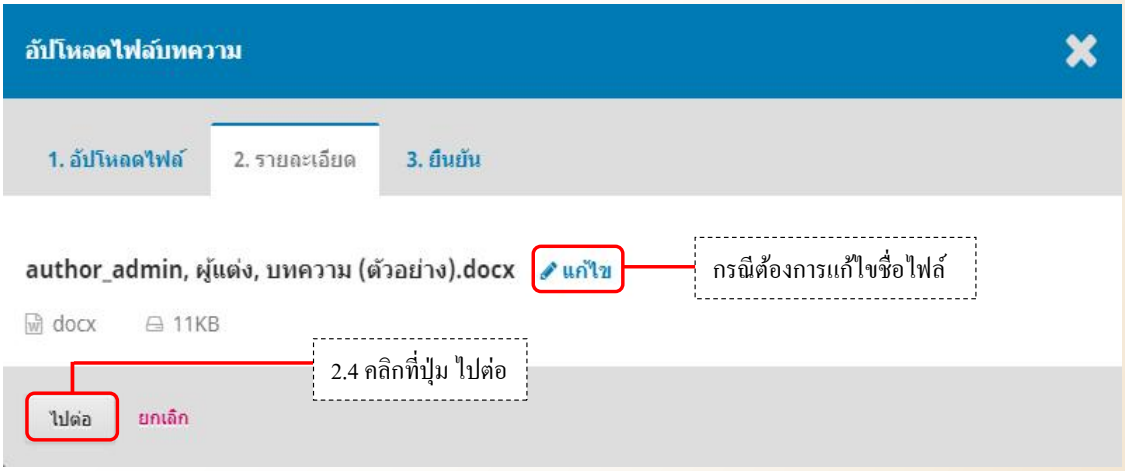

2.5 คลิกที่ปุ่ม เสร็จ

* หากต้องการอัปโหลดไฟล์แนบอื่น ๆ ให้คลิกที่ปุ่ม อัปโหลดไฟล์เพิ่มเติม โดยเลือกประเภทของไฟล์เป็น อื่น ๆ

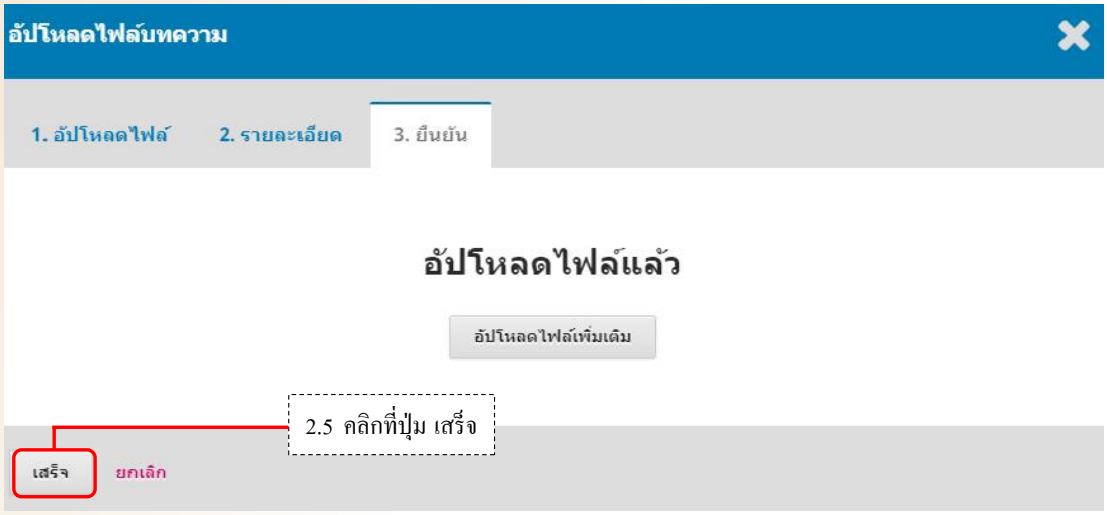

2.6 คลิก บันทึกและดำเนินการต่อ

* กรณีต้องการแก้ไขไฟล์ ให้คลิกที่สัญลักษณ์ ▶ และกดที่ลิงก์ ลบ เพื่อลบไฟล์ จากนั้นคลิกอัปโหลดไฟล์เพื่อแนบไฟล์ใหม่ โดยทำตามขั้นตอนที่ 2.1 - 2.5

** หากต้องการอัปโหลดไฟล์อื่น ๆ เพิ่มเติม ให้คลิกที่ อัปโหลดไฟล์ โดยเลือกประเภทของไฟล์เป็น อื่น ๆ

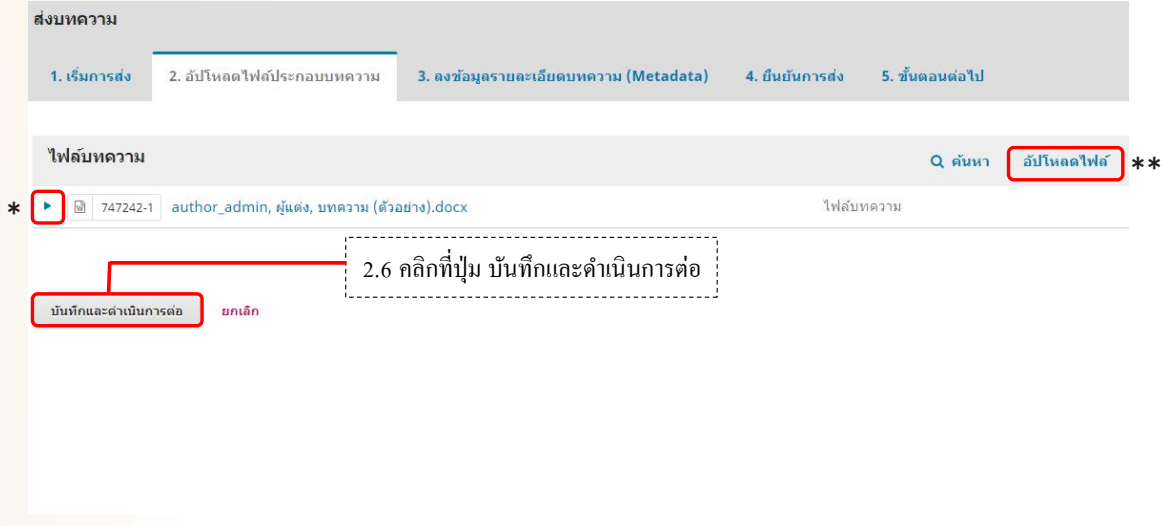

Step 3 : การลงรายละเอียดบทความ

3.1 ชื่อบทความ (แสดงสัญลักษณ์ลูกโลก เนื่องจากวารสารตั้งค่าให้ใส่ข้อมูล 2 ภาษา)

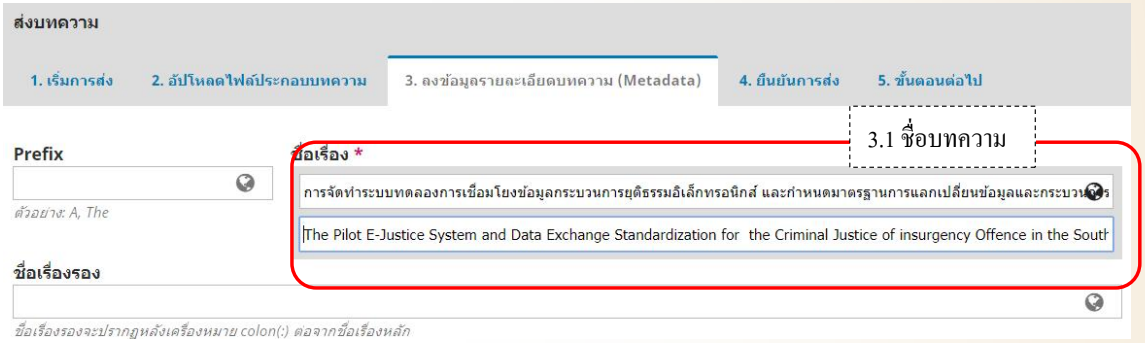

3.2 บทคัดย่อ (แสดงสัญลักษณ์ลูกโลก เนื่องจากวารสารตั้งค่าให้ใส่ข้อมูล 2 ภาษา)

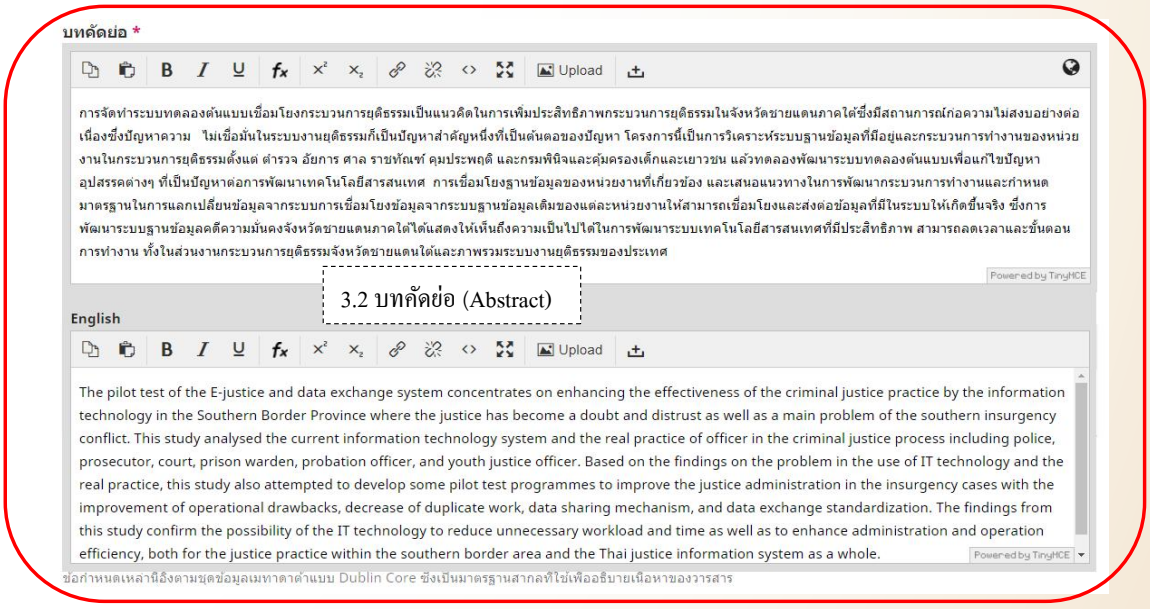

3.3 ข้อมูลผู้แต่ง

3.3.1 ค่าเริ่มต้น (default) ของระบบ ผู้แต่ง คือ ผู้ใช้ ที่เข้าสู่ระบบเพื่อส่งบทความ หากต้องการเพิ่มเติมข้อมูล หรือแก้ไขคลิกที่สัญลักษณ์ ▶ จากนั้นคลิกที่ แก้ไข

3.3.2 ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 1 คน ให้คลิกที่ เพิ่มผู้เกี่ยวข้องกับบทความ

3.4 ประเภทของบทความ เช่น บทความวิจัย (Research Articles) บทความวิชาการ (Academic Articles) เป็นต้น

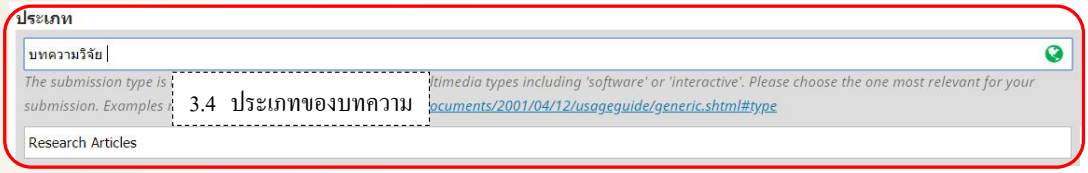

3.5 คำสำคัญ โดยการใส่ทีละคำ แล้วกด Enter เพื่อใส่คำถัดไป (แสดงสัญลักษณ์ลูกโลก เนื่องจากวารสารตั้งค่าให้ใส่ข้อมูล 2 ภาษา)

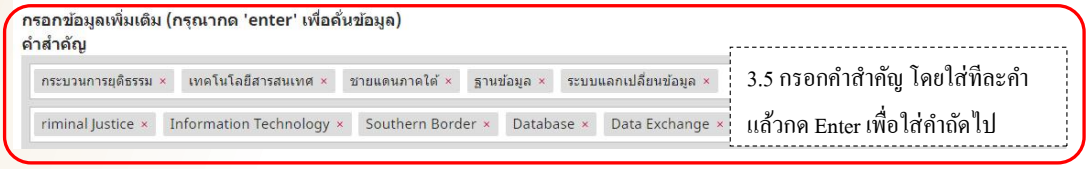

3.6 หน่วยงานที่สนับสนุน/ให้ทุน กรณีไม่มีหน่วยงานสนับสนุน/ให้ทุน ให้เว้นว่างไว้ (แสดงสัญลักษณ์ลูกโลก เนื่องจากวารสารตั้งค่าให้ใส่ข้อมูล 2 ภาษา)

3.7 เอกสารอ้างอิง (References) ใส่ข้อมูลเอกสารอ้างอิงของบทความ

3.8 คลิกปุ่ม บันทึกและดำเนินการต่อ

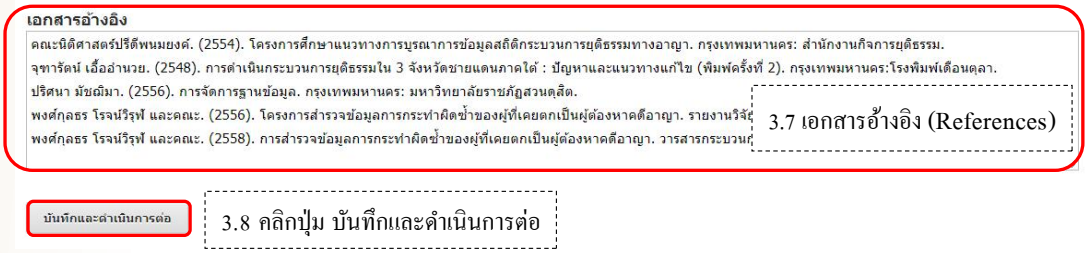

Step 4 : ยืนยันการส่ง

4.1 หลังจากตรวจสอบความถูกต้องของรายละเอียดบทความทั้งหมดเรียบร้อยแล้วให้คลิกที่ปุ่ม ยืนยันการส่งบทความ

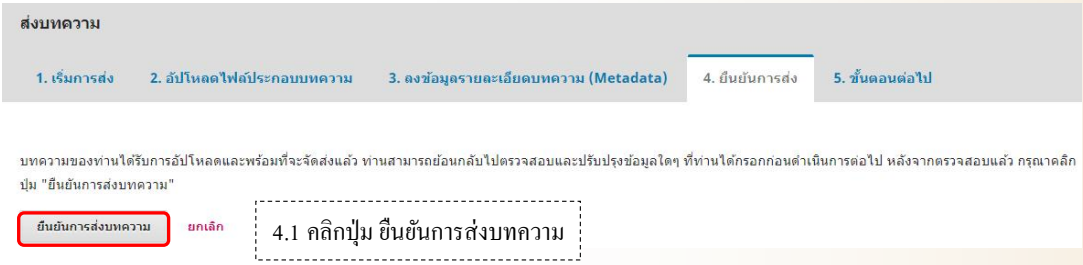

4.2 คลิกที่ปุ่ม ตกลง เพื่อเสร็จสิ้นกระบวนการส่งบทความ (Submission)

* หากคลิกที่ปุ่ม ตกลง แล้ว จะไม่สามารถย้อนกลับไปแก้ไขข้อมูลได้

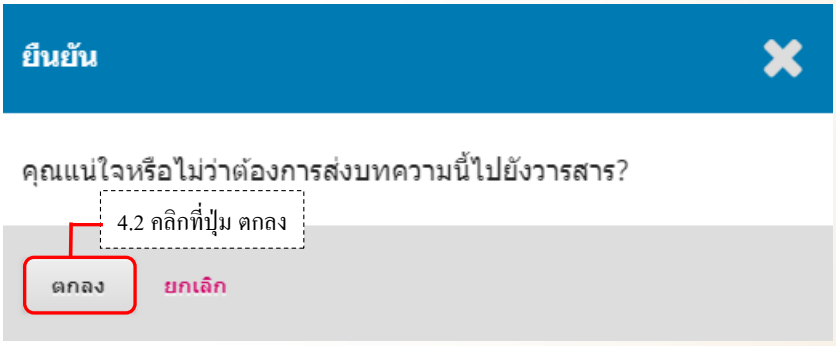

รายละเอียดในการส่งบทความวิจัย / บทความวิชาการ

เพื่อตีพิมพ์ลงวารสารกระบวนการยุติธรรม

วารสารกระบวนการยุติธรรม จัดทำขึ้นตามพระราชบัญญัติพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2549 ที่กำหนดให้คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ มีอำนาจหน้าที่ประการหนึ่ง คือ การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการบริหารงานยุติธรรม จัดประชุม สัมมนา ฝึกอบรม หรือเสนอแนะหน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการบริหารงานยุติธรรม ดังนั้น สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม ในฐานะฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ ซึ่งมีภารกิจหนึ่งคือการเผยแพร่ความรู้ทางด้านวิชาการในกระบวนการยุติธรรม จึงได้จัดทำวารสารกระบวนการยุติธรรมขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและผลการศึกษาวิจัย ตลอดจนองค์ความรู้ทางด้านกระบวนการยุติธรรม กฎหมาย และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไปสู่บุคลากรผู้ปฏิบัติงาน นิสิต นักศึกษา รวมถึงประชาชนผู้สนใจทั่วไปทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ รวมทั้งเป็นเวทีหรือสื่อกลางสำหรับแนะนำและนำเสนอผลงานค้นคว้าวิจัยใหม่ ๆ หรือความเห็นทางวิชาการ องค์ความรู้ใหม่ด้านกระบวนการยุติธรรม กฎหมาย และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผ่านบทความทางวิชาการ ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพของนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ บุคลากรผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนทั่วไป พร้อมกระตุ้นให้เกิดการวิจัยการพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องทั้งในเชิงทฤษฎี และเชิงปฏิบัติที่จะสามารถนำไปอ้างอิง ประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานให้เกิดประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

หลักเกณฑ์สำหรับผู้สนใจส่งบทความลงในวารสารกระบวนการยุติธรรม

1. เป็นบทความวิจัย หรือบทความวิชาการทางด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2. เป็นบทความที่ไม่เคยได้รับการตีพิมพ์ที่ใดมาก่อน และไม่อยู่ในระหว่างการเสนอขอลงพิมพ์ในวารสาร/สิ่งพิมพ์อื่น ไม่ใช่บทความแปล หรือบทความซ้ำ ไม่ได้ละเมิดลิขสิทธิ์ของผู้อื่น และไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน หากเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ผู้เขียนบทความจะเป็นผู้รับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว

3. วารสารกระบวนการยุติธรรมกำหนดให้มีรูปแบบการพิจารณาบทความแบบ double-blinded ซึ่งผู้พิจารณาไม่ทราบชื่อผู้แต่ง และผู้แต่งไม่ทราบชื่อผู้พิจารณา (Double–blind peer review)

4. เนื้อหาต้นฉบับเป็นผลงานที่สรุปแล้วมีความยาว 10 – 20 หน้า (A4) อักษรภาษาไทยพิมพ์ด้วย TH Saraban PSK ขนาด 16 อักษรภาษาอังกฤษพิมพ์ด้วย Times New Roman ขนาด 12 ในส่วนของการอ้างอิงใช้รูปแบบ APA (American Psychological Association) **โดยผู้เขียนจะต้องจัดรูปแบบบทความให้ถูกต้องตามที่วารสารกระบวนการยุติธรรมกำหนดก่อนการส่งต้นฉบับ**

5. การส่งต้นฉบับ ผู้เขียนต้องลงทะเบียนในระบบออนไลน์โดยผ่านเว็บไซต์ www.tci-thaijo.org/index.php/JTJS พร้อมแนบเอกสาร ดังนี้

5.1 บทความวิจัย หรือบทความวิชาการ โดยใช้โปรแกรม Microsoft Word เท่านั้น

5.2 แบบฟอร์มเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ลงในวารสารกระบวนการยุติธรรม

6. บทความที่ถูกต้องตามรูปแบบที่วารสารกำหนด จะส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความประเมินคุณภาพทางวิชาการของบทความ 3 ท่านต่อบทความ โดยพิจารณาบทความแบบ Double–blind peer review และจะติดต่อผู้เขียนในกรณีมีข้อแก้ไขจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ทางผู้เขียนนำไปดำเนินการแก้ไข เมื่อผู้เขียนแก้ไขบทความตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว ให้จัดส่งบทความทางระบบออนไลน์ผ่านเว็บไซต์ www.tci-thaijo.org/index.php/JTJS ของวารสารกระบวนการยุติธรรมอีกครั้ง

7. สำหรับผู้ที่สนใจส่งบทความ สามารถส่งบทความผ่านเว็บไซต์ www.tci-thaijo.org/index.php/JTJS

การเสนอต้นฉบับบทความวิชาการ

1. ชื่อเรื่อง (Title) ต้องมีทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**

2. ชื่อผู้เขียนและสังกัด (Author & by-line) ชื่อ นามสกุล สังกัด/หน่วยงาน ทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ** โดยใช้เครื่องหมาย *, ** ทำเชิงอรรถท้ายหน้า (footnote) ระบุตำแหน่งทางวิชาการ ชื่อสถานที่ทำงานหน่วยงานหรือสถาบันของผู้เขียนที่เป็นปัจจุบัน

3. บทคัดย่อ (Abstract) ต้องมีทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ** เป็นเรียงความย่อหน้าเดียวที่มีใจความครบถ้วนสมบูรณ์ มีสาระโดยสังเขปประกอบด้วย วัตถุประสงค์ ความสำคัญของบทความ และบทสรุป

4. คำสำคัญ ต้องมีทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**

5. บทนำ (Introduction) ให้ข้อมูลและประเด็นสำคัญทางวิชาการ

6. วัตถุประสงค์ของเรื่องนั้น

7. แกนหลักของเรื่อง อธิบายโดยผสมผสานกับข้อวิจารณ์ซึ่งประกอบด้วยประเด็นย่อยหรือหัวข้อย่อยและข้อเสนอแนะที่ก่อให้เกิดแนวคิดใหม่

8. สรุป (Conclusion)

9. ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ

10. การอ้างอิงในเนื้อหาและบรรณานุกรม (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบ APA (American Psychological Association)

การเสนอต้นฉบับบทความวิจัย

1. ชื่อเรื่อง (Title) ต้องมีทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**

2. ชื่อผู้เขียนและสังกัด (Author & by-line) ชื่อ นามสกุล สังกัด/หน่วยงาน ทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ** โดยใช้เครื่องหมาย *, ** ทำเชิงอรรถท้ายหน้า (footnote) ระบุตำแหน่งทางวิชาการ ชื่อสถานที่ทำงานหน่วยงาน หรือสถาบันของผู้เขียนที่เป็นปัจจุบัน

3. บทคัดย่อ (Abstract) ต้องมี**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ** เป็นเรียงความย่อหน้าเดียวที่มีใจความครบถ้วนสมบูรณ์ มีสาระโดยสังเขปประกอบด้วย วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการวิจัย (Materials and Methods) การวิเคราะห์และสรุปผล (Results Conclusion)

4. คำสำคัญ ต้องมีทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**

5. บทนำ (Introduction) ให้ข้อมูลและประเด็นสำคัญทางวิชาการ

6. วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนั้น

7. วิธีดำเนินการวิจัย (Materials and Methods) กล่าวถึงการออกแบบกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ โดยเรียบเรียงลำดับขั้นตอน

8. ผลการวิจัย (Result) รายงานและอธิบายผลที่สำคัญที่เป็นจริง มีตารางหรือภาพประกอบตามความจำเป็นและเหมาะสม ซึ่งเนื้อหาส่วนนี้ควรมีสัดส่วนร้อยละ 50 ของบทความ

9. สรุปและอภิปรายผล (Discussion) นำประเด็นที่สำคัญของผลการศึกษา อภิบาย วิเคราะห์ ตามลำดับการเสนอว่าเหมือนหรือแตกต่างจากการศึกษาของผู้อื่นอย่างไร โดยมีหลักฐานอ้างอิงที่น่าเชื่อถือการนำผลประยุกต์ใช้ รวมทั้งข้อเสนอสัดส่วนร้อยละ 50 ของบทความ

10. ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ

11. การอ้างอิงในเนื้อหาและบรรณานุกรม (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบ APA (American Psychological Association)

การเขียนอ้างอิงแบบ APA (American Psychological Association)

➢ **รูปแบบการการอ้างอิงในเนื้อหา**

1. การอ้างเอกสารที่มีผู้เขียนคนเดียว

1.1 ที่ผู้แต่งเป็นคนไทยระบุเฉพาะชื่อต้น และชื่อสกุล ไม่ใส่คำนำหน้า เช่น

ไพศาล เรืองจินดา (2554) พบว่า

(ไพศาล เรืองจินดา, 2554)

1.2 เอกสารที่ผู้แต่งเป็นชาวต่างประเทศ ระบุเฉพาะชื่อสกุล เช่น

Walker (2007) พบว่า

(Walker, 2007)

2. การอ้างเอกสารที่มีผู้เขียน 2 คน ให้ระบุชื่อผู้แต่งทั้งสองคนทุกครั้ง เอกสารภาษาไทยเชื่อมด้วยคำว่า “และ” เอกสารภาษาต่างประเทศเชื่อมด้วย “and” เมื่ออยู่ในเนื้อหา หรือ “&” เมื่ออยู่ในวงเล็บ เช่น

ธารีทอง นาทอง และอรพิณ ช่อทิพย์ (2547) กล่าวว่า

(ปัทมา เดือนดวง และจรรยา ปราโมทย์, 2553)

Zervas and Byers (2013) พบว่า

(Codagnone & Martens, 2016)

3. การอ้างเอกสารที่มีผู้เขียน 3-5 คน

ในการอ้างอิงครั้งแรก ระบุชื่อผู้แต่งทุกคน เอกสารภาษาไทยเชื่อมด้วยคำว่า “และ” ก่อนคนสุดท้าย เอกสารภาษาต่างประเทศเชื่อมด้วย “and” เมื่ออยู่ในเนื้อหา หรือ “&” เมื่ออยู่ในวงเล็บ โดยมีเครื่องหมายจุลภาคคั้น เช่น

ลือชา คงไทย, สมศักดิ์ อาริกุล และโสธร มาไกล (2553)

(อรพิณ ช่อทิพย์, ปัทมา เดือนดวง และจรรยา ปราโมทย์, 2557)

Zervas, Proserpio, and Byers (2018)

(Codagnone, Gran, & Martens, 2016)

การอ้างอิงครั้งต่อ ๆ ไป ระบุเฉพาะชื่อผู้แต่งคนแรก เอกสารภาษาไทยตามด้วย “และคนอื่น ๆ” เอกสารภาษาต่างประเทศตามด้วย “et al.” เช่น

ลือชา คงไทย และคนอื่น ๆ, (2553)

(อรพิณ ช่อทิพย์ และคนอื่น ๆ, 2557)

Zervas et al. (2018)

(Codagnone et al., 2016)

4. การอ้างอิงที่มีผู้เขียน 6 คน หรือมากกว่า 6 คนขึ้นไป ในการอ้างอิงครั้งแรกหรือครั้งต่อ ๆ ไป ให้ทำตามข้อ 3 เหมือนกัน

5. การอ้างอิงเอกสารโดยการคัดลอกข้อความมา โดยไม่ได้นำมาเรียบเรียงใหม่ ให้พิมพ์ชื่อผู้เขียนตามด้วยปีพิมพ์ และหน้าที่คัดลอกมา กรณีข้อความที่คัดลอกมาน้อยกว่า 40 คำ ให้ใส่ข้อความนั้นภายในเครื่องหมายอัญประกาศ (“....”) เช่น

บุษย์ คงไทย (2550) กล่าวว่า “ผลของการใช้ยาแก้ปวด ทำให้อาการปวดหายไปภายใน 1 นาที”

นักวิจัยกล่าวว่า “ผลของการใช้ยาแก้ปวด ทำให้อาการปวดหายใน 1 นาที” (บุษย์ คงไทย, 2550)

➢ **การอ้างอิงท้ายเล่ม หรือ บรรณานุกรม (Bibliography)**

1. บทความในวารสาร (Journal Article)

1.1 บทความวารสาร

***ชื่อวารสาร และปีที่* ใช้ตัวเอียง**

ชื่อผู้เขียน./(ปีพิมพ์)./ชื่อบทความ./*ชื่อวารสาร*,/*ปีที่*(ฉบับที่),/หน้าแรก-หน้าสุดท้าย.

1.2 บทความวารสารที่เผยแพร่บนอินเทอร์เน็ต ใช้คำว่า **“ค้นเมื่อ”** ตามด้วยวัน เดือน ปีที่สืบค้น, **“จาก”** ตามด้วยลิงค์ สำหรับเอกสารภาษาไทย หรือ **“Retrieved”** ตามด้วยเดือนที่สืบค้น วันที่สืบค้น, ปีที่สืบค้น, **“from”** ตามด้วยลิงค์ สำหรับเอกสารภาษาอังกฤษ

***ชื่อวารสาร และปีที่* ใช้ตัวเอียง และหลัง http:// ไม่ใส่เครื่องหมายมหัพภาค (.)**

ชื่อผู้เขียน./(ปีพิมพ์)./ชื่อบทความ./*ชื่อวารสาร*,/*ปีที่*(ฉบับที่),/หน้าแรก-หน้าสุดท้าย./ค้นเมื่อ วัน เดือน ปีที่สืบค้น, จาก /////http://

2. บทความในนิตยสาร หรือ หนังสือพิมพ์ (Magazine / Newspaper)

***ชื่อนิตยสาร หรือ หนังสือพิมพ์ และ ปีที่* ใช้ตัวเอียง**

ชื่อผู้เขียน./(วัน เดือน ปี)./ชื่อบทความ./*ชื่อนิตยสาร หรือ หนังสือพิมพ์*,/*ปีที่*,หน้า.

3. หนังสือ (Book)

***ชื่อหนังสือ* ใช้ตัวเอียง**

ชื่อผู้เขียน./(ปีพิมพ์)./*ชื่อหนังสือ*/(ครั้งที่พิมพ์)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.

4. บทหนึ่งในหนังสือ (Chapter in book) เป็นการอ้างอิงจากเนื้อหาที่มีผู้เขียนเฉพาะบทนั้นๆ และมีชื่อบรรณาธิการที่หน้าปกของหนังสือ

***ชื่อหนังสือ* ใช้ตัวเอียง**

ชื่อผู้เขียนในบท./(ปีพิมพ์)./ชื่อบท./*ใน*/ชื่อบรรณาธิการ/(บรรณาธิการ),*ชื่อหนังสือ*/////(ครั้งที่พิมพ์,/หน้าแรก-หน้าสุดท้ายของบท)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.

5. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) จากฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

***ชื่อหนังสือ* ใช้ตัวเอียง**

ชื่อผู้เขียน./(ปีพิมพ์)./*ชื่อหนังสือ*./ค้นจาก http://

6. พระราชบัญญัติ

***ราชกิจจานุเบกษา* และเล่มที่ ใช้ตัวเอียง**

พระราชบัญญัติ พ.ศ.ปี./(ปีพิมพ์)./*ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่*(ตอนที่), หน้า.

7. รายงานการประชุม / การสัมมนา / อภิปราย

***ชื่อการประชุม* ใช้ตัวเอียง**

ชื่อหน่วยงานที่จัดประชุม./(ปีพิมพ์)./*ชื่อการประชุม*./สถานที่จัดประชุม.

8. วิทยานิพนธ์ (Theses & Dissertations)

***ชื่อวิทยานิพนธ์* ใช้ตัวเอียง**

ชื่อผู้เขียน./(ปีพิมพ์)./*ชื่อวิทยานิพนธ์*./ระดับวิทยานิพนธ์./มหาวิทยาลัย.

9. เอกสารจากเว็บไซต์ (Web site) ใช้คำว่า **“ค้นเมื่อ”** ตามด้วยวัน เดือน ปีที่สืบค้น, **“จาก”** ตามด้วยลิงค์ สำหรับเอกสารภาษาไทย หรือ **“Retrieved”** ตามด้วยเดือนที่สืบค้น วันที่สืบค้น, ปีที่สืบค้น, **“from”** ตามด้วยลิงค์สำหรับเอกสารภาษาอังกฤษ

***ชื่อเรื่อง* ใช้ตัวเอียง และหลัง http:// ไม่ใส่เครื่องหมายมหัพภาค(.)**

ชื่อผู้เขียน./(ปีพิมพ์)./*ชื่อเรื่อง*./วัน เดือน ปีที่สืบค้น, จาก http://

ข้อมูล ณ วันที่
19 ก.ค. 65

ร่าง พ.ร.บ.มาตรการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำในความผิดเกี่ยวกับเพศหรือที่ใช้ความรุนแรง พ.ศ. ....

...รู้จักกฎหมาย

ป้องกันการทำผิดซ้ำใน*คดีเพศหรือที่ใช้ความรุนแรง*

เจตนารมณ์กฎหมาย

- ป้องกันสังคมและผู้เสียหายจากผู้พ้นโทษคดีอุกฉกรรจ์ที่มีความเสี่ยงจะทำผิดซ้ำ
- ส่งเสริมการแก้ไขฟื้นฟูผู้ทำผิดคดีอุกฉกรรจ์ที่ใช้ความรุนแรง

บังคับใช้เฉพาะผู้ทำผิดคดีอุกฉกรรจ์ที่ใช้ความรุนแรง 3 กลุ่ม ได้แก่

คดีเกี่ยวกับเพศ เช่น

- ข่มขืนกระทำชำเราทั้ง เด็ก/ผู้ใหญ่
- อนาจาร เด็กไม่เกิน 15 ปี และเด็ก 15 - 18 ปี
- อนาจารโดยใช้วัตถุหรืออวัยวะอื่นที่ไม่ใช่อวัยวะเพศ
- อนาจาร จนได้รับอันตรายสาหัสหรือตาย

คดีเกี่ยวกับเสรีภาพ
เรียกค่าไถ่

คดีเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย เช่น

- ฆ่าคนตาย
- ฆ่าบุพการี/เจ้าหน้าที่ หรือทำร้ายจนอันตรายสาหัส
- ฆ่าคนตายโดยไม่เจตนา
- ทำร้ายจนได้รับอันตรายสาหัส

มาตรการแก้ไขฟื้นฟูผู้ทำผิด ระหว่างรับโทษ ในเรือนจำ

- มาตรการทางการแพทย์ ที่ได้รับความยินยอมจากผู้กระทำผิด
- มาตรการอื่นใด ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมกำหนด

มาตรการป้องกันการทำความผิดซ้ำ หลังพ้นโทษ

มาตรการเฝ้าระวัง ไม่เกิน 10 ปี

ได้แก่ ติดกำไล EM รายงานตัว เข้ารับการรักษา ห้ามเข้าใกล้ผู้เสียหาย พักอาศัยในสถานที่ที่กำหนด เป็นต้น

การคุมขังฉุกเฉิน ไม่เกิน 7 วัน

- ถ้าผู้ถูกเฝ้าระวังจะทำผิดซ้ำหรือมีเหตุฉุกเฉิน และไม่มีมาตรการอื่นใดที่จะยับยั้งการทำความผิดหรือการก่อเหตุซ้ำได้
- พนักงานฝ่ายปกครอง ตำรวจ เข้าจับกุม/ควบคุมตัวได้ ไม่เกิน 48 ชม.
- พนักงานคุมประพฤติเสนอความเห็นต่อพนักงานอัยการยื่นคำร้องต่อศาลขอคุมขังฉุกเฉิน

มาตรการคุมขังหลังพ้นโทษไม่เกิน 3 ปี

- ควบคุมตัวผู้พ้นโทษที่มีความเสี่ยงจะทำผิดซ้ำในคดีอุกฉกรรจ์
- ฝ่าฝืนเงื่อนไขการเฝ้าระวัง

รายละเอียดเพิ่มเติม

สร้างความปลอดภัยให้สังคมด้วยกฎหมาย
สร้างความมั่นใจให้ประชาชนด้วยการเฝ้าระวัง

กฎหมายใหม่ 49

พ.ร.บ.แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 29) พ.ศ. 2565

เกณฑ์อายุ เมื่อเด็กหรือเยาวชน “ถูกจับในคดีอาญา”

อายุต่ำกว่า 12 ปี | **อายุ 12-15 ปี** | **อายุ 15-18 ปี**

ตำรวจ

พบตัว/รับตัวเด็ก ที่ต้องหาว่าทำความผิดในคดีอาญา

แจ้งข้อหาและแจ้งสิทธิ รับทราบข้อกล่าวหาตามกฎหมาย

สอบสวนสอบปากคำ ส่งสำนวนเสนออัยการสูงสุด

ส่งให้เจ้าหน้าที่ ภายใน 24 ชม. เพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพ

พนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายคุ้มครองเด็ก (พม.)

- สืบเสาะและพินิจข้อเท็จจริง
- กำหนดแนวทางคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก
- กำหนดแผนแก้ไขฟื้นฟูเด็ก
- วิธีการคุ้มครองสวัสดิภาพ
- การยุติการคุ้มครอง
- การเยียวยาผู้เสียหาย

แจ้งผู้ปกครองและสถานพินิจ

สถานพินิจ สืบเสาะ แก้ไข บำบัดฟื้นฟู และส่งให้ตำรวจอัยการ/ศาล ภายใน 30 วัน

นำตัวเด็กส่งต่อศาลเยาวชนและครอบครัวภายใน 24 ชม.

ศาลเยาวชนฯ พิจารณาคดี เห็นว่ายังไม่เห็นสมควรพิพากษาลงโทษ

- ว่ากล่าวตักเตือน
- ปล่อยตัวชั่วคราว (มี/ไม่มีประกัน)
- ส่งตัวเด็กไปยังสถานศึกษา/ฝึกอบรม
- มอบตัวเด็กให้อยู่กับบุคคล/องค์กรที่ศาลเห็นสมควร

*ปฏิบัติตามเงื่อนไข ภายในกำหนดเวลา

สถานพินิจ

อัยการ

นำตัวเด็กส่งต่อศาลเยาวชนและครอบครัวภายใน 24 ชม.

ศาลเห็นว่า ยังไม่เห็นสมควร พิพากษาลงโทษ

- ดำเนินการเช่นเดียวกับเด็กอายุ 12 - 15 ปี

ศาลเห็นว่า เห็นสมควร พิพากษาลงโทษ

- **ลดโทษกึ่งหนึ่ง** ของโทษทางกฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดในคดีอาญา
- **สั่งโอนคดีไปยังศาล** ที่มีอำนาจพิจารณาคดีธรรมดาได้ (ถ้าเด็กหรือเยาวชนที่ทำความผิด มีร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และนิสัย เหมือนผู้ใหญ่)

*เด็กและเยาวชนแม้ไม่ได้รับโทษอาญา **แต่ยังต้องรับผิดในทางแพ่ง** โดยพ่อแม่ต้องร่วมรับผิดชอบด้วย

สอบถามเพิ่มเติม : กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน 02 141 6469 หรือ www.djop.go.th

DESIGN BY WACHIRABORDINT INKAEW ขอสงวนสิทธิ์ห้ามดัดแปลงข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารนี้ *ข้อมูลเมื่อ 22/09/65

แจ้งความคดีอาญา อย่างไร? เรื่องไม่เงียบ

แจ้งความ (ยื่นคำร้องทุกข์)

ลงบันทึกประจำวัน (เป็นหลักฐาน)

ยื่นคำกล่าวโทษ

ผู้แจ้งความ

ผู้เสียหาย หรือ ผู้มีอำนาจจัดการแทน

พ่อแม่/ลูก/สามีภริยา, ผู้อนุบาล,
ผู้จัดการ/ผู้แทนนิติบุคคล,
บุคคลอื่นๆ ที่ได้รับมอบอำนาจจากผู้เสียหาย
(แล้วแต่กรณี)

ผู้ยื่น

ใครก็ได้

ที่เห็นเหตุการณ์/
พบผู้เสียหาย
/พบการกระทำความผิด

*Design by สกร. *ขอสงวนสิทธิ์ห้ามดัดแปลงข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารนี้ *ข้อมูลเมื่อ 27/10/2020

แจ้งเจ้าหน้าที่ว่ามีการทำผิดหรือมีความเสียหายเกิดขึ้น

แจ้งว่า
"มีเจตนาให้ผู้กระทำความผิดได้รับโทษ หรือดำเนินคดีจนถึงที่สุด"

ดำเนินคดี ต่อไปได้

แจ้งว่า
"เพื่อเป็นหลักฐานเท่านั้น"
ไม่มีเจตนาให้
ผู้กระทำความผิดได้รับโทษ

ดำเนินคดี ต่อไปไม่ได้

กล่าวหาต่อเจ้าหน้าที่
ว่ามีคนทำผิด จะรู้ตัวหรือไม่ก็ได้

พิจารณา ดำเนินคดีต่อไป

คดีอาญาส่วนตัว ผู้เสียหายต้องร้องทุกข์ภายใน 3 เดือน นับแต่รู้เรื่องความผิดและรู้ตัวผู้กระทำความผิด และ
ถ้าเป็นความผิดอาญาแผ่นดิน แม้ผู้เสียหายไม่ได้ร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการก็สามารถฟ้องคดีต่อศาลได้

แจ้งความได้ทุกสถานีตำรวจ หรือสถานีตำรวจท้องที่ที่เกิดเหตุ

ดูให้ออก “รักเด็ก” หรือ “ใคร่เด็ก”
พฤติกรรมผิดปกติทางจิตต้องระวัง

โรคใคร่เด็ก คืออะไร ?

โรคใคร่เด็ก (Pedophilia)
เป็น **“อาการทางจิตที่ผิดปกติ”** ที่แสดงออกว่าชอบ หรือ รักเด็ก แต่ **“เป็นความรักที่เกินขอบเขต”** รักแบบคลั่งไคล้ ต้องการให้เด็กเป็นของตัวเอง จนนำไปสู่การนำเด็กมาเป็นเหยื่อบำบัดความใคร่ทางเพศ

เด็กที่มีความเสี่ยงตกเป็นเหยื่อ

✸ เด็กก่อนวัยเริ่มเจริญพันธุ์ไปถึง 13 ปี ✸

- เด็กทารก
- เด็กอนุบาล
- เด็กประถม

6 ลักษณะ “ผู้ป่วยโรคใคร่เด็ก”

1. ส่วนมากเป็นผู้ชาย อายุ 35 - 40 ปี ขึ้นไป
2. ไม่ค่อยมีความสุขกับคู่ครองวัยเดียวกัน
3. เกิดความรู้สึก/มีจินตนาการทางเพศกับเด็กเท่านั้น
4. พยายามเข้าใกล้เด็กด้วยวิธีการตีสนิท หลอกล่อ ให้รางวัล ให้ขนม ให้เงิน เพื่อให้เด็กเชื่อใจ/ตีสนิท
5. ส่วนใหญ่เกิดจากคนในครอบครัว/คนใกล้ชิด เช่น เพื่อนบ้าน/ญาติ
6. ชอบมีความสัมพันธ์ทางเพศซ้ำแล้วซ้ำอีกกับเด็กทั้งคนเดิมหรือเด็กคนใหม่

✸ ไม่แสดงพฤติกรรมที่ชัดเจนและสังเกตอาการจากภายนอกได้ยาก ✸

รูปแบบการกระทำทางเพศกับเด็ก

ไม่มีการสัมผัสร่างกาย
- แอบดูเด็กอาบน้ำ
- พูดจาลวนลาม
- เปลือยกาย/ให้เด็กดูอวัยวะเพศ
- ดูภาพ/คลิปลามกเพื่อกระตุ้นอารมณ์ทางเพศ

สัมผัสร่างกาย แต่ไม่ได้ล่วงล้ำเข้าไปในอวัยวะเพศ
- กอดจูบ ลูบคลำอวัยวะเพศเด็ก
- ให้เด็กจับอวัยวะเพศเพื่อสำเร็จความใคร่

ล่วงละเมิดทางเพศ
- บังคับ/ข่มขู่ให้เด็กเก็บเป็นความลับ
- กระทำชำเราซ้ำๆ
- ทำร้ายร่างกาย/ฆ่า

แจ้งเหตุได้ที่ : มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก 0-2412-1196 ศูนย์ช่วยเหลือสังคม 1300

สำนักงานกิจการยุติธรรม @weareoja

รายงานสรุปกรอบกฎหมายและมาตรการในการป้องกันการกระทำความผิดในคดีทางเพศ สถร. (หน้า 14-16) // วิทยานิพนธ์ เรื่อง ผู้ป่วยโรคใคร่เด็กกับขอบเขตความรับผิดทางอาญา : ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายต่างประเทศ ปีการศึกษา 2560 โดยนางสาววรัญญา เสาวนิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ให้ความรู้กฎหมาย เป็นเรื่องง่ายสำหรับคุณ...

สมุดภาพ อินโฟกราฟิก กฎหมาย

หมวดหมู่ความรู้

- กระบวนการยุติธรรมและความผิดอาญา
- ครอบครัว มรดก เด็กและสตรี
- สัญญา หนี้ ซื้อ-ขาย บ้าน รถ ที่ดิน
- สิทธิและความคุ้มครองตามกฎหมายอื่น
- ขอความช่วยเหลือกระทรวงยุติธรรม

สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม

FREE COPY

ฉบับปรับปรุง ปี 2566

บทความประจำฉบับ

บทความวิจัย

แนวทางการส่งเสริมและการพัฒนากระบวนการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562
อุดม งามเมืองสกุล และคณะ

พฤติกรรมการรังแกกันของนักเรียนในประเทศไทยผ่านมุมมองอาชญาวิทยา
ณัฏฐาภรณ์ โสภัณฑิต และคณะ

อาชญากรรมที่สรรค์สร้างจากการบริบาลงานสร้างสรรค์ (ลิขสิทธิ์)
สุวิทย์ รัตนสุคนธ์ และสุมนทิพย์ จิตสว่าง

การกระทำความผิด การกำหนดโทษและการคุ้มครองสิทธิเด็กเยาวชน
ในทางอาญา ศึกษา เปรียบเทียบประเทศไทยกับ สปป.ลาว
อภินันท์ ศรีศิริ และมิรันตี เจียรักสุวรรณ

การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตกเป็นเหยื่อความรุนแรง
ของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ
เทวัญ วิวัฒน์พัฒนกุล, อารณีย์ วิวัฒนาภรณ์ และนวภัทร ณรงค์ศักดิ์

โลกหลังกำแพง: ประสบการณ์ทางจิตใจและการปรับตัวทางความคิด
ของผู้ต้องขังหญิง
มาริษา อัจฉะวงค์ และณัฐวุฒิ อรินทร์

บทความวิชาการ

ปัญหาและความท้าทายในการแก้ไขการกระทำความผิดซ้ำในประเทศไทย
ภูวดล ไชยอินทร์ และยศวดี ทิพยมงคงอุดม

กลยุทธ์การป้องกันการทุจริตของพนักงานสาขาในธุรกิจธนาคาร
อมรชัย นำผล

สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม

อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น 9 ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษาฯ
ถนนแจ้งวัฒนะ เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210 โทรศัพท์ 0 2141 3741 โทรสาร 0 2143 8930
ดาวน์โหลดวารสารได้ที่ www.oja.go.th/TH/jtjs/